

**KRISZTUS TEST SZERINTI ISMERETÉTŐL –
KRISZTUS LÉLEK SZERINTI ISMERETÉIG**

**Clairvaux-i Szent Bernát krisztológiai tanítása
beszédei alapján**

Dissertatio ad Doctoratum

Készítette: Fejérdy Judit Mónika o.cist.
Konzulens: Prof. Dr. Puskás Attila

Budapest, 2016

TARTALOM

TARTALOM	3
RÖVIDÍTÉSEK	8
FELHASZNÁLT IRODALOM	11
BEVEZETÉS	23
ELSŐ RÉSZ	29
A TÉMA MEGKÖZELÍTÉSE	
1. A monasztikus teológia szemléletmódja	30
1.1. A monasztikus teológia fogalma, közege és jellemzői.....	30
1.2. A monasztikus teológia forrásai, módszere, szerkezete, stílusa	31
1.3. A monasztikus írások helyes megközelítése	33
1.4. A monasztikus teológia és a misztika kapcsolata	35
2. A vizsgált szövegek műfaja, elhelyezkedésük Szent Bernát életművében .	38
2.1. Sermones Super Cantica Canticorum	38
2.2. Sermones per annum	40
2.3. Sermones Diversis	41
2.4. Sermones Varii	42
2.5. Super Missus est/ In laudibus Virginis Matris	42
3. A Szentírás Szent Bernát gondolkodásában	44
3.1. A monasztikus egzegézis.....	44
3.2. A Szentírás jelentősége Szent Bernát teológiájában.....	45
3.3. A bernáti krisztológia főbb szentírási szakaszai.....	47
3.4. Szent Bernát allegorikus szentírásmagyarázata az Énekek énekéről szóló beszédeiben.....	49

4. Általános megfontolások Szent Bernát krisztológiai tanításáról	52
4.1. A XII. századi krisztológiai viták	53
4.2. Szent Bernát főbb forrásai	56
4.3. Szent Bernát tanításának egysége	57
MÁSODIK RÉSZ	60
AZ IGE LÉTE ISTENNÉL	
KRISZTUS AZ ATYÁBÓL, AZ ATYÁBAN ÉS AZ ATYÁVAL VAN	
5. Isten transzcendenciája – az idők kezdete előtt	61
5.1. Isten megközelíthetetlensége, természete és cselekvése	61
5.2. A Szentháromság belső élete	64
5.3. Krisztus préegzisztenciája – Krisztus honnan	68
5.4. Előre elrendelés – Isten megelőző szeretete	70
6. Teremtés – az idők kezdetekor	73
6.1. Isten felismerhetősége a teremtésben	73
6.2. Krisztus szerepe a teremtésben	75
6.3. A Teremtő és a teremtmény léte	76
6.4. Krisztus és az angyalok	80
6.5. Ige mint Képmás és a képmásra teremtett ember – ember honnan	83
7. Bűnbeesés – az ellentmondás napja	88
7.1. Lucifer bűne	88
7.2. Az első emberpár bűne és annak következménye – ember hová	90
7.3. Isten nevei és magatartásunk iránta (Teremtő, Atya, Jótevő, Úr, Mester, Vőlegény)	94
HARMADIK RÉSZ	97
A MEGTESTESÜLÉS TITKA	
KRISZTUS ELJÖTT AZ ATYÁTÓL, EMBERRÉ LETT MIATTUNK ÉS ÉRTÜNK	
8. Az Ószövetség várakozása – Isten előkészítő kegyelme	99
8.1. Isten békére irányuló terve – Isten előbb keresett és előbb szeretett	99
8.2. Isten keresése az ember részéről, a próféták várakozása és Krisztus látogatásai a megtestesülés előtt	102

9. A megtestesülés fő motívumai – Miért.....	105
9.1. Szabadon, – szeretetből irántunk – szeretete gyengéd	105
9.2. Visszavezesse az embert a testen keresztül a lélekhez	109
9.3. Segítsen, tanítson, megváltson és kiengeszteljen	111
9.4. Gyógyítson	115
9.5. Menyasszonyt vegyen magának	116
10. Jézus Krisztus személye – Ki	117
10.1. Isten Fia, a második isteni személy, örök Ige, akiben benne lakik a teljesség	117
10.2. Jézus nevei.....	121
11. A megtestesülés módja – Hogyan	125
11.1. Leszállás; engedelmességből és szabad elhatározásból.....	126
11.2. Kiüresítés, megalázkodás, alkalmazkodás, lekicsinyítés.....	128
11.3. Unio hypostatica – Krisztus istensége és embersége.....	131
11.4. Szűz Mária személye	136
12. A megtestesülés ideje – Mikor	142
12.1. Idők teljessége; Éjszaka/Reggel	142
13. A megtestesülés helye – Hová	145
13.1. Földünkre, Betlehembe, Mária ölébe	145
13.2. Börtönünkbe	147
13.3. Képzeletünkig.....	148
14. A megtestesülés titkának hatása életünkre	149
14.1. Isten és ember egyesülésének lehetősége	150
14.2. Leszállás és alázat példája	152
14.3. Szemlélés lehetősége (Isten megelőző kegyelme).....	154
NEGYEDIK RÉSZ.....	155
A KIENGESZTELŐDÉS ÉS A MEGVÁLTÁS MŰVE, MELYET KRISZTUS, AZ ATYÁÉRT ÉS ÉRTÜNK VITT VÉGBE	155
15. Jézus földi élete	156
15.1. Jézus mint Mester – a tanításban bölcsességünké lett	156
15.2. Jézus mint Orvos	158

15.3. Jézus mint valódi Salamon	160
15.4. Életének eseményei – életével megszentelődésünké lett.....	161
15.5. Jézus kapcsolata az Atyával	168
15.6. Jézus teste fizikai és lelki értelemben; az Ige tápláléka.....	170
15.7. Szeretete irántunk – bölcs.....	173
16. Jézus életének hatása a mi életünkben	174
16.1. Krisztus példájának és erényeinek utánzása (imitatio) – hálaadás	174
16.2. Krisztushoz közeledés példái (hármass csók, hármass kenet).....	180
16.3. Válaszunk Krisztus szeretetére – teste iránti szeretetünk.....	184
17. Jézus szenvedése és halála – Jézus az Atya alatt és az Atya nélkül.....	187
17.1. A megváltás motívumai.....	188
17.2. A megváltás módja (nehezebb mint a teremtés).....	191
17.3. Krisztus szenvedése és kereszthalála, mint orvosság	193
17.4. Krisztus halála és a halál legyőzése; halálának egyszerűsége.....	193
17.5. Krisztus szenvedése által lett megváltásunkká.....	195
17.6. Krisztus istensége és embersége („szépsége” és „feketesége”) szenvedésében és kereszthalálában	197
18. Jézus szenvedésének és halálának gyümölcsei életünkben	200
18.1. Gyógyulás – behatolni Krisztus sebeibe.....	200
18.2. Elmélkedni Jézus szenvedésén és utánozni a szenvedésben	202
18.3. A mi halálunk – fizikai és lelki értelemben	204
18.4. Krisztus érdemei számomra.....	207
19. Jézus feltámadása	209
19.1. A feltámadás ideje – reggel	211
19.2. Jézus feltámadt teste	212
19.3. A Feltámadott keresése – Ige-test (Verbum corpus) látogatása	213
20. A feltámadás gyümölcsei életünkben	216
20.1. A hit hallásból és nem látásból ered	216
20.2. Jézus testének lélek szerinti ismerete – Ige-lélek (Verbum spiritus) látogatása	219
20.3. A mi feltámadásunk.....	221

ÖTÖDIK RÉSZ.....	223
JÉZUS KRISZTUS MEGDICSŐÜLÉSE, MÁSODIK ÉS VÉGSŐ ELJÖVETELE	
KRISZTUS AZ ATYÁVAL VAN, ÉRTÜNK	
21. Jézus mennybemenetele	224
21.1. Jézus földi életének beteljesedése, átlépése a dicsőségbe – felemelkedés: honnan, hová, hogyan, miért	225
21.2. Krisztus és az angyalok	229
21.3. Az Egyház mint Krisztus teste.....	231
21.4. Ígérete, hogy velünk marad	233
22. A várakozás ideje a beteljesedésig	235
22.1. Vágyakozás; a hallás és a hit ideje, a teljesség előíze	237
22.2. A felemelkedés útja – honnan, hogyan, hová átalakulás képmásra – hasonulás	242
22.3. A Vőlegény keresése és megtalálása– Krisztus „köztes” eljövetelei	250
23. Eszkatológia, végső beteljesedés	256
23.1. Az uralom átadása és Krisztus második eljövetele.....	257
23.2. Megpihenés, „delelés”	260
24. Végső beteljesedés az ember számára.....	262
24.1. A második – végső feltámadás	262
24.2. Megérkezés Jézus Krisztushoz, örök boldogság, jutalom – látás.....	265
24.3. Teljes Krisztus: Fej és tagok.....	269
24.4. Teljes ismeret, tökéletes egység – a hasonlóság beteljesedése.....	270
ÖSSZEFOGLALÁS	276
BEFEJEZÉS	285
RÉSUMÉ	294
MELLÉKLET	301
NYILATKOZAT	304

RÖVIDÍTÉSEK

1. SZENT BERNÁT MŰVEI

Cant = Sermones Super Cantica
Canticorum

Csi = De consideratione ad Eugenium
Papam

Dil = Liber de diligendo Deo

Div = Sermones de diversis

Epist = Epistolae

Gra = Liber de gratia et libero arbitrio

Hum = Liber de gradibus humilitatis et
superbiae

Miss = Super »Missus est« (In laudibus
Virginis Matris /A la louange de
la Vierge Mère)

Par = Parabolae

Sent = Sententiae

Templ = Liber ad milites Templi de laude
novae militiae (Éloge de la
nouvelle chevalerie)

Sermones per annum

Abb = Sermo ad Abbates

Adv = In Adventu Domini

Andr = In Natali Sancti Adreae

Ann = In Annuntiatione Dominica

Asc = In Ascensione Domini

Assump = In Assumptione Beatae
Mariae

Cena = In Cena Domini

Circ = In Circumcisione Domini

Clem = In Natali Sancti Clementi

Ded = In Dedicatione Ecclesiae

DomNov = Dominica in Kalendis
Novembris

DomOctAssump = Dominica infra
Octavam Assumptionis

Epi = In Epiphania Domini

EpiP = Dominica Prima post Octavam
Epiphaniae

HebdSanct = Feria IV Hebdomadae
Sanctae

Humb = In Obitu Domni Humberti

Innoc = De Festivitatibus Sancti
Stephani, Sancti Ioannis et
Sanctorum Innocentium

Lab = In Labore Messis

Mart = In Festivitate Sancti Martini
Episcopi

Mich = In Commemoratione Sancti
Michaelis

Nat = In Nativitate Domini

Nat.Ben = In natali Sancti Benedicti

NatBMV = In Nativitate Beatae Mariae

NatIoh = In Nativitate Sancti Ioannis
Baptistae

OctEpi = In Octava Epiphaniae

OctPasch = In Octava Paschae

OmnSanct = In Festivitate Omnium
Sanctorum

Palm = In Ramis Palmarum

Pasch = In Resurrectione Domini

Pent = In Die Pentecostes

Pet.Paul = In Sollemnitate Apostolorum
Petri et Pauli

PLA = In Conversione Sancti Pauli

PostPent IV = Dominica IV post
Pentecosten

PostPent VI = Dominica VI post
Pentecosten

Pur = In Purificatione Sanctae Mariae

Quadr = In Quadragesima (In capite
ieiunii)

Qui hab = De Psalmo »Qui habitat«

Rog = In Rogationibus

Sept = In Septuagesima

Trans.Malach = In Transitu Sancti
Malachiae Episcopi

VigAndr = In Vigilia Sancti Andreae
Apostoli

VigNat = In Vigilia Nativitatis Domini

VigPet.Paul = In Vigilia Apostolorum
Petri et Pauli

Sermones Varii

AdvV = In Adventu

BenV = In natali Sancti Benedicti

Doni = De septem donis Spiritus Sancti

EpiV = In Epiphania

MalV = De Sancto Malachia

Mise = De misericordiis

PIV = In conversione Sancti Pauli

Vic = In natali Sancti Victoris

Vol = De voluntate Divina

2. FOLYÓIRATOK

ACI = *Analecta Cisterciensia* (ASOC folytatása 1965-től)

ASOC = *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis* (1946-1965)

CiCC/ Cîteaux = *Cîteaux Commentarii cistercienses*

CiNL = *Cîteaux in de Nederlanden*

CistC = *Cistercienser Chronik*

COCR = *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorum*

CollCist = *Collectanea Cisterciensia*

CS = *Cistercian Studies* (1976-1990)

CSQ = *Cistercian Studies Quarterly* (CS folytatása 1991-től 2010-ig)

3. EGYÉB

DH = DENZINGER, H., – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*

DSp = *Dictionnaire de Spiritualité*

KEK = *A Katolikus Egyház Katekizmusa*

PG = *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*

PL = *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*

RB = *Regula Sancti Benedicti*

SBO = *Sancti Bernardi Opera*

SCh = *Sources Chrétiennes*

vg = *Vulgata*

≠ *Eltérés Bernát és forrása között*

FELHASZNÁLT IRODALOM

FORRÁSOK

ÁGOSTON, Szent, *A Szentháromságról*, in *Ókeresztény Írók X.*, SZIT, Budapest 1985.

AMBRUS, *Enarrationes In XII Psalmos Davidicos*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0339-0397__Ambrosius__Enarrationes_In_XII_Psalmos_Davidicos__MLT.pdf.html
(utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

ANZELM, Canterburyi Szent, *Miért lett Isten emberré?*, in *Középkori Keresztény írók 6*, SZIT, Budapest 2007.

APPONIUS, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques Tome II*, in *Sources Chrétiennes* 421. Cerf, Paris 1997.

AUCTOR INCERTUS, *Jubilus Rhythmicus De Nomine Jesu*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1100-1200__Auctor_Incertus__Jubilus_Rhythmicus_De_Nomine_Jesu__MLT.pdf.html
(utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

AUGUSTINUS, *De Sancta Virginitate 4.*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Sancta_Virginitate__MLT.pdf.html
(utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

AUGUSTINUS, *Enarrationes in Psalmos*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__Enarrationes_In_Psalmos_%5b001-079%5d__MLT.pdf.html
(utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

AUGUSTINUS, *Sermo de Disciplina Christiana*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__Sermones__Sermo_De_Disciplina_Christiana__MLT.pdf.html
(utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

BERNARD, de Clairvaux, *A la louange de la Vierge Mère*, in *Sources Chrétiennes* 390, Cerf, Paris 1993.

BERNARD, de Clairvaux, *Éloge de la nouvelle chevalerie*, in *Sources Chrétiennes* 367, Cerf, Paris 1990.

BERNARD, de Clairvaux, *Sermons divers Tome I.-II.*, in *Cisterciensia*, Desclée de Brouwer, Paris 1982.

BERNARD, de Clairvaux, *Sermons divers Tome I.-II.*, in *Sources Chrétiennes* 496. 518., Paris, Cerf 2006-2007.

BERNARD, de Clairvaux, *Sermons pour l'année I./1.,2.*, in *Sources Chrétiennes* 480. 481., Paris, Cerf 2004.

BERNARD, de Clairvaux, *Sermons sur le Cantique Tome I.-V.*, in *Sources Chrétiennes* 414. 431. 452. 472. 511., Cerf, Paris 1996-2007.

BERNARD, de Clairvaux, *Sermons variés*, in *Sources Chrétiennes* 526, Paris, Cerf 2010.

BERNARD, Saint, *Sermons pour l'année*, Brepols – Les Presses de Taizé, 1990.

BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, Budapest 2002.

BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *A megfontolásról*, Kairosz, Budapest 2005.

BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *A megtérésről*, L'Harmattan, Budapest 2008.

BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *Az alázat és a gőg fokairól*, L'Harmattan, Budapest 2008.

BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *Hogyan szeressük Istent?*, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, Budapest 2002.

Biblia Sacra Juxta Vulgatae, Librairie Letouzey et Ané, Paris 1887.

CASSIODORUS *In Psalterium Expositio*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0485-0585__Cassiodorus_Vivariensis_Abbas__In_Psalterium_Expositio__MLT.pdf.html
 (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

Exordium parvum in LÉKAY, L., *A Ciszterciek. Eszmény és valóság*, SZIT, Budapest 1991.

FULGENTIUS, *Ad Trasimundum*, in
http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0467-0532__Fulgentius_Ruspensis_Episcopus__Ad_Trasimundum_Regem_Vandalorum_Libri_Tres__MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

GERGELY, Nüsszai Szent, *Nagy kateketikus beszéd*, in *Ókeresztény Írók VI/1.*, SZIT, Budapest 1983.

GRÉGOIRE, le Grand, *Homélies sur l'Évangile*, in *Sources Chrétiennes* 522, Cerf, Paris 2008.

GRÉGOIRE, le Grand, *Morales sur Job*, in *Sources Chrétiennes* 538, Cerf, Paris 2010.

GREGORIUS, Nazianzenus, *Orationes*, in http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0329-0390__Gregorius_Nazianzenus__Orationes__EN.doc.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

HUGO de S. Victore, *De Sacramentis christianae fidei*, in http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1096-1141__Hugo_De_S_Victore__De_Sacramentis_Christianae_Fidei__MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

IRÉNÉE, *Contre les hérésies* III. V., in *Sources Chrétiennes* 34. 153., Cerf, Paris 1952. 1969.

LEONIS, Magni Sancti, *Tractatus septem et nonaginta*, in *Corpus Christianorum Series latina* 138-138A, Brepols, Turnholti 1973.

Ó-és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 1999.

S. Bernardi vita et res gestae libris septem comprehensae, Liber primus, in <http://www.binetti.ru/bernardus/171.shtml> (utoljára ellenőrizve: 2016.11.05.)

Sancti Bernardi opera I.-VIII., Editiones Cistercienses, Rome 1957-1977.

Szent Benedek Regulája, Bencés Kiadó, Budapest 1995.

SEGÉDKÖNYVEK

A Katolikus Egyház Katekizmusa, SZIT, Budapest 1994.

DENZINGER, H., – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, SZIT, Budapest 2004.

DUHR, J., *Anges*, in *Dictionnaire de Spiritualité* II, Beauchene, Paris 1933, 580-625.

JAVELET, R., *Image et ressemblance, Aux 11e et 12e siècle*, in *Dictionnaire de Spiritualité* XLVIII – XLIX, Beauchene, Paris 1970, 1425-1434.

LAMARCHE, P., *L'image et la ressemblance, Écriture Sainte*, in *Dictionnaire de Spiritualité* XLVIII – XLIX, Beauchene, Paris 1970, 1402-1406.

LE BAIL, A., *Bernard (Saint), Abbé de Clairvaux*, in *Dictionnaire de Spiritualité* V, Beauchene, Paris 1935, 1454-1499.

LECLERCQ, J., *Saint Bernard et le 12e siècle monastique*, in *Dictionnaire de Spiritualité* XXV., Paris 1958.

LEDEUR, E., Art. *Imitation du Christ. Tradition Spirituelle*, in *Dictionnaire de la Spiritualité* XLVIII-XLIX, Beauchesne, Paris 1970, 1562-1587.

RUH, K., *A nyugati misztika története I.*, Akadémia Kiadó, Budapest 2006.

Teológia, in DIÓS, I., *Magyar Katolikus Lexikon* XIII, SZIT, Budapest 2008.

SZAKIRODALOM

AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 137-146.

ALTERMATT, A., *Christus pro nobis. Die Christologie Bernhards von Clairvaux in den „Sermones per annum“*, in *Analecta Cisterciensia* 33 (1977)

ANGENENDT, A., *Jesus als Braut und Mutter Die Liebesmystik Bernhards von Clairvaux und ihre Nachwirkung*, in *Cistercienser Chronik* 106 (1999) 11-20.

BARRÉ, H., *Saint Bernard, docteur marial*, in *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis* 9 (1953) 92-113.

BENOÎT XVI, *Audience Générale*, in

<http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences.index.html#audiences>

(utoljára ellenőrizve: 2016.11.23.)

BERGER, K., *Revolution der Frömmigkeit. Die Entdeckung des Menschseins Jesu Christi durch die Zisterziensertheologen des 12. Jahrhunderts*, in *Auditorium Spiritus Sancti. Festschrift zum 200-Jahr-Jubiläum der Philosophisch-Theologischen Hochschule Heiligenkreuz 1802-2002*, Bernardus, Langwaden 2004, 55-67.

Bernard de Clairvaux, histoire, mentalités, spiritualité, Colloque de Lyon-Cîteaux-Dijon, in *Sources Chrétiennes* 380, Cerf, Paris 1992.

BERNARD, Ch.-A., *La conformation au Christ selon saint Bernard*, in *Studies in Spirituality* 4 (1994) 32-50.

BERNARDS, M., *Zur fröhscholastischen Christologie*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 23 (1956) 169-172.

BIFFI, I., *La Filosofia monastica: „Sapere Gesù“*, Editoriale Jaca Book SpA, Milano 2008.

BLAPAIN, J., *Langage mystique, expression du désir dans les Sermons sur le Cantique des Cantiques de Bernard de Clairvaux*, in *Collectanea Cisterciensia* 36 (1974) 45-69. 226-247.; 37 (1975) 145-166.

BODARD, C., *Chrisus-Spiritus. Incarnation et résurrection dans la théologie de Saint Bernard*, in *Sint Bernardus van Clairvaux. Gedenkboek door monniken van de Noord- en Zuidnederlandse Cisterciënser abdijen, samengesteld bij het achtste eeuwfeest van Sint Bernardus' dood, 20 Augustus 1153-1953*, Uitgeverij De Forel, Rotterdam 1953, 89-104.

- BOISSARD, E., *La doctrine des anges chez Saint Bernard*, in *Analecta Cisterciensia* 9 (1953) 114-135.
- BOQUET, D., *Le libre arbitre comme image de Dieu. L'anthropologie volontariste de Bernard de Clairvaux*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 179-192.
- BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith according to St Bernard*, in *Cîteaux* 12 (1961) 193-210.
- BOSCH, A., *Dieu devenu connaissable dans le Christ d'après saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 22 (1960) 11-20.
- BOSCH, A., *Dieu rendu accessible dans le Christ d'après saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 21 (1959) 185-205.
- BOSCH, A., *L'intelligence de la foi chez Saint Bernard*, in *Cîteaux in de Nederlanden* 8 (1957) 86-108.
- BOSCH, A., *La personne du Christ dans les oeuvres de Saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 19 (1957) 393.
- BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu aimable d'après saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 23 (1961) 42-57.
- BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu imitable d'après saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 22 (1960) 341-355.
- BOSCH, A., *Le mystère de l'incarnation chez st Bernard*, in *Cîteaux* 10 (1959) 85-92. 165-177. 245-267.
- BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, in *Cîteaux in de Nederlanden* 9 (1958) 5-17. 85-105.
- BOSCH, A., *The Christology of St Bernard: A Review of Recent Work*, in *Cîteaux in de Nederlanden* 8 (1957) 245-251.
- BOUCHARD, M.-N., *La résurrection dans la spiritualité des premiers auteurs cisterciens*, in *Collectanea Cisterciensia* 37 (1975) 114-129.
- BOUCHARD, M.-N., *Une lecture monastique du Ps 90*, in *Collectanea Cisterciensia* 49 (1987) 156-172.
- BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, in *Collectanea Cisterciensia* 44 (1983) 111-130; 183-209; 293-308.
- BRESARD, L., *Bernard et Origène. Le symbolisme nuptial dans leurs oeuvres sur le Cantique*, in *Cîteaux* 36 (1985) 129-151.
- BRESARD, L., *L'Ascension chez saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 57 (1995) 238-248.
- BRETON, S., *Saint Bernard et le Cantique des Cantiques*, in *Collectanea Cisterciensia* 47 (1985) 110-118.

- BRIGITTE, Sœur, *Jésus et Jésus crucifié chez saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 57 (1995) 219-237.
- BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination (De Aqueductu 10)* in *Collectanea Cisterciensia* 59 (1997) 132-151.
- BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile de lire les Pères cisterciens?*, in *Collectanea Cisterciensia* 55 (1993) 331-339; 56 (1994) 139-152. 246-260; 57 (1995) 146-162.
- CALATI, B., *L'esperienza di Dio in S. Bernardo*, in *Vita monastica* 47 (1993) 111-142.
- CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, in *Liturgie* 77 (1991) 150-180.
- CALLEROT, F., *Une étude du sermon 25 «De diversis» de saint Bernard sur la prière*, in *Collectanea Cisterciensia* 54 (1992) 66-79.
- CARRERO, L. P., *Educare nell'amore, una pedagogia viva nel «De diligendo Deo» di San Bernardo di Chiaravalle*, in <http://www.vitanostra-nuovaciteaux.it/> (utoljára ellenőrizve: 2013.04.23.)
- CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism. Approching Sermon the Song of Song 74.*, in *Studies in Spirituality* 4 (1994) 12-30.
- CASTRÉN, O., *Bernhard von Clairvaux. Zur Typologie des mittelalterlichen Menschen*, Inaugural-Dissertation, Lund 1938.
- CAZABONNE, E., *A la rencontre du soleil: relecture des sermons de Saint Bernard pour le cycle de la Nativité*, in *Collectanea Cisterciensia* 57 (1995) 331-344.
- CHATILLON, J., *L'influence de saint Bernard sur la pensée scolastique au XIIe et au XIIIe siècle*, in *Analecta Sacris Ordinis Cisterciensis* 9 (1953) 268-288.
- CHAUTARD, J. B., *La dévotion au Christ chez Saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatum* 1 (1934) 67-84.
- CHRÉTIEN, J.-L., *Adresse à Dieu, adresse aux hommes dans les sermons sur le Cantique des cantiques de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 72 (2010) 140-157.
- CHUA, J., *The Spirituality of Ascent in Bernard of Clairvaux's Sermons on the Ascension*, in *Cistercian Studies Quarterly* 47/1 (2012) 3-45.
- CONGAR, Y., *Ecclésiologie de Saint Bernard*, in *Saint Bernard théologien, Anallecta Sacri Ordinis Cisterciensis* 9 (1953) 136-190.
- DÉCHANET, J.-M., *Aux sources de la pensée philosophique de S. Bernard*, in *Analecta Sacris Ordinis Cisterciensis* 9 (1953) 56-77.
- DÉCHANET, J.-M., *Les fondements et les bases de la spiritualité bernardine*, in *Cîteaux in de Nederlanden* 4 (1953) 292-313.
- DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut. La christologie de S. Bernard*, in *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis* 9/3-4 (1953) 78-91.
- DELFGAAUW, P., *An Approche to St Bernard's Sermons on the Song of Songs*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatum* 23 (1961) 148-161.

- DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité chez saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorum* 18 (1956) 42-69., 306-320.
- DELFGAAUW, P., *La nature et les degrés de l'amour selon S. Bernard*, in *Analecta Sacris Ordinis Cisterciensis* 9/3-4 (1953) 234-252.
- DELFGAAUW, P., *Saint Bernard. Maître de l'Amour divin*, FAC-édition, Paris 1994.
- DIDIER, J. Ch., *L'ascension mystique et l'union mystique par l'humanité du Christ selon saint Bernard*, in *Vie Spirituelle Supplément* 25 (1930) 140-155.
- DIDIER, J. Ch., *L'imitation du l'humanité du Christ selon saint Bernard*, in *Vie Spirituelle Supplément* 25 (1930) 79-94.
- DIDIER, J. Ch., *La dévotion à l'humanité du Christ dans la spiritualité de saint Bernard*, in *Vie Spirituelle Supplément* 24 (1930) 1-20.
- DIEPEN, H. M., *L'Assumptus Homo patristique*, in *Revu thomiste* 63 (1963) 225-245.; 363-388.; 64 (1964) 32-52.; 364-386.
- DIETZ, E., *Saint Bernard's Sermon 42 De Diversis: Taking a Closer Look*, in *Cistercian Studies Quarterly* 39/2 (2004) 103-118.
- DUMONT, Ch., *L'expérience dans la discipline cistercienne*, in *Collectanea Cisterciensia Reformatorum* (1973) 157-160.
- DUMONT, Ch., *Lire saint Bernard aujourd'hui*, in *Collectanea Cisterciensia* 46 (1984) 272-290.
- EMERY, P. Y., *La terre d'après les „sermons pour l'année” de Saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 53 (1991) 257-262.
- EMERY, P. Y., *Pour l'Ascension du Seigneur: Un sermons de Saint Bernard*, in *Liturgie* 144 (2009) 72-78.
- EMERY, P.-Y., *Les passages du Seigneur dans la prière contemplative selon Saint Bernard, Gilbert de Hoyland, Jean de Ford*, in *Collectanea Cisterciensia* 62 (2000) 307-323.
- EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, Oxford University Press, New York – Oxford 2000.
- EVANS, G. R., *The Mind of Saint Bernard of Clairvaux*, Clarendon Press, Oxford 1983.
- FARKASFALVY, D., *Use and Interpretation of Saint John's Prologue in the Writings of Saint Bernard*, in *Analecta Cisterciensia* 35 (1979) 205-226.
- FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale de saint Bernard dans les sermons sur le Cantique*, in *Collectanea Cisterciensia* 75 (2013) 139-154.
- FASSETTA, R., *Le mariage spirituel dans les sermons de Saint Bernard sur le Cantique des Cantiques*, in *Collectanea Cisterciensia* 48 (1986) 155-180.
- FASSETTA, R., *Le rôle de l'Esprit Saint dans la vie spirituelle selon Saint Bernard de Clairvaux*, in *Analecta Cisterciensia* 46 (1990) 349-389.

- FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember Clairvaux-i Szent Bernát teológiájában. Licencia dolgozat*, Budapest 2013.
- FIGUET, J., – ROCHAIS, H., *Le jeu biblique de Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 47 (1985) 119-128.
- GASTALDELLI, F., *Teologia monastica, teologia scolastica e lectio divina*, in *Analecta Cisterciensia* 46/1-2 (1990) 25-63.
- GILSON, É., *La théologie mystique de Saint Bernard*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris 1934.
- GOBRY, I., *Conférences sur Saint Bernard de Clairvaux*, Agré, Bagneux 1990.
- HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 37 (1975) 227-249.; 38 (1976) 40-59.; 134-146.
- HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatum* 15 (1953) 250-294.
- HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie – eine „praktische“ Theologie vor der Scholastik*, in *Münchener Theologische Zeitschrift* 39 (1988) 108-120.
- HÄRDELIN, A., *Pâque et rédemption. Etude de théologie monastique du XIIe siècle*, in *Collectanea Cisterciensia* 43 (1981) 3-19.
- HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, in *Liens Cisterciens* 25 (2013) 13-34.
- HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse. L'homme réuni. Relectur de saint Bernard*, Cerf, Paris 1990.
- HECKE, L. van, *Les sept colonnes*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 276-292.
- HENDRIX, G., *Conspectus bibliographicus Sancti Bernardi ultimi Patrum 1989-1993*, Peeters, Leuven 1995.
- HISS, W., *Die Anthropologie Bernhards von Clairvaux, Inaugural – Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Köln*, Walter De Gruyter & Co., Berlin 1964.
- HONTOIR, C., *Le huitième centenaire des Sermons sur le Cantique des Cantiques*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatum* 2 (1935) 129-141.
- JACQUELINE, B., *Saint Grégoire le Grand et l'ecclésiologie de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 36 (1974) 69-73.
- JAVELET, R., *Image et ressemblance au douzième siècle de Saint Anselme à Alain de Lille, Thèse pour le doctorat de Théologie*, Université de Strasbourg, Strasbourg 1967.
- JELLY, F. M., *Christocentric Devotion to Mary in Saint Bernard of Clairvaux*, in *Cistercian Studies Quarterly* 34/1 (1999) 89-105.
- KERESZTY, R. – PUSKÁS, A., *Jézus Krisztus*, SZIT, Budapest 2015.

- KERESZTY, R., *Relationship between Antropology and Christology. St. Bernard, a Teacher for Our Age*, in *Analecta Cisterciensia* 46 (1990) 271-299.
- KLEINEIDAM, E., *Wissen, Wissenschaft, Theologie bei Bernhard von Clairvaux*, in *Erfurter Theologische Schriften* 1, St. Benno-Verlag GMBH, Leipzig 1955.
- KÖPF, U., *Zentrale Gedanken der monastischen Theologie Bernhards von Clairvaux*, in *Cistercienser Chronik* 111 (2004) 49-64.
- La cristologia del XII secolo* <http://www.caiacnet.org/speciali/52-ruperto-di-deutz/168-la-cristologia-del-xii-secolo-.pdf> (utoljára ellenőrizve: 2009., most már nem elérhető)
- LAURENT, frère, *Christologie de Saint Bernard*, in kézirat
- LAURENTIN, R., „*Verbum... non capiebatur in se*” *Divinité du Christ et foi de Marie selon saint Bernard*, in *Marianum* (1965) 426-431.
- LECLERCQ, J. – VANDENBROUCKE F. – BOUYER L., *La dévotion médiévale envers le crucifié*, in *La maison Dieu* 75 (1963) 119-132.
- LECLERCQ, J., *Clairvaux-i Szent Bernát*, SZIT, Budapest 1998.
- LECLERCQ, J., *Genèse d'un chef d'oeuvre*, in *Collectanea Cisterciensia* 47/1 (1985) 99-109.
- LECLERCQ, J., *Le Mystère de l'Ascension dans les sermons de saint Bernard*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 15 (1953) 81-88.
- LECLERCQ, J., *Nouveau aspects littéraires de l'oeuvre de Saint Bernard*, in *Cahiers de civilisation médiévale* 31-32 (1965) 299-326.
- LECLERCQ, J., *Observations sur les sermons de Saint Bernard pour le Carême*, in *Cîteaux* 18 (1967) 119-129.
- LECLERCQ, J., *Origène au douzième siècle*, in *Irénikon* 24 (1951) 423-439.
- LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques de saint Bernard*, in *Révue bénédictine* 65 (1955) 228-258.; 69 (1959) 237-257.
- LECLERCQ, J., *Recueil d'études sur saint Bernard et ses écrits V.*, in *Storia e Letteratura* 182, Roma 1992.
- LECLERCQ, J., *S. Bernard parmi nous. Dix années d'études bernardines*, in *Collectanea Cisterciensia* 36 (1974) 3-23.
- LECLERCQ, J., *Saint Bernard théologien*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954.
- LECLERCQ, J., *Amore e conoscenza secondo san Bernardo di Chiaravalle*, in *La Scuola Cattolica* 120 (1992) 6-14.
- LECLERCQ, J., *L'amour des lettres et le Désir de Dieu. Initiation aux auteurs monastiques de moyen âge*, Cerf, Paris 1990.

- LECREQ, J., *Imitation du Christ et sacrements chez S. Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 38 (1976) 263-282.
- LOUF, A., *La faiblesse, un chemin pascal selon S. B.*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 5-20.
- LUBAC, H., *Exégèse médiévale: les quatre sens de l'Écriture* I.-II., Aubier, Paris 1959.
- MCGINN, B., *Freedom, Formation and Reformation: The Antropological Roots of Saint Bernard's Spiritual Teaching*, in *Analecta Cisterciensia* 46 (1990) 91-114.
- MCGINN, B., *Resurrection and Ascension in the Christology of the Early Cistercians*, in *Cîteaux* 30 (1979) 5-22.
- MCGINN, B., *The growth of mysticism* II., SCM Press Ltd., London 1995.
- MOHRMANN, Ch., *Le style de Saint Bernard*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954.
- MONTANARI, A., „*In imagine pertransit homo*” *La dottrina dell'immagine Dei nei Sermones super Cantica 80-83 di San Bernardo*, in *Rivista Cistercense* 17 (2000) 33-80.
- MONTANARI, A., *Le Crucifié embrassant saint Bernard, une relecture de la scène*, in *Collectanea Cisterciensia* 66 (2004) 59-65.
- MORRIS, A., *The Trinity in Bernard' Sermons on the Song of Songs*, in *Cistercian Studies Quarterly* 30/1 (1995) 35-57.
- OLIVERA B., *Pour une lecture des oeuvres de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 56 (1994) 227-245.
- PFEIFER, M., *Trois „styles” de la mystique cistercienne: Bernard, Guillaume, Aelred*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 89-110.
- PIAULT, B., *Le désir de la sagesse. Itinéraire du retour de l'âme à Dieu chez saint Bernard dans le sermon LXXXV sur le Cantique des Cantiques*, in *Collectanea Cisterciensia* 36 (1974) 24-44.
- PISZTER, I., *Szent Bernát élete és művei* I.-II., Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvar Könyvnyomdája, Budapest 1899.
- PUSKÁS A., *Hans Urs von Balthasar drámai szótériológiájának súlypontjai*, in *Vigilia* (2005/6) 479-488.
- PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2006.
- RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 72 (2010) 214-232.
- REGNARD, J., *Il nous sauve non seulement par sa mort mais aussi par sa vie. La rédemption chez saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 58 (1996) 141-148.
- REGNARD, J., *La compassion comme chemin spirituel chez saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 55 (1993) 314-323.

- REGNARD, J., *La voie théologique de saint Bernard*, in *La vie spirituelle* 145 (1991) 43-57.
- REVIÈRE, J., *Le dogme de la Rédemption chez Saint Bernard*, in *Revue des Sciences religieuses de l'Université de Strasbourg* (1933) 186-218.
- RIGOLOT, I., *Bernard de Clairvaux, lecteur de saint Augustin*, in *Collectanea Cisterciensia* 54 (1992) 132-144.
- ROCHAIS, H., *Remarques sur les Sermons divers de saint Bernard*, in *Analecta Cisterciensia* 21 (1965) 1-34.
- ROSCHINI, G. M., *La mariologia di San Bernardo*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954.
- SARTORI, L., „Natura e grazia” nelle dottrine di San Bernardo, in *Studia Patavina* I. (1954) 41-64.
- SAVARÓN, *Le trésor de Cîteaux, Les Sermons sur les Cantiques de Cantiques*, in *Collectanea Ordinis Cisterciensium Reformatorem* 12 (1950) 39-45, 95-100, 331-336.
- SCHIEFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Mária az üdvörtörténetben SZIT*, Budapest 2004.
- SCHINDELE, M. P., „Der Geist vor unserem Angesicht, Christus, der Herr. In seinem Schatten leben die Völker” Klageleid 4,20 beim hl. Bernhard von Clairvaux, in *Cistercienser Chronik* 110 (2003) 347-357.
- SCHINDELE, M. P., *Der heilige Bernhard zum Thema „Wiederkunft Christi” in 1Thess 4,16f*, in *Cistercienser Chronik* 110/1 (2003) 23-30.
- SESBOÜÉ, B., *La soteriologia del primo millennio*, in *Storia dei dogmi I., Il Dio della salvezza*, ed. Idem, Casale Monferrato 1996, 408-422.
- SIMÓN, A., *Il bacio nella bocca, La Trinità nei Sermoni sul Cantico dei Cantici di San Bernardo kézirat*
- SIMON, M., *Saint Bernard à l'ombre du Christ. Une mystique de l'Incarnation rédemptrice*, in *Collectanea Cisterciensia* 72 (2010) 111-116.
- STANDAERT, M., *La doctrine de l'image chez Saint Bernard*, in *Extrait des Ephemerides theologicae Lovanienses XXIII*, Universitas Catholica Lovaniensis, Louvain (1947).
- STANDAERT, M., *La spiritualité de Saint Bernard*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954.
- STEINEN, W. von den, *Vom Heiligen Geist des Mittelalters, Anselm von Canterbury, Bernhard von Clairvaux*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1968.
- STERCAL, Cl., *Il Medius Adventus nei sermoni „in Adventu Domini” di Bernardo di Chiaravalle*, in *Scuola Cattolica* 120 (1992) 48-93.
- THOMAS R., *Spiritualité cistercienne*, in *Pain de Cîteaux* 13-14., Beernem 1976.

THOMAS, R., *La dévotion à N.-S. et à sa passion dans l'ordre de Cîteaux*, in *Autour de la spiritualité cistercienne IV (Pain de Cîteaux 16)*, Chambarand 1962, 117-199. (Pro manuscripto).

TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*” *Intelligence et expérience de la foi chez Bernard de Clairvaux*, in *Collectanea Cisterciensia* 75 (2013) 252-270. 365-384.

VANYÓ, L., *Az ókeresztény egyház és irodalma*. in *Ókeresztény Írók I.* SZIT, Budapest 1988.

VERBAAL, W., *Annoncer le Verbe. Les homélies sur le Missus est de Saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 111-136.

VERBAAL, W., *Réalité quotidiennes et fiction littéraire dans les Sermons sur le Cantique de Bernard de Clairvaux*, in *Cîteaux* 51 (2000) 201-217.

VERDEYEN, P., *Un théologien de l'expérience*, in *Sources Chrétiennes* 380, Cerf, Paris 1992.

VOŠICKY, B., *In Liebe heilen. Die Begriffe „sacramentum” und „mysterium” in den Werken, Bernhards von Clairvaux*, Verein der Heiligenkreuzer Hochschulfreunde, Heiligenkreuz 1987.

VREGILLE, B. de, *L'attente des saint d'après Saint Bernard*, in *Nouvelle Revue Théologique* 70 (1948) 225-244.

WADDEL, C., *The glorified Christ, present and future: the eschatological dynamic of the spiritual life*, in *Analecta Cisterciensia* 46 (1990) 327-342.

WELLENS, E., *Saint Bernard mystique et docteur de la mystique*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954.

BEVEZETÉS

Clairvaux-i Szent Bernát neve minden bizonnyal ismerősen cseng sokak számára. Azt azonban talán kevesen gondolják róla, hogy teológus is volt. Inkább a XII. századi Egyház és politika kiemelkedő személyiségének, illetve, mint monasztikus szerzetes, jámbor lelkeségi írónak tartják. Bizonyos szempontból igazuk is lehet ebben, hiszen valóban ritka a monasztikus irodalomban a számunkra „teológiát” jelentő szisztematikus traktátus. Mégis Bernátot már saját korában is teológusnak tartották.

Istenről beszélni – ami a teológia lényege – ugyanis többféleképpen lehet. A számunkra megszokott, rendszerezett teológiai módszer mellett a monostor falai között otthonos kifejező eszközökkel – sajátos forma, stílus, nyelv, – valamint a szerzetesélet mindennapjaiban gyökerező tapasztalattal szintén eljuthatunk Isten megismerésére. Vagyis létezhet egy monasztikusnak nevezett teológia is.

Szent Bernát, ennek a fajta teológiai szemléletmódnak, és ezen belül a „ciszterci iskolának” egyik legjelentősebb képviselője. 1090-ben született nemesi családban, Dijon mellett, Fontenais várában. Tanulmányai után, felismerve szerzetesi hivatását, harminc társával – rokonaival és barátaival – 1112/1113-ban belépett Cîteaux elhagyatott, szigorúságáról híres „Új Monostorába”. 25 éves korában Clairvaux alapító apátja lett, itt élt egészen 1153-ban bekövetkezett haláláig.¹

Talán nem meglepő, hogy ciszterci szerzetesként tanulva a teológiát, olyan témát választottam, mely szorosan kapcsolódik rendünk lelkeségéhez, annak elmélyítéséhez. A szakdolgozatomat Szent Bernát krisztológiai tanításáról terveztem írni. Az anyaggyűjtés során azonban ésszerűbbnek tűnt, hogy először gondolkodásának stílusával,

¹ ld. LE BAIL, A., *Bernard (Saint), Abbé de Clairvaux*, in *DSp* V., Beauchense, Paris 1935, 1455-1456.

megközelítésmódjával, tanításának főbb vonásával, forrásaival ismerkedjem meg. Így Szent Bernát teológiai gondolkodásmódjáról egy általánosabb munka született meg. A licencia dolgozatomban azt vizsgáltam meg, hogy mit tanít Szent Bernát az emberről, aki Isten képmására és hasonlatosságára lett teremtvé. Ezzel még közelebb jutottam eredeti tervemhez, melyet jelen dolgozatomban szeretnék megvalósítani.

A Krisztusról szóló tanítás a ciszterci teológia egyik legfontosabb, központi témája, mely szorosan összefügg az antropológiával. Hiszen éppen Krisztus embersége teszi lehetővé számunkra, hogy a bűnbeesés következtében elbukott emberségünk átalakuljon, visszaformálódjon Isten képmására és hasonlatosságára.

Monasztikus teológiával foglalkozni, monasztikus teológiát művelni egy szisztematikus felépítésű dolgozat keretében nem egyszerű feladat. Mégis, jelen dolgozatomban erre szeretnék kísérletet tenni. A ma ismert teológia, egy későbbi kor teológiai megközelítése szerint (skolasztika) gondolkodik, annak módszereivel és kérdésfeltevéseivel közelíti meg Isten misztériumát. Ha eszerint közelíteném meg Szent Bernát írásait, ez nem adna valós és helyes képet a szent apát stílusáról, gondolkodásmódjáról, mert elveszítené a monasztikus teológia jellegét, sajátosságát. Éppen ezért a dolgozat folyamán azt szeretném, hogy Szent Bernát műveiben – csak szentbeszédeiben² – megjelenő krisztológiai témákat felfűzve az üdvtörténet hármas összefüggésére: teremtés, megváltás, megdicsőülés, maga a szent szerző szólalhasson meg, ő vezethessen bennünket az általa kijelölt úton. Ezt hívatott szolgálni az a sok-sok idézet is, mely valóságosan lehetővé teszi, hogy hallgassuk őt, és ezáltal is engedjük, hogy megszólítson, megérintsen bennünket. Ezt azért is tartom szükségesnek, mert magyar nyelven Szent Bernát műveiből csak néhány van lefordítva és kiadva, – beszédeiből kutatásaim szerint egy sincs – így sokak számára kevésbé hozzáférhető.³

² Megjegyzés: eltekintünk a szent apát beszédeinek vázlatául vagy kivonatául szolgáló Szentenciáktól és Paraboláktól; így összesen 353 beszédről van szó, melyek öt beszédsorozatba tartoznak. Ez a latin kritikai kiadásban, összesen nyolc kötetből álló teljes műből négy és fél kötetet (1893 oldalt) ölel fel; mely a francia nyelven elérhető fordításokban pedig kb. 2332 oldalt jelent.

³ Megjegyzés: a dolgozatban szereplő magyar nyelvű fordítás a francia szövegkritikai kiadás (*Sources Chrétiennes* 414. 431. 452. 472. 511., Cerf, Paris 1996-2007.; *SCh* 390, Cerf, Paris 1993.; *SCh* Cerf, Paris 2006-2007.; *SCh* 367, Cerf, Paris 1990.; *SCh* 526, Paris, Cerf 2010.; *SCh* 480. 481., Paris, Cerf 2004.) latin szövege alapján készült, figyelembe véve a francia fordítást is; és mindazok a beszédek, amelyek nem elérhetők a *SCh* sorozatban, az a latin kritikai kiadás (*Sancti Bernardi Opera* I.-VIII., Editiones Cistercienses, Rome 1957-1977.) szövege alapján lett lefordítva, összevetve egyéb francia fordítással (*Sermons pour l'année*, Brepols-Les Presses de Taizé, 1990.).

A dolgozat címe: *„Krisztus test szerinti ismeretétől – Krisztus lélek szerinti ismeretéig”* is ezt az útvonalat fejezi ki, utalva a 2Kor 5,16-ra: *„És ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem úgy ismerjük”* – melyet a bernáti krisztológia egyik kulcsidézetének tartunk. Ezen az úton juthatunk el Krisztus egyre mélyebb és valóságosabb ismeretéhez, mely a monasztikus teológia számára elválaszthatatlan a szeretettől.

Röviden összefoglalva a dolgozat szerkezetét, a következőket kell elmondani:

Dolgozatom öt fő részből áll. Az első rész bevezető jellegű, a jobb és könnyebb megértést kívánja majd szolgálni, valamint egyfajta közeget, értelmezési háttérrel szeretne nyújtani. Itt először a monasztikus teológia sajátos – legalábbis a mai ember számára talán kevésbé ismert – gondolkodásmódjának, módszerének jellegzetességeit szükséges röviden áttekintünk. Ezt követően Szent Bernát beszédeinek, beszédorozatainak kialakulásáról, műfaji sajátosságáról szólok, majd pedig a Szentírás szerepéről, jelentőségéről; a Szentírás bernáti értelmezésének, „használatának” sajátosságairól. Végül néhány általános megjegyzést teszek Clairvaux apátja Krisztusról szóló tanításáról. Ezek a témák olyan gazdagok, hogy külön-külön is egy-egy tanulmány vagy dolgozat tárgyát képezhetnék. Itt azonban bevezető jellege miatt csak röviden és összefoglalóan említhetem őket, de a dolgozat további gondolatmenetéhez mégis elengedhetetlenek.

A második rész Krisztus útját mutatja be, melynek kezdete a kezdet nélküli, örök Szentháromságban gyökerezik, onnan indul ki, és majd oda tér vissza.

A harmadik részben tárgyaljuk Krisztus megtestesülésének Bernát szívéhez oly közel álló és gondosan kidolgozott témáját.

A negyedik részben a megváltás krisztusi művével foglalkozunk, mely Szent Bernát tanítása szerint nem csak Jézus Krisztus kereszthalálával és feltámadásával valósul meg, hanem már egész földi életével, példájával, tetteivel és szavaival megkezdődik.

Végül az ötödik részben Jézus Krisztus mennybemenetelének és végső, eszkatológikus eljövételének misztériumát tárgyalva bemutatom, ahogyan Bernát misztikus látásával élénk tárja a végső beteljesedést, az Isten színről-színre látásának örök boldogságát, ahová a keresztény ember élete tart.

Mivel a monasztikus teológia gyakorlatban megélt teológia, ezért érthető, hogy Bernát tanításában fontos helyet kap, lényeges szempont, hogy Krisztus mindenegyes

misztériuma milyen hatással van keresztény életünkre. Ezt követve minden fejezet, illetve nagy téma (megtestesülés, Jézus élete, Jézus szenvedése és halála, Jézus feltámadása, végső beteljesedés) végén kitérek erre a gyakorlati szempontra is. Így az Isten Fia alászállásának és felemelkedésének az útja nem csak Krisztus útja lesz, melyet kívülről szemlélünk, hanem a miénk is, melyet mi magunk is megélhetünk Vele együtt, sőt az út maga Krisztus lesz, melyen visszatérhetünk, felemelkedhetünk mi is az Atyához.

Mivel a dolgozat nem egyetlen krisztológiai témát dolgoz ki részletesen, hanem az egész Krisztus-misztérium bernáti szemlélését kívánja bemutatni; nem egyetlen beszéde vagy műve alapján, hanem összes beszédében megvizsgáljuk ezt, ezért el kell fogadnunk azt is, hogy ez az út nem mindig lesz teljesen egyenes vonalú. Bizonyos témák újra és újra visszatérnek, csak más-más szempontból megvilágítva.

Nyilvánvalóan egy ilyen dolgozat keretei nem teszik lehetővé, hogy ezt a hatalmas témát és egy ilyen óriási anyagban, – mint Szent Bernát beszédei – a részletekig menően és kimerítő módon kifejtsünk. Mégis arra törekszem, hogy egy kerek egész, hiteles és valós képet kaphassunk.

A monasztikus teológiára vonatkozóan, valamint Szent Bernát teológiájáról magyar nyelven igen kevés anyag érhető el, jóformán nincs is. Viszont külföldön, különösen bencés, ciszterci és trappista körökben számos tanulmány és cikk jelent meg a különféle rendi folyóiratokban; valamint értékes könyvek és gyűjtemények születtek meg, melyek sokféle szempontból dolgozták fel Szent Bernát személyének, írásainak és tanításának különböző aspektusait. A dolgozat megírásához lehetőségem volt nagy részben ezekhez hozzáférni francia, olasz, angol, és német nyelven. Három tanulmányt kell megemlítenem, mely egy-egy krisztológiai témával foglalkozik mozaikszerűen: Alberich Altermatt *A liturgikus év ünnepeire szóló* beszédekben, Amatus van den Bosch főként az *Énekek énekéről szóló* szermókban, valamint Claude Bodard, aki Krisztus megtestesülésének és feltámadásának egymástól elválaszthatatlan misztériumárt szemléli Szent Bernát teológiájában. A monasztikus teológián belül Jean Leclercq, aki Szent Bernát „specialistájának” nevezhető, széles látókörű és értékes tanulmányai mellett számos más nevet is felsorolhatnék, akik világos, mélyreható meglátásokkal gazdagították ezt a kimeríthetetlen témát, és akikre bátran támaszkodhattam.

Sok olyan tanulmánnyal találkozhatunk, melyek vagy egy-egy krisztológiai témát vizsgálnak meg részletesebben vagy Bernátnak egy-egy művében emelik ki Krisztus személyére vonatkozó tanítását, meglátásait. Ezek azonban nagyrészt Bernát tanításának lelki, spirituális vonatkozásait hangsúlyozzák. Vannak olyan írások is, melyek általánosságban, átfogóan vagy a bernáti krisztológiát valami más témával összefüggésben vizsgálják, szemlélik. Dolgozatomnak két sajátossága van ezekhez képest: egyfelől a dogmatikai krisztológia minden területét, aspektusát igyekszem áttekinteni, bizonyos mértékben szisztematikus módon, hozzákapcsolva (ugyancsak bizonyos mértékben) a lelki, gyakorlati szempontot; másfelől pedig mindezt Szent Bernát beszédeinek teljes szövegállományában vizsgálom meg. Így, ha a szent apát Krisztusról szóló tanításának tartalmát illetően nem is járul sokban hozzá az eddigi kutatások eredményéhez ez a jelen dolgozat – éppen a nagy összegző jellege miatt, mégis úgy hiszem, hogy ebben a két dologban jelentősen előbbre viszi a Bernát-kutatást. Ez a teljes krisztológiát és a beszédek összességét átfogó munka kaput nyit egy-egy téma részletesebb kifejtéséhez, kidolgozásához, vagy akár más szerzőkkel történő összehasonlításokhoz. Ugyanakkor Magyarországon ez az első olyan mű, ami elősegítheti Szent Bernát teológiai tanításának és személyének mélyebb ismeretét, kutatását.

Ezúton is szeretném kifejezni hálámat azért, hogy ennek a dolgozatnak a keretében behatóbban foglalkozhattam Krisztus misztériumával, mely a ciszterci lelkiség – de tulajdonképpen egész keresztény hitünk – központi témája. Hálas vagyok mindazért a kegyelemért, amit Szent Bernát beszédein keresztül kaphattam. Olvasva és dolgozva velük, mintegy folyamatosan megmerítkezhettem Isten szeretet-misztériumának fényében, mely ha szűrtén is – Krisztus emberségén keresztül, valamint Bernát személyén, stílusán átszűrtén, de éppen ezeknek köszönhetően befogadható módon – beragyogta és átítatta nem csak értelmemet, hanem lelkemet is. Köszönetet mondok elsősorban Dr. Horváth Olga apátnőnek, a Kismarosi Ciszterci Nővérek elöljárójának és közösségünk minden tagjának, hogy időt adva és a közösségi élet minden ajándékával, konkrét és háttérbeni segítségével lehetővé tették számomra ennek a dolgozatnak a megírását. Hálas vagyok Prof. Dr. Puskás Attila atyának, témavezetőmnek, aki nagy figyelemmel, érdeklődéssel és szaktudással segítette és kísérte munkámat. Bár mindenkit

név szerint nem tudok felsorolni azok közül a magyar és külföldi Szent Bernát írásinak kutatásával foglalkozók közül, akik segítségemre voltak, de szeretném kiemelni Pierre-Yves Emery taizéi testvér bátorítását, személyes, egyszerű és mélyreható meglátásait, valamint P. Albercich Altermatt O.Cist. személyes segítségét a kutatások során.

Bizakodom, hogy mindazoknak, akik e munkának köszönhetően Szent Bernát személyén és stílusán átszűrten Krisztusról olvasnak, beragyogja és átítatja nem csak istenismeretüket, hanem lelküket és életüket is ez a misztérium.

ELSŐ RÉSZ

A TÉMA MEGKÖZELÍTÉSE

1. A MONASZTIKUS TEOLÓGIA SZEMLÉLETMÓDJA

A teológia szónak is, mint minden más szónak megvan a maga története. Ma, ha teológiáról beszélünk, általában a skolasztika által meghatározott keretek között gondolkodunk róla, mint „*doctrina sacra – az isteni kinyilatkoztatáson alapuló hit megértésére irányuló tudomány.*”⁴ Az egyházatyák korában a teológia nem más, mint az Isten misztériumainak ismerete, valamint ennek az ismeretnek a kifejezése: Istenről szóló beszéd (Θεο-λογία). Ez a patrisztikus gondolkodás folytatódik a szerzetességben végig az egész középkor folyamán. A középkorban párhuzamosan kétféle iskolatípus létezett: a szerzeteseké (monasztikus) és a klerikusoké (skolasztikus), mely két különböző megközelítésben művelte a teológiát. Ezeknek a különbségeknek a megállapítása segíthet a jobb megértésben, de ügyelnünk kell arra, hogy a különbözőségeket hangsúlyozása ne vezessen kiélezett ellentétekhez.⁵

1.1. A MONASZTIKUS TEOLÓGIA FOGALMA, KÖZEGE ÉS JELLEMZŐI

A „monasztikus teológia” kifejezést az 1950-es években Jean Lecrecq, Szent Bernát és a monasztikus teológia nagy tudósa vezette be a teológiai szókincsbe.⁶ A dogmatika- és a teológiatörténet kézikönyvei általában alig beszélnek ilyen teológiáról, mely a prédikációk és Szentírás-magyarázatok mindennapos hithirdetői szolgálatát foglalja

⁴ *Teológia*, in DIÓS I., *Magyar Katolikus Lexikon XIII.*, SZIT, Budapest 2008, 843.

⁵ vö. LECLERCQ, J., *L'amour des lettres et le désir de Dieu*, Cerf, Paris 1990, 11.; LECLERCQ, J., *Saint Bernard théologien*, in *San Bernardo*, Milano (1954) 31-33.

⁶ ld. BIFFI, I., *La Filosofia monastica: „Sapere Gesù”*, Editoriale Jaca Book SpA, Milano 2008, 21.

magában.⁷ A monasztikus teológia mégis „teológia”, mert valóban a keresztény misztérium „értelmességéből” táplálkozik, és „monasztikus”, mert a monostorokban, különösképpen a közösen végzett imaórákon „gyakorolták”. Ez az a sajátos szempont, amiben különbözik a skolasztikus teológiától, melyet a városokban létesített klerikusi iskolákban tanító mesterek műveltek. Az eltérő környezethez, különböző életformákhoz és tevékenységekhez kapcsolódó kétféle teológiai megközelítésben a hangsúlyok is máshová kerültek.⁸ A monasztikus teológia legfontosabb jellemzője, hogy a gyakorlatból források, és a gyakorlatra irányul. A szerzetesi gyakorlatnak Szent Benedek *Regulája* szerint három pillére van: az *opus Dei*, a közösen végzett istenszolgalat; a *lectio divina*, vagyis Isten ígéjének elmélkedő olvasása; valamint a *labor*, amin Benedek kétkezi munkát ért. Az „*Úr szolgálatának iskolájában*”⁹, ahol az életnek nincs más célja, mint az istenkeresés¹⁰, elválaszthatatlan lesz egymástól az „objektív” és „szubjektív”, az Isten hívása és az ember válasza; a tanítás és az élet. Így jutnak el a szerzetesek a szív megtérésére, a kontemplációra és azokra a lelki tapasztalatokra, melyeknek fontos szerepe van teológiájukban,¹¹ bár nem egyenértékűek az Isten Szavával, nem mértéke és nem kritériuma objektivitásának.¹²

A monasztikus teológia tehát intelligens, de nem intellektuális; jobban szereti a konkrétat, mint az elvontat, a tapasztalatot, mint a spekulációt.¹³

1.2. A MONASZTIKUS TEOLÓGIA FORRÁSAI, MÓDSZERE, SZERKEZETE, STÍLUSA

A monasztikus teológia szinte kizárólag csak keresztény forrásokból merített. Elsődleges forrása a Szentírás, mely elválaszthatatlan azoktól, akik kommentálták, vagyis az

⁷ Id. HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie – eine „praktische” Theologie vor der Scholastik*, in *Münchener Theologische Zeitschrift* 39 (1988) 109.

⁸ Id. BIFFI, I., *La Filosofia monastica...*, 11.; HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie...*, 109-110.; LECLERCQ, J., *L'amour...* 10-11.

⁹ *RB Prol.* 45.

¹⁰ „Nagyon gondosan meg kell vizsgálni, hogy a novícius valóban Istent keresi-e.” in *Szent Benedek Regulája* 58,7., Bencés Kiadó, Budapest 1995, 112.

¹¹ vö. HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie...*, 111., 120.; GASTALDELLI, F., *Teologia monastica, teologia scolastica e lectio divina*, in *ACI* 46/1-2 (1990) 43-44.; LECLERCQ, J., *L'amour...*, 24-25.; 55.

¹² Id. BIFFI, I., *La Filosofia monastica...*, 14-15.

¹³ Id. OLIVERA, B., *Pour une lecture des oeuvres de Saint Bernard*, in *CollCist* 56 (1994) 236.; ld. még: BERNARD, CH.-A., *La conformation au Christ selon saint Bernard*, in *Studies in Spirituality* 4 (1994) 33.

atyáktól. A bencés szerzetesség előszeretettel fordult a keleti atyák felé, akikhez nagy részben kapcsolódik az ősi monasztikus hagyomány. Erről a folytonosságra törekvéstől tanúskodik Szent Benedek élete, valamint Regulájának lelkisége¹⁴. Ezek egyfelől Baszileiosz, Efrém, Aranyszájú Szent János aszketikus szövegei; másfelől bibliakommentárok Aranyszájú Szent Jánostól, Hészükhiosztól¹⁵ és főként Órigenésztől. Ezen felül számos történetíró is olvastak, például Szodzomenoszt, Euszebioszt és Josephus Flaviust. A latin atyák közül Szent Ambrustól leginkább az Ószövetségről írt értekezéseit kedvelték, Szent Jeromoshoz a Szentírás filológia interpretációjakor fordultak, Szent Ágoston pedig kiemelkedő hatást gyakorolt a „monasztikus stílus” kialakulására.¹⁶ A monasztikus teológia mégsem pusztán ismételése a patrisztikusnak. Isten utáni élő vágyakozásuk miatt fordultak az „antik buzgósághoz”, hogy a lehető legszorosabban hozzákapcsolódhassanak a kereszténység kezdeteihez, az Úr Jézus Krisztus személyéhez. A teljesen a hagyományban gyökerező tanításuk így mégis egészen új és eredeti formát öltött.¹⁷

Az úgynevezett klasszikus szerzők írásait sem utasították egészen vissza¹⁸, műveik minőségi írása érdekében: „*mindenről lemondtak, kivéve a jól írás művészetéről*”¹⁹.

A szerzetesi teológiának megvan a saját rendje és szerkezete, bár ez nem az általunk megszokott szisztematikus. Éppúgy, mint a skolasztikus teológia, a Szentírás olvasásából (*lectio*) indul ki, de a *meditatio*, *oratio* és a *contemplatio* útján kíván a szeretet által Isten mélyebb ismeretére eljutni. Ezért nevezhető a monasztikus teológia a csodálkozás teológiájának. Gondolatmenete sokkal inkább integráló és szintetikus, hiszen mindent Isten egyetlen misztériumára igyekszik visszavezetni, ami nem más mint a

¹⁴ Id. RB 73,2-6. Bencés Kiadó, Budapest 1995, 135-136.

¹⁵ Jeruzsálemi Hészükhiosz szerzetes, +450, exegéta, ókeresztény író, alexandriai iskola allegorikus irányzatának követője. Id. VANYÓ. L., *Ókeresztény Írók I*, SZIT, Budapest 1988, 679-680.

¹⁶ Id. LECLERCQ, J., *L'amour...*, 87-97.; Órigenész a XII. században az egyik legolvasottabb görög atyának számított. vö.: LECLERCQ, J., *Origène au douzième siècle*, in *Irénikon* 24 (1951) 425-430.

¹⁷ Id. BIFFI, I., *La Filosofia monastica...*, 12.; LECLERCQ, J., *L'amour...*, 97-107.

¹⁸ vö. LECLERCQ, J., *L'amour...*, 108-141.

¹⁹ GILSON, E., *La théologie mystique de Saint Bernard*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris 1934, 81-82.

Szeretet. Nem választja szét a dogmatikát a morálistól, egzisztenciától, liturgiától, hanem ezek egységében a szeretet és ismeret egyetlen bölcsessége felé törekszik.²⁰

Ezért nevezték a ciszterciek Szent Bernát nyomán a monostort a „szeretet iskolájának”, ahol a szerzetesek megtanulnak a Főparancs értelmében a szeretet három dimenziójának megélése által, vagyis önmaguk és testvéreik helyes ismerete és szeretete eljutni Isten valóságos megismerésére.

A monasztikus írások stílusát meghatározzák azok a műfajok, melyekben íródtak. Főként azokat a műfajokat kedvelték, melyek pontos címzettnek, meghatározott, a szerző által ismert hallgatóságnak szólnak. Így szívesen alkalmazták a levél és a dialógus műfaját, valamint a történetírást, annak minden formájában. Ezen felül a monasztikus irodalomban jelentősek a pasztorális jellegű írások, mint a prédikációk és kommentárok, melyek lényegében nem különböznek egymástól. Ezekben a szövegekben ismerhetjük fel talán leginkább a mesterkéletlen monasztikus stílust. Szent Bernát tanításának is legnagyobb részét prédikációk formájában találjuk. Meg kell még említeni a lelki olvasmányaikból születő florilégiumokat, valamint gazdag liturgikus költészetüket. Ennek a csendből születő irodalomnak a formája inkább írott, mint szóbeli. Nyelvezetük alapvetően biblikus, ennek megfelelően képszerű és konkrét, következőképpen természeténél fogva költői.²¹ Éppen ezért nem mindegy, hogy milyen módon közelítünk a középkori monasztikus szerzők írásaihoz.

1.3. A MONASZTIKUS ÍRÁSOK HELYES MEGKÖZELÍTÉSE

Ahogy a költői művek, a monasztikus írások is gyakran folyamodnak a szimbolikus beszédhez, amely segítségével nem annyira az objektív világról szólnak, hanem inkább az átéltről, a tapasztalatról. Ez a nyelvezet azért mégsem ellentétes a valósággal, hanem egészen eredeti módon leplezi azt le. Megértéséhez tehát arra kell törekednünk, hogy hallgassuk a „vallásos embert”, aki ezen a nyelvezeten keresztül beszél, engedjük, hogy

²⁰ vö. HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie...*, 109-120.; DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité chez saint Bernard*, in *COCR* 18 (1956) 43-45.

²¹ Id. LECLERCQ, J., *L'amour...*, 146-178.; HÄRDELIN, A., *Monastische Theologie...*, 112-113.

megszólítson minket.²² A szimbólumok alkalmazása arra törekszik, hogy kapcsolatot teremtsen két különböző rendhez tartozó valóság között: az érzékelhető anyagi és a láthatatlan szellemi-lelki rend között. Sajnos modern gondolkodásunkra éppen az jellemző, hogy ezt a kettőt szétválasztja, sőt, gyakran egészen összeegyeztethetetlennek tartja. Természetesen a szimbolikus kapcsolatra épülő ismeretnek is vannak szabályai²³, melyeket ha megismerünk, könnyebben megérthetjük ennek a gondolkodásnak a belső egységét. Észrevehetjük, hogy ez a fajta gondolkodás nem is annyira idegen a miénktől, mint ahogyan azt hinnénk. Hiszen amikor az ember tudatosítja emberi mivoltát, ez az első nyelvezet, melyhez fordul és nem annyira az elvonthoz, ehhez a szimbolikus és konkrét nyelvhez, melyet a természet mindennapos tapasztalata táplál. A monasztikus írások segíthetnek bennünket abban, hogy merjük újra felfedezni a látható és láthatatlan világ közötti valóságos belső egységet. Ehhez persze szükséges az is, hogy ismerjük az adott kor szociális, kulturális, politikai és vallási környezetét is.²⁴

Vigyáznunk kell tehát azzal, hogy ne olyan módszerekkel és kérdésfeltevésekkel közelítsünk a monasztikus szerzetesek írásaihoz, amelyek egy későbbi kor teológiájából származnak. Gyakran előfordul ugyanis, hogy miután megállapítottuk, hogy ezek a szerzetesteológusok az egyes teológiai traktátusokat nem szisztematikus módon tárgyalják – hiszen írásaikban elszórva mindenütt találhatunk teológiai kijelentéseket; – ezeket a töredékeket összefüggéseiktől függetlenül rendezzük el, beillesztve egy tőlük idegen rendszerbe, és így nem kapunk valóságos képet a monasztikus teológia sajátosságáról.²⁵ Ezzel szemben, ha valóban szeretnénk aktuálisan hitelessé és értékessé tenni a monasztikus (ciszterci) atyák írásait, ki kell dolgozni egy helyes metodológiát. Burton két feltételét támasztja annak, hogy egyfajta szintézist alkossunk a monasztikus (ciszterci) atyák lelki tanításából. Az egyik a ciszterci hagyomány ismerete, mely feltételez egy bizonyos „konnaturalitást” a ciszterci irodalommal; valamint egy

²² Id. BLAPAIN, J., *Langage mystique, expression du désir dans les Sermons sur le Cantique des Cantiques de Bernard de Clairvaux*, in *CollCist* 36 (1974) 45-47.

²³ Id. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile de lire les Pères cisterciens?*, in *CollCist* 56 (1994) 246.

²⁴ Vö. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 56 (1994) 139-250.; VERBAAL, W., *Annoncer le Verbe. Les homélies sur le Missus est de Saint Bernard*, in *CollCist* 65 (2003) 111.

²⁵ Id. HARDELIN, A., *Monastische Theologie...*, 115-116.

különleges „cinkosságot” a minket körülvevő kultúrával, mely lehetővé teszi, hogy tanításukat a „mai” aktuális nyelvre lefordítsuk.²⁶

A legfontosabb talán az, hogy ugyanazzal a lelküettel olvassuk ezeket a szerzőket, ahogyan ők fordulnak hozzánk; legyünk érzékenyek nyelvezetük szimbolikus gazdagságára és munkálkodjunk együtt a szerzővel.²⁷ Vagyis ez az olvasás nem lehet passzív, rajtunk kívül álló. Meg kell, hogy érintsen és el kell, hogy vezessen a cselekvésre. E nélkül az élő részvétel, személyes elköteleződés nélkül ugyanis olvasásunk terméketlen marad és nem éri el azt a célt, amelyért a műveket megírták.²⁸

1.4. A MONASZTIKUS TEOLÓGIA ÉS A MISZTIKA KAPCSOLATA

Láttuk, hogy a monasztikus teológiában milyen fontos szerepe van a tapasztalatnak, hiszen szerzőik szerint egyedül ez képes igazán behatolni Isten misztériumaiba²⁹. A misztika pedig éppen ennek a tapasztalatnak a csúcsa. Kurt Ruh szavaival a misztika „*transzcendens tapasztalat, Isten tapasztalati megismerése (cognitio experimentalis Dei), amely elragadtatásban (raptus, excessus mentis), szemlélésben (visio, contemplatio Dei), a transitusban, a szeretet ekstázisában valósul meg.*”³⁰. Vagyis egyfajta egyesülés a személyes Istennel.³¹

A misztika mai felfogásával szemben, melyben sokkal nagyobb hangsúly kerül az individuálisra és a szubjektív megtapasztalásra, a középkori misztika, így Szent Bernáté is, sokkal átfogóbb. Számára az egység Istennel egy tapasztalaton túli egységet jelent, mely érinti ugyan a tapasztalatainkat, mégsem marad meg azok határain belül, hanem lehetősége és eszközei a keresztény hit objektív részét képezik. Eszerint tehát a középkori gondolkodásban a tapasztalat nem számított automatikusan ön-hitelesítőnek. Sőt,

²⁶ Id. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 56 (1994) 259.; 335-336.

²⁷ Id. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 56 (1994) 257.; 57 (1995) 161-162.

²⁸ vö. DUMONT, Ch., *Lire saint Bernard aujourd'hui*, in *CollCist* 46 (1984) 273-276. 286-290.; BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 57 (1995) 161-162.; 258.

²⁹ vö. TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*” *Intelligence et expérience de la foi chez Bernard de Clairvaux*, in *CollCist* 75 (2013) 376-380.

³⁰ RUH, K., *A nyugati misztika története I.* Akadémia Kiadó, Budapest 2006, 31.

³¹ vö. ANGENENDT, A., *Jesus als Braut und Mutter Die Liebesmystik Berhards von Clairvaux und ihre Nachwirkung*, in *CistC* 106 (1999) 11-13.; HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, in *Liens Cisterciens* 25 (2013) 30.

idegenkedtek és vonakodtak attól, hogy a személyes tapasztalatot mások számára irányadónak tekintsék.³² Itt a megtapasztaló személy helyett sokkal inkább Krisztusnak, az Igének van központi szerepe, valamint szüntelenül hangsúlyozzák a felebarát iránti tevékeny szeretet elsőbbségét is.³³ Bernát egy helyen így tanít: „*Először is azt tanuld meg magától az Igazságtól, hogy előbb kell az embertársban keresni, mint saját természetében (az Igazságot)*”.³⁴

Bernát például soha nem használja a „misztikus” szót mai értelemben. Jobban szeret szemlélődésről beszélni, mint misztikus tapasztalatról.³⁵ Számára a misztikus megtapasztalás a mindennapi keresztény hűség megélése és a mennyország boldog közössége közötti felezőpont, ami Istennel a valódi és szilárd összhang pillanatát vagy állapotát jelenti. Ennek a tapasztalatnak a kezdetét abban kell keresnünk, ahogyan az élethez alapvetően hozzáállunk; ahogy szeretetből fakadóan hozzáigazítjuk akaratunkat Isten akaratához. Éppen ezért szerinte ez minden keresztény ember számára lehetséges.³⁶ Így amikor Bernát „*excessus*”-ról, vagy „*raptus*”-ról beszél, nem annyira rendkívüli kegyelmekről, különleges karizmatikus jelenségekről szól, mint inkább az emberi természet teljes helyreállításáról, mely arra teremtett, hogy Istennel egyesüljön. Tulajdonképpen ez egy megvalósított megtérés, vagyis a lélek győzelme az emberben. A szeretet extatikus pillanatai ezek, amikor a lélek újra megtalálja teljes szabadságát, a képmás a hasonlóságát, a szeretet a tökéletességét. De ismeri Bernát az értelmi elragadtatást is.³⁷

A középkori misztika alapvetően olyan korban született meg, melyben újra felfedezték és nagyra értékelték az *affectus*, érzelmi szeretet helyét.³⁸ Ennek kifejezésére szívesen fordultak a Szentírás *Énekek éneke* könyvéhez. Ezt a szent könyvet már a korai kereszténységben allegorikus módon magyarázták, elsősorban a Völegény – Krisztus és

³² Id. CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism. Approching Sermon the Song of Song 74.*, in *Studies in Spirituality* 4 (1994) 12-15.

³³ Id. HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, 18-19. 31-32.

³⁴ *Hum* III, 6, in BERNÁT, Clairvaux-i Szent, *Az alázat és a góg fokairól*, 26.

³⁵ Id. HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, 28.

³⁶ vö. CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism*, 14-30.

³⁷ Id. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, in *CollCist* 38 (1976) 142-143.; és ugyanettől a szerzőtől: *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, in *COCR* 15 (1953) 287-289.

³⁸ Id. PFEIFER, M., *Trois „styles” de la mystique cistercienne: Bernard, Guillaume, Aelred*, in *CollCist* 65 (2003) 89-90.; BLAPAIN, J., *Langage mystique*, 59.

az ő menyasszonya, az Egyház kapcsolatára alkalmazva. Az érett középkorban, Órigenész mintájára egyre gyakrabban alkalmazták a menyasszony képét az egyes lélekre is. Clairvaux-i Bernát legjelentősebb prédikációi az Énekek énekéhez fűzött magyarázatok, amelyeket Kurt Ruh „a középkor latin nyelvű irodalmának legjelentősebb és legnagyobb hatást kifejtő művei közé tartozónak”³⁹ nevez. Ezekben a beszédekben Bernát a Jézus és az egyes lélek közti bensőséges és bizalmas kapcsolatot tárja elénk, amelynek középpontja a szeretet, melynek kifejezésére megőrizte az érzéki szeretet képeit. Ezt a kolostori „szerelmi misztikát” egyesek a gátlásos és elfojtott szexualitás kifejeződéseként magyarázták.⁴⁰ Kurt Ruh mégis azt vallja, hogy Bernát *Énekek énekéről* szóló beszédei „a szeretethez intézett himnusz, olyan magasztalás, amelyet a nemek közötti szerelem valószínűleg soha nem tudna felszökkenteni, ugyanakkor áradó gazdagsága ellenére is világosan mutatja be és tárja fel a misztikus istenszeretetet, annak előfeltételeit és lényegi vonásait.”⁴¹ A ciszterci misztika, melynek jelentős középkori képviselői Szent Bernát mellett Saint-Thierry Vilmos és Riveaulx-i Aelred,⁴² kitágítja a szeretetet és gyöngédséget a szexuális egyesülésen messze túlmutatóan, lényeges eleme az együttérzés (*compassio*) és szorosan kapcsolódik a képmás és hasonlóság tanához.⁴³

³⁹ RUH, K., *A nyugati misztika története I.*, 279-280.

⁴⁰ Id. ANGENENDT, A., *Jesus als Braut und Mutter*, 14-16.

⁴¹ RUH, K., *A nyugati misztika története I.*, 297.

⁴² VÖ. PFEIFER, M., *Trois „styles” de la mystique cistercienne*, 91. 109-110.

⁴³ Id. BERGER, K., *Revolution der Frömmigkeit. Die Entdeckung des Menschseins Jesu Christi durch die Zisterziensertheologen des 12. Jahrhunderts*, in *Auditorium Spiritus Sancti, Festschrift zum 200-Jahr-Jubiläum der Philosophisch-Theologischen Hochschule Heiligenkreuz 1802-2002*, Bernardus, Langwaden 2004, 62-65.

2. A VIZSGÁLT SZÖVEGEK MŰFAJA, ELHELYEZKEDÉSÜK SZENT BERNÁT ÉLETMŰVÉBEN

Egy ciszterci apát szerzeteseihez intézett tanításának rendes formája a beszéd (*sermo*).⁴⁴ Szent Bernát apát beszédeinek két fajtáját ismerjük. Az egyik, a Bernát – vagy valaki más – által megszerkesztett nagy irodalmi beszédek. A másik a szentenciák, parabolák, vagy rövid, különféle beszédek neve alatt ránk maradt írások, melyeket vagy Bernát vagy hallgatói jegyeztek le és nincsenek megszerkesztve. De mind az elmondott, mind pedig a leírt beszédei hitelesek és mindkét esetben úgy szeretne tanítani, hogy Isten szavát plántálhassa a szívekbe.⁴⁵

2.1. SERMONES SUPER CANTICA CANTICORUM

Az *Énekek éneke* Bernát számára a Szentírás legkedvesebb könyvei közé tartozik. Az is mutatja ezt, hogy más műveiben is gyakran idézi, vagy utal rá. Ezt a könyvet tartja a legjobb bevezetőnek ahhoz, hogy eljussunk az Istennel megvalósuló egység legmagasabb fokához.

Az *Énekek énekéről* szóló beszédeinek vázlatait életének korai szakaszában betegsége idején már megfogalmazhatta.⁴⁶ Valóságos megírásához, helyesebben diktálásához azonban hosszú évekre volt szüksége, összesen 18 évre. Minden bizonnyal

⁴⁴ vö. TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*”, 259.

⁴⁵ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis. Die Christologie Bernhards von Clairvaux in den „Sermones per annum”*, in *ACI* 33 (1977), 27-28.; LECLERCQ, J., *Genèse d'un chef d'oeuvre*, in *CollCist* 47/1 (1985) 109.

⁴⁶ vö. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 6.; LECLERCQ, J., *Clairvaux-i Szent Bernát*, SZIT, Budapest 1998, 36.

1135 adventjében fogott neki a munkának, és a beszédek bevezetőjének tekinthető két levélből (153. és 154. levél) az is kiderül, hogy ezt kizárólag Portes-i Bernátnak a többszöri kérésére tette.⁴⁷ Munkája egyáltalán nem volt zavartalan. Bernát nagyon sokat utazott és az Egyház ügyében egyszerre több fronton is harcolt.⁴⁸ 1153-ban bekövetkezett halála szakította meg a 86 beszédből álló sorozatot, melyben nem jutott tovább az Én 3,1 kommentálásánál.⁴⁹ A 18 év alatt tehát folyamatosan szerkesztette, javítgatta beszédeit, végül 1148 és 1153 között, miközben a 84-86. beszédeken dolgozott, ellenőrzés alá vette az eddigieket és még egyszer újra átnézte, kijavította őket.⁵⁰

Műfaját tekintve beszédssorozatról van szó. Sokat vitatkoznak arról, hogy vajon tényleg elhangzottak-e ezek a beszédek.⁵¹ A XII. században egyszerre beszélnek róla úgy, mint írott könyvről és elhangzott beszédekről. A műben sok minden mutatja az irodalmi stílust, de találhatunk a szóbeli stílusra utaló jeleket is. Leclercq állítása szerint abban a formában nem hangzottak el ezek a beszédek, ahogyan most ezeket olvashatjuk. De az is biztos, hogy vannak bennük olyan töredékek, vagy talán teljes beszédek is, melyeket Bernát valószínűleg el is mondott.⁵² Bár nagyon gondosan szerkesztette és javítgatta, mégis meg tudta őrizni a közvetlen beszéd stílusát.⁵³ Mindenképpen egy teológiai és irodalmi remekmű az *Énekek énekéről szóló beszédek*, mely Bernát művei között is a legjelentősebb. Ezt a legnehezebb olvasni, és mégis kétség kívül ez a legszebb. Maga a szöveg tanúskodik róla, hogy ezen dolgozott a legtöbbet és a legaprólékosabban.⁵⁴ Nem

⁴⁷ Id. LECLERCQ, J., *La doctrine des sermons sur le Cantique*, in *Recueil d'étude sur saint Bernard et ses écrits* V., Edizionidi Storia e Letteratura, Roma 1992, 101-103.

⁴⁸ Id. LECLERCQ, J., *Genèse d'un chef d'oeuvre*, 103-104.

⁴⁹ A kéziratok hagyományából kiindulva és a rendelkezésre álló kronológiai adatok alapján azt mondhatjuk, hogy Bernát egymás után adta ki a következő négy csoportot: Az első csoport 1-24. beszéd 1135 és 1136 között íródott. A második csoport 24-49. beszéd 1138 és 1145 között készültek, miután Bernát visszajött Itáliából. A harmadik csoport 50-83. beszédeket 1144/1145 és 1153 között írta. A 84-86. beszédeken élete utolsó éveiben dolgozott, és az utolsót befejezetlenül hagyta. Bernát életében beszédeinek 2 fő kiadására került sor. Id. LECLERCQ, J., *Genèse d'un chef d'oeuvre*, 100-101.

⁵⁰ Id. HONTOIR, C., *Le huitième centenaire des Sermons sur le Cantique des Cantiques*, in *COCR* 2 (1935) 129-133.; LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques de saint Bernard*, in *RBén* 70 (1955) 245-255.

⁵¹ LECLERCQ, J., *Genèse d'un chef d'oeuvre*, 99-105.

⁵² Id. LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques...*, 71-84. vö.: VERBAAL, W., *Réalité quotidiennes et fiction littéraire dans les Sermons sur le Cantique de Bernard de Clairvaux*, in *Cîteaux* 51 (2000) 201-217.

⁵³ Id. SAVARON, M. I., *Le trésor de Cîteaux. Les Sermons sur les Cantiques des Cantiques*, in *COCR* 12 (1950) 95-99.

⁵⁴ vö. LECLERCQ, J., *La doctrine des sermons sur le Cantique*, 101.

didaktikus tanításnak szánta, de nem is egzegézisnek.⁵⁵ Bernát egymás után fejteget különböző dogmatikai, morális, misztikus témákat, mégis a mű egységes egészet alkot.⁵⁶ Leclercq fedezte fel, hogy ebben az *Opus magnum*-ban, mely olyan, mint egy szemlélődő teológiai összefoglalás „*Summa*”, Bernát mindazokról a teológiai témákról beszél, melyet a klasszikus teológia *De Deo uno*, *De Deo Trino*, *De Deo revelante* (2.-19. beszéd); *De Deo Incarnato* (20.-62. beszéd); *De novissimis* (63. beszéd) értelkezéseknek fog nevezni. Mindezt azonban nem egy szisztematikus rend szerint teszi, hanem részben az *Énekek éneke* képei által meghatározott költői rend szerint.⁵⁷

Szent Bernát halála után a Ciszterci Rend Generális Káptalanja megbízásából Hoyland-i Gilbert apát folytatta a befejezetlenül hagyott művet, de 1172-ben bekövetkezett haláláig csak az Én 5,10. verséig jutott. Ezután Geoffroy d'Auxerre-t, Bernát egyik életrajzíróját kérték meg, aki előlről kezdte kommentálni a szent könyvet; végül Ford-i János angol ciszterci apát folytatta a sorozatot ott, ahol Hoyland-i Gilbert abbahagyta, és be is fejezte.⁵⁸ Így Bernát műve mintegy kiindulópontja lett egy ciszterci hagyománynak, és elsődleges meghatározója lett Cîteaux lelkiségének.⁵⁹

2.2. SERMONES PER ANNUM

A *Sermones per annum* 128 beszédből álló sorozat olyan, mint „a liturgikus év nagyszabású kommentárja, és mint ilyen, egységes mű, melynek (tér)képét az ünnepek egymásutánisága adja”⁶⁰. Ezek a beszédek azonban nem érthetőek a monasztikus család kontextusán kívül, melynek Bernát lelki értelemben tápláló atyja. A ciszterci hagyományban az apát különleges feladata volt, hogy a liturgikus év bizonyos nagy ünnepein szentbeszéddel forduljon szerzeteseihez. Bernát ezt a kötelező számot jóval felülmúlta. Ezek a beszédek is Bernát azon beszédei közé tartoznak, melyek valószínűleg nem a leírt formában hangzottak el, bár a beszédek szoros kapcsolata a liturgiával,

⁵⁵ Id. HONTOIR, C., *Le huitième centenaire*, 129-133.

⁵⁶ Id. LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques...*, 236.

⁵⁷ Id. LECLERCQ, J., *La doctrine des sermons sur le Cantique*, 105-107.

⁵⁸ Id. LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques*, 208-210.

⁵⁹ Id. HONTOIR, C., *Le huitième centenaire*, 141.

⁶⁰ LECLERCQ, J., *L'art de la composition dans les sermons de S. Bernard*, in *Recueil...* III, 140., in *Introduction*, in *SCh* 480, Cerf, Paris 2004, 67.

valamint a gyakran használt párbeszédes forma valóságos hallgatóságra utalnak. De itt is felfedezhetők az irodalmi átdolgozás vonásai. Leclercq négy különböző szövegsorozat létét állapította meg.⁶¹ Találunk köztük olyan csoportokat, melyeket Bernát ugyanarra az ünnepre vagy ugyanarról az egy témáról írt. Ezeket értekezéseknek is lehet nevezni. Ezeken a csoportokon belül észrevehetünk egy fejlődést, ami az Ószövetségtől az eszkatológiáig megy a morális gyakorlaton keresztül, hasonlóan az Énekek énekéről szóló beszédek sorozatához. Bernát prédikációjának a célja, hogy bevezesse szerzeteseit a liturgiának a szentségi dimenziójába, mely aktualizálja mindazt és bevezet mindabba, amit Krisztus megélt attól a pillanattól kezdve, hogy elhagyta az Atya ölét, addig a pillanatig, míg újra felment, hogy helyet foglaljon az ő jobbján a dicsőségben.⁶²

2.3. SERMONES DIVERSIS

A *Sermones diversis* (Különféle beszédek), Bernát „szónoki művei” közé tartozik, melyet sem nem nézett át újra, sem nem javított és nem rendezett. Ezek a beszédek úgymond félúton találhatók a „nagy ünnepi beszédek” (*Sermones per annum* és *Sermones super Cantica Canticorum*) és a Szentenciák és Parabolák között.⁶³ Egy 125 beszédből álló egységről van szó, mely helyesen viseli ezt a címet, ugyanis formájukat és tartalmukat tekintve egyaránt nagyon különféle és kevert szövegeket tartalmaz. Olykor „rövid beszédeknek” is nevezik ezt a sorozatot, de ez nem felel meg mindig a szövegek hosszúságnak. Vannak köztük valóban nagyon röviddek, melyek inkább csak egyszerű sémák, a szerző jegyzetei vagy rövid összefoglalások, de vannak olyanok is, melyek hosszabbak és gondosan meg vannak szerkesztve.⁶⁴

⁶¹ (Brevis, Media, Longior, Perfecta), mely megfelel a gyűjtemény négy egymást követő lépésének. Az első sorozat (B) nem lehetett készen 1139 előtt; a második (M), 1148/1149 előtt kellett, hogy elkészüljön; a harmadik (L), minden bizonnyal 1148 utánra tehető, végül az utolsó (Pf), nem készülhetett el 1150 előtt. vö. LECLERCQ, J., *Les Sermons liturgiques, Histoire des textes*, in *SBO* IV, 125-141.

⁶² Id. LAMY, M., *Introduction*, in BERNARD de Clairvaux, *Sermons pour l'année I.1.*, in *SCh* 480, Cerf, Paris 2004, 24-77.; VERBAAL, W., *Réalité quotidiennes et fiction littéraire...*, 201-217.; LECLERCQ, J., *La doctrine des sermons sur le Cantique*, 104-105.

⁶³ Id. CALLEROT, F., *Introduction*, in BERNARD de Clairvaux, *Sermons divers* 1, in *SCh* 496, Cerf, Paris 2006, 41-42.

⁶⁴ Id. ROCHAIS, H., *Remarques sur les Sermons divers de saint Bernard*, in *ACI* 21 (1965) 9.; EMERY, P.-Y., *Introduction*, in BERNARD de Clairvaux, *Sermons divers*, *Cisterciensia*, Desclée de Brouwer, Paris 1982, 11-13.

A beszédek témája a legnagyobb többségében egy bibliai vers, vagy egy hosszabb szentírási szöveg kommentárja. Ami mindegyikben legalább utalásként megemlített téma: az elveszett ember visszatérése az Atyához, melyre Krisztus által kap meghívást és lehetőséget. Ennek az Istenhez visszavezető útnak, – mely nem más mint a megtérés lépései – fokai vannak, melyet Bernát gyakran a hármas számmal határoz meg.⁶⁵

2.4. SERMONES VARIII

Ezek a beszédek, éppúgy mint a *Sermones diversis*, Bernát „szónoki művei” közé tartoznak. A szerző ezeket sem nézte át és nem szánta őket kiadásra. A 10 beszédből némelyek a *Sermones per annum*-ra, mások pedig a *Sermones diversis*-re hasonlítanak. Két beszéd a liturgikus idő ünnepléséhez kapcsolódik: egy adventre és egy epifánia ünnepére készült. Négy beszéd a liturgikus ciklus szentjeinek témájával foglalkozik: egy nagyon rövid Szent Pál megtérésének ünnepére, (január 25); kettő Szent Viktor helyi ünnepére, (február 26); egy pedig Szent Benedek ünnepére (március 21) íródott. Ezeket Bernát valami miatt nem helyezte be nagy liturgikus sorozatába. A további négy beszéd már nem a liturgikus ciklushoz tartozik, mert más-más meghatározott témával foglalkozik: *Isten akaratáról*; *Az Úr hét kegyelméről*; *A Szentlélek hét ajándékáról* címet viselik. Ez az utolsó, mely Krisztusról szól, talán jobban illett volna a Megtestesülés ciklusába. Valamint itt található még egy beszéd Szent Malakiásról.⁶⁶

2.5. SUPER MISSUS EST/ IN LAUDIBUS VIRGINIS MATRIS

Szent Bernátnak talán ez az egyetlen műve, amit saját kedvtelésből írt. A mű elején legalábbis utal erre. Ez a négy homília Bernát első művei közé tartozik. A kutatások szerint legkésőbb 1125-ben írta, ahogyan ő maga elmondja a bevezetőben, betegsége idején, tehát vagy 1120 vagy 1124-1125 körül. A kéziratok alapján három redakciót lehet

⁶⁵ Id. EMERY, P.-Y., *Introduction*, in BERNARD de Clairvaux, *Sermons divers*, 14-32.

⁶⁶ Id. CALLEROT, F., *Introduction*, in BERNARD de Clairvaux, *Sermons variés*, in *SCh* 526, Cerf, Paris 2010, 21-23

megkülönböztetni, melyek mind magától Bernáttól származtak. Ezek a beszédek sem hangzottak el, csak a szerző ezt a műfajt választotta. Eleinte nem beszédorozatról volt szó. Az első variáció tartalmazta nagyjából az első három beszéd szövegét, de inkább egységes egésznek volt szerkesztve, bármiféle homiletikai elválasztás nélkül. Később került bele a negyedik beszéd teljes szövege, úgy, mint az első és a második közötti átvezetés.⁶⁷

A beszédek a Lk 1,26-38, vagyis Jézus születésének hírüladása, az angyali üdvözlét perikópáját kommentálják, olyan módon, mintha Bernát egy nyilvános *lectio divina*-t végezne. Ezzel megmutatja, és meghívja az olvasót arra, hogy a Szentírás termékeny olvasása által az isteni Ige valóban megtestesüljön benne.⁶⁸

Szent Bernát beszédei nem könnyű tanítások. Csak figyelmes olvasással és szinte csak aprólékos tanulmányozással fedezhetők fel a mindennapos prédikáció külseje alatt rejlő kincsek.⁶⁹

⁶⁷ Id. HUILLE, M.-I., REGNARD, J., *Introduction*, in *SCh* 390, Cerf, Paris 1993, 29-37.

⁶⁸ Id. VERBAAL, W., *Annoncer le Verbe*, 112-117.

⁶⁹ Id. LECLERCQ, J., *Observations sur les sermons de Saint Bernard pour le Carême*, in *Cîteaux* 18 (1967) 129.

3. A SZENTÍRÁS SZENT BERNÁT GONDOLKODÁSÁBAN

Bernát gondolkodását oly módon átjárják a Szentírás szavai, mintha a Biblia mindig ott lenne felnyitva előtte. Ugyanakkor annyira szabadon és természetesen él vele, hogy Steinen megállapítja: „*Ahelyett, hogy követné, előtte halad, és oda vezeti az Írást, ahová akarja azáltal, hogy Szerzőjét, a Lelket követi.*”⁷⁰

3.1. A MONASZTIKUS EGZEGÉZIS

A patrisztikus hagyományhoz ragaszkodó monasztikus teológia különösen is elsődleges feladatának tartotta a Szentírás magyarázatát.⁷¹ Átvette a patrisztikus korból származó alapelveket – a Szentírás négy szinten történő értelmezését: betű szerinti vagy történeti, allegorikus, morális (tropológiai) és misztikus (anagógikus), – de gazdagította is azokat.⁷² A monasztikus (ciszterci) atyák a szent szövegeket egészen belülről ismerték, ebben az úgynevezett „atyai házban” „*úgy éltek, mint a család fiai, örökösök, akik tudják, hogy mindaz ami Atyjuké az az övéké is; otthonos volt számukra a pincétől – ahol a Bölcsesség borát őrizték – a padlásig – ahol a mennyei vetés magvai voltak. [...] És amikor a szőlőben vagy a mezőn dolgoztak, minden példabeszéd életre kelt.*”⁷³ Ha valóban szeretnénk őket megérteni, akkor úgy kell éreznünk, mint ahogyan ők éreztek. Számukra a Szentírás elsősorban nem tudományos ismeret és információ forrása, hanem az

⁷⁰ STEINEN, W. von den, *Vom Heiligen Geist des Mittelalters. Anselm von Canterbury, Bernhard von Clairvaux*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1968, 176.

⁷¹ vö. LECLERCQ, J., *L'amour...*, 70.

⁷² ld. LUBAC, H., *Exégèse médiévale, Les quatre sens de l'Écriture*, I/II., in *Théologie* 41, Aubier (1959), 571.

⁷³ SAVARÓN, M. I., *Le trésor de Cîteaux*, 99-100.

üdvösség eszköze, mely az „üdvösség tudományát” nyújtja. Ezáltal mindennek személyes, aktuális, az örök élet látószögéből a jelenre vonatkozó értéke van. Ebből fakad az a törekvésük is, hogy bizonyos szövegeket, melyeket hagyományosan az Egyházra vonatkoztattak, azt ők elkezdték alkalmazni a monasztikus szerzetességre is. Ezáltal azonban mégsem tűnik úgy, hogy leszűkítették, korlátozták volna a hagyományos értelmezést, hanem éppen ezzel a konkrétabb jelentéssel tágították ki.⁷⁴ A monasztikus szerző számára a Szentírás minden szava lehet kapocs egy vagy több másikhoz. Gyakran ez az elv adja magyarázatuk egységét és így tulajdonképpen az Írást, magával az Írással magyarázzák, mely lehetővé teszi számukra azt a túlárado képzelőerőt, képletes magyarázatot, mely nagyon jellemző a monasztikus szövegekre.⁷⁵

Szentírás-magyarázatuk soha nem szintézis, bár mindig szilárd és lelki tanítást ad. Nem egy tézist akarnak bemutatni, hanem egy szentírási rész minden lelki tartalmát megragadni. Magyarázatuk módszere szükségképpen allegorikus és szimbolikus típusú.⁷⁶ A Szentírásban rejlő különböző értelmeket nem beleolvasták a szövegbe, hanem inkább megtalálták benne, hogy mindenki számára a saját lelki állapotának megfelelő táplálékot nyújthassák.⁷⁷

3.2. A SZENTÍRÁS JELENTŐSÉGE SZENT BERNÁT TEOLÓGIÁJÁBAN

Szent Bernát a Vulgata egy javított, glosszákkal gazdagított példányát használta leginkább, de minden bizonnyal ismerte a Harding Szent István vezetése alatt Cîteaux-ban revideált szentírási szöveget is; gyakran pedig fejből idézett.⁷⁸ A Biblia az ő számára is nem csak az Istenről szóló ismeret, hanem saját életének és tapasztalatának is forrása.⁷⁹ Tanításából egyértelműen kiderül, hogy mennyire egységben látta a Szentírás egészét, annak hármas üdvtörténeti vonatkozásában, melynek részei a *creatio* (teremtés) — *reconciliatio* (kiengesztelődés) — *reparatio* (helyreállítás, újjáteremtés), megfelelően

⁷⁴ Id. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, VII., 582-583.

⁷⁵ Id. LECLERCQ, J., *L'amour...*, 73-74.

⁷⁶ Id. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 55 (1993) 331-332.

⁷⁷ Id. EVANS, G. R., *The Mind of Saint Bernard of Clairvaux*, Clarendon Press, Oxford 1983, 116.

⁷⁸ Id. LECLERCQ, J., *Saint Bernard et le 12e siècle monastique*, in *DSp XXV.*, Paris 1958, 191.

⁷⁹ Id. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, in *CollCist* 65 (2003) 138.

Isten fokozatos kinyilatkozásának: Ószövetség — Újszövetség — végső idők. (vö. *Cant* 33,6.)⁸⁰ Ezzel együtt mindig szem előtt tartja, hogy az egész Szentírás messiási, vagyis elejétől a végéig csak Krisztusról beszél.⁸¹

Szent Bernát Szentírás-magyarázatának célja, hogy a „*Szentírás kedvében járjon*” („*Geramus morem Scripturae*”⁸²), és a Biblia szavait hallgatói személyes szükségleteire alkalmazza.⁸³ „*Nem szómagyarázatokon fáradozom: a szíveket akarom termékennyé tenni*”⁸⁴. Azt szeretné, hogy a Szó mint Tükör meghallásától megtérjünk Krisztushoz a Mintához; a „Tükörtől (*Speculum*)”, melyben szemlélnünk kell magunkat, a „Példához (*Exemplum*)”, melyet utánoznunk kell.⁸⁵

Éppen ezért Bernát, korának többi monasztikus szerzetesétől eltérően, nem írt egyetlen szentírási könyvhöz sem következetes magyarázatot. Az *Énekek énekéről* szóló beszédekben a bibliai könyv csak vezérfonalul, mintegy ürügyül szolgál a különböző témák kifejtésére; ugyanakkor minden művében a Szentírásról és a Szentírással beszél.⁸⁶ Szabadsággal alkalmazza az Írást, nem magyarázza; nem megvilágítja, hanem mindent általa világít meg.⁸⁷ Vannak, akik írásait olyan hímzéshez hasonlítják, ahol a felvetőszál biblikus, ehhez kapcsolódnak a bernáti színű szálak, melyek maguk is szentírási eredetűek. Az egész egy művészi munka, ahol a szálak és felvetőfonal harmonikusan összekapcsolódik. Bernát sokféleképpen „játszik” a Biblia szövegével.⁸⁸ Nála egzegézis és misztika teljesen egybefonódik. Mégis mivel emlékezetében mindig jelen van a misztériumok teljessége, a mégoly személyes egzegézise is hagyományos marad.⁸⁹ A szent atyák nyomdokait követve, a szöveg szó szerinti értelméből indul ki, hogy aztán

⁸⁰ vö. KLEINEIDAM, E., *Wissen, Wissenschaft, Theologie bei Bernhard von Clairvaux*, in *Erfurter Theologische Schriften* 1, St. Benno-Verlag GMBH, Leipzig 1955, 45.; ld. még: LECLERCQ, J., *Saint Bernard et le 12e siècle monastique*, 189.

⁸¹ ld. SAVARON, M. I., *Le trésor de Cîteaux*, 43.

⁸² *Cant* 74, 2., in *SCh* 511, 158.

⁸³ ld. LECLERCQ, J., *Saint Bernard et le 12e siècle monastique*, 187.; ld. még: KLEINEIDAM, E., *Wissen, Wissenschaft*, 43.

⁸⁴ *Cant* 16, 1., in *SCh* 431, 42-43.

⁸⁵ BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 57 (1995) 160.

⁸⁶ ld. LECLERCQ, J., *Saint Bernard et le 12e siècle monastique*, 189.

⁸⁷ ld. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, I/II., 585.

⁸⁸ ld. FIGUET, J., – ROCHAIS, H., *Le jeu biblique de Bernard*, in *CollCist* 47 (1985) 119-125.; ld. még: BOUCHARD, M.-N., *Une lecture monastique du Ps 90*, in *CollCist* 49 (1987) 166-167.

⁸⁹ ld. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, I/II., 587.

eljusson annak misztikus jelentéséhez.⁹⁰ Vallja, hogy a Szentírás minden szavának van értelme.

„Ha egy falevél sem hull a földre ok nélkül, és egy veréb sem a Mennyei Atya tudta nélkül, tán higgyem azt, hogy csak egy fölösleges szó is elhagyta volna a szent evangélista ajkát, különösen akkor, amikor az Ige szent történetéről van szó? Nem hiszem. Mindent betöltenek a magasztos/isteni misztériumok, minden szó mennyei édességet rejt, feltéve, hogy talál valakit, aki gondosan kutatja, aki »mézet szív a kőből, és olajat a sziklából.«”⁹¹

Kortársai nem alaptalanul mondták róla, hogy megnyitotta a Szentírás „mézzel folyó forrását”. Talán elsősorban erre vonatkozik a *doctor mellifluus* – mézajkú doktor – elnevezés is, amit később az utókor jóváhagyott.⁹²

3.3. A BERNÁTI KRISZTOLÓGIA FŐBB SZENTÍRÁSI SZAKASZAI

Mivel Bernát teológiai munkásságának első és legfontosabb forrása a Biblia, és ahogyan azt az előbb láttuk, tanítását teljesen átszövik a bibliai idézetek, nehéz kiemelni krisztológiai tanításának legfontosabb szentírási szakaszait. Altermatt feldolgozta a *Liturgikus évre szóló beszédek*ben található kulcsfontosságú krisztológiai idézeteket.⁹³ Ezt kiegészítve, – de teljességre nem törekedve – tehetjük hozzá azokat, melyek a Bernát itt vizsgált műveiben találhatók.

Altermattal együtt megállapíthatjuk, hogy Bernát krisztológiai modelljei elsősorban a Bibliából származnak, de kiegészülnek a keresztény és a patrisztikus hagyománnyal. Egyértelműen hordozzák a jánosi és páli krisztológia vonásait, de Krisztus szótériológiai értelmezése mint orvos, valamint a megváltás mint gyógyítás (kenőcsök, gyógyító szerek) lukácsi és ágostoni eredetű.⁹⁴

János evangéliumának Prológusával kapcsolatban Farkasfalvy megállapítja, hogy bár 145 alkalommal fordul elő Szent Bernát írásaiban idézet vagy utalás formájában, mégsem játszott döntő szerepet Bernát teológiai tanításának meghatározásában; inkább szemléltető és támogató jellegű. Három jánosi eredetű fogalmat mégis talál, melyek

⁹⁰ vö. TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*”, 261-263.

⁹¹ *Miss* I.1., in *SCh* 390, 106-107.

⁹² ld. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, I/II., 599.

⁹³ ld. 1. számú melléklet

⁹⁴ ld. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 150-154.

fontos szerepet játszottak Bernát teológiájában: a *Verbum* (Jn 1,1 és 14), a *caro* (Jn 1,14) és a *plenitudo* (Jn 1,16 és 18).⁹⁵

A Filippi levél 3. fejezetének 20-21⁹⁶ versében található krisztológiai címek: „Üdvözítő”, „Úr”, „Jézus” „Krisztus” közvetett módon a bernáti krisztológia és szótériológia lényegi elemeit tartalmazzák. A többi fogalom pedig mind olyan témákat érint, melyek Krisztus által az ember megújulásának, átalakulásának útját és reményét írják le, mely nem más, mint visszatérésünk lehetősége az Atyához. Bernát, a végső beteljesedés dicsőségének, világosságának kifejezésére⁹⁷ gyakran hozzákapcsolja ehhez a 2Kor 3,18-at⁹⁸.

Kiemeljük még a bernáti krisztológia két másik kulcsidézetének összekapcsolását: a 2Kor 5,16⁹⁹ és a Siralm 4,20-at¹⁰⁰, hogy kifejezze Krisztussal kapcsolatos ismeretünk fejlődését.¹⁰¹ Bernát szívesen fordul a MTörv 6,5 szövegéhez, melynek segítségével leírja Krisztus iránti szeretetünk három fokát, mozzanatát: gyöngédség, bölcsesség és erő, ami nem jelent mást, mint teljes szívből, teljes elméből és teljes erőből szeretni Istent.¹⁰²

Jézus emberségével kapcsolatos fontos helynek tartjuk még a Zsolt 44,3-at¹⁰³. Bernát egy teljes beszédet szán Jézus nevének, az Én 1,3 magyarázatánál: „*neved kiöntött olaj*”.

Jézus istenségére vonatkozó gyakran előkerülő helyek a Mal 4,2 – Jézus mint az igazság napja, valamint a Kol 2,9 – Jézus, akiben az istenség teljessége lakik, és az 1Kor 1,24 – Jézus, Isten ereje és Isten bölcsessége.

⁹⁵ ld. FARKASFALVY, D., *Use and Interpretation of Saint John's Prologue in the Writings of Saint Bernard*, in ACI 35 (1979) 205-226.

⁹⁶ „A mi hazánk azonban a mennyekben van, ahonnan, mint üdvözítőt várjuk az Úr Jézus Krisztust. Ő átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi az ő dicsőséges testéhez, azzal az erővel, amellyel hatalma alá vethet mindent.”

⁹⁷ ld. WADDEL, C., *The Glorified Christ, Present and Future: the Eschatological Dynamic of the Spiritual Life*, in ACI 46 (1990) 328.

⁹⁸ „Mi pedig mindnyájan, miközben fedetlen arccal szemléljük az Úr dicsőségét, ugyanarra a képmásra változunk át dicsőségről dicsőségre az Úr Lelke által.”

⁹⁹ „És ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem úgy ismerjük.”

¹⁰⁰ Szent Bernát a Vulgata szövege szerint idézi: „Lélek az Úr Krisztus a mi szemünk előtt, akinek azt mondtuk: a te árnyékodban élünk a nemzetek között” („*Spiritus oris nostri, Christus Dominus, [...] cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.*”)

¹⁰¹ vö. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut. La christologie de S. Bernard*, in ASOC 9/3-4 (1953) 87.

¹⁰² vö. LAURENT, fr., *Christologie de Saint Bernard*, 41-42.

¹⁰³ „Ékesebb vagy az emberek fiainál, kedvesség ömlik el ajkadon.”

3.4. SZENT BERNÁT ALLEGORIKUS SZENTÍRÁSMAGYARÁZATA AZ ÉNEKEK ÉNEKÉRŐL SZÓLÓ BESZÉDEIBEN

Bernát az *Énekek énekét* a Lubac által meghatározott origenészi hármassal értelmezéssel magyarázza: történeti, misztikus és lelki¹⁰⁴. A szöveg történeti vagy szó szerinti értelméből indul ki, majd áttér a misztikus értelmezésre Krisztus és az Egyház kapcsolatát értve rajta, végül pedig az Istennel egyesülni vágyó egyes hívő lélekre alkalmazza a szöveget.¹⁰⁵ Ez Bernátnál megfelel egyfajta lelki útnak, melyen megvalósulhat a találkozás Isten és a lélek között.¹⁰⁶ A hármassal értelmezés és lelki út összekapcsolására Bernát három képet használ fel az *Énekek énekéből*; a kert, a préház vagy kamra és a szoba képét. Ezzel mintegy allegorikus leírását adja az egész értelmezésnek.¹⁰⁷ „*Azt mondjuk tehát, hogy a kert az egyszerű és tiszta történelmet jelenti, a kamra a morális értelmet, a szoba pedig a szemlélődő látomás misztériumát.*”¹⁰⁸ „*A kerten értsd az időt; a kamrán az érdemeket, a jutalmat pedig abban a háromféle szemlélődésben, melyen keresztül megy az, aki a szobát keresi.*”¹⁰⁹

Ennek az egzegézisnek alapja lényegét tekintve az a felfogás, mely szerint az egész Ószövetség Krisztusra irányul, az egész Írás Krisztusról beszél.¹¹⁰ Ami pedig az egyes lélekre történő vonatkozást illeti, azt a képmás-teológia teszi lehetővé.¹¹¹ Felmerül mégis a kérdés, amit maga Bernát is feltesz, hogy mi teszi lehetővé, hogy Istenről képekben beszéljünk, hogyan mondhatjuk, hogy Istennek van szája, keze, lába; Ő, aki Lélek, melynek szubsztanciája természetéből adódóan egyszerű, nem engedi meg

¹⁰⁴ Megjegyzés: Bernátnál kétféle felsorolást találunk; egyfelől: *historia, allegoria, sensus moralis* (*Cant* 16,2) vagy *moralia* (*Cant* 17,8; 80,1.); másfelől: *historia, sensus moralis, theoria contemplatio* (*Cant* 23,3). Azok, amiket ezek a fogalmak jelentenek, megfelelnek a történeti, misztikus és lelki értelemnek. A történeti: a szentírási szöveg szó szerinti értelme; a misztikus vagy allegorikus vagy *theorica contemplatio*: Krisztus és az Egyház misztériumára vonatkoztatja a szöveget; a lelki vagy morális: az Egyházon belül az egyes lélekre vonatkoztatja az adott szöveget. ld. BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, in *CollCist* 44 (1983) 116.

¹⁰⁵ ld. BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, 115-120.

¹⁰⁶ ld. BRETON, S., *Saint Bernard et le Cantique des Cantiques*, in *CollCist* 47 (1985) 117-118.; vö. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, I/II., 598.

¹⁰⁷ vö. LUBAC, H., *Exégèse médiévale*, I/II., 598.

¹⁰⁸ *Cant* 23,3., in *SCh* 431, 206-207.

¹⁰⁹ *Cant* 23,17., in *SCh* 431, 236-237.

¹¹⁰ ld. *Cant* 73,2., in *SCh* 511, 138-141.

¹¹¹ ld. BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, 115-120.

semmiféle testrész jelenlétét/meglétét¹¹². Bernát a választ az isteni természet működésében látja. A szentírási képek megengedik, hogy az ember jobban észrevegye, érzékelje Isten cselekvésének természetét; megengedik, hogy közelebb kerüljünk Isten misztériumához.¹¹³ Bernát így fogalmaz ezzel kapcsolatban:

„Ha egy létező változatlan, akkor felfoghatatlan, és következésképpen kimondhatatlan. Kérdelem tehát, honnan vehetnél szavakat, hogy méltón mutass be egy ilyen fenséget, hogy helyesen beszélj róla és megfelelő módon határozd meg? [...] Az atyák példája és az Írásokban megszokott kifejezésmód, azt tanítja, hogy megengedett ismert valóságokhoz fordulni az illő összehasonlításhoz; de nem kell új szavakat kitalálni, hanem az ismerteket ugyanezzel az illő és méltó hasonlósággal felruháznunk.”¹¹⁴

A lelki házasság szimbólumának gyökere, mellyel Bernátnál is találkozunk és az Egyház első idejétől kezdve alkalmaztak a keresztény írók az Isten és ember közötti legbensőbb egység kifejezésére, magában a Szentírásban található.¹¹⁵ A házassági szimbolizmust úgy kell érteni, mint analógiát. A szimbolikus nyelvezet pedig elvezet bennünket a misztériumhoz. Bernát megfogalmazásában: *„Kellenek az ember számára képek és összehasonlítások a testi/anyagi dolgokkal, hogy képes legyen a külső és látható dolgok segítségével némi fogalmat alkotni a belső és láthatatlan dolgokról.”¹¹⁶* Ugyanakkor tudnunk kell azt is, hogy ez nála teljesen el van szakítva annak testi alapjától, a jegyesi képek már csak irodalmi szimbólumok.¹¹⁷ Ezért tud egészen szabadon fordulni ezekhez a képekhez, hogy Isten és ember kölcsönös egymás keresését fejezze ki velük.¹¹⁸ A modern ember gyakran fél az Énekek énekétől és zavarba jön az ilyenfajta egzegetika miatt. Ennek oka talán abban keresendő, hogy nehezen ismerjük fel, hogy ez a szöveg magasabb rendű és láthatatlan valóságokat hordoz, és megmaradunk az érzékelhető képek szintjén anélkül, hogy áttennénk azokat lelki síkra.¹¹⁹ Ezért, ahogyan maga Bernát is rögtön az elején megállapítja, ennek a könyvnek az olvasásához szükséges egyfajta lelki

¹¹² Id. Cant 4,4., in SCH 414, 116-117.

¹¹³ Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination (De Aqueductu 10)*, in *CollCist* 59 (1997) 144-147.

¹¹⁴ Cant 51,7., in SCH 472, 52-53.

¹¹⁵ Id. FASSETTA, R., *Le mariage spirituel dans les sermons de Saint Bernard sur le Cantique des Cantiques*, in *CollCist* 48 (1986) 155-157.; vö.: BLAPAIN, J., *Langage mystique*, 145-146.

¹¹⁶ Div 6,1., in *Sermons divers* I.,88., in SBO VI, 105.

¹¹⁷ Id. BLAPAIN, J., *Langage mystique*, 146-150.

¹¹⁸ vö. OLIVERA, B., *Pour une lecture...*, 236.; BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 56 (1994) 255.

¹¹⁹ vö. DELFGAAUW, P., *An Approche to St Bernard's Sermons on the Song of Songs*, in COCR 23 (1961) 160.

érettség.¹²⁰ Bernát itt olyan emberekhez fordul, akik már megtértek és megtisztították földies vágyaikat Isten felé irányítva őket¹²¹: „*nem adható, csak előkészített lelkek és fülek számára*”¹²². Tehát az *Énekek éneke* nem egy „kezdőknek” szánt könyv.

Bernát már az első beszédben egyetlen megfelelő módszerként határozza meg a lelki, allegorikus magyarázatot.¹²³ De nála ez a lelki tanítás nem válik el az aszkézistől, kötelességének érzi magyarázatait „*megízésíteni a morális sójával*”¹²⁴, vagyis az erények gyakorlásának szükségességét hangsúlyozni.¹²⁵

¹²⁰ vö. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 229.; CHRÉTIEN, J.-L., *Adresse à Dieu, adresse aux hommes dans les sermons sur le Cantique des cantiques de saint Bernard*, in *CollCist* 72 (2010) 142-143.; BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, 115-117.; BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 56 (1994) 256-257.

¹²¹ Id. BLAPAIN, J., *Langage mystique*, 50.

¹²² *Cant* 1,3., in *SCh* 414, 64-65.

¹²³ vö. STEINEN, W. von den, *Vom Heiligen Geist des Mittelalters*, 176-177.; vö.: DELFGAAUW, P., *An Approche to St Bernard's Sermons on the Song of Songs*, 151-152.

¹²⁴ *Cant* 80,1., in *SCh* 511, 274-275.

¹²⁵ Id. BRESARD, L., *Bernard et Origène commentent le Cantique*, 115-117.

4. ÁLTALÁNOS MEGFONTOLÁSOK SZENT BERNÁT KRISZTOLÓGIAI TANÍTÁSÁRÓL

Szent Bernát belső életét egészen Jézus Krisztus szent emberségének misztériuma foglalta le és élte, melyben különös szeretettel és figyelemmel fordult az értünk szenvedő Krisztus alakja felé.¹²⁶ „Számomra testvérek, monasztikus életem kezdete óta jól ismerve azt a sok érdemet, amely nincs meg bennem, gondosan magamhoz kapcsoltam ezt a csokrot, és keblemre helyeztem. Ez a csokor tartalmazza az én Uram minden szenvedését és keserűségét.”¹²⁷

Számára egyetlen út létezik, mely visszavezeti az embert eredetéhez, ez pedig nem más, mint Jézus Krisztus földi életének szemlélése és követésére. Ezt „neveztem én bölcsességnek, ebben látom az igazságosság beteljesedését, a tudás teljességét, az üdvösség gazdagságát, az érdemek kincsét”.¹²⁸ Ez a „királyi út”¹²⁹ áll teológiai gondolkodásának középpontjában: „ezért szólok róla ilyen nagyon gyakran, ahogy azt ti is tudjátok; szüntelenül a szívemben él ez, ahogyan Isten is tudja. Igen hozzászóltam már a tollam, ahogyan azt mindenki tudja: Jézus ismerete, méghozzá a megfeszített Jézus ismerete lett az én legfőbb filozófiám”.¹³⁰ Ez az út vezet el minket a Lélek-Krisztushoz (*Christus-Spiritus*), az Igéhez, a Völegényhez.¹³¹

¹²⁶ Id. LE BAIL, A., *Bernard (Saint), Abbé de Clairvaux*, in *DSp* V., 1459.

¹²⁷ *Cant* 43,3, in *SCh* 452, 232-233.

¹²⁸ *Cant* 43,4, in *SCh* 452, 234-235.

¹²⁹ *Cant* 43,4, in *SCh* 452, 234-235.

¹³⁰ *Cant* 43,4, in *SCh* 452, 236-237.

¹³¹ Id. BOSCH, A., *The Christology of St Bernard: A Review of Recent Work*, in *CiNL* 8 (1957) 250.

4.1. A XII. SZÁZADI KRISZTOLÓGIAI VITÁK

A XII. században nincsenek nagy dogmatikai kijelentések, ami a krisztológiát illeti. Ugyanakkor voltak krisztológiai viták, melyek főként Krisztus két természete egységének értelmezésére irányultak, valamint az előre elrendelésre, és az anzelmi kategóriákra.¹³²

A valódi kérdés nem Krisztus személyének két természetből álló metafizikai lényére¹³³, hanem az unio hypostatica hogyanjára és a megtestesült Ige ontológiai felépítésére vonatkozik, melyben a figyelem különösen is Krisztus emberségére irányul.¹³⁴ A kérdés megválaszolásában azonban nem jutottak tovább az atyák korának eredményeinél.¹³⁵ Három álláspont létezett: az első a *homo assumptus* elmélet, mely sok megfogalmazásban azt sugallja, hogy az Ige nem csupán egy emberi természetet vett magára, hanem egy emberi személyt is. A másodikat a *három szubsztancia* (*divinitas, anima, caro*), vagy az *összetett személy elméletének* (Ige személye a megtestesülést követően összetett személlyé lett) nevezhetjük. Végül a harmadik, az ún. *habitus* elmélet tagadja, hogy az isteni és az emberi Krisztusban mint szubsztancia a szubsztanciához kapcsolódnának össze, így tagadni látszik Krisztus teljes emberségét. A ciszterci szerzők műveiben is megtaláljuk mindezeket a különféle aspektusokat. Ők azonban nem maradnak meg a Krisztusban végbemenő isteni és emberi természet egyesülésének módjánál, hanem sokkal inkább a megváltás jelentése érdekli őket, amely az Úr által megvalósult.¹³⁶

A megváltás művével kapcsolatos kérdésben J. Rivière három olyan tanításbeli témát emel ki, amelyeket az Atyák ezen a területen a középkorra áthagyományoztak. Az első a *megistenülés* témája, miszerint a megváltó megtestesülés célját a halhatatlanság helyreállításában látták. A második, a gonosz jogai a bukott ember felett, melyeket elveszített Krisztus kereszthalálakor. A harmadik pedig a bűnbocsánat témája, melyben a

¹³² Id. *La cristologia del XII secolo*, in <http://www.caiacnet.org/speciali/52-ruperto-di-deutz/168-la-cristologia-del-xii-secolo-.pdf> (utoljára ellenőrizve: 2009., most már nem elérhető), 1-2.

¹³³ Id. MCGINN, B., *Resurrection and Ascension in the Christology of the Early Cistercians*, in *Cîteaux* 30 (1979) 8-10.

¹³⁴ Id. SESBOÜÉ, B., *La soteriologia del primo millennio*, in *Storia dei dogmi I., Il Dio della salvezza*, ed. Idem, Casale Monferrato 1996, 422-425.

¹³⁵ Id. BERNARDS, M., *Zur frühcholastischen Christologie*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* 23 (1956) 174.

¹³⁶ Id. MCGINN, B., *Resurrection and Ascension...*, 8-10.; vö.: SESBOÜÉ, B., *La soteriologia del primo millennio*, 422-425.

kereszt misztériumát helyettesítésként, engesztelő áldozatként értelmezték. Ez utóbbiból dolgozta ki Canterbury Szent Anzelm az elégtétel-elméletét.¹³⁷

Bernátot kortársai gyakran felkeresték nem csak lelki vagy morális kérdésekkel, hanem olyanokkal is, melyek közvetlenül a teológiát érintik.¹³⁸ Leveleiből derül ki, hogy nem szívesen avatkozott bele ezekbe a tudományos kérdésekbe, mert úgy érezte, hogy nem tartoznak az ő hatáskörébe. Olykor azonban az igaz tanítás védelmében mégis engedett barátai unszolásának.¹³⁹ Az egyik legjelentősebb ilyen eset, amikor Szentviktori Hugó kérte meg, hogy Abélard új tanait vizsgálja át.¹⁴⁰ Dogmatikai szempontból három témát emel ki Bernát; ebből egy a Szentháromságra vonatkozik, és kettő érinti a krisztológia kérdését. Ez utóbbiban Bernát egyfelől Abélard megváltásról alkotott helytelen felfogását támadja, aki tagadta, hogy Krisztus megváltói műve által megszabadultunk az ördög fogságából. Másfelől rámutat Abélard kegyelemről szóló vélekedésének pelagianista voltára, miszerint Krisztus halála csupán jó példa lenne számunkra.¹⁴¹ A *Cur Deus homo* kérdését mindketten feltették. Abélard azonban a megtestesülésnek csak egyetlen okát vallotta, mégpedig azt, hogy az isteni példa mintegy provokálja a szeretetünket. Bernát azonban hangsúlyozta az ember nyomorúságát is, vagyis azt a hagyományos okot, ami az ördög fogságába került emberiség megváltása.¹⁴² Bernát azt tanította, hogy Jézus élete és halála egyaránt szükséges volt az emberek javára.¹⁴³ Bernát minden bizonnyal ismerte Canterbury Anzelm gondolatait az elégtételről, de ő másra összpontosított. Igyekezett Ádám vétkének nagyságát hangsúlyozni, mely hazugságot úgy volt „illő”, hogy maga az Igazság ellensúlyozza, ezáltal kívánta megértetni velünk egyfelől Krisztus tettének mérhetetlen voltát, másfelől az ember nyomorúságának mélységét.¹⁴⁴

¹³⁷ Id. MCGINN, B., *Resurrection and Ascension...*, 8-10.

¹³⁸ Vö. CHATILLON, J., *L'influence de saint Bernard sur la pensée scolastique au XIIe et au XIIIe siècle*, in *ASOC* 9 (1953) 268-275.

¹³⁹ Id. PISZTER, I., *Szent Bernát élete és művei* I., Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvar Könyvnyomdája, Budapest 1899, 224-225.

¹⁴⁰ Vö. CHATILLON, J., *L'influence de saint Bernard...*, 276.

¹⁴¹ Id. PISZTER, I., *Szent Bernát élete és művei*, 237-238.

¹⁴² Id. BOSCH, A., *L'intelligence de la foi chez Saint Bernard*, in *CiNL* 8 (1957) 95-97.; ld. még: TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*”, 365-384.

¹⁴³ Vö. EVANS, G. R., *The Mind of Saint Bernard of Clairvaux*, 152-153.

¹⁴⁴ Id. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, Oxford University Press, New York – Oxford 2000, 81-82.

Bernát és Abélard ellentétének oka végső soron/alapvetően az ember eltérő önértelmezésében rejlik, valamint a megismerés lehetőségének különféle felfogásában. Vagyis, míg Bernát szentírási alapokon és a keresztény hagyománynak megfelelően az ember óriási méltósága ellenére is megőrzi az önismeretből fakadó alázat által azt a szempontot is, hogy az ember Isten előtt „semmi”; addig Abélard az ember nagyságát hangsúlyozva („*homo est magnus in oculis suis*”¹⁴⁵) a teológiai kutatásban bizonyos mértékben túllép a megengedett határokon – legalábbis Bernát meglátása szerint hiányzik belőle az alázatos hozzáállás, mely elismeri, hogy Isten titkai kifürkészhetetlenek.¹⁴⁶ Ebből adódik az a meghatározó különbség is, hogy Bernát a hitre teszi a hangsúlyt, Abélard az értelem/ész általi megértésre összpontosít.¹⁴⁷

Bernát Gilbert de la Porrée-val folytatott vitájában a Krisztusról szóló tanítás kérdésében csak érintőlegesen merült fel probléma. Az alapkérdés szentháromságtani jellegű volt, mely az isteni lét és lényeg közötti reális megkülönböztetésen alapult, valamint az isteni lényeg és az isteni személyek viszonyának a meghatározására irányult. Gilbert ugyanis reális különbséget állított e viszony tagjai között. Ezért szerinte az „Isten emberré lett” kifejezés helytelen, helyette csak az mondható: „a Fiúisten emberré lett”.¹⁴⁸ Bernát ezzel szemben szilárdan állítja, hogy Istenben nincs reális különbség az isteni lét, lényeg és tulajdonságok, valamint az isteni személyek és az isteni lényeg között; Istenben mindez egy.¹⁴⁹ A megtestesüléssel kapcsolatban mindig hangsúlyozza az Atya és a Fiú egylényegűségét¹⁵⁰, így nem vonakodik azt mondani, hogy: „*Isten tehát testben jött el [...] Isten semmikor máskor nem mutatta ki úgy szeretetét, mint a megtestesülésben és a szenvedésben.*”¹⁵¹

¹⁴⁵ *Epist* 191., in *SBO* VIII., 41.

¹⁴⁶ Id. KLEINEIDAM, E., *Wissen, Wissenschaft*, 62-63.

¹⁴⁷ Id. TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*”, 365. 384.

¹⁴⁸ Id. PISZTER, I., *Szent Bernát élete és művei*, 247-248.

¹⁴⁹ Id. később II. rész

¹⁵⁰ Id. később III. rész

¹⁵¹ *Div* 29,3., in *Sermons divers* I, 233.; in *SBO* VI, 212.

4.2. SZENT BERNÁT FŐBB FORRÁSAI

Bernát Krisztusra vonatkozó egész tanítása és kifejezésmódja mélyen a Szentírásban gyökerezik, de érzékelhető rajta az atyák hatása, különösen Órigenészé és Ágostoné, valamint a középkori mentalitásé.¹⁵²

A többi monasztikus szerzőhöz hasonlóan Szent Bernát teológiájának is elsődleges forrása a Biblia, melynek hatása, – ahogyan azt fentebb már láttuk – írásainak minden oldalán átsugárzik.¹⁵³ A Biblia után Szent Benedek Regulája az, ami Bernát lelkének és stílusának részévé vált.¹⁵⁴

Az atyák közül Órigenész¹⁵⁵, Nüsszai Szent Gergely, akikkel Saint-Thierry Vilmosnak köszönhetően találkozott¹⁵⁶; Szent Ágoston¹⁵⁷ és Nagy Szent Gergely pápa¹⁵⁸ írásai érzékelhetően jelen vannak Bernát gondolatvilágában; de Szent Maximosz, Hilarius, Szent Ambrus, Cassiodorus, Nagy Szent Leó pápa hatása is érzékelhető Bernát teológiáján.¹⁵⁹ Bernát maga így fogalmaz egy helyen: „*közösbe teszem azt, amit a közös hagyományból merítettem*”¹⁶⁰. A szent írók mellett a profán klasszikus szerzők hatása is kimutatható Bernát írásaiban,¹⁶¹ de kapcsolatban volt saját korának teológusaival is, tanult írásaikból, merített tanításaikból.¹⁶² Itt két nevet kell megemlíteni, akikhez különös barátság is fűzte Bernátot, Champeaux-i Vilmos és Saint-Thierry Vilmos.¹⁶³

¹⁵² Id. BOSCH, A., *La personne du Christ dans les oeuvres de Saint Bernard*, in *COCR* 19 (1957) 393.

¹⁵³ Id. REGNARD, J., *La voie théologique...*, 44.; MONTANARI, A., „*In imagine pertransit homo*”. *La dottrina dell’imago Dei nei Sermones super Cantica 80-83 di San Bernardo*, in *Rivista Cistercense* 17 (2000), 35-36.

¹⁵⁴ vö. OLIVERA B., *Pour une lecture...*, 239.

¹⁵⁵ vö. BRESARD, L., *Bernard et Origène. Le symbolisme nuptial dans leurs oeuvres sur le Cantique*, in *Cîteaux* 36 (1985) 129-131.

¹⁵⁶ Id. MONTANARI, A., „*In imagine pertransit homo*”, 73.

¹⁵⁷ vö. RIGOLOT, I., *Bernard de Clairvaux, lecteur de saint Augustin*, in *CollCist* 54 (1992) 132-144.

¹⁵⁸ vö. JACQUELINE, B., *Saint Grégoire le Grand et l’ecclésiologie de saint Bernard*, in *CollCist* 36 (1974) 69-71.; vö. PFEIFER, M., *Trois „styles” de la mystique cistercienne*, 89-90.

¹⁵⁹ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 22-23.; LECLERCQ, J., *Nouveau aspects littéraires de l’oeuvre de Saint Bernard*, in *Cahiers de civilisation médiévale* 31-32 (1965) 309.

¹⁶⁰ *Cant* 22,4., in *SCh* 431, 178-179.

¹⁶¹ Id. LECLERCQ, J., *Nouveau aspects littéraires de l’oeuvre de Saint Bernard*, 308.; COMMISSION D’HISTOIRE DE L’ORDRE DE CÎTEAUX 3. *Bernard de Clairvaux*, Editions Alsatia, Paris 1953, 549-554.; OLIVERA B., *Pour une lecture...*, 239.

¹⁶² Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 23.

¹⁶³ Id. CHATILLON, J., *L’influence de saint Bernard...*, 270-271.

Habár Bernát elítélte a filozófusok lelkületét és módszerét, mégis hatással voltak rá. Elsősorban Platón gondolataiból kölcsönöz, azonban szükség szerint kiegészíti és korrigálja is azokat.¹⁶⁴

Bernát olvasott, hallgatott, átelmélkedte és magáévá tette mindazokat a forrásokat, melyek rendelkezésére álltak.¹⁶⁵ De mindaz, amit olvasott, csak kiindulópontot jelentett számára, melyen teljes szabadsággal emelkedik felül,¹⁶⁶ saját, néha egészen más irányú úton jár. Bernát soha nem másol többet, mint amit idéz (és ez igen kevés), és a minták csak forrásként hatnak rá.¹⁶⁷ Bernátnak a Szentírás és az atyák tanításán túl, valóságos forrása önmagában, saját személyes reflexiójában, tapasztalatában rejlik.¹⁶⁸ „*Nem vagyok bár mélyenszántó szellem, s így nem számolhatok be arról, amit előbb meg nem ízleltem, mégis szeretném nektek elmondani mindazt, amit olykor önmagamban végbemenni érzek [...]*.”¹⁶⁹ Ezek alapján mondja róla M. Gilson: „*Szent Bernát misztikus teológiája vitathatatlanul eredeti alkotás, melynek mégis minden eleme hagyományos.*”¹⁷⁰

4.3. SZENT BERNÁT TANÍTÁSÁNAK EGYSÉGE

Bernát egységes látás- és szemléletmódja a folytonos elmélkedésének, különösen a Szentírás és az atyák írásai állandó tanulmányozásának és megfontolásának gyümölcse.¹⁷¹ Tanításának forrása és célja egyetlen valóság: Isten megtapasztalása a valódi szeretetben. P. Olivera így foglalja össze Bernát tanításának lényegét:

„*Isten Szeretet és Igazság; bennünk marad és mi őbenne a valódi szeretet adománya által. Az Istennel egyesülésre vezető út a valódi alázat Krisztus példájára. Ez megszabadít*

¹⁶⁴ Id. DÉCHANET, J.-M., *Aux sources de la pensée philosophique de S. Bernard*, in ASOC 9 (1953) 61-73.

¹⁶⁵ vö. OLIVERA B., *Pour une lecture...*, 238.; vö. LECLERCQ, J., *S. Bernard parmi nous. Dix années d'études bernardines*, in CollCist 36 (1974) 17.

¹⁶⁶ Id. LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques...*, 255-256.

¹⁶⁷ Id. LECLERCQ, J., *Nouveau aspects littéraires de l'oeuvre de Saint Bernard*, 325-326.

¹⁶⁸ Id. LECLERCQ, J., *Recherches sur les Sermons sur les Cantiques...*, 255-256.; Bernát személyes tapasztalatáról ld.: DUMONT, CH., *L'expérience dans la discipline cistercienne*, in COCR 35 (1973) 157-158.; VERDEYEN, P., *Un théologien de l'expérience*, in SCh 380, Cerf, Paris 1992., 559-566.; GASTALDELLI, F., *Teologia monastica...*, 34-35.; ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 24-25.

¹⁶⁹ *Ded* 5.2., in SBO V., 389.

¹⁷⁰ GILSON, É., *La théologie mystique de Saint Bernard*, 35.; ld. még: MOHRMANN, CH., *Le style de Saint Bernard*, in *S. Bernardo, pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954., 169.

¹⁷¹ Id. KERESZTY, R., *Relationship between Antropology and Christology. St. Bernard, a Teacher for Our Age*, in ACI 46 (1990), 271.

*minket az önákarattól és a saját ítélkezésünktől, hogy a valódi szeretet uralkodása által átöleljük az isteni akaratot szabadon és szeretettel, és ne félelemmel. A valódi szeretet élete itt e földön az extázisban éri el csúcspontját; ez a tapasztalat megszabadít minket minden nyomorúságtól, minden birtoklástól, egyesít minket Istennel mintegy jegyesi módon, és egy lélekke tesz vele.”*¹⁷²

Bernát teológiája nem szisztematikus. Műveinek koherenciáját inkább az inspiráció egységességében találjuk, mint a logikus fejtegetésekben. Az alapvető gondolati rendezettséget az adja, hogy mindent a lényegesnek rendel alá, mindent felülről, Isten szemével néz.¹⁷³ Éppen ezért nehéz, sőt lehetetlen besorolni egy általunk meghatározott rendszerbe. Egyetlen témát sem értelmezhetünk úgy, hogy közben ne hivatkoznánk a többire. Tanításának minden egyes része feltételezi az összes többit, ezért lehetetlen őket elválasztani egymástól.¹⁷⁴

Az *Énekek énekéről* szóló beszédeiben is megfigyelhetjük, hogy Bernát minden tanítását a szeretet fogalma egyesíti, amely a Szentháromság egy Istentől forrászik, mely a megváltás misztériumának is a forrása. Így tehát Bernát krisztológiája, ekklesiológiája és antropológiája egyaránt a Szentháromsággal kapcsolatos tanításon belül helyezkedik el.¹⁷⁵ Tökéletes egyensúlyt látunk dogmatikus teológia és a morális között is. Bernát soha nem áll meg a dogmáknál, hanem mindig továbbmegy az erkölcs vagy a kölcsönös szeretet gyakorlati szintjére. Számára a teológia csak az első lépés, a hitigazságoknak át kell formálniuk életmódunkat.¹⁷⁶

¹⁷² OLIVERA B., *Pour une lecture...*, 235.

¹⁷³ Id. WELLENS, E., *Saint Bernard mystique et docteur de la mystique*, in *S. Bernardo, pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954., 72-74.; vö. MOHRMANN, CH., *Le style de Saint Bernrad*, 170.

¹⁷⁴ vö. CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism*, 17.; LECRECQ, J., *Imitation du Christ et sacrements chez S. Bernard*, in *CollCist* 38 (1976) 264.

¹⁷⁵ Id. MORRIS, A., *The Trinity in Bernard's Sermons on the Song of Songs*, in *CSQ* 30/1 (1995) 51-52.

¹⁷⁶ vö. MCGINN, B., *Resurrection and Ascension...*, 15.; CONGAR, Y., *Ecclésiologie de Saint Bernard*, in *Saint Bernard théologien*, *ASOC* 9 (1953) 141.; AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 138.

Bernát teológiájának másik egységesítő eleme Krisztus személye, mint az ember Istenhez fűződő kapcsolatának kulcsa.¹⁷⁷ Bernát rendkívüli módon meg tudta ragadni a Szentírást úgy, mint ami teljes mértékben Krisztusra és az ő megváltó művére összpontosít.¹⁷⁸ Számára az Isten, aki megteremtette a világot, ugyanaz, mint aki megváltotta. Ez a két mű elválaszthatatlan egymástól, hiszen egy és ugyanaz a princípiumuk: Isten szerető jósága, Isten lényege.¹⁷⁹ Ezért az egyetlen könyv, amivel a szerzetesnek de talán mondhatjuk, hogy minden keresztény embernek találkoznia kell és mélységesen tanulmányoznia kell, az Jézus Krisztus.¹⁸⁰

¹⁷⁷ vö. KERESZTY, R., *Relationship between Antropology and Christology*, 272.; FASSETTA, R., *Le mariage spirituel...*, 264-265.

¹⁷⁸ vö. JELLY, F.M., *Christocentric Devotion to Mary in Saint Bernard of Clairvaux*, in *CSQ* (1999) 89-102.

¹⁷⁹ vö. DÉCHANET, J.-M., *Les fondements et les bases de la spiritualité bernardine*, in *CiNL* 4 (1953) 300.

¹⁸⁰ Id. TOMASSINI, L.-M., „*Puissent-ils être sages et comprendre*”, 265.

MÁSODIK RÉSZ

AZ IGE LÉTE ISTENNÉL

KRISZTUS AZ ATYÁBÓL, AZ ATYÁBAN ÉS AZ ATYÁVAL VAN

„Amikor azt mondja (a Szentírás), hogy az Atyából, az (Krisztus Urunk) kimondhatatlan születésére; hogy az Atyában van, az egylényegű egységekre; hogy az Atyával van, dicsőségük egyenlőségére vonatkozik. Csakugyan ez a három az örökkévalósághoz tartozik.”¹⁸¹

¹⁸¹ DomNov V,1., in SBO V, 318.: „Quod dicitur, ex Patre, ineffabilis est nativitas; quod in Patre, consubstantialis unitas; quod cum Patre, aequalitas maiestis. Sane enim tria haec ab aeterno.”

5. ISTEN TRANSZCENDENCIÁJA – AZ IDŐK KEZDETE ELŐTT

Calirvaux-i Szent Bernát számára az idő olyan, mint egy rés két örökkévalóság között¹⁸²; mely egyfelől Isten örökléte¹⁸³, másfelől a mi feltámadásunk.¹⁸⁴ Isten ideje az ő örökkévalósága; lélegzete pedig a szeretet, mely „*meghalad nem csupán minden érzelmet (affectio), de minden ismeretet is*”.¹⁸⁵

5.1. ISTEN MEGKÖZELÍTHETETLENSÉGE, TERMÉSZETE ÉS CSELEKVÉSE

Bernát – skolasztikus kortársaival ellentétben – nem kutatja behatóan az isteni természetet és annak attribútumait. Számára a legfontosabb az, hogy „*Isten szeretet*” (1Jn 4,8); ebben áll minden, amit valójában ismerhetünk Istenről és amit valóban szükséges is tudnunk róla.¹⁸⁶ Ez az ő léte, ez az ő éltető princípiuma.¹⁸⁷ „*Isten is szeret, és szeretetét nem máshonnan kapja, hanem ő maga szeretetének forrása, [...] a szeretet az ő léte.*”¹⁸⁸ Bár a Szentírással együtt valóban mondhatjuk, hogy Isten a szeretet, mégis szüntelenül szemünk előtt kell tartanunk Isten abszolút transzcendenciáját; ez a szeretet ugyanis

¹⁸² Id. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, in *Liturgie* 77 (1991) 179.;

¹⁸³ Id. *Cant* 31,1., in *SCh* 431, 426-427.

¹⁸⁴ Id. *VigNat* VI,3., in *Sermons pour l'année* 115.; *SMart* 10., in *Sermons pour l'année* 850-851.

¹⁸⁵ MCGINN, B., *Storia della Mistica Cristiana in Occidente. Lo Sviluppo (VI-XII secolo)*, Marietti, Genova – Milano 2003, 287., in CARRERO, L. P., *Educare nell'amore, una pedagogia viva nel «De diligendo Deo» di San Bernardo di Chiaravalle*, in <http://www.vitanostra-nuovaciteaux.it/documenti/> 10. (utoljára ellenőrizve: 2013.04.23.)

¹⁸⁶ Id. CARRERO, L. P., *Educare nell'amore*, 10.

¹⁸⁷ vö. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 139.; DELFGAAUW, P., *La nature et les degrés de l'amour selon S. Bernard*, in *ASOC* 9/3-4 (1953) 234.; LECLRECQ, J., *Amore e conoscenza secondo san Bernardo di Chiaravalle*, in *La Scuola Cattolica* 120 (1992) 6-7.

¹⁸⁸ *Cant* 59,1., in *SCh* 472, 204-205.: „*ipse est unde amat*”; „*non amorem tam habet quam hoc est ipse*”; vö. *Dil* XII,35., in *SBO* III, 149-150: „*Ipse ex ea vivat*”.

végtelenül több, mint amit mi ki tudunk fejezni vagy meg tudunk ismerni.¹⁸⁹ Éppen ezért Bernátnál Isten megismerhetőségének mintegy alapelveként szerepel egy másik szentírási mondat: „megközelíthetetlen világosságban lakik, akit senki ember nem látott és nem is láthat” (1Tim 6,16). Bernát számára a fény is isteni valóság, melyet egyformán tulajdonít az Atyának és Fiúnak, aki az Atya „dicsőségének kisugárzása” (Zsid 1,3).¹⁹⁰

Isten transzcendenciájának másik aspektusa, – melyet a szeretet mellett megtalálunk Bernátnál – hogy mivel ő maga a lét, „minden belőle, általa és benne van” (Róm 11,36). Vagyis ő minden létező léte és alkotója, de okság szerint és nem anyaga szerint („causale, non materiale”)¹⁹¹, tehát nem valamiféle panteista értelemben. Ő a legmegfoghatatlanabb számunkra, ugyanakkor mégis ő áll a legközelebb minden létezőhöz. „Ő, aki mindent kormányoz, minden minden(ki) számára, de önmagában véve mindebből semmi sem. [...] ő, aki mindennek a léte, és »aki nélkül semmi sem létezik« (Jn 1,3).”¹⁹² Isten azon ábrázolása, miszerint trónon ül, Bernát számára az isteni lét teljességét és változhatatlanságát fejezi ki. „Egyedül a legfőbb Háromság ül (sedet), mert egyedül ő birtokolja saját létét önmagában, és emiatt egyedül ő létezik igazában. Egyedül ő élvezi önmagát, nincs semmire szüksége, elég önmagának.”¹⁹³ Annak ellenére, hogy Bernát spekulatív módon nemigen tárgyalja az isteni attribútumokat, írásaiban elszórtan, más-más megközelítésben mégis találkozhatunk velük. A *Megfontolásról* írt értekezésében például – egy rövid fejezet erejéig – Isten négy alapvető jellemzőjét elemzi az Ef 3,18 alapján: szélesség, hosszúság, magasság, mélység.¹⁹⁴ Egy rövid beszédében a paradicsom négy folyójáról elmélkedve, megfelelteti azokat Isten négy lényegi tulajdonságának: igazság, szeretet, erő, bölcsesség.¹⁹⁵ Az *Énekek énekéről* szóló egyik beszédében pedig amikor Gilbert de la Porrée tévedésével szemben Ágostonra hivatkozva fejtegeti, hogy az isteni tulajdonságok megegyeznek az isteni lényeggel, Istennel önmagával, ezt írja: „Így, ha mondhatunk valamit Isten sajátosságairól (*proprie*), helyesebb és illőbb, ha ezt mondjuk:

¹⁸⁹ Id. MORRIS, A., *The Trinity...*, 47-48.

¹⁹⁰ Id. CAZABONNE, E., *A la rencontre du soleil: relecture des sermons de Saint Bernard pour le cycle de la Nativité*, in *CollCist* 57 (1995) 332.

¹⁹¹ *Cant* 4,4.; in *SCh* 414, 120.

¹⁹² *Cant* 4,4., in *SCh* 414, 118-119.

¹⁹³ *DomNov* III,4., in *SBO* V, 314.

¹⁹⁴ Id. *Csi Lib* V.,XIII.27., in *SBO* III, 489-491.

¹⁹⁵ Id. *Div* 117., in *Sermons divers* II, 209-211.

‘Isten a nagyság, a jóság, az igazságosság, a bölcsesség, minthogy Isten nagy, jó, igazságos vagy bölcs.’¹⁹⁶ Ismét másutt, az *Énekek énekéről* szóló 81. beszédében: egyszerűséget, halhatatlanságot, szabadságot tulajdonít Istennek. Ezekből az emberi lélek is részesedik, Isten viszont tökéletesen és abszolút módon birtokolja.¹⁹⁷ „Egyedül a legfelsőbb és teremtetlen természet, mely a Háromságos Isten, követeli meg a maga számára lényegének ezt a tiszta és egyedüli egyszerűségét, mely lehetővé teszi, hogy nincs benne ez meg az, egyik hely és másik hely, egy idő és másik idő. Megmarad önmagában az amije van és az ami, és mindig egyként van.”¹⁹⁸ Tiszta egyszerűsége abban is megmutatkozik, hogy egyedül az ő számára ugyanaz létezni és boldogan létezni.¹⁹⁹ Egyedül Istené az abszolút és tökéletes halhatatlanság is, akiben semmiféle változás nincsen. „[...] »egyedül ő halhatatlan« (1Tim 6,16). Azért mondja ezt, mert egyedül Isten természete szerint változhatatlan. [...] Az igazi és tökéletes halhatatlanságot nem érinti sem a változás sem a vég, mert minden változás valamilyen módon a halál utánzása.”²⁰⁰ Itt azonban ismét találkozunk Isten felfoghatatlanságával is. „De ha egy létező változhatatlan, akkor felfoghatatlan is, következésképpen kimondhatatlan.”²⁰¹

Isten meghalad minden testi természetet; egyetlen művének végrehajtásához sincs szüksége semmiféle testre.²⁰² A legkisebb lelki moccanás („*solo spirituali nutu*”²⁰³) elegendő a részéről, hogy megvalósítsa amit és amikor akar.²⁰⁴ „Ezért egyedül Istenről mondhatjuk teljes bizonyossággal, hogy amiként halhatatlan, úgy testetlen is.”²⁰⁵ Isten, önmaga által kapcsolatba tud lépni velünk, amire egyetlen teremtetten lélek sem képes.²⁰⁶ Egyedül Isten az, aki „önmaga által (*per se*) árad belénk (*infunditur*); önmaga által ismerteti meg önmagát”.²⁰⁷ Mindez azért is lehetséges számára, mert természete és cselekvése teljes egységben van. Isten számára nincs különbség szó és szándék között,

¹⁹⁶ *Cant* 80,7., in *SCh* 511, 290-291.

¹⁹⁷ *Id. Cant* 81,5-6., in *SCh* 511, 304-309.

¹⁹⁸ *Cant* 80,5., in *SCh* 511, 286-287.

¹⁹⁹ *Id. Cant* 81,2., in *SCh* 511, 298-299.: „*soli Deo id est esse quod beatum esse*”

²⁰⁰ *Cant* 81,5., in *SCh* 511, 304-305.; vö. *Cant* 31,1., in *SCh* 431, 426-427.

²⁰¹ *Cant* 51,7., in *SCh* 472, 52-53.

²⁰² *Id. Cant* 4,5., in *SCh* 414, 120-121.

²⁰³ *Cant* 6,1., in *SCh* 414, 138.

²⁰⁴ vö. MORRIS, A., *The Trinity...*, 48-49.

²⁰⁵ *Cant* 6,1., in *SCh* 414., 138-139.

²⁰⁶ vö. MORRIS, A., *The Trinity...*, 48-49.

²⁰⁷ *Cant* 5,8., in *SCh* 414, 134-135.

mert ő maga az Igazság; de szó és tett között sincs, mert ő Erő, valamint a tett és megvalósítási mód között sincs különbség, mert ő a Bölcsesség.²⁰⁸ Ugyanakkor Bernát azt mondja, hogy – bár Isten természete szerint teljesen egyszerű és nem különböztethető meg benne testrészek, és nincs is szüksége testi közvetítőre, mégis – ha cselekvéséről beszélünk, szimbolikusan mondhatjuk, hogy van szája, mellyel tanítja az embert, van keze, mellyel táplálékot ad minden létezőnek, és van lába, melynek zsámolya a föld.²⁰⁹ Másutt, lelki értelemben Isten lábain – melyek Krisztus emberségében válnak nyilvánvalóvá számunkra – irgalmát és ítéletét érti.²¹⁰ Isten kezeit pedig a bőkezűségben és az erőben határozza meg.²¹¹ Ismét másutt a Völegény bal és jobb kezéről beszélve Bernát, bal kezének tulajdonítja a büntetés fenyegetését, és jobbjának az ország ígéretét.²¹²

Bernát, amikor Istenről, Isten lényegéről beszél, számos negatív jelzőt használ. Számára Isten megismerése lehetetlen saját emberi erőnkéből.²¹³ Isten a megtestesülés előtt számunkra „teljesen felfoghatatlan, megközelíthetetlen, láthatatlan, elképzelhetetlen/megfoghatatlan volt”²¹⁴.

5.2. A SZENTHÁROMSÁG BELSŐ ÉLETE

„Ki osztogna az Atya örökkévalóságában hacsak nem a Fiú és a Szentlélek? [...] és ez a három egy irgalom, amiként egyetlen lényeg, egyetlen bölcsesség, egy istenség és egy felség.”²¹⁵ Szent Bernátnál a Szentháromságról szóló tanítás kevésbé van kifejtve. Ennek magyarázatát ő maga adja meg.²¹⁶

„Meghalad engem, hogy megértsem Isten örökkévalóságát és változhatatlanságát: »megközelíthetetlen fényben lakozik« (1Tim 6,16). Ami a Fiút illeti, [...] »az ő születését (generatio), ki mondja el?« (Iz 53,8 vg) [...] ami a Szentlelket illeti, semmit sem tudok az ő származásáról (processio), róla, aki az Atyától és a Fiútól származik. Valóban olyan

²⁰⁸ Id. Miss IV,7., in Sch 390, 222-225.

²⁰⁹ Id. Cant 4,4., in Sch 414, 116-121.

²¹⁰ Id. Cant 6,6., in Sch 414, 146-149.

²¹¹ Id. Cant 7,1., in Sch 414, 154-155.

²¹² Id. Cant 51,7-8., in Sch 472, 50-55.

²¹³ Id. JELLY, F. M., *Christocentric Devotion to Mary...*, 100.

²¹⁴ NatBMV 11., in SBO V, 282.

²¹⁵ Nat V,2., in *Sermons pour l'année 147.*, in SBO IV, 267.

²¹⁶ Id. BOSCH, A., *Présumptions à la christologie Bernardine*, in CiNL 9 (1958) 85.

*csodálatos tudás ez, mely meghalad engem, oly magasztos, hogy fel nem érhetem (Zsolt 138,6).*²¹⁷

A Szentháromságon belüli eredésekről tehát Bernát igen keveset beszél. Az *Énekek énekéről* szóló 8. beszédében például, ahol bőségesen kifejti a Szentháromságon belüli szeretet-egység megvalósulását, az eredésekről egyáltalán nem ejt szót. Még akkor sem nevezi meg, amikor megmutatja az Atya és a Fiú egymástól elválaszthatatlan ismeretét. Abélard elleni értekezésében találunk világos megkülönböztetést a kétféle eredés között.²¹⁸ Valamint egy másik beszédében ezt írja: „*Ebben a Lélekben ismerd el az Atyát, nem mintha nagyobb volna nála, hanem mert egyedül ő eredet nélküli (solus a nullo); míg a Fiú tőle van (ab eo sit), a Lélek pedig egyiktől és másiktól (ab utroque).*”²¹⁹

A Szentírásban a Szentháromság belső kapcsolatai soha nincsenek önmagukban leírva, hanem mindig a küldetésekben kiindulva és Isten „ad extra” művéből következtethetünk rá.²²⁰ Ezért mondja Bernát: „*Ami az Atyát illeti, bizonynyal ismerem a teremtést, hiszen így kiáltanak fel a teremtmények: »Ő alkotott minket, nem mi magunkat.« (Zsolt 99,3) [...] Ami a Fiút illeti, valami nagy dolgot ismerek róla, az ő kegyelméből: megtestesülését. [...] Végül, ami a Szentlelket illeti [...] róla is ismerek valamit: sugalmazását.*”²²¹ A Szentháromságos Istent a történelemben megnyilvánuló hármass cselekvéséből, vagyis Bernát megfogalmazása szerint a „teremtésből”, „kiengesztelődéssel” és „megszilárdításból” (*confirmatio*)²²² ismerhetjük meg. Az eget és a földet „*az Atya teremtette, a Fiú kiengesztelte, a Szentlélek megszilárdította (confirmavit).*”²²³

Bernát teológiája alapvetően misztikus; és ahogyan az első fejezetben is láttuk, a középkori misztikában nagy szerepe van az érzelmi szeretetnek (*affectus*), mely tulajdonképpen Bernát szerint nem más, mint az akarat mozgása. Mivel pedig ez a szellemi rendbe tartozik, egyformán megtalálható az angyaloknál és magánál Istennél is.

²¹⁷ Pent 1,1., in *Sermons pour l'année 556.*, in SBO V, 161.; vö. Div 88,1., in *Sermons divers* II, 122-123.

²¹⁸ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 95-97.

²¹⁹ Pent III,7., in *Sermons pour l'année 570.*, in SBO V, 174.

²²⁰ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 88-90.

²²¹ Pent 1,1., in *Sermons pour l'année 556.*, in SBO V, 161.

²²² Megjegyzés: Ennek a szóhasználatnak szentírási háttere lehet a Zsolt 50,14vg = 51,14, melyre a *Pünkösdre* szóló egyik beszédében többször is hivatkozik, és összekapcsolja a Róm 8 végével. Id. Pent III,5.7., in SBO V, 173-175.

²²³ Div 92,1., in *Sermons divers* II, 140., in SBO VI, 346.

Ez alapján Bernát bátorodik a Jánosnál elhangzó kijelentést: „*Isten szeretet*” úgy értelmezni²²⁴: „*Isten affectio*”²²⁵. A Szentháromság belső életéről elmélkedve – ahol a szeretet a három személy kölcsönös önátadása – Bernát a misztika szimbolikus nyelvezetével élve a csók szimbólumát alkalmazza. Az Atya adja, a Fiú befogadja és viszonzza, a Szentlélek pedig kettejük egysége, maga a csók.²²⁶ A csók és az ölelés szimbólumaival szeretné kifejezni a három személy tökéletes egységét²²⁷, mely minden egység között a legfőbb²²⁸; kölcsönös és bensőséges szeretetüket, ismeretüket. Ehhez kiindulópontként az *Énekek éneke* 1,1 vg = 1,2 verse szolgál: „*Csókoljon meg engem szája csókjával*”. Ezt legteljesebben a Szentháromságra vonatkozóan az *Énekek énekéről* szóló 8. beszédjében, valamint ennek rövid vázlatában a *De diversis* 89.-ben fejti ki Bernát.

A csók szimbóluma azonban a bernáti misztikus teológiában sokoldalú.²²⁹ Itt az ajakról közvetlenül kapott csókról (*osculum de ore*) van szó, mely az Atya és a Fiú tökéletes egységét, egyenlőségét jelenti. Ezzel szemben a teremtmény csak a csók csókját (*osculum de osculo*²³⁰) kaphatja meg, a Szentlelket, aki a Fiú Atyában léte, és az Atya Fiúban léte; Isten teljességéből részesülünk, de nem a teljességet kapjuk. Bernát a csók szimbólumával írja le Krisztusban az isteni és emberi természet egyesülését is.²³¹ Az ajak csókja (*osculum de ore*), a Szentlélek lehelése, a személyes szeretet mozdulata, minden értelmet meghaladó egységben egyesíti az Atyát és a Fiút.²³² Ez a csók csak azonos létrendbeli személyek között valósulhat meg.²³³ „Az »*Atya szereti a Fiút*« (*Jn 3,35*), és különleges szeretettel öleli át; a Magasságbeli a vele egyenlőt, az örökkévaló a vele egyképpen örökkévalót, az egy az egytelent. De a Fiú is a maga részéről nem kisebb szeretettel öleli magához az Atyát, hiszen egészen odáig megy, hogy meghal az Atya iránti

²²⁴ Id. DELFGAAUW, P., *Saint Bernard. Maître de l'Amour divin*, FAC-édition, Paris 1994., 77.

²²⁵ *Csi Lib V., VII.17.*, in *SBO III*, 480.

²²⁶ Id. LECLRECQ, J., *Amore e conoscenza...*, 7.; vö. MCGINN, B., *The growth of mysticism II.*, SCM Press Ltd., London 1995, 166.

²²⁷ Id. SIMÓN, A., *Il bacio nella bocca, La Trinità nei Sermoni sul Cantico dei Cantici di San Bernardo*, kézirat 2-5.

²²⁸ Id. *Div 80,1.*, in *Sermons divers II*, 103.

²²⁹ vö. FASSETTA, R., *Le mariage spirituel...*, 172-174.

²³⁰ *Cant 8,7.*, in *SCh 414*, 188.

²³¹ Id. *Cant 2,2-3.*, in *SCh 414*, 82-87.; a III. részben fogunk erre bővebben kitérni.

²³² Id. FASSETTA, R., *Le mariage spirituel...*, 172-174.

²³³ vö. SIMÓN, A., *Il bacio nella bocca*, 5.

*szeretetből.*²³⁴ Ebben a háromságos csókban egyszerre történik a szeretet (*dilectio*) és az ismeret (*agnitio, cognitio*) közlése. Azért, hogy elkerüljük az elvont gondolkodás szárazságát éppúgy, mint az érzelmi (affektív) vallásosság szentimentalizmusát, Bernát számára a teológiában is szétválaszthatatlan a szeretet és az ismeret. Az Atya ezáltal a csók által, mely az összehasonlíthatatlan boldogság örök ölelése (*complexus*), közli a Fiúval istenségének misztériumait annak egész teljességében, és ugyanakkor szeretetének édességével tölti el (*spirat*).²³⁵ „Márpedig az ismeretnek és egyszerre a szeretetnek ez a kölcsönössége aközött Aki nemz és aközött Aki a nemzett, mi más, mint a legédesebb, ugyanakkor legrejtettebb csók?”²³⁶ Valóban rejtett ez a csók, mely a teremtmény számára mindvégig teljesen felfoghatatlan misztérium marad, hiszen ez csak az Atya és a Fiú kizárólagos kiváltsága.²³⁷ „Ennek a kölcsönös ismeretnek és szeretetnek csak egyetlen tanúja van, az Atyának és a Fiúnak a Lelke.”²³⁸ Aki pedig nem más, mint maga ez a titokzatos csók. „Ha helyesen gondoljuk azt, hogy az Atya adja és a Fiú fogadja a csókot, nem tévedünk, ha a csókot magát úgy értelmezzük, hogy ő a Szentlélek, vagyis aki az Atya és a Fiú közötti változatlan, zavartalan (*imperturbabilis*) béke, erős kötelék, megoszthatatlan szeretet, elválaszthatatlan egység.”²³⁹ Érdekes észrevenni, hogy a bernáti misztikus teológiában az isteni Személyek közötti kapcsolat is teljes természetességgel a jegyesi terminológiával fejeződik ki: *osculum*²⁴⁰, *amplector*²⁴¹, *complexus*²⁴², *coniungitur* és *complectitur*²⁴³.

Bernát számára azonban az immanens Háromság sem lehet pusztán elvont szemlélés tárgya. Rögtön megmutatja ennek a titoknak bensőséges kapcsolatát az üdvösségtörténettel, mind az Egyház, mind pedig az egyes lélek számára.²⁴⁴

²³⁴ *Cant* 8,1., in *SCh* 414, 174-177.

²³⁵ *Id. Cant* 8,6., in *SCh* 414, 186-187.; vö. FASSETTA, R., *Le mariage spirituel...*, 172-174.

²³⁶ *Cant* 8,1., in *SCh* 414, 176-177.

²³⁷ *Id. BOSCH, A., Présupposés à la christologie Bernardine*, 88-90.; vö. *Cant* 8,2., in *SCh* 414, 176-177.

²³⁸ *Cant* 8,6., in *SCh* 414, 186-187.

²³⁹ *Cant* 8,2., in *SCh* 414, 176-179.

²⁴⁰ *Cant* 8,6., in *SCh* 414, 184.

²⁴¹ *Cant* 8,1., in *SCh* 414, 174.

²⁴² *Cant* 8,6., in *SCh* 414, 186.

²⁴³ *Cant* 8,8., in *SCh* 414, 190.

²⁴⁴ *Id. FASSETTA, R., Le mariage spirituel...*, 172-174.; vö.: MORRIS, A., *The Trinity...*, 43-47.

5.3. KRISZTUS PRÉEGZISZTENCIÁJA – KRISZTUS HONNAN

Bernát Krisztusról szóló tanításának kiindulópontja, bibliai háttere a János evangéliumának Prológusa, mely az Ige megtestesülés előtti létéről tanúskodik, amiről igazában azonban feltámadása felől közelítve tudhatunk. Bernát minden Krisztus-misztériumnál hangsúlyozza, hogy ez a Krisztus Isten, aki minden idők előtt született, aki Teremtő, Fenntartó, Megváltó, Szabadító és Beteljesítő is egyszerre. Annak ellenére azonban, hogy Bernát ennyire kiemeli Krisztus préegzisztenciáját, – azáltal, hogy az üdvtörténetet alapvetően szentháromságosan szemléli, valamint komolyan veszi Krisztus emberségét – mégsem redukálja tanítását egy pusztán péegzisztenciális krisztológiára.²⁴⁵

Farkasfalvy a János Prológus használatát vizsgálva Szent Bernátnál, megfigyelte, hogy miként kapcsolja össze annak első versét három másik jánosi szakasszal, valamint az 1Tim 6,16-tal²⁴⁶, melyek mind Krisztus préegzisztenciájáról szólnak: „*Én az Atyában vagyok és az Atya énbennem*” (Jn 14,10); „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt*” (Jn 1,1); „*...Istentől származtam és jöttem*” (Jn 8,42); „*És az Ige testté lett, és köztünk lakott*” (Jn 1,14); „*megközelíthetetlen fényben lakozván (1Tim 6,16).*”²⁴⁷ Kezdetben volt, vagyis „*Isten az Istentől született a századok/idők előtt*”²⁴⁸; „*Krisztus nem csak a mi időnk előtt született, hanem minden idők előtt.*”²⁴⁹

Bernát többféle képpel írja le, hogy hol volt az Ige kezdetben. Elsősorban továbbra is a jánosi képet használva az Istennél, az Atya keblén, az Atya szívébe rejtve találjuk Krisztust megtestesülése előtt, ahonnan eljön közénk. „*Eljön, minden bizonnyal, Istennek az Atyának a szívéből.*”²⁵⁰ Mert mielőtt testté lett volna, – amikor kezdetben az Istennél volt (Jn 1,2) – megközelíthetetlen fényességben lakott, és senki nem tudta őt érzékelni, felfogni, megismerni őt²⁵¹, aki az Atyával teljesen egy.

„*Krisztus számára az elnyújtózó megpihenés nem kevésbé kellemes, mint a trónon ülés: »Én az Atyában vagyok, – mondja a Fiú – és az Atya énbennem« (Jn 14,10). Nem találhatott volna jobb formulát, hogy kifejezze léteységüket. Ott ugyanis, ahol az egyik*

²⁴⁵ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 144-145.

²⁴⁶ Id. FARKASFALVY, D., *Use and Interpretation of Saint John's Prologue...*, 207. 210-211.

²⁴⁷ *NatBMV* 10., in *SBO* V, 282.

²⁴⁸ *VigNat* I,1., in *Sermons pour l'année 77.*, in *SBO* IV, 198.

²⁴⁹ *VigNat* VI,3., in *Sermons pour l'année 113-114.*, in *SBO* IV, 236.

²⁵⁰ *Adv* I,6., in *Sermons pour l'année 42.*, in *SBO* IV, 165.

²⁵¹ Id. *Nat* III,3., in *SBO* IV, 259.; vö. *Cant* 22,5., in *SCh* 431, 180-181.; *NatBMV* 10., in *Sermons pour l'année 706-707.*

*a másikban van, és ez kölcsönös, nem képzelhetünk el semmiféle rajtuk kívül vagy belül lévő, csak megvallhatjuk a hitben a tökéletesen egyszerű lét egységét egyikben is másikban is.*²⁵²

„Az egyszülött Fiú, aki az Atya keblén van (*in sinu Patris*)” (Jn 1,18b) kifejezés, az Atya és a Fiú közti isteni bensőségeséget fogalmazza meg – mely az Isten és az ember misztikus egyesülésének is mintája. Bernát több ízben említi „az Atya keblét”, amikor a Szűz méhébe alászálló Örök Ige kiindulópontjaként utal rá.²⁵³ A Fiú Mária alázatosságának láttán²⁵⁴ elhagyta rejtett otthonát, a király a nyugvóhelyét²⁵⁵, Atyjának övét. „A király fekvőhelye az Atya keble, mert a Fiú mindig az Atyában van. Ne kételkedj ennek a királynak a kegyességében, akinek örök fekvőhelye az atyai jóság szállása.”²⁵⁶ Otthona az égben van, onnan szállt alá²⁵⁷, amikor emberré lett. „Isten egyszülött Fia ismeri-e az eget? Ha ismeri az eget, akkor Názáretet is ismeri. Hogyan ne tudná, hogy hol az ő hazája? Hogyan ne ismerné az ő örökségét? Az ég az övé Atyja révén, Názáret anyja révén.”²⁵⁸

Bernát egy másik képet is használ annak kifejezésére, hogy Krisztus honnan szállt alá, honnan érkezett közénk. Ez pedig a hegy képe, mely egyfelől – a Habakuk prófétánál található – sűrű sötétséggel borított hegy, mely az isteni fény „sötétségét”, az ember számára áthatolhatatlan voltát fejezi ki: „Ez a születés azonban a »rejtekhelyévé tette a sötétséget« (Zsolt 17,12), vagy inkább, megközelíthetetlen fényességben lakik (1Tim 6,16): el van rejtve az Atya szívében (vö. Jn 1,18), sűrű sötétséggel borított hegyen (vö. Hab 3,3 Lit.)”.²⁵⁹ Másfelől a hatalomnak és a tudásnak a hegye, amelyen Lucifer kívánta volna trónját felállítani, valamint Ádám kívánta elérni, de amely egyedül a Fiú kiváltsága. Ezekben Isten utánozhatatlan. Ezért maga szállt alá.²⁶⁰ „Lejött a hegyről (Mt 8,1), a hatalom hegyéről, a gyöngesség testébe öltözve (vö. Zsid 5,2). Lejött az ismeret hegyéről

²⁵² DomNov V,2., in *Sermons pour l'année 753.*, in SBO V, 319.

²⁵³ Id. FARKASFALVY, D., *Use and Interpretation of Saint John's Prologue...*, 209. 222-223.

²⁵⁴ Id. Assump IV,7., in *Sermons pour l'année 668.*; Cant 42,9., in Sch 452, 220-223.; Miss IV,4., in Sch 390, 214-219.

²⁵⁵ Én 1,11 vg = 1,12: „a király nyugvóhelyén pihen”

²⁵⁶ Cant 42,10., in Sch 452, 224-225.

²⁵⁷ Id. EpiV 5., in Sch 526, 100.: „descendit [...] de alto solio suae maiestatis [...] de secreto suo prodiit [...] de arcano gloriae suae”.

²⁵⁸ Ann III,7., in *Sermons pour l'année 425-426.*, in SBO V, 39.; vö. Adv I, 6., in *Sermons pour l'année 42-43.*; Cant 18,4., in Sch 431, 94-97.

²⁵⁹ VigNat VI,3., in *Sermons pour l'année 114.*, in SBO IV, 236.; vö. Cant 6,3., in Sch 414, 140-143.

²⁶⁰ Id. BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu imitable d'après saint Bernard*, in COCR 22 (1960) 344-345.

is, mert »úgy tetszett Istennek, hogy az igehirdetés oktalansága által üdvözítse a hívőket.« (1Kor 1,21).»²⁶¹

5.4. ELŐRE ELRENDELÉS – ISTEN MEGELŐZŐ SZERETETE

„Akiket Isten előre kiválasztott, azokat előre elrendelte, hogy hasonlóvá váljanak Fiának képmásához; és akiket előre elrendelt, azokat meg is hívta, akiket meghívott, azokat megigazultakká is tette; akiket pedig megigazultakká tett, azokat meg is dicsőítette.” (Róm 8,29-30) Ezt a páli mondatot tekinthetjük bibliai alapnak Bernát eleve elrendelésről szóló tanításában. Megtaláljuk benne az irgalmasság két örökkévalóságát, amelyek közé Bernát az ember megigazulásának idejét helyezi.²⁶² Az előre elrendelés, a meghívás, tisztán az isteni irgalmasság műve, éppúgy, mint a megdicsőítés az örökkévalóságban – ami majd az időt követi.²⁶³ „Mert Isten terve róluk változatlan marad (vö. Róm 9,11), és az ő irgalma öröktől fogva örökké tart azok számára akik félik őt (Zsolt 102,17): igen öröktől fogva, az előre elrendelés értelmében, és örökké a megdicsőítés által.”²⁶⁴ Eközben viszont Bernát azt is hangsúlyozza, hogy a megigazuláshoz az embernek a saját beleegyezése is szükséges.²⁶⁵

Miben is áll tulajdonképpen az ember előre elrendeltsége? Isten kezdettől fogva a szeretet kötelékével kapcsolt minket magához. Istentől születésünk lehetővé teszi, hogy ne vétkezzünk (1Jn 5,18), ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy ne maradjunk meg a bűnben. „Ez a születés, ez az örök előre elrendelés, ami által Isten előre elhatározta, hogy Fiának képmására alakít át bennünket (Róm 8,29).»²⁶⁶ Ez a mennyei származás jelenti tehát Bernátnál az örök előre rendelést, amellyel Isten szerette és betöltötte választottait az ő szeretett Fiában, már a világ teremtése előtt.²⁶⁷

²⁶¹ Asc IV,6., in *Sermons pour l'année 534.*, in SBO V, 142.

²⁶² Id. *Qui hab VII,6.*, in *Sermons pour l'année 385-386.*

²⁶³ Id. *DomNov IV,4.*, in *Sermons pour l'année 751.*, in SBO V, 317.

²⁶⁴ Asc II,5., in *Sermons pour l'année 521-522.*, in SBO V, 129.

²⁶⁵ Id. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 179.

²⁶⁶ Div 4,5., in *Sermons divers I*, 80.; in SBO VI, 97.; vö. Cant 71,10., in Sch 511, 98-101.; Sept I,1., in *Sermons pour l'année 237-238.*

²⁶⁷ Id. BERNARD, Ch.-A., *La conformation au Christ selon saint Bernard*, 45-46.

Itt az Egyházzal van szó, hiszen az Egyház az a misztérium, amely által Isten egyesül teremtményeivel. Először az angyali teremtményekkel, majd pedig – mivel ezek közül sokan elbuktak, és hogy betöltse az így keletkezett hiányt – az emberekkel. Ezzel a gondolattal Bernát a Szentírás és az atyák hagyományát követi²⁶⁸, akik számára a valódi Egyház, a valódi Jeruzsálem, a tökéletes Egyház ami öröktől fogva létezik az isteni előre rendelésben, a kiválasztottnak ez az Egyháza, amely látható formát ölt a földön abban a népben, melyet Isten összegyűjt.²⁶⁹

„Az előre elrendelés nem az Egyház eredetéhez nyúlik vissza, sem a világ kezdetéhez, sem ilyen vagy olyan időig: az minden idők előtt létezett. [...] Az előre elrendelés szerint, soha nem volt idő, amikor a kiválasztottak Egyháza ne lett volna Isten kezében. [...] Soha nem volt idő, amikor ez az Egyház ne lett volna szeretett. [...] »Megáldott minket – mondja – minden lelki áldással, az égből, Jézus Krisztusban, ahogyan kiválasztott minket őbenne a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk, az ő szeretetének jelenlétében.« És hozzáteszi: »Előre arra rendelt, hogy fogadott fiak legyünk Jézus Krisztus által és őbenne, akaratának tetszése szerint, az ő kegyelme és dicsősége dicsőítésére, amelyet kiárasztott ránk szeretett Fiában« (Ef 1,3-6) [...] az örökkévalóság legmélyebb ölében, mielőtt még napvilágra került volna.»²⁷⁰

Bernát, a Jel 21,2-3-at kommentálva is, – mely a mennyi Jeruzsálem, mint menyasszony alászállását írja le – az Egyház előre rendelt, és mennyi mivoltát szeretné bemutatni²⁷¹. Bernát úgy látja, hogy a Jelenések könyve látnoka az alászálló Ige testében szemléli az alászálló mennyi Jeruzsálemet, vagyis az Egyházat. Az égből alászálló Egyház úgy tűnik, hogy itt egyszerre jelenti Bernát számára a szent angyalok közösségét, az üdvösségre előre rendelt emberek Egyházát, valamint ezen belül az egyes lelkeket is, minthogy ez utóbbi kettő az Énekek énekéről szóló magyarázataiban mindig együtt van jelen. Illetve, – még inkább leszűkítve – az angyali életet élő szerzetesekre is vonatkozhat ugyanebben a beszédében a mennyi, előre rendelt Egyház, bár ezt explicit módon nem mondja ki.

„De ezt (a menyasszonyt, a mennyi Jeruzsálemet) – mit gondoljunk –miféleképpen, vagy milyen megjelenésben, formában vagy alakban látta alászállni az, aki látta? [...] Azt mondjuk inkább, hogy akkor látta a menyasszonyt, amikor látta az Igét testben, felismerve a »kettőt egyetlen testben« (Ter 2,24 ≠). Valóban, amikor ez a szent Emmánuel elhozta a földre a mennyi tanítás útmutatását, amikor ennek »a magasságbeli Jeruzsálemnek, aki a mi anyánk« (Gal 4,26 ≠) látható képmása (vö. Kol 1,15), és »szépségének ragyogása«

²⁶⁸ vö. BRESARD, L., *Bernard et Origène. Le symbolisme nuptial...*, 133-135.

²⁶⁹ Id. CONGAR, Y., *Ecclésiologie de Saint Bernard*, 150-151.

²⁷⁰ *Cant* 78,3., in *SCh* 511, 246-249.; vö. *Cant* 53,6., in *SCh* 472, 88-91.

²⁷¹ Id. *Cant* 27,6., in *SCh* 431, 326-329.

(Zsolt 49,2) feltárult előttünk megnyilvánulva Krisztusban, nemde a menyasszonyt láttuk a Vőlegényben? Az egy és egyetlen »dicsőség Urában« (1Kor 2,8) csodáltuk a »koronájával ékesített Vőlegényt, és az ékszereivel díszített menyasszonyt« (Iz 61,10 ≠).²⁷²

A menyasszony már a megszabadítás előtt is kedvese volt a Vőlegénynek, de a megszabadulás jótéteménye által vált igazán azzá. Isten ebben is megelőzött minket az ő szeretetével.²⁷³ Így a lélek mindig csak válaszolni tud Isten megelőző szeretetére. Ez a válasz pedig nem más, mint csodálkozása a hálaadásban, úgy, hogy minél inkább elismeri megelőzőttségét, annál jobban rácsodálkozik.²⁷⁴

Bernát elfogadja Ágoston nézőpontját, mely szerint senki sem tudhatja, hogy ő maga megmentett-e, vagy sem. Egyetlen lélek sem tudhatja biztosan, hogy vőlegénye szeretetére méltó-e, vagy inkább gyűlöletére.²⁷⁵

„A lehetőség felől biztosak lehetünk, de mit gondoljunk az akaratról? »Ki tudja, hogy szeretetre vagy gyűlöletre méltó-e?« (Préd 9,1 vg) [...] Itt valóban egyedül a hit segíthet, itt helyes az Isten iránti alázatos szeretet (pietas) segítségét remélni. Így, ami minket illet, és ami az Atya szívébe van rejtve, kinyilvánul, és a Lélek, az ő tanúja, meggyőzi majd lelkünket, hogy Isten gyermekei vagyunk (Róm 8,16).»²⁷⁶

Isten előbb szeretett minket (vö. 1Jn 4,10). Az egész oikónómia szeretetből megy végbe. Isten mintegy az emberért van, és vágyódik utána (*Deus desiderans*).²⁷⁷ Már előre nekünk adta az Országot, amely felé életünk során vezet bennünket. „Ez az Ország megadatott, megígértetett, kinyilvánult, a miénk. Megadatott az előre elrendelésben, megígértetett a meghívásban, kinyilvánult a megigazulásban, megkaptuk a megdicsőülésben.»²⁷⁸ Igen, ez „az ország már a világ teremtése óta elő van készítve (Mt 25,34)»²⁷⁹.

²⁷² Cant 27,7., in Sch 431, 328-329.

²⁷³ Id. Cant 39,10., in Sch 452, 170-171.; vö. Cant 78,5., in Sch 511, 250-251.

²⁷⁴ Id. Cant 45,7-8., in Sch 452, 268-273.

²⁷⁵ Id. Evans, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 90-94.

²⁷⁶ Ded V,7., in *Sermons pour l'année 834.*, in SBO V, 393.

²⁷⁷ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 144.

²⁷⁸ Div 21,1., in *Sermons divers I*, 177.; in SBO VI, 169.

²⁷⁹ Div 28,1., in *Sermons divers I*, 223.; in SBO VI, 204.

6. TEREMTÉS – AZ IDŐK KEZDETEKOR²⁸⁰

Az időt – a keresztény élet idejét – Bernát a Róm 8,28-29-re támaszkodva az örökkévalóság szemszögéből nézi. Ezért az élet számára olyan mint egy „azalatt” (*interim*), átmenet az előre elrendelés és a megdicsőülés két örökkévalósága között.²⁸¹

6.1. ISTEN FELISMERHETŐSÉGE A TEREMTÉSBEN

Amikor Bernát a világot és a teremtést szemléli, a következő három lényeges kérdést teszi fel magának:

„Három dolgot kell e világ hatalmas műve láttán fontolóra vennünk: először azt, hogy mi is az valójában, majd azt, hogy milyen, végül pedig hogy mi a rendeltetése. [...] Ha arról gondolkodsz, hogy miért is lett megteremtve egykor a világ, olyan hasznos jósággal és jóságos hasznossággal találkozol, amely a leghálátlanabb embert is fenséges jótéteményekkel halmozza el és árasztja el gazdagon.”²⁸²

Szent Bernát számára az érzékelhető világ olyan, mint egy értékes könyv, melyből megismerhetjük Isten bölcsességét.²⁸³ Mivel a természet Istenről beszél, ezért lehet a természetből vett szimbólumokkal beszélnünk Istenről, ahogyan azt az atyák is tették, a Szentírás nyomán.²⁸⁴ Szent Bernát csodálja a teremtést, a benne rejlő rendkívüli hatalmat, bölcsességet, és rendezettséget, melyet megannyi meglepő csodának kellene tartanunk, ha tekintetünk nem fásult volna meg a megszokástól.²⁸⁵ A dolgokról azonban figyelmét

²⁸⁰ Cant 78,3., in SCh 511, 246-247.: „A teremtés az idők kezdetekor történik”

²⁸¹ Id. DUMONT, CH., *Lire saint Bernard aujourd'hui*, 282.

²⁸² Pent III,3., in *Sermons pour l'année 567-568.*, in SBO V, 172.

²⁸³ Id. Div 9,1., in *Sermons divers I*, 107.

²⁸⁴ Id. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 155.

²⁸⁵ Id. VigNat IV,3., in *Sermons pour l'année 99-100.*

az Alkotóra tudja irányítani.²⁸⁶ Isten egyfelől önmagáért teremtett mindent, szabad jóakaratából és jóságából, ez tevékenykedésének oka (*causa efficiens*), ugyanakkor övéért is és övéi hasznára, ez pedig tevékenységének célja (*causa finalis*).²⁸⁷ Azáltal, hogy a Szeretet-Isten mindent a maga számára teremtett, a saját törvényét írta az emberek szívébe.²⁸⁸ Éppen ezért mindenki számára lehetséges a teremtésben szemlélni és felismerni Istent.

„Mivel neki köszönhetően, akit nem látsz, látsz minden dolgot, minden kétséget kizáróan tudod, hogy létezik az, akit keresned kell. [...] A látásnak ez a módja mindenki számára egyformán lehetséges. Hiszen az Apostol szerint, minden értelmes létező számára könnyű »látni és megérteni azt, ami Istenben láthatatlan, művein keresztül« (Róm 1,20)”.²⁸⁹

Tehát Bernát szerint minden ember számára megadatott Isten létének kétségbevonhatatlan ismerete, amely szükséges ahhoz, hogy egyáltalán keresni tudja Őt.²⁹⁰ Bernát azt is megállapítja, hogy a teremtett világ ismerete annyiban hasznos az ember számára, amennyiben Isten misztériumainak ismeretére fel tudja őt emelni.²⁹¹ Mivel azonban Isten misztériumai felfoghatatlanok, a teremtett valóságokon keresztül az Istenségnek csak sugarait ismerhetjük fel, vagyis valamit láthatunk belőle, de őt magát nem. Másfelől az ember (az angyalokkal ellentétben) csak testén és érzékein keresztül tud megismerni, így ha a lelki dolgokhoz akar is közeledni, kétszeres közvetítésen – a test érzékein, valamint a teremtett világon keresztül – juthat el oda.²⁹² Így az embernek mindaddig, amíg testben él, és még nem jutott el a teljes hasonlatosságra, el kell fogadnia, hogy csak részben ismerheti meg Istent itt a földön.²⁹³

Isten kinyilvánította hatalmát a teremtésben, bölcsességét a kormányzásban, de irgalmát csak a megtestesülésben.²⁹⁴ Ezért Isten megismeréséhez szükséges ugyan a teremtett világ ismerete, de nem elegendő. Mert olyan ismeret ez, mely nem halad túl a

²⁸⁶ Id. EMERY P. Y., *La terre d'après les „sermons pour l'année” de Saint Bernard*, in *CollCist* 53 (1991) 257-258.; vö. *Pent* III,3., in *Sermons pour l'année* 567-568.; *VigNat* III,8., Uo. 94.; *Pent* II,2., Uo. 561.

²⁸⁷ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 32.; Id. *Pent* III,4., in *Sermons pour l'année* 568., in *SBO* V, 173.

²⁸⁸ Id. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 54.

²⁸⁹ *Cant* 31,3., in *SCh* 431, 432-433.

²⁹⁰ Id. KÖPF, U., *Zentrale Gedanken der monastischen Theologie Bernhards von Clairvaux*, in *Cistercienser Chronik* 111 (2004) 55-56.

²⁹¹ vö. *Cant* 5,6., in *SCh* 414, 130-131.

²⁹² Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination*, 136-139.

²⁹³ Id. KÖPF, U., *Zentrale Gedanken...*, 55-56.; vö. *Cant* 38,5 in *SCh* 452, 151.

²⁹⁴ Id. *Nat* I,2., in *Sermons pour l'année* 126-127.

testen.²⁹⁵ Azok ugyanis, akik Istent a teremtményeken keresztül ismerik, csak hatalmát és istenségét látják, a teremtés javait ismerik meg, de maga a jótevő rejtve marad előttük.²⁹⁶ Bár valóban felismerhető Isten az ő műveiből, Bernát gyakran beszél Pál apostol nyomán arról, hogy az emberek mégsem ismerték fel, hanem minden jót, amit tapasztaltak, azt a természetnek vagy a véletlennek tulajdonítottak. „Az emberek megtapasztalták szüntelenül adott jótéteményeit (*sedula beneficia*), de a jótevő ismeretlen maradt számukra. [...] Istennek kijáró tiszteletet adtak füveknek, fáknak, a legjelentéktelenebb és leghétköznapiabb magvaknak.”²⁹⁷ Mert ez az ismeret még nem hordoz magában semmiféle speciálisan keresztény istenismeretet, nem mond el semmit a keresztények Istenéről. Éppen ez lesz a megtestesülés és a Szentírás – a két másik érzékelhető kinyilatkoztatás – szerepe.²⁹⁸

6.2. KRISZTUS SZEREPE A TEREMTÉSSEN

Bernát elsődlegesen az Atya művének tekinti a teremtést. „Ami az Atyát illeti, bizonynyal ismerem a teremtést, hiszen így kiáltanak fel a teremtmények: »Ő alkotott minket, nem mi magunkat.« (Zsolt 99,3).”²⁹⁹ Másutt a Szentháromság működésével kapcsolatban állapítja meg: „Mindent hatalommal teremtett és bölcsességgel kormányoz, és mindkettőről – hatalmáról éppúgy, mint bölcsességéről – a teremtés és ennek a szerkezetnek (*machina*) fenntartása, ami a világ, egyértelmű jeleket ad.”³⁰⁰ De számos olyan utalásra bukkanhatunk, ahol a teremtés művében egyértelműen Krisztusnak, az örök Igének is jelenlétet és aktív részvételt tulajdonít. Például amikor Bernát az Angyali üdvözlés magyarázatánál Mária válaszát várja, kiemeli, hogy Isten örök szavában, vagyis az Igében teremtettünk. „Mindannyian Isten örök Igéjében teremtettünk, és íme meghalunk; a te rövid szavad által kell újjáteremtetnünk, hogy újra életre keljünk.”³⁰¹ A kegyelemről és a

²⁹⁵ vö. Pent III,3., in *Sermons pour l'année* 568.

²⁹⁶ Id. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 153-154.

²⁹⁷ Cant 6,2., in *SCh* 414, 140-141.

²⁹⁸ Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination*, 136-139.

²⁹⁹ Pent I,1., in *Sermons pour l'année* 556., in *SBO* V, 160.

³⁰⁰ Pent II,2., in *Sermons pour l'année* 561., in *SBO* V, 166.

³⁰¹ Miss IV,8., in *SCh* 390, 226-227.

szabad elhatározásról c. művében a Fiú mint isteni minta, forma jelenik meg³⁰², akihez az újjáteremtés, újraformálás is hozzátartozik. Így az Ige teremtő tevékenysége szorosan kapcsolódik megváltó-helyreállító művéhez.³⁰³

Bernát Krisztusnak tulajdonítja a teremtésben az erőt és bölcsességet, hiszen ő Isten ereje és bölcsessége (vö. 1Kor 1,30). Szívesen vonatkoztatja rá a következő szentírási részeket: „*Kifeszítéd az égboltozatot, mint egy sátorponyvát*” (Zsolt 103,2 vg=Zsolt 104,2)³⁰⁴; „*Amikor az eget felállította, már ott voltam*” (Péld 8,27)³⁰⁵; „*ott voltam mellette, mindent elrendeztem*” (Péld 8,30). Emellett a Fiú is azokat a műveket cselekszi, melyeket az Atya (Jn 5,19). Ez is bizonyíték tehát Bernát számára.

„*Ezáltal világosan kinyilvánítja, hogy ő az, aki hatalommal de láthatatlan módon megteremtette a mindenséget, bölcsességgel kormányozza és jóságosan oltalmazza azt. [...] Mindez világosan nem azt jelenti, hogy ő az, aki Atyjával minden nap »felkelti napját jókra és gonoszokra, esőt hullat igazaknak és gonoszoknak« (Mt 5,45 ≠)? Ő az ugyanis, aki ezt mondta: »Ha nem cselekszem Atyám tetteit, ne higgyetek nekem« (Jn 10,37 ≠).*”³⁰⁶

A Fiú az, aki mint teremtő kormányozza is a földet: „*Mint ember fia, örökli a földet, mint úr, uralkodik felette, mint teremtő, kormányozza, mint Vőlegény, osztozik rajta.*”³⁰⁷ Ő „*[...] az egész teremtés pásztora*”³⁰⁸.

6.3. A TEREMTŐ ÉS A TEREMTMÉNY LÉTE

Clairvaux-i Bernát számára egyértelmű, hogy minden a Teremtő műve, sőt csodálja is alkotóját, aki mindent mértékkel, számmal és súllyal rendezett el.³⁰⁹ A Teremtő és a teremtmény létének különbözőségéről Bernát éppen a Bölcsesség könyvének ebből a verséből kiindulva beszél: „*Te mindent mérték, szám és súly szerint rendeztél.*» (Bölcs

³⁰² vö. *Gra* X,33., in *SBO* III, 189: „*Venit ergo ipsa forma, cui conformandum erat liberum arbitrium: quia ut pristinam reciperet formam, ex illa erat reformandum, ex qua fuerat et formatum.*”, in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 106.

³⁰³ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 103-104.; vö. *Gra* X,33-34., in *SBO* III, 189-190, in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 106-108.

³⁰⁴ Id. *Cant* 27,2., in *SCh* 431, 318-319.

³⁰⁵ Id. *Cant* 27,2., in *SCh* 431, 318-319.

³⁰⁶ *Cant* 6,3., in *SCh* 414, 142-143.

³⁰⁷ *Cant* 59,2., in *SCh* 472, 206-207.

³⁰⁸ *Cant* 70,4., in *SCh* 511, 64-65.

³⁰⁹ Id. STANDAERT, M., *La spiritualité de Saint Bernard*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell’VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954, 48-49.

11,21) *Ez annak kifejezése, hogy miben különbözik maga az isteni lényeg. Mert a teremtmények súllyal, mértékkel és számmal lettek megalkotva; egyedül a Teremtő szabad mindettől.*³¹⁰ A „súly” nem más, mint az, ami megadja az egyes dolgok értékét. A „mérték” az, ami megszabja a határokat, vagyis a tér-idő, valamint a test és lélek lehatároltságai.

*„A lélek lényege (szubsztanciája) értelmében, emlékezetében, megfontolásában, ítéletében, és minden efféle rendbe tartozó képességében áll, melyek mind saját korlátaik közé vannak bezárva. Isten kivételével tehát minden szellem mértékkel lett megteremtve, hiszen értelmüknek éppúgy mint emlékezetüknek, és minden más képességüknek megvan a maga mértéke.”*³¹¹

Végül a „szám” a feloszthatóságra, sokféleségre utal. *„[...] egyfelől részeik összetettsége szerint (secundum partium compositionem) a testtel bíró létezőknél; másfelől sokféleségre és átalakulásra szóló képességük szerint (secundum varietatem et mutabilitatem), a testtel nem rendelkező létezőknél.”*³¹² Istenre azonban mindezek nem vonatkoznak. *„Egyedül Isten haladja meg a súlyt, mértéket és számot. Isten egyedüli, nincs hozzá hasonló, akivel összemérhetnénk. Igen, ő egyedüli, és csak ő áll minden érték felett; éppúgy örök és mérték nélküli, mint ahogyan feloszthatatlan és teljességgel változhatatlan.”*³¹³ Isten a legfelsőbb és határtalan Lélek, (*summus et incircumscriptus Spiritus*)³¹⁴, aki elegendő önmagának, mégis meg akarta magát ismertetni, sőt közölni akarta önmagát, saját létét.

Tulajdonképpen egyedül Isten léte valódi lét, önmagában fennálló lét, aki mindenhol és mindenben jelen van. A teremtmény részesedik ebből a létből, de önmaga nem állhat fenn önmagától. Az áteredő bűn óta különösképpen is megmutatkozik az embernek ez a „semmi-léte”. Ezt az igazságot fejezik ki Bernát következő szavai, melyek Szent Ágostonéhoz hasonlóak:

„Hol nincs ő, aki magasabb az egeknél, mélyebb a pokolnál, szélesebb a földnél, tágasabb, mint a tenger? Ő sehol nincs és mégis mindenütt ott van, mert nincs olyan hely, ahol ő ne lenne ott, de egy hely sem foglalja magában őt. Ő van itt jelen és én vagyok az, aki nem vagyok. [...] Sem itt nem vagyok, sem máshol, mert semmivé lettem, anélkül, hogy észrevettem volna. (vö. Zsolt 72,22) Semmivé, igen valóban, vagyis bűnné. [...] Ő

³¹⁰ Div 86,1., in *Sermons divers* II,113., in *SBO* VI, 328.

³¹¹ Div 86,2., in *Sermons divers* II, 114., in *SBO* VI, 328-329.

³¹² Div 86,2., in *Sermons divers* II, 114., in *SBO* VI, 328-329.

³¹³ Div 86,2., in *Sermons divers* II, 114., in *SBO* VI, 328-329.

³¹⁴ Cant 5,8; 6,1., in *SCh* 414, 134. 138.

azonban ellenkezőleg, mindig ugyanaz (Zsolt 101,28) aki ezt mondja: »Az vagyok, aki vagyok« (Kiv 3,14), teljesen igaz, hogy ő van, mert az ő léte az, ami ő.³¹⁵

Annak ellenére, hogy senki nem lehet annyira bensőségesen jelen számunkra, mint Isten, senki nem olyan érthetetlen számunkra, mint ő. Valóban Isten minden dolog léte, de csakis a Szentírás szavainak értelmében: „Mert minden belőle, általa és érte van” (Róm 11,36).³¹⁶ „Így teremtményeivel szemben ez a fenség mind számára maga a lét méltóztatik lenni; az élőlények számára éltető princípium, az értelmes lények számára a fény.”³¹⁷ Minden teremtmény a maga lét szintjének megfelelően részesedik a létből, az Életből. Csodálattal tekint Bernát az értelemmel bíró élőlények különböző lét szintjeire, melyeket egyfajta sajátos megközelítés szerint mintegy térben képzel el.

„Micsoda tökéletességgel helyezett el Isten mindenkit az őt megillető szinten! Először van ő maga, mindenek felett, hiszen semmi sincs sem fölötte, sem rajta túl. Utána elhelyezte angyalait: nem a csúcra, de biztonságba, mert egészen közel vannak ahhoz, Aki a csúcson van, és a magasságból megerősítette őket (Lk 24,49). Az emberek nincsenek sem a csúcson, sem biztonságban, hanem olyan helyen, ahol vigyázniuk kell magukra. Biztosan támaszkodnak azonban valami szilárd dologra, vagyis a földre; és habár a hely, ami nekik jutott, alul van, mégsem legalul. Ezért lehetséges számukra, és szükséges is, hogy óvakodjanak. Végül a démonok az üres levegőben lógnak, és kóborolnak, melyet a szelek szelnek át. Nem méltók felmenni az égbe, és úgy vélik méltóságukon aluli leszállni a földre.”³¹⁸

Egy másik aspektusa is van annak, ahogyan Bernát különbséget tesz a Teremtő és a teremtmény léte között. A teremtményeknek mind szükségük van a testre. Így fogalmaz: „Egyik sem képes test nélkül vagy a test látszata nélkül élni, sem önmaga miatt, sem mások, vagy mindkettő miatt.”³¹⁹ Egyedül csak Istennek nincs szüksége semmiféle testi közvetítésre.³²⁰ „Ő, önmaga által árad belénk; önmaga által ismerteti meg magát.”³²¹ Az angyalok testével kapcsolatban – akiknek nem saját maguk miatt van szükségük a testre, hanem mások szolgálata miatt – Bernát elismeri saját „tudatlanságát”³²². Abban az egyben biztos, hogy

³¹⁵ Div 4,2., in *Sermons divers* I, 77., in *SBO* VI, 95.

³¹⁶ ld. MORRIS, A., *The Trinity*..., 48.

³¹⁷ Cant 4,4., in *SCh* 414, 120-121.

³¹⁸ Qui hab XI,12., in *Sermons pour l'année* 348-349., in *SBO* IV, 456-457.

³¹⁹ Cant 5,1., in *SCh* 414, 122-123., ld. még: Cant 5,6., in *SCh* 414, 130-131.

³²⁰ vö. GILSON, E., *La théologie mystique de Saint Bernard*, 133.

³²¹ Cant 5,8., in *SCh* 414, 134-135.; vö. Cant 4,5., in *SCh* 414, 120-121.

³²² ld. Cant 5,7., in *SCh* 414, 132.: „nescire me fateor”; vö. Csi Lib V.,IV.7., in *SBO* III, 471-472. ld. bővebben: BOISSARD, E., *La doctrine des anges chez Saint Bernard*, in *ACI* 9 (1953) 114-135., különösképpen 117-120.

„[...] egyetlen teremtett lélek sem képes önmaga által kapcsolatba lépni a mi gondolatunkkal. Vagyis nem képesek a mi vagy az ő testük segítségével keveredni velünk vagy belénk áradni, oly módon, hogy belőlük részesedve bölcsékké vagy bölcsőbbé, jókká vagy jobbakká váljunk. Egyetlen lelket, egyetlen angyalt sem tudok ily módon befogadni; és engem sem tudnak ők így befogadni. Az angyalok sem fogadják be így egymást.”³²³

Szent Bernát az Istentől kiinduló hierarchikus létrendben megáll az embernél. Az emberi lélek kiváltságos helyet foglal el a teremtésben – mivel természete szerint egyszerű, benne a lét megegyezik az élettel – így nincs messze a lét legmagasabb fokától, Istentől, aki számára a lét azonos a boldog élettel.³²⁴ Az ember lelke bár „túléli” testét, mégis szüksége van rá ahhoz, hogy elérje azt, ami a boldog életet alkotja, mert csak testi érzékein keresztül képes megismerni az Isten által teremtett látható világot, ami elvezeti a láthatatlan Istenhez.³²⁵ „*Test nélkül teljesen lehetetlen volna számára elérni ezt az ismeretet, mely mintegy szükséges lépcsőfok ahhoz, hogy eljussunk azon valóságokhoz, melyek ismeretre boldoggá tesz minket.*”³²⁶ Isten az embert oly nagy méltóságban alkotta, hogy a szeretet kötelékével akarta magához kapcsolni. Miután megteremtette, be akarta tölteni önmagával, nem csak úgy, ahogyan az összes többi teremtményét, – melyek létüket neki köszönhetik – hanem ennél sokkal jobban. Értelmének fénye, akaratának irányítója, szívének birtokosa akart lenni.³²⁷

Isten mindazt, ami az embernek a lét fenntartásához szükséges, az ember szolgálatára rendelte. A növények, állatok – vagyis a teremtés alacsonyabb fokaihoz tartozó létezők –, melyek léte nem egyenlő az élettel, mert életük nem egyszerű egység, hanem több elemből tevődik össze,³²⁸ valamint a világ minden eleme az embert szolgálja, az ő javára van. Egyik beszédében Bernát így fogalmaz:

„*Ami az ég valóságait illeti, kijelentette, hogy a te hasznodra teremtette: igen, emlékszünk rá, azért lettek alkotva, hogy jelezzék az időket, napokat, éveket (Ter 1,14). Szerinted kinek van mindez? Senki másnak, mint neked. [...] Így alkotott téged Istened, ezért teremtett meg térted olyan sok mindent — és térted lett végül Ő maga is teremtmény.*”³²⁹

³²³ Cant 5,8., in Sch 414, 132-133.

³²⁴ Id. Cant 81,2.4., in Sch 511, 298-299. 302-305.

³²⁵ Id. Cant 5,1.5., Sch 414, 122-125. 128-131.

³²⁶ Cant 5,1., in Sch 414, 124-125.

³²⁷ Id. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 81.; vö. Cant 11,3.5-6., in Sch 414, 242-243. 244-249.

³²⁸ Id. Cant 81,2.4., in Sch 511, 298-299. 302-305.

³²⁹ *Qui hab XIV*, 2.3., in *Sermons pour l'année 363.*, in SBO IV, 469. 470.

Az embernek tehát valóban kiváltságos helyet adott Isten a teremtmények között. De el kell ismernie azt is, hogy nemes és magas létfoka mégsem egyenlő az isteni lét legmagasabb fokával, mely felett semmi magasabb fok nem áll, mely maga a Teremtő.³³⁰

6.4. KRISZTUS ÉS AZ ANGyalOK

Szót kell ejtenünk az angyalok és Krisztus kapcsolatáról is, mert Szent Bernát gyakran beszél róluk műveiben. Átható, szívélyes melegséggel és eredetiséggel buzdít Bernát az ő tiszteletükre és szeretetükre. Nagyon közeli, bensőséges kapcsolatot találunk nála³³¹ ezekkel a mennyei szellemi lényekkel, akiknek irántunk megnyilvánuló szolgálatát hangsúlyozza, sokszor mint közbenjárókról beszél róluk. Ők azok, akik imáinkat, kéréseinket, vágyainkat az Úr elé viszik, és meghallgatásért esedeznek.³³² Ezt fejezi ki Bernát, amikor az *Énekek énekéről* szóló beszédeiben az angyalokat a Vőlegény legbizalmasabb társaiként említi őket: „*Azt gondolom tehát, hogy hozzájuk fordul a menyasszony imádságában, és nekik, a Vőlegény háza-népének, társainak tárja fel szívének vágyát (vö. Zsolt 20,3).*”³³³ Az angyalok Krisztus titkát és az ember világát szolgáló lények.³³⁴ Ők készítik elő és hirdetik meg az egyetlen Vőlegény érkezését, aki az Egyháznak és az egyes léleknek is Jegyese.³³⁵

Habár a kinyilatkoztatás nem beszél kifejezetten az angyalok kegyelmi felemeléséről, mégis arra következtethetünk, hogy Isten kegyelemmel felemelt létezőkként teremtette meg őket.³³⁶ Bernát ezt az igazságot így fejezi ki egy helyen: „*Testvérek, Isten akarata előbb megteremtette az angyalokat megalkotva őket, majd megvalósulva bennük, boldoggá tette őket. [...] Isten akarata az angyalok akarata is lett;*

³³⁰ Id. CASTRÉN, O., *Zur Typologie des mittelalterlichen Menschen, Inaugural-Dissertation*, Lund 1938, 77-79.

³³¹ Ez a bensőséges kapcsolat az angyalokkal hozzátartozott egyfelől Bernát személyes érzékeny és érzelmi temperamentumához, másrészt a középkori gondolkodáshoz, valamint igen szorosan a benedeki hagyományhoz. Id. DUHR, J., „*Anges*”, *Histoire de la dévotion*, in *DSp* II, Beauchenes, Paris 1933, 600-603.

³³² Id. BOISSARD, E., *La doctrine des anges chez Saint Bernard*, 114-135.

³³³ *Cant* 7,8., in *SCh* 414, 170-171.

³³⁴ Id. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2006, 323.

³³⁵ Id. BOISSARD, E., *La doctrine des anges chez Saint Bernard*, 129-132.

³³⁶ Id. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, 325.

*ahogyan küldetésük egésze idelent tetszik Istennek, úgy ők is gyönyörűségüket lelik mindabban amit végbevisznek.*³³⁷ Másutt arról beszél igen meglepő módon, hogy Krisztus, az Ige, – aki kezdetben Istennél volt – megtestesülése előtt csak az angyalok számára volt „bölcsség, igazság, megszentelődés és megváltás” (vö. 1Kor 1,30), és csak megtestesülésével lett mindez az emberek számára is.³³⁸ Gyorsan maga is felteszi azt a kérdést, amit mindannyian ellene vethetnénk: Hogyan lehet Krisztus az angyalok számára is megváltás?

„De, – mondanád – nem látom, hogyan lehetett megváltás az angyaloknak. Az Írás tekintélye sehol nem jelenti ki, hogy ők valaha is a bűn fogságában lettek volna, vagy a halálnak lettek volna alávetettek (vö. 2Sám 19,28), hogy szükségük volna megváltásra. [...] Az angyalok tehát soha nem voltak megváltva, egyesek azért, mert nem volt rá szükségük mivel nem estek el, mások, mert nem érdemelték meg mivel visszahívhatatlanok (irrevocabiles). Hogyan mondhatod hát, hogy az Úr Krisztus megváltás volt számukra?’ Hallgass csak egy kicsit. Aki felemelte az elesett embert, megtartotta az angyalt állva, hogy el ne essen; az egyiket kiragadta a fogságból, a másikat megőrizte attól. Ezért lett megváltása mindkettőnek, megszabadítva (solvens) az egyiket, megőrizve a másikat.³³⁹ Így tehát világos, hogy az Úr Krisztus éppúgy volt megváltás, mint igazság, bölcsség és megszentelődés az angyalok számára.”³⁴⁰

Ismét másutt megállapítja azt is, hogy Krisztus a megtestesülés előtt az irgalmat is csak az angyalok számára jelentette, mert az emberek számára addig csak ítélete volt ismert.³⁴¹ „»Urunk, az egekben van a te irgalmasságod, és a fellegekig ér a te igazságod« (Zsolt 35,6)! Valóban, nem tűnik neked úgy, hogy az irgalmasság közepén volt (in medio fuisse), ha csak az égben lakó lelkek birtokolnák?»³⁴² A szent angyalok állapotával kapcsolatban több képpel is találkozhatunk Szent Bernátnál. Az angyalok az örök Igét szemlélik a mennyben.

„Milyen szép vagy angyalaid számára, Urunk Jézus, »isteni mivoltodban« (Fil 2,6), örökkévalóságod napján (vö. Mik 5,2), »aki a szentek fényességében a hajnalcsillag előtt

³³⁷ Vol 1,1., in SCh 526, 206-207.

³³⁸ Id. Cant 22,5., in SCh 431, 180-181.:

³³⁹ vö. FULGENTIUS, Ad Trasimundum II,3., in PL 65, 246D,

http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0467-

0532__Fulgentius_Ruspensis_Episcopus__Ad_Trasimundum_Regem_Vandalorum_Libri_Tres__MLT.pdf.html : „Krisztus erejére szükség volt az ember megváltásához. Ugyanaz az erő tudta megtartani az angyalt a bukástól, mint ami az elesett embert helyre tudta állítani bűne után.” Id. in SCh 431., 183.

³⁴⁰ Cant 22,6., in SCh 431, 180-183.

³⁴¹ Id. Nat I,2., in Sermons pour l'année 126-127.

³⁴² Pur I,3., in Sermons pour l'année 227., in SBO IV, 336.

születtél» (Zsolt 109,3), az Atya »lényegének ragyogó képmása« (Zsid 1,3), »az örök élet« teljesen tiszta és örök »tündöklő fénye« (Bölcs 7,26 Patr.)!''³⁴³

Ezen látás és a szeretet által táplálkoznak a préegzisztens Igével, aki az angyalok kenyere.³⁴⁴ Bernát beszél arról, hogy Krisztusnak, mint Jó Pásztornak két nyája van. Az egyik az égben, a boldog szellemi lények, az angyalok, akiknek a megtestesülés előtt már Pásztor volt; a másik a földön az emberek, akikhez megtestesülése által jött el, hogy mint elveszett bárányait visszavezesse őket az atyai házba. Bernát szimbolikusan nem csak bárányokhoz, hanem hegyekhez és halmokhoz is hasonlítja az angyalokat.

„Egyszerre hegyek és bárányok: hegyek bőségük vagy éghez tartozásuk miatt, bárányok szelidségük miatt. Telve Istennel, érdemeikben felemelve, erényekkel betöltve, mégis lehajolnak magas csúcsaikról és alávetik azokat alázatos és teljes engedelmisséggel azon fenség uralmának, aki a magasságból uralkodik felettük. Hasonlítanak a nagyon is szelíd bárányokhoz is, akik mindenben pásztoruk akarata szerint járnak el, és »követik őt mindenhová ahová csak megy« (Jel 14,4 ≠).»³⁴⁵

A Völegény érkezésével, vagyis az Ige megtestesülésével kapcsolatban, aki ezáltal kevéssel lett kisebb az angyaloknál, Bernát szívesen elmélkedik arról, hogy Krisztus megelőzte, mintegy átugrotta az angyalokat. Megelőzte Gábrielt, az angyali üdvözlétkor, aki bár kiérdemelte ezt a nevet és ezt a feladatot, hogy meghirdesse magának az Erőnek az eljövetelét, csak név szerint és küldetése szerint Isten Ereje. Krisztus azonban léte és lényege szerint az.³⁴⁶ Krisztus már előbb volt Máriával – „az Úr van teveled!” (Lk 1,28), minthogy az angyal az üzenetet átadta volna. „Ami meglepő, az az, hogy az Angyal a Szűz mellett találja azt, aki őt a Szűzhöz küldte. Isten tehát gyorsabb volt mint az Angyal, hogy sietve gyors hírnöke előtt érkezzen a földre? Semmi meglepő nincs ebben.”³⁴⁷ A Völegény „szökken a hegyeken át, szökell halmokon keresztül” (Én 2,8), vagyis megtestesülésével nem az angyalok közé szállt alá, hiszen emberré lett és nem angyallá.

„Átugorva (transiens) ezeket a legfelsőbb és legmagasabb hegyeket, tudniillik a Kerubokat és Szeráfokat, az Uralmakat, Fejedelemségeket és Hatalmasságokat és Erősségeket is, méltóztatott alászállni az alsóbb rendű angyalokig, mint halmokra (vö. Ef 4,9-10). De azt gondoljátok, hogy itt megállt volna? A halmok fölött is átugrott. »Mert –

³⁴³ Cant 45,9., in SCh 452, 272-273.

³⁴⁴ Id. Templ VI.12., in SCh 367, 82-85.; vö. Nat II,4., in Sermons pour l'année 135.; Cant 5,4., in SCh 414, 126-129.; Cant 33,3.; 35,4., in SCh 452, 40-41. 90-93.

³⁴⁵ Cant 53,6., in SCh 472, 88-89.

³⁴⁶ Id. Miss I,2., in SCh 390, 108-113.

³⁴⁷ Miss III,2., in SCh 390, 176-177.; Id. még: Cant 54,1., in SCh 472, 100-101.

irva van – nem az angyalokat, hanem Ábrahám leszármazottait karolta fel» (Zsid 2,16), ez pedig kétség kívül alacsonyabb rendű, mint az angyalok.»³⁴⁸

6.5. IGE MINT KÉPMÁS ÉS A KÉPMÁSRA TEREMTETT EMBER – EMBER HONNAN

A Szentírásen alapuló *imago Dei* tan nagy hagyományába szépen beilleszkednek a ciszterci szerzők is.³⁴⁹ Bernát antropológiájának lényegi gyökere – minden keleti és nyugati egyházatyához hasonlóan – a Teremtés könyve azon gondolatán alapszik, mely szerint az ember Isten képmására és hasonlatosságára teremtett: „*alkossunk embert képünkre és hasonlatosságunkra*” (Ter 1,26). A többi ciszterci szerzőhöz hasonlóan Bernát is a páli tanítás értelmében gondolkodik erről a szakasról, Krisztus szerepét hangsúlyozva, aki az Atya tökéletes Képmása (Kol 1,15-18), s akihez a megváltás által újra hasonlónak válik a bukott emberiség (Róm 8,29-30; 2Kor 3,18).³⁵⁰

Bernát különbséget tesz a „Képmás” (*imago*) és a „képmásra” (*ad imaginem*) fogalmak között. Ez a megkülönböztetés abból származik, hogy a Genézis szövege nem azt mondja, hogy az ember Isten képmásaként (*imago*) teremtett, hanem, hogy Isten képmására, (*ad imaginem*).³⁵¹ Így Bernátnál azt az Iréneusznál is fellelhető gondolatot találjuk, hogy az ember nem csak úgy mond Isten képére lett teremtve, hanem az Ige képére, aki maga a Bölcsesség.³⁵² Eszerint mintha Isten egy prototípus képet tartott volna szem előtt, amely alapján azután megteremtette az embert. Ez az ősmintaként szolgáló kép a Bölcsesség, aki: „*Isten fölségének szeplőtelen tükre és jóságának képmása*” (Bölcs 7,26), és aki „*ősidők óta, még a föld előtt*” (Péld 8,23) irányította az ember teremtését.³⁵³ Bernát, mintegy az Atya szájába adja a következő szavakat a valódi Képmásról: „*Aki nem képmásomra teremtett (Ter 1,26), hanem aki maga az én képmásom, dicsőségem*

³⁴⁸ Cant 53,8., in SCh 472, 92-93.

³⁴⁹ ld. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember Clairvaux-i Szent Bernát teológiájában*. Licencia dolgozat, Budapest 2013, 18-28.

³⁵⁰ ld. MCGINN, B., *Freedom, Formation and Reformation: The Antropological Roots of Saint Bernard's Spiritual Teaching*, in ACI 46 (1990) 93.

³⁵¹ ld. LAMARCHE, P., *L'image et la ressemblance, Écriture Sainte*, in DSp XLVIII – XLIX, Beauchenes, Paris 1970 1404-1405.; ld. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 20-21.

³⁵² ld. BERNARD, CH.-A., *La conformation au Christ selon saint Bernard*, 41-43.

³⁵³ ld. LAMARCHE, P., *L'image et la ressemblance*, 1404-1405.; ld. még: SARTORI, L., „*Natura e grazia*” nelle dottrina di San Bernardo, in *Studia Patavina* I. (1954) 46-47.

kisugárzása, lényegem képmása (Zsid 1,3); aki nem teremtetett, hanem a századok előtt született (Zsolt 109,3).³⁵⁴ Tehát az Ige az Atya Képmása egylényegűségük miatt, mely a legfelsőbb egyenlőség; a lélek pedig „képmás a képmásra” (*imago ad imaginem*), egy kevésbé tökéletes egyenlőség miatt, mely ki is zárja az egylényegűséget.³⁵⁵ „Először is a két természet rokonsága oly nagy, hogy az Ige képmás (*hoc imago*), a lélek pedig erre a képmásra (*illa ad imaginem*) teremtetett.” De az Ige „[...] igazságosság az igazságosságtól, bölcsesség a bölcsességtől, igazság az igazságtól, amiként világosság a világosságtól, Isten az Istentől.”³⁵⁶ Ezzel a megkülönböztetéssel, mely kifejezi Isten és a teremtmény közti távolságot, az *Énekek énekéről* szóló beszédekben találkozunk, de A kegyelemről és a szabad elhatározásról szóló értekezésben nem.³⁵⁷

Az Ige és a lélek között van tehát egy különleges és valóságos rokonság,³⁵⁸ mely az egyszerűségben, halhatatlanságban, de leginkább a szabad elhatározásban áll.³⁵⁹ Ezek az Igénél tökéletesek, az embernél viszont relatívak.³⁶⁰ Emellett Bernát hangsúlyozza az ember istenképiségéből fakadó egyenességét/igazságát (*rectitudo*)³⁶¹, nemességét³⁶², nagyságát, melyet mint egy pecsétet³⁶³, isteni lenyomatot hordoz magán³⁶⁴. „Valóban nagy bennünk magának a természetnek az ajándéka. [...] Maga a Teremtő Isten akarta, hogy isteni méltóságunk jelvénye mindig megmaradjon a lélekben, hogy mindig benne legyen az Igének a lenyomata, mely arra inti, hogy megmaradjon az Igével, vagy visszatérjen hozzá, ha eltért tőle.”³⁶⁵ Ez azt jelenti, hogy az ember képes Istenre (*capax*

³⁵⁴ Nat II,4., in *Sermons pour l'année 135.*, in SBO IV, 254.

³⁵⁵ Id. JAVELET, R., *Image et ressemblance, Aux 11e et 12e siècle*, in DS^p XLVIII – XLIX, Beauchense, Paris 1970, 1426.; BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 86-87.

³⁵⁶ Cant 80,2., in SCh 511, 276-277.

³⁵⁷ Id. STANDAERT, M., *La doctrine de l'image chez Saint Bernard*, in *Extrait des Ephemerides theologicae Lovanienses XXIII*, Universitas Catholica Lovaniensis, Louvain (1947) 87.

³⁵⁸ Id. Cant 80,3-4., in SCh 511, 278-285.

³⁵⁹ vö. STANDAERT, M., *La doctrine de l'image chez Saint Bernard*, 85.; JAVELET, R., *Image et ressemblance au douzième siècle de Saint Anselme à Alain de Lille*, Thèse pour le doctorat de Théologie, Université de Strasbourg, Strasbourg 1967, 247.; Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtetett ember*, 70-76.

³⁶⁰ vö. HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, 255-256.

³⁶¹ Id. Cant 24,5-7., in SCh 431, 246-255.; Nat II,3., in *Sermons pour l'année 134.*; Cant 80,2., in SCh 511, 276-279.

³⁶² Id. *Qui hab* 14, 1, in SBO IV, 468-469.; vö. Div 9,2.; 19,5., in *Sermons divers I*, 108-109. 169-170.

³⁶³ Megjegyzés: A pecsét a test és lélek egységét is kifejezi Bernátnál, melyet a bűn feltör, megtör. Id. Nat II,3., in *Sermons pour l'année 134.*

³⁶⁴ vö. JAVELET, R., *Image et ressemblance au douzième siècle*, 366.

³⁶⁵ Cant 83,2., in SCh 511, 342-343.

Dei), vagyis természetébe van írva, hogy Istenre irányuljon.³⁶⁶ Abból, hogy Bernát számára ez a lenyomat az értelem mellett³⁶⁷ elsődlegesen a szabad akaratban³⁶⁸ található, az is kitűnik, hogy milyen fontos szerepet tulajdonít a megváltásban az Isten utáni vágyakozás képességének, mely az emberben van.³⁶⁹ Szabadsága által képes az ember befogadni Istent, személyes kapcsolatba lépni vele, akaratával pedig beleegyezni (*consensus*) Isten terveibe.³⁷⁰ Emiatt az örök felé irányuló nyitottsága (*capax aeternitatis*) miatt – mely az emberben mindvégig megmarad – remélhet az üdvösségben. Ez Istenhez visszatérésünk lehetőségének ontológiai kiindulópontja. Bármilyen messze vagyunk is Istentől, van lehetőségünk visszatérni hozzá, sőt arra is, hogy a lélek bensőségesen egyesüljön az Igével, a Völegénnyel.³⁷¹ „*A lélek visszatérése pedig: »megtérés az Igéhez« (Én 7,10), hogy az Ige helyreállítsa (reformandae), és magához hasonlóvá formálja (conformandae) őt.*”³⁷² Hiszen a megváltás egész műve nem más, mint az istenképiség helyreállítása bennünk, mely a helyes önismereten keresztül elvezet Isten valódi ismeretéhez:

„Így önismereted az egyik lépés, mely elvezet Isten ismeretéhez. Az ő képmása miatt, mely megújul benned (vö. Kol 3,10), ő maga is látni engedi magát, miközben te «bizalommal szemlélve az Úr dicsőséges arcát, mely feltárul előtted, átalakulsz ugyanerre a képmásra világosságról világosságra, mintegy az Úr Lelke által» (2Kor 3,18).”³⁷³

A test és lélek csodálatos és egyedülálló egységében megalkotott ember képmás mivoltát elsősorban a lélekben kell keresnünk, hiszen Isten maga is Lélek. A teremtés eredeti állapotában azonban a test és lélek között teljes harmónia uralkodott.³⁷⁴ A lélek egyfelől – anélkül, hogy a test akadály lett volna számára – szabadon át tudta adni magát a szemlélődésnek, másfelől pedig szabadon tudta használni testét arra, hogy uralkodjon a

³⁶⁶ vö. MONTANARI, A., „*In imagine pertransit homo*”, 34-35.

³⁶⁷ ld. FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 70-76.

³⁶⁸ A teremtésben kapott hármasságáról ld. Gra III,7., in *SBO* III, 171.; VII,21., in *SBO* III, 181-182., in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 60-62. 86-89.; vö. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 231.

³⁶⁹ vö. BOQUET, D., *Le libre arbitre comme image de Dieu. L'anthropologie volontariste de Bernard de Clairvaux*, in *Collectanea Cisterciensia* 65 (2003) 191-192.

³⁷⁰ ld. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 159.; vö. DELFGAAUW, P., *Saint Bernard*, 158-159.; STANDAERT, M., *La spiritualité de Saint Bernard*, 49-50.

³⁷¹ ld. HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, 255-256.

³⁷² *Cant* 83,2., in *SCh* 511, 342-345.

³⁷³ *Cant* 36, 6., in *SCh* 452, 121.

³⁷⁴ vö. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 162-164.; ld. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 61-70.

földön.³⁷⁵ „Volt olyan idő, mikor az ember a cselekedeteiben és a szemlélődésében, szenvedés, sőt kín nélkül munkálkodott. Arról az időről beszélek, amikor az ember még a paradicsomban élt (Ter 2,15).”³⁷⁶ Bernát feltételezésében egészen odáig megy, hogy a Paradicsomban az ember az angyalokhoz hasonlóan szabadon érintkezett Istennel, anélkül, hogy szüksége lett volna más teremtmények közvetítésére.³⁷⁷ Isten által ismerte a teremtményeket, és nem a teremtmények által Istent – úgy mint a bukás állapotában.³⁷⁸ Vagyis egyfajta közvetlen ismeretről – szeretetről van szó, mely azonban nem jelenti az általunk használt értelemben a boldog színe-látást.³⁷⁹ Olyan látás/szemlélés ez azonban, amely összeegyeztethető a bűn lehetőségével, sőt ahol a bűn elég közeli valóság.³⁸⁰ Bernát egy helyen így fejezi ezt ki:

„Összüleinknél, a parancs első áthágása előtt a bűn nem csak hogy nem uralkodott, de nem is volt helye. Mégis, már ekkor is úgy tűnik elég közel volt, mert ilyen gyorsan betört. És miért figyelmeztette volna őket Isten, hacsak nem azért, mivel a bűn kínja (peccati poenam), anélkül, hogy testükben lett volna, az ajtóban volt (vö. Ter 4,7).”³⁸¹

A Paradicsomban az ember az angyalok „polgártársa” volt, ismerte Istent, a fényben élt³⁸², az angyalok kenyerével táplálkozott, vagyis Isten Igéjével³⁸³, mind testben, mind lélekben egyenes volt, nemes teremtmény³⁸⁴.

„A paradicsomban lakott, és a gyönyörűség helyén járt-kelt. Semmiféle gyötrelmet, semmiféle méltatlanságot nem érzett; [...] »dicsóséggel és tisztelettel koronázva, keze minden műve fölé emelve« (Zsolt 8,6-7 Lit.) annak, Aki megformálta őt. Főként isteni hasonlósága miatt volt megkülönböztetett. Állapota és kapcsolatai az angyalok népéhez és az ég harcos csapataihoz kapcsolta.”³⁸⁵

³⁷⁵ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 16.; DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 52.

³⁷⁶ Div 2,6., in *Sermons divers* I,60., in *SBO* VI, 83.

³⁷⁷ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 6.; vö. Div 12,1-2., in *Sermons divers* I,122-124.; Sept II,2., in *Sermons pour l'année* 243-244.

³⁷⁸ Id. DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 53.

³⁷⁹ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 6.

³⁸⁰ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 6.

³⁸¹ *Qui hab* X,5., in *Sermons pour l'année* 338., in *SBO* IV, 446.

³⁸² Id. VigNat III,2., in *Sermons pour l'année* 89.

³⁸³ vö. BOSCH, A., *Dieu devenu connaissable dans le Christ d'après saint Bernard*, in *COCR* 22 (1960) 11.; DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 309.

³⁸⁴ Id. Div 12,1-2., in *Sermons divers* I, 122-124.

³⁸⁵ *Cant* 35,3., in *SCh* 452, 90-91.

Ebből a méltóságból, dicsőségből, a hasonlóság országából, „Jeruzsálemből” indult az ember életútja, és innen süllyedt le a bűnbeesés következtében, mert balga módon „Jerikóba” ment, mint a példabeszédbeli ember.³⁸⁶

„Ez a nemes teremtmény, a hasonlóság országában lett teremtvé, hiszen Isten képmására lett alkotva (Ter 1,27). De amikor tisztelet övezte, nem fogta fel (Zsolt 48,13), és a hasonlóságból leszállt a hasonlótlanúságba. Valóban nagy hasonlótlanúság: a paradicsomból a pokolba, az angyaltól az állathoz, Istentől az ördöghöz. Gyalázatos megtérés: felcserélni a dicsőséget nyomorúságra, az életet halálra, a békét harcra, és mindezt egy végleges rabság által. Átkozott bukás: lesüllyedni a gazdagságokból a szegénységre, a szabadságból a szolgaságra, a nyugalomból a fáradtságba.”³⁸⁷

³⁸⁶ Id. Ann I,7., in *Sermons pour l'année* 410.

³⁸⁷ Div 42,2., in *Sermons divers* II, 11., in *SBO* VI, 256.

7. BŰNBEESÉS – AZ ELLENTMONDÁS NAPJA³⁸⁸

A bűnbeesés és bukás napját Bernát a „sötétség”, a „homály napjának” nevezi.³⁸⁹ Az első nap fényét egy egészen másik nap sötétsége váltotta fel. „*És íme egy gyűlöletes éjszaka vetette rá magát alattomosan erre a napra, (melyen az Alkotó megalkotta az embert a föld sarából és belélehelte az élet leheletét) a világosság látszatát keltve. Megígérve a tudomány világosságát, mint ragyogóbbat, szétárasztotta az új fényen egy váratlan rossz tanács sötétségét.*”³⁹⁰ Ez a nap „ma” van, és ez a „sötétség napja” tart az ember bukásától egészen a világ végéig.³⁹¹

*„A nap, amelyen születtek, másként mondva, Ádám napja, a bűn napja, melyet átkozott Jeremiás is mondván: »Átkozott az a nap amelyen születtem« (Jer 20,14). Valójában mindannyian ezen a napon születünk. [...] ez a nap, melyet Ádámtól kaptunk, melyet az ellenség alkotott, mikor azt mondta: »megnyílik a szemetek« (Ter 3,5).”*³⁹²

7.1. LUCIFER BŰNE

Az angyalok és az ördög létevel úgy foglalkozik Bernát, mint a jó és rossz típusaival. Ez esetben a rossz – abban a radikális formában, ahogyan az ördögben van – nem más, mint a gőg, mely az önfejlés által versenyre kel Istennel, és ezért alapvetően elszigetelődik. Így Bernát számára a bűnbeesés tulajdonképpen Lucifer gőgös magatartásával és bukásával kezdődik.

³⁸⁸ Id. *Cant* 72,8., in *SCh* 511, 126-127.

³⁸⁹ Id. *VigNat* II,2., in *Sermons pour l'année* 83.

³⁹⁰ *Cant* 72,7., in *SCh* 511, 124-125.; vö. *VigNat* V,1., in *Sermons pour l'année* 106.

³⁹¹ vö. CAZABONNE, E., *A la rencontre du soleil*, 340.

³⁹² *VigNat* II,2., in *Sermons pour l'année* 83., in *SBO* IV, 205.

Szermóiban többféleképpen fogalmazza meg, hogy miben is állt Lucifer bűne, mely mindenképpen a Fiú ellen elkövetett igazságtalanság volt. Lucifer egyenlő akart lenni Istennel. „*Lucifer, [...] megkísérelte birtokba venni a Magasságbelivel való hasonlóságát, és zsákmánynak tekintette azt, hogy Istennel egyenlő legyen* (vö. *Fil 2,6*) – *ami valójában a Fiú kiváltsága.*”³⁹³ A hatalom hegyére akart felemelkedni, mely „*fagyos/jeges hegy*”³⁹⁴, hogy ott állítsa fel trónját: „*Isten csillagai fölé emelem trónomat, leülök a gyülekezet hegyén, a messzi északon*” (Iz 14,13). Lucifer trónon akart ülni, ahelyett, hogy szolgált volna; ragyogni akart, lángolás nélkül.³⁹⁵ Bernát így korholja ezt a gőgös magatartást:

„*Ó micsoda arcátlanság! Ezerszer ezren szolgálnak Istennek, és ezrek állnak jelenlétében, és te trónon akarsz ülni? Ahogyan a próféta mondja, a kerubok állnak és nem ülnek színe előtt (Dán 7,10), te milyen fáradságos munkát végeztél el, hogy már le akarsz ülni? [...] Mit vetettél, hogy már aratni akarsz* (vö. *Lk 19,21*)? Nem, ez nem a tiéd, ez azoknak van fenntartva, akiknek az Atya készítette. (Mt 20,23) Miért kívánod el tőlük? Bizony, ezek trónon fognak ülni, [...] akik arra hívatottak, hogy megítéljék a földet (vö. Mt 19,28); és te, nem csak nem fogsz trónon ülni, de oda fogsz állni ítéletre.”³⁹⁶

Bernát egy másik helyen abban látja Lucifer bűnének kiindulópontját, hogy nem akarta elfogadni azt a helyet, melyet a teremtésben Istentől kapott, sem azt, hogy az ember egykor majd vele egyenlő dicsőségben részesüljön.³⁹⁷

„*Jaj annak, aki egyedül van, mert ha elesik, nincs senki aki felemelje.*» (Préd 4,10) *Jaj neked, gőgös lélek, aki szereted az elszigeteltséget és a társtalan elbizakodottságot: nem maradtál meg szilárdan az igazságban, és ki lettél űzve. Nem, a kevélység lába* (vö. Zsolt 35,12) *nem tud megállni. Mivel egyedül akartál trónon ülni, villámként buktál le az égből (Lk 10,18) és senkit sem fogsz találni, hogy felemeljen.*”³⁹⁸

A Sátán, mint a villám bukott alá, és gőgös hatalomvágyával megfosztotta magát az angyalok boldogságától³⁹⁹, és ördöggé lett.⁴⁰⁰ Isten ítélete a bukott angyalokat heves

³⁹³ Adv I,2., in *Sermons pour l'année* 39-40., in SBO IV, 162.; vö. Cant 69,4., in SCh 511, 46-49.; OctPasch II,1., in *Sermons pour l'année* 507-508.

³⁹⁴ Asc IV,3., in *Sermons pour l'année* 532., in SBO V, 140.

³⁹⁵ Id. DomNov V,8., in *Sermons pour l'année* 758.; Bernátnál a lángolás a buzgó, szeretetteljes szolgálatot fejezi ki, a ragyogás pedig a dicsőséget. Id. NatIoh 3., in *Sermons pour l'année* 576-577.

³⁹⁶ Nat.Ben 11., in *Sermons pour l'année* 399., in SBO V, 10.

³⁹⁷ Id. Cant 17,5., in SCh 431, 78-79.

³⁹⁸ DomNov V,6., in *Sermons pour l'année* 756-757., in SBO V, 322.

³⁹⁹ Id. Asc IV,2., in *Sermons pour l'année* 532.

⁴⁰⁰ Id. Adv I,3., in *Sermons pour l'année* 40.

haraggal (*furor*)⁴⁰¹ sújtotta, és visszavonhatatlanul, mivel ők „*nem tudatlanságból vagy gyengeségből vétettek, el kell veszniük*”⁴⁰², számukra nincs üdvösség.

A Sátánnak nem volt elegendő saját bukása. Azért, hogy az embert is romlásba döntse, az ő számára egy másik hegyet mutatott: a tudás hegyét.⁴⁰³

7.2. AZ ELSŐ EMBER PÁR BÜNE ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYE – *EMBER HOVÁ*

Ahogy láttuk, – Bernát megállapítása szerint – Isten mindent mértékkel, számmal, súllyal teremtett meg. Az ember számára is megadta a mértéket, amikor meghatározta, hogy „*»A paradicsom minden fájáról ehetsz, de a jó és a rossz tudás fájáról ne egyél«* (Ter 2,16). Könnyű parancs, és valóban nagylelkű mérték! De az ember áthágta a kiszabott mértéket, és átlépte a kijelölt határt. Ezért Isten elfordította tőle arcát.”⁴⁰⁴

A bukott angyal az embernek is átadta a gögös megkívánást, azáltal, hogy megígérte neki, hogy olyan lesz mint Isten, aki ismeri a jót és rosszat.⁴⁰⁵ Az ember is a maga istene akarván lenni, az ördög csábítására elindult a tudás hegyére felfelé az úton,⁴⁰⁶ „*vagy inkább lemenetel ez Jeruzsálemből Jerikóba (Lk 10,30).*”⁴⁰⁷ Az ember bűne is, akárcsak az angyalé, a Fiú kiváltságát érintette, hiszen a megismerés kulcsát akarta elrabolni. „*A magasságbeli Fia (Lk 1,32) az, aki birtokolja az ismeret kulcsát (Lk 11,52); sőt, ő maga ez a kulcs, Dávid kulcsa, aki, amit bezár, senki ki nem nyitja (Jel 3,7). [...] Valóban, őseink, [...] engedetlennek és rablók társainak mutatkoztak, mert ami az Isten Fiáé volt, megpróbálták ellopni a kígyó, vagyis inkább az ördög tanácsára a kígyó által.*”⁴⁰⁸

A bukás történetében Bernát számára a hangsúly nem azon van, hogy az első szülők – a Biblia képi leírása szerint – ettek a tiltott gyümölcsből, hanem azon, hogy nem

⁴⁰¹ Id. Cant 69,3., in SCh 511, 44-45.

⁴⁰² Adv I,4., in Sermons pour l'année 41., in SBO IV, 164.

⁴⁰³ Id. Asc IV,3-4., in Sermons pour l'année 532.

⁴⁰⁴ Circ I,1., in Sermons pour l'année 159., in SBO IV, 274.

⁴⁰⁵ Id. Adv I,3., in Sermons pour l'année 40.

⁴⁰⁶ vö. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent in Bernard of Clairvaux's Sermons on the Ascension*, in CSQ 47/1 (2012) 8.

⁴⁰⁷ Asc IV,4., in Sermons pour l'année 532., in SBO V, 140.; vö. Ann I,7., in Sermons pour l'année 410.

⁴⁰⁸ Adv I,3.4., in Sermons pour l'année 40-41., in SBO IV, 163.; ld. még: Cant 69,4., in SCh 511, 48-49.

éltek a megtérés lehetőségével, hanem helyette mentegetőztek. Isten meg akart bocsátani az embernek, lehetőséget adott neki, hogy megvallja bűnét. De az egymásra mutogató vádaskodás maga után vont az ítéletet.⁴⁰⁹

„Nem azonnal a vétek elkövetése után lett Ádám kiűzve. Hanem az Úr, várva tőle bűne megvallását, megkérdezte tőle: »Ádám, hol vagy?« (Ter 3,9) Az, aki megparancsolta nekünk, hogy ne vétkezzünk, felállította számunkra a bűneink megvallása általi orvosságot, ha bűnbánatot tartunk. Így tehát nem azok vannak kizárva Isten Országából, akik vétkeznek, hanem azok, akik miután vétkeztek, belesüllyednek a megvetésbe. Végeredményben nem az volt súlyos, hogy Ádám evett a gyümölcsből. Hanem ez: Isten saját házába helyezte Ádámot, ahol nem akart semmiféle engedetlenségről tudni; ezért Ádám akár súlyos dologban akár kicsiben engedetlenséget követett el anélkül, hogy megbánta volna, megérdemelte, hogy onnan ki legyen űzve.»⁴¹⁰

Az Atya így az embert is büntetéssel sújtotta⁴¹¹, de Isten haragja (*ira*) az ember iránt nem végleges úgy mint az angyal iránt (*furor*).⁴¹² Ez a harag (*ira*), a megtéréssel lecsillapítható, az embernek tehát van lehetősége az újjászületésre.⁴¹³ *„Míg az angyal heves haragban (in furore) lett büntetve, sőt elítélve, az ember csak haragra ingerelte (iram sensit) Istent és nem heves haragra. Igen, »haragjában megemlékezett irgalmáról« (Hab 3,2).⁴¹⁴*

Ennek a szerencsétlen bukásnak⁴¹⁵ lettek azonban következményei. Bár istenképiségünk megmaradt⁴¹⁶, mert *„Bárhon találja is magát a lélek, az (a képmás) vele lesz»⁴¹⁷*, vagyis a *capax Dei* mindvégig lehetővé teszi, hogy az ember az érzékelhető ismeret fokozatain felemelkedjen Istenhez.⁴¹⁸ Elvesztettük azonban hasonlóságunkat Istenhez, vagy legalábbis eltorzult, más hasonlóság fedte be⁴¹⁹: az ember az állathoz lett hasonló.⁴²⁰

⁴⁰⁹ Id. VERBAAL, W., *Annoncer le Verbe*, 128-129.

⁴¹⁰ *Adv* V 2., in *SCh* 526, 44-45.

⁴¹¹ Id. *Adv* I,4., in *Sermons pour l'année* 41.

⁴¹² Id. CASTRÉN, O., *Bernhard von Clairvaux*, 111-113.

⁴¹³ Id. *Adv* I,5., in *Sermons pour l'année* 42., in *SBO* IV, 164-165.: *„az embert még meg lehet váltani”*

⁴¹⁴ *Cant* 69,3., in *SCh* 511, 44-45.

⁴¹⁵ Id. *Sept* I,5., in *Sermons pour l'année* 241.

⁴¹⁶ Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 88-90.

⁴¹⁷ *Ann* I,7., in *Sermons pour l'année* 411., in *SBO* V, 19.

⁴¹⁸ Id. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 81-82.; Id. *Cant* 83,1., in *SCh* 511, 340-343.

⁴¹⁹ Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 90-92.

⁴²⁰ Id. *Div* 12,1-2., in *Sermons divers* I, 122-124.; *Cant* 35,3-6., in *SCh* 452, 88-97.; *Nat* II,3., in *Sermons pour l'année* 83-84.; Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 93-96.

„»Az ember, amikor tiszteletben volt része, ezt nem értette meg; olyanná lett mint az értelmetlen állatok, hozzájuk lett hasonló« (Zsolt 48,13) Íme, így lett a kiváló teremtmény a nyáj tagjává. [...] A kiváló teremtmény a nyájba keveredett, az isteni hasonlóság felcserélődött az állatokéval, az állatok társasága lépett az angyalok társasága helyébe.»⁴²¹

Krisztus azonban ehhez is alkalmazkodni fog, mintegy takarmánnyá lesz, hogy az állatívá vált embert vissza tudja vezetni Istenhez.⁴²² Továbbá a bűn ugyan szolgaságba vetette az embert; értelme, akarata, szeretete és megismerése megromlott, szabadsága mégis megmaradt.⁴²³

A bűn következtében felbomlott az ember és teremtője közötti szövetség, valamint az emberben a test és a lélek közötti egység is.⁴²⁴ Emiatt a test uralkodik a lelken, szükségleteivel⁴²⁵ ránehezedik a lélekre.⁴²⁶ Így a nemes teremtmény, részben testivé vált, és ezért szeretete a látható, érzékelhető dolgokra irányul.⁴²⁷ Bernát éppen ezért ebben látja a megtestesülés egyik legfőbb okát, hogy az ember visszatálálhasson a lélek szerinti ismerethez és szeretethez.⁴²⁸ Az eredeti bűn legjelentősebb következménye pedig a halál. Bernát olyan méregnek nevezi ezt, ami minden emberbe behatol, kivétel nélkül.⁴²⁹ Az összes büntetés közül, melyet az ember kapott, ez a legnagyobb és legkegyetlenebb. Nem meglepő azonban, hogy a lélek, mely a bűn következtében elszakadt Isten életétől, elveszítette képességét, mellyel életet adhatott volna saját testének. Így a lelki halál szükségképpen fizikai halálhoz vezetett.⁴³⁰ „Valóban, semmi sem természetesebb, mint hogy a halál halált szült (vö. Róm 7,13); a lelki testit; a halál, ami a bűn, azt a halált

⁴²¹ Cant 35,3.6., in Sch 452, 90-91. 96-97.

⁴²² Id. Cant 35,4-5., in Sch 452, 90-95.; vö. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 7.; vö. *Templ VI.12.*, in Sch 367, 82-85.; Nat II,4., in *Sermons pour l'année* 135.; Cant 35,4., in Sch 452, 90-93.

⁴²³ Csak a kényszertől való szabadság maradt meg, a nyomorúságtól és bűntől való szabadságot elveszítette. Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 109-118.

⁴²⁴ Id. bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 99-108.

⁴²⁵ fáradtság, fájdalom, szenvedés, egyéb szükségletek Id.: *Hebd.Sanct.* 11., in *Sermons pour l'année* 459-460; *Div* 2,6., in *Sermons divers I*, 60; *Sept* I,5., in *Sermons pour l'année* 240-241.; *Adv* V 1., in Sch 526, 38-41; *Div* XII,3., in *Sermons divers I*, 94-95.

⁴²⁶ vö. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 48-49.; Id. *VigNat* II,3., in *Sermons pour l'année* 83-84.: test mint „fogház” (*ergastulum*); *VigNat* IV,10., in *Sermons pour l'année* 104-105.; Cant 57,8., in Sch 472, 166-169.; „fal” (*paries*); *Qui hab.* III,5., in *Sermons pour l'année* 289-290.: „kötél” (*laqueus*);

⁴²⁷ vö. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 81-82.; vö. DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 53-55.; DELFGAAUW, P., *Saint Bernard*, 78.; BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 8-16.; Nat II,1-3., in *Sermons pour l'année* 132-134.; Cant 24,7., in Sch 431, 250-255.; Cant 50,4., in Sch 452, 350-353.

⁴²⁸ Id. *Div* 101., in *Sermons divers II*, 173-174.

⁴²⁹ *HebdSanct* 6., in *Sermons pour l'année* 455., in SBO V, 60.

⁴³⁰ Id. KERESZTY, R., *Relationship between Anthropology and Christology*, 276.

szüli, ami a büntetés; az, amiért felelősek vagyunk, magával vonta azt, amelyet szükségszerűen elszenvedünk.”⁴³¹ Ezen felül az első ember engedetlensége kiérdemelte számunkra az örökös kárhozatot, vagyis a poklot⁴³², anélkül, hogy a személyes bűn hozzáadódott volna, szabad elhatározásunktól függetlenül.⁴³³ Bernát azonban hozzáteszi, hogy Isten örökkévalóságában bukásunkat megelőzi kiválasztottságunk Krisztusban, így Istentől-születésünk legyőzi Ádámtól származó testi hanyatlásunk következményeit.⁴³⁴

Szent Bernát ezt a szomorú, szinte kilátástalan állapotot – melybe az ember a bűn elkövetése után jutott, és amelyet maga is gyakran megtapasztalt akár önmagában, akár környezetében – képekben, hasonlatokban gazdagon, helyenként drámaian írja le beszédeiben. A következő szentírási metaforákkal illusztrálja: Az ember olyanná lett, mint aki „a rablók kezébe került (Lk 10,30 sköv.)”⁴³⁵, akik megfosztották az igazságosságtól, irgalomtól, igazságtól és a békétől⁴³⁶; olyanná, mint „az ágyon fekvő béna (Mt 9,2)”⁴³⁷, de más betegség képeit is használja⁴³⁸. Ezek között van olyan is, melyet a kígyó mérgével⁴³⁹ hoz összefüggésbe. Másutt azt mondja, hogy az ember olyan, mint „a századik bárány, amelyik eltévedt (Mt 18,21)”⁴⁴⁰; vagy olyan, mint akit „sárral teli börtönbe vetettek (Jer 38,6)”⁴⁴¹. Az ember a hasonlóság országából, ahol megteremtett, a hasonlótlanág távoli országába⁴⁴² került. Száműzetésének helye nem más, mint a „halál árnyékának vidéke”⁴⁴³; „börtön”⁴⁴⁴; „éjszaka”⁴⁴⁵; „nagy és tágas tenger”⁴⁴⁶; az a hely, „ahol a nappalt éjszaka, az éjszakát pedig nappal váltja fel”⁴⁴⁷; „könnyek völgye”⁴⁴⁸;

⁴³¹ *Templ* XI.19., in *SCh* 367, 100-103.

⁴³² *Id.* *Adv* V 1.3., in *SCh* 526, 38-41. 46-51.; *Epi* V 5., in *SCh* 526, 97-101.

⁴³³ *Id.* *Templ* XI.18., in *SCh* 367, 98-101.

⁴³⁴ *Id.* KERESZTY, R., *Relationship between Antropology and Christology*, 273.

⁴³⁵ *Nat* V,1., in *Sermons pour l'année* 147., in *SBO* IV, 229.

⁴³⁶ *Id.* *Ann* I,7-9., in *Sermons pour l'année* 410-413.

⁴³⁷ *Adv* I,8., in *Sermons pour l'année* 44., in *SBO* IV, 167.

⁴³⁸ *Id.* *Doni* 5., in *SCh* 526, 242-249.; *Cant* 80,4., in *SCh* 511, 282-283.

⁴³⁹ *Id.* *Cant* 85,8., in *SCh* 511, 386-389.; *Cant* 28,5-7., in *SCh* 431, 354-361.

⁴⁴⁰ *Adv* I, 7., in *Sermons pour l'année* 43.

⁴⁴¹ *OctPasch* II, 4., in *Sermons pour l'année* 509.

⁴⁴² *Id.* *Div* 42,2., in *Sermons divers* II,11.; *Par* I,1-3., in *SBO* VI, 261-263; *regio dissimilitudinis*: *Id.* bővebben: FEJÉRDY, J. M., *Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember*, 96-99.

⁴⁴³ *Adv* VII,1., in *SBO* IV, 196.

⁴⁴⁴ *VigNat* III,2., in *SBO* IV, 213.

⁴⁴⁵ *VigNat* V,1., in *SBO* IV, 229.

⁴⁴⁶ *Adv* I,1., in *SBO* IV, 161.

⁴⁴⁷ *UO*.

⁴⁴⁸ *Assump* V,3., in *SBO* V, 252.

„*sivatag*”⁴⁴⁹. Itt az embernek, mint „*idegen gyermeknek*”⁴⁵⁰ az élete olyan, mint időzés Babilon folyóinál⁴⁵¹. Bár a teremtett világ teremtettségénél fogva jó, a bűnös ember elidegenedett tőle. „*A teremtés hiábavalóságnak van alávetve (Róm 8,20); az ember elesett, bár az Úr háza fölé rendelte és minden jószágának parancsolójává (Zsolt 104,21). Ugyanakkor az egész örökség megromlott, [...] a föld átkozott lett Ádám munkájában (Ter 3,17), és minden hiábavalóságnak lett alávetve.*”⁴⁵²

A bűn következtében az ember elveszítette egységét Istennel, és ezáltal önmagával és felebarátjával is.⁴⁵³ Az elesett ember saját erejéből – a kegyelem nélkül – képtelen újra megtalálni a harmóniát, helyreállítani hasonlóságát Istenhez.⁴⁵⁴ „*Valóban, nélküle képtelen lennék nemhogy visszajönni hozzá, de még felé fordulni is, én aki csak egy lehelet vagyok, mely elszáll, de nem tér vissza (Zsolt 77,39).*”⁴⁵⁵

7.3. ISTEN NEVEI ÉS MAGATARTÁSUNK IRÁNTA

(TEREMTŐ, ATYA, JÓTEVŐ, ÚR, MESTER, VÖLEGÉNY)

Isten, bár egy és egyetlen, de számunkra különféleképpen mutatkozik meg⁴⁵⁶, attól függően, hogy mi hogyan állunk előtte, hogyan fordulunk hozzá. Az elesett ember állapota megmutatkozik abban is, hogy milyen módon tekint Istenre. Bernát kifejezi, hogy ezt a megváltozott istenkapcsolatunkat gyakran jellemzi a félelem, szégyen, szolgálai tisztelet, valamint a szeretet mértékének különböző fokai. Ezeket fejtegetve arra szeretne bennünket buzdítani, hogy merjünk elmenni az önmagát teljesen átadó szeretetig, hiszen Isten magatartása is ez, mely a bűn ellenére sem változott meg irántunk.

Isten előtt, mint Teremtő, Jótevő, Atya és Úr előtt szégyenkezve és félelemmel áll meg a bűnös ember. „*Ezzel a négy isteni névvel szemben bűnös/vádlott vagy: sírj*

⁴⁴⁹ *Assump* IV,1., in *SBO* V, 244.

⁴⁵⁰ *Cant* 80,4., in *SCh* 511, 282-285.

⁴⁵¹ *Assump* I,1., in *SBO* V, 229.

⁴⁵² *VigNat* II,4., in *Sermons pour l'année* 84-85., in *SBO* IV, 207-208.

⁴⁵³ vö. KERESZTY, R., *Relationship between Antropology and Christology*, 276.

⁴⁵⁴ vö. DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 309.

⁴⁵⁵ *Div* 3,2., in *Sermons divers* I, 66, in *SBO* VI, 87.: „*spiritus vadens et non rediens*”; vö. Csi Lib I,V.6., in *SBO* III, 399-401.; *Cant* 84,3., in *SCh* 511, 360-361.

⁴⁵⁶ Id. *Div* 73., in *SBO* VI, 311-312.

mindegyik miatt. A félelem feleljen az elsőre és az utolsóra, a szégyen pedig a másik kettőre.”⁴⁵⁷ Másutt Völegényként, Királyként és Családapaként mutatja be Bernát előttünk Istent, s akkor mi a Családapa háza-népe, a Király városa, a Völegény menyasszonya lehetünk.⁴⁵⁸

Érdekes Szent Bernát egyik beszéde, amelyben Istenhez tartozásunk öt fokát mondja el. Az első a napszámos lelkületéhez hasonló, aki bérért szolgál; – ilyen a világi ember, aki csak a földi javak után vágyik; a másodikba tartoznak azok, akik félelemből szolgálnak, – ezek a szerzetesek, akik elhagyták a világot. A szerzetesi életben folytatja a továbbiakkal: a novíciusok számára Jézus Úrként és Mesterként jelenik meg, akitől már nem szolgaként, de magatartásukban olyanok, mint a félő gyermekek. A fiúi lelkület a negyedik fokozat, amikor már teljes lélekkel az Atya dolgaiban munkálkodnak az örökségért. Végül az ötödik fok, ami a legmagasztosabb szint, amikor a lélek nem kér mást, nem vágyik másra, mint magára Istenre. Egész lényével Isten felé fordul, és amilyen mértékben csak lehet, födetlen fővel szemléli a Völegény arcát.⁴⁵⁹ Milyen az ember magatartása Isten iránt, aki a szeretet? *„Isten tehát megkívánja, hogy féljék őt, mint Urat, tiszteljék, mint Atyát, mint Völegényt pedig szeressék. [...] A szeretet önmagában elegendő, önmagában és önmagáért is kívánatos. [...] Nagy dolog a szeretet, de fokozatai vannak.*”⁴⁶⁰ Ezeket a fokozatokat láthatjuk akkor is, amikor Bernát az *Énekek énekéről* szóló 23. beszédében, az *Énekek éneke* 1,3 versét: *„A király bevezetett engem az ő kamráiba”* – magyarázza, a Király három szobájáról, háromféle szemlélődésről, a Völegény három különböző megjelenéséről beszél.⁴⁶¹

Isten egyszerre hatalom, igazság, irgalom és jóság. *„Annak, aki fél, annak az igazságosság és hatalom ízét adja; annak aki szeret, a jóságét és irgalomét.*”⁴⁶² Egyszerre fenséges és lehajló, együttérző; ez mutatkozik meg Bernát számára amikor a Völegény több megnevezéséről ekképpen szól.

⁴⁵⁷ *Cant* 16,4., in *SCh* 431, 48-51.

⁴⁵⁸ *Id. Ded* V,1.10., in *Sermons pour l'année* 829-830.837.

⁴⁵⁹ *Id. Div* 8,6-9., in *Sermons divers* I, 102-106.

⁴⁶⁰ *Cant* 83,4.5. in *SCh* 511, 346-351.

⁴⁶¹ *Id. Cant* 23,12-16., in *SCh* 431, 224-237.

⁴⁶² *Div* 73., in *Sermons divers* II, 92., in *SBO* VI, 311.

„A Szentírásban sokféle nevét olvashatjátok a Vőlegénynek; én azonban összesűríttem mindet számotokra a következő kettőben. Azt gondolom, egyet sem találhatok, ami nem együttérzésének kegyelmét, vagy fenségének hatalmát fejezné ki. [...] De példákkal világosabb lesz mindez. »Íme,« mondja, »ez lesz a neve, amelyen szólítják: az Úr a mi igazságunk« (Jer 23,6), a hatalom megnevezése ez. Másfelől: »Az Emmánuel nevet adják neki« (Iz 7,14), ez az irgalmasságra utal. [...] Ő maga magáról pedig ezt mondja »Ti úgy hívtok engem, hogy Mester és Úr« (Jn 13,13); az első név a kegyelemre utal, a második a fenségre.»⁴⁶³

⁴⁶³ Cant 15,1., in SCh 414, 326-329.

HARMADIK RÉSZ

A MEGTESTESÜLÉS TITKA KRISZTUS ELJÖTT AZ ATYÁTÓL, EMBERRÉ LETT MIATTUNK ÉS ÉRTÜNK

„Amikor azt mondjuk, hogy az Atyától, az azt jelenti, hogy mozgásban van, és megtestesülésének eljövételére vonatkozik.”⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ DomNov V,3., in *Sermons pour l'année 753.*, in SBO V, 319.

Ennek a résznek az elején szeretnék rámutatni arra a rácsodálkozó, odafigyelő magatartásra, mellyel Szent Bernát megáll az isteni misztérium előtt; ugyanakkor az a vágy is megvan benne, hogy amit felismer a misztériumból, azt nagylelkűen továbbadja. Ennek érzékeltetésére egy megragadó hasonlattal él, mellyel azt fejezi ki, hogy a megtestesülés misztériumáról – kifürkészhetetlen mélysége miatt – mennyire a kegyelem segítségével képes csak beszélni. A misztérium nagyon mély kútjából csak úgy képes meríteni, hogy száraz szivacsként áll meg a kút szájánál, s engedi, hogy a felszálló pára nedvességének cseppjei átítassák lelkét.

„És most, ha a nedvesség felszállt a mélységekből, és az én gondolkodásom (cogitatio), mint könnyű szövet, át tudott itatódni, azon leszek, testvérek, hogy irigység nélkül megosszam veletek az eredményt – bármily csekély is – úgy, mintha kicsavarnék egy ruhadarabot/lendarabot (linteamine), hogy abból az égi harmat (vö. Bir 6,36-40) néhány cseppjéhez jussak.”⁴⁶⁵

Adventi egyik beszédében Bernát négy mondatban foglalja össze a megtestesülés négy aspektusát, a teljes misztérium lényegét.

„Az Úr eljövételében, melyet most ünneplünk, ha annak személyét nézem, Aki eljön, képtelen vagyok felfogni magasztosságának nagyságát. Ha arra figyelek, akikhez eljött, félelem tölt el a kegyesség ily nagysága előtt. [...] Ha azt fontolom meg, amiért eljött, akkor szeretetének felbecsülhetetlen tágasságát ölelem magamhoz, amennyire csak tudom. Ha jövételének módjára gondolok, felismerem benne az emberi természet felmagasztalását. [...] Igen, eljött a mindenség Teremtője és Ura; eljött az emberekhez, eljött az emberekért, eljött emberként.”⁴⁶⁶

Fontos ez a fajta megközelítés is, melyet itt látunk Bernátnál, és amire minket is meghív: éberséggel és megfontolással szemléljük ezt a mérhetetlen misztériumot. A megtestesülés által Krisztusban olyan szoros lesz a kapcsolat Isten és ember között, hogy Krisztus eljövetele átformálja az embert egész lényében.⁴⁶⁷

Miután a megtestesülés misztériumának ószövetségi előkészítéséről szóltunk, Szent Bernát *Adventre* szóló 3. beszédjének előbb idézett szempontjait úgy követjük, ahogyan ezek a többi beszédében is megjelennek. Tehát a következő kérdéseket fogjuk megvizsgálni: miért, ki, hogyan, hová és mikor jött el; valamint azt, hogy mindezeknek milyen hatása van a mi életünkben.

⁴⁶⁵ Ann II,1., in *Sermons pour l'année* 417., in *SBO* V, 31.

⁴⁶⁶ Adv III,1., in *Sermons pour l'année* 52., in *SBO* IV, 175.

⁴⁶⁷ Id. HECKE, L. van, *Les sept colonnes*, in *CollCist* 65 (2003) 277-278.

8. AZ ÓSZÖVETSÉG VÁRAKOZÁSA – ISTEN ELŐKÉSZÍTŐ KEGYELME

Clairvaux apátja először is arra hívja fel szerzetesei figyelmét, – és egyúttal a miénket is – hogy az advent liturgikus idejében elhangzó olvasmányok és liturgikus énekek felidéznek bennünk a Megváltó Krisztus utáni vágyakozást az ószövetségi Pátriárák és Próféták várakozása és jövendölése által. Ők, a bennük lakó prófétai léleknek köszönhetően, mintegy előre látták Krisztus megtestesülését. Isten általuk nyilatkoztatta ki a megváltást, mely Fia megtestesülésével és halálával valósult meg.⁴⁶⁸

8.1. ISTEN BÉKÉRE IRÁNYULÓ TERVE –

ISTEN ELŐBB KERESETT ÉS ELŐBB SZERETETT

Szent Bernát beszédeiben bemutatja, hogy az első emberpár bűnbeesése következtében megszűnt a harmónia nem csak Isten és az ember között, hanem az ember teremtésben megkapott, de bűne miatt elveszített négy erény – az igazságosság, irgalom, igazság és a béke – között is.⁴⁶⁹ Szent Bernát az ember további sorsát ezen erények megszemélyesítésével egy per keretében mondja el. Az Igazság és Igazságosság követelte Ádám és nemzetsége bűnének büntetését; a Béke és Irgalom ellenben megkímélését kívánta.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Id. AdvV 1., in *SCh* 526, 38-41.

⁴⁶⁹ Megjegyzés: Tudnunk kell, hogy a monasztikus szerzők számára – mivel gondolkodásmódjuk oly mértékben biblikus – az erény fogalma sokkal tágabb értelemmel bír. Így beletartoznak például a nyolc boldogságban bennfoglalt, a keresztény élet mértékadó jellemzői is (így például a békesség, irgalom, igazság).

⁴⁷⁰ Id. REGNARD, J., *Il nous sauve non seulement par sa mort mais aussi par sa vie. La rédemption chez saint Bernard*, in *CollCist* 58 (1996) 143-144.

„Az Igazság és az Igazságosság sanyargatták a szerencsétlen Ádámot, míg a Béke és az Irgalom idegenkedve ettől a buzgóságtól (zeli), azon a véleményen voltak, hogy meg kellene őt kímélni (parcendum). [...] a Béke és az Irgalom visszatértek az Atya szívéhez [...] Egyedül ő táplálta ugyanis szívében a béke gondolatait (Jer 29,11), amikor minden szomorúsággal teljesnek tűnt.”⁴⁷¹

Ekkor az erények az Atya színe előtt folytatták a vitát. Peres ügyük végül a Fiú, a Bölcsesség előtt zárult le, aki a Béke szavait írta ujjával a porba (Jn 8,6). Megoldása szerint ahhoz, hogy mindegyik erény megkapja, ami neki jár, az szükséges, hogy a halál – melyet az igazság megkövetel – jóvá, értékessé, vagyis megváltó halállá legyen.⁴⁷² Ugyan az embernek meg kell halnia, de a halál értékének megváltoztatása által – mely az egyetlen igaz, vagyis a Fiú halálval történik majd meg – mégis könyörületre találhat.⁴⁷³ Így talált egymásra ismét a Fiú megtestesülésével „irgalom és igazság” és ölelte át egymást az „igazságosság és a béke” (Zsolt 84,11vg = 85,11).⁴⁷⁴

Végtelen szeretetében Isten nem akarta magára hagyni az elesett embert, hanem az ember részéről felbontott harmónia visszaállítását kívánta megvalósítani. Így ír Bernát egy helyen: *„Az Úr azonban kijelentette: »Az én tervem békességre vonatkozó terv« (Jer 29,11), abban a gondolatban, hogy elküldi nekünk azt, Aki a mi békességünk, aki a két népet eggyé teszi (Ef 2,14); igen, abban a gondolatban, hogy békére békét adjon nekünk, békét a távol lévőknek és békét a közel lévőknek (Ef 2,17).”⁴⁷⁵*

Bernát gyakran hangsúlyozza az isteni szeretetnek az abszolút elsőbbségét, melynek háttérében a jánosi mondatot láthatjuk: *„Ebben áll a szeretet. Nem mintha mi szerettük volna Istent, hanem mert ő szeretett minket.”* (1Jn 4,10) *„Ő az, aki előbb szeretett minket» (1Jn 4,10 ≠) Ugyanis már akkor szeretett minket, amikor mi még nem is léteztünk; és akkor sem vonta meg szeretetét, amikor mi ellenálltunk.”⁴⁷⁶* Istennek ebben a minket megelőző szeretetében áll Istenhez visszatérésünk lehetőségi feltétele. Gyönyörűen írja le ezt Bernát az Énekek énekéről szóló 84. beszédjében. *„Ha a lélek keresi az Igét, az csak azért lehetséges, mert az Ige már előbb kereste. Máskülönben, miután egyszer eltávolodott az Ige színe elől, vagy el lett űzve onnan, »szemei nem*

⁴⁷¹ Ann I,9., in *Sermons pour l'année 412.*, in SBO V, 22.

⁴⁷² Id. Ann I,10-12., in *Sermons pour l'année 413-415.*; Ann I,12., in SBO V, 26-27.

⁴⁷³ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 76.

⁴⁷⁴ Id. még ugyanezt a per-témát Sent III, 23., in SBO VI, 80-82.

⁴⁷⁵ Pent II,2., in *Sermons pour l'année 561.*, in SBO V, 166.

⁴⁷⁶ Cant 20,2., in SCh 431, 128-129.

láthatnák újra a boldogságot» (Jób 7,7 ≠), ha az Ige nem keresné meg őt újra.”⁴⁷⁷ Kissé később még inkább kifejti.

„»Kerestem – mondja a menyasszony – akit szeret a lelkem« (Én 3,1). Igen, erre hív téged annak a jósága, aki téged megelőz, aki előbb keresett és »előbb szeretett téged.« (1Jn 4,19) Bizonnyal nem keresnéd, ha ő előbb nem keresett volna, mint ahogy nem is szeretnéd, ha ő előbb nem szeretett volna. [...] A szeretet a keresés oka, és a keresés a szeretet gyümölcse, és biztosítéka is. Szeretett téged, nehogy azt kelljen hinned, hogy a büntetés miatt keres. Keresett téged, nehogy azon siránozz, hogy hiába szeretett. [...] Valóban, nem tudtad őt keresni anélkül, hogy ő keresett volna, de most már, minthogy ő keresett, nem tudod nem keresni őt.”⁴⁷⁸

Majd hozzáteszi: „nem csak megkeresett abban az állapotban, melyben voltam, hanem szeretett és utánam nyúlt (affecit), és épp így tett biztossá az őt keresésben.”⁴⁷⁹ Bernátot teológiai gondolkodásában leginkább éppen az Istennek és az embernek ez a kölcsönös egymást keresése foglalkoztatja. Egyfelől és elsődlegesen Isten az, aki keresi az embert, de vágyik is utána („Deus desiderans”)⁴⁸⁰, s így az ember vágyát is felébreszti. „Mert az ő vágya teremti meg a tiédet.”⁴⁸¹ „A menyegzői lakoma készen áll. [...] Vár benneteket az Atya és vágyakozik (desiderat) utánatok, nem csak igen nagy szeretete miatt – melyről az Egyszülött, aki az Atya keblén van (Jn 1,18), elmondja: »Az Atya szeret titeket« (Jn 16,27), – hanem önmaga miatt is, miként megmondta a Próféta: »Magam miatt teszem és nem miattatok« (Ez 36,22 ≠).”⁴⁸²

Szükséges azonban az is, hogy ez a két vágy, és kölcsönös keresés (Istené és emberé) találkozni tudjon.⁴⁸³ Éppen ezért készít elő Isten bennünket arra, hogy be tudjuk őt fogadni. Ezt nevezi Bernát Isten sugalmazásának.

„[...] amit fentebb sugalmazásnak neveztem, hogy a Völegény Lelke az emberi lelkekbe beléáraztott (infusum) valamit a »béke evangéliumának előkészítésére« (Ef 6,15 ≠), vagyis, »hogy készítse az Úr útját« (Mal 3,1 ≠; Lk 1,17 ≠) és »a dicsőség evangéliumát« (2Kor 4,4 ≠) mindazok szívében, akik »az életre voltak rendelve« (ApCsel 13,48 ≠).”⁴⁸⁴

⁴⁷⁷ Cant 84,3., in SCh 511, 360-361.

⁴⁷⁸ Cant 84,5., in SCh 511, 362-365.

⁴⁷⁹ Cant 84,6., in SCh 511, 364-367.

⁴⁸⁰ Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination*, 136.

⁴⁸¹ Cant 57,6., in SCh 472, 164-165.

⁴⁸² VigNat 2,7., in *Sermons pour l'année 86.*, in SBO IV, 209-210.

⁴⁸³ Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination*, 136.

⁴⁸⁴ Cant 78,5., in SCh 511.; 250-251.

Isten békére irányuló terve az Ige megtestesülésével valósult meg, amikor „[...] a béke már nem csupán ígéret, hanem itt van; már nem eljövendő valóság, hanem a miénk; már nem csak prófétai szó hirdeti, hanem megjelent.”⁴⁸⁵

8.2. ISTEN KERESÉSE AZ EMBER RÉSZÉRŐL, A PRÓFÉTÁK VÁRAKOZÁSA ÉS KRISZTUS LÁTOGATÁSAI A MEGTESTESÜLÉS ELŐTT

Az atyák mindig úgy szemlélték az Ószövetséget, mint ami előképként előkészítette mind a történelmi megtestesülést, mind pedig Krisztus megszületését a lelkekben.⁴⁸⁶ A szent pátriárkák és próféták nagy buzgósággal várták Krisztus testi eljövételét. „Milyen izzó volt atyáink vágyakozása, amikor Krisztus testi jelenléte után sóhajtoztak!”⁴⁸⁷ Ezt a buzgó vágyat fejezi ki Bernát számára az Énekek énekének az első verse is: „Csókoljon meg engem szája csókjával!” (Én 1,1 vg=Én 1,2) Itt a csók szimbólumának egy újabb jelentésével találkozunk Szent Bernát teológiájában.⁴⁸⁸

Krisztus már megtestesülése előtt is meglátogatta választottait. Az Ige-Völegény érkezéséről Bernát azt mondja az *Énekek énekéről* szóló 54. beszédben, hogy akkor is átugrotta a hegyeket, vagyis az angyalokat, amikor a pátriárkáknak angyalok alakjában jelent meg.

„Így tehát az, aki ugrál a hegyeken, ugyanaz, mint aki ugráltatja azokat, és ugyanaz, mint aki a »prófétákban beszél« (Zsid 1,1), és cselekszik az igazakban, amikor egyeseknek szavakat, másoknak tetteket sugall. Tedd hozzá ehhez, hogy némelyek ezek közül az angyalok közül az Úr személyét jelenítették meg, olyannyira, hogy közülük némelyek nem úgy beszéltek mint egy angyal, hanem mint maga az Úr.”⁴⁸⁹

Bernát beszél a látomásokról és hangokról, amelyeken keresztül Isten az atyáknak régen megjelent.

„Mégis, ez a jelenlét, nekik sem úgy adatott meg, »ahogy van«, hanem, ahogyan méltóztatott megmutatni magát. És nem is mindenkinek egyformán, hanem – ahogyan az Apostol mondja – »sokszor és sokféle módon« (Zsid 1,1). [...] És ez a megnyilatkozás

⁴⁸⁵ Epi I,2., in *Sermons pour l'année 181.*, in SBO IV, 292.

⁴⁸⁶ Id. TOMASSINI, L.-M., „Puissent-ils être sages et comprendre”, 261.

⁴⁸⁷ Cant 2,1., in SCh 414; 80-81.

⁴⁸⁸ Id. MCGINN, B., *The growth of mysticism II.*, 166.; vö. Cant 2,5.7., in SCh 414; 88-89. 92-95.

⁴⁸⁹ Cant 54,2., in SCh 472, 102-103.; vö. SMart 8., in *Sermons pour l'année 849.*, in SBO V, 404.

*nem volt mindenkié. De külsőleg valósult meg, vagy látható képekben, vagy hallható hangokban.”*⁴⁹⁰

Ehhez kapcsolva érdemes megemlítenünk egy igen érzékletes, talán meglepő hasonlatát, melyet az emberiség bűnbeesés utáni állapotáról ír. Egy teljesen béna emberhez hasonlítja, aki „*csak a fej szintjén él, és csak három érzékszerve működik, tudniillik a látás, a hallás és a szaglás.*”⁴⁹¹ Ezt a három érzékszervet Bernát megfelelteti az angyaloknak, pátriárkáknak és prófétáknak. A szemek, – melyek az angyalokat szimbolizálják – bár csak egy részét alkotják a testnek, melyben ők is teremtetek, mégis méltóságot adnak a test többi tagjának. A pátriárkákat a fülek szimbolizálják, mert ők „*engedelmesen hallgatták Istent, aki nagy dolgokat parancsolt*”⁴⁹². A prófétákat pedig az orrhoz hasonlítja, ők ugyanis isteni sugallatra előre, messziről megéreztek és mintegy beszippantották Krisztus ismeretét, mint jó illatot.⁴⁹³ Másutt ezt a pátriárkákra is vonatkoztatta, az *Énekek éneke* következő versét magyarázva: „*a virágzó szőlő illatot áraszt*” (Én 2,13). „*A próféták és pátriárkák érezték Krisztus illatát, akinek meg kellett születnie és meg kellett halnia a testben; de nem árasztották akkor még ki ezt az illatot, mert nem mutatták meg testben azt, akit lélekben előre megéreztek.*”⁴⁹⁴

Említsük még meg a menyasszony éber várakozását az *Énekek énekében*, mely által Bernát így buzdít bennünket is: „*Figyelj csak a menyasszony buzgóságára és figyelmességére: milyen virrasztó tekintettel figyel a Vőlegény érkezését, és vizsgálja meg aztán minden mozdulatát. [...] Jön az angyalokban, siet a pátriárkáknak, közeledik a prófétákban, itt van a testben, néz a csodákban, beszél az apostolokban.*”⁴⁹⁵

Krisztus tehát valamilyen módon minden időben jelen volt és jelen van. A prófétáknak, pátriárkáknak látomásokban, az apostoloknak testben, nekünk pedig a hit által.⁴⁹⁶ Az Angyali üdvözlétet magyarázva Bernát gyönyörűen, szinte drámaian írja le, hogy mennyire várta az egész világ, és köztük az ószövetségi igazak is Mária igenjét, amely által megvalósulhat az, amit hirdettek.

⁴⁹⁰ Cant 31,4., in SCh 431, 432-433.

⁴⁹¹ Doni 4., in SCh 526, 242-243.

⁴⁹² Doni 5., in SCh 526, 244-245.

⁴⁹³ Id. Doni 5., in SCh 526, 244-245.

⁴⁹⁴ Cant 60,8., in SCh 472, 234-235.

⁴⁹⁵ Cant 57,1., in SCh 472, 152-153.

⁴⁹⁶ SMart 10-11., in Sermons pour l'année 850-851., in SBO V, 406-407.

„Ezt esedezi tőled Ábrahám és Dávid, és mind a szent pátriárkák, akik a te atyáid, és akik szintén »a halál árnyékának országában laknak« (Iz 9,2 ≠). Ezt várja eléd borulva az egész világ. És méltán, hiszen ajkad szavától függ a szerencsétlenek vigasztalása, a rabok kiváltása, az elítéltek megszabadítása, Ádám összes gyermekének, a te nemzettségednek üdvössége. Felelj hamar, Szent Szűz! Úrnőnk, mond ki a szót/igét, melyre az ég, a föld és az alvilág várakozik. [...] Felelj mielőbb az angyalnak, de igazában az angyal által az Úrnak! Mondd ki az igét, és »fogadd be az Igét« (Jak 1,21 ≠): mondj ki emberi igét és foganj isteni Igét; ejtsd ki a röppenő szót és fogadd be Isten örök Igéjét!»⁴⁹⁷

⁴⁹⁷ Miss IV,8., in SCh 390, 226-229.; vö. Imaórák Liturgiája dec. 20. Olvasmányos imaóra, 2. olvasmány

9. A MEGTESTESÜLÉS FŐ MOTÍVUMAI – *MIÉRT*

A megtestesülés miértjére nézve, szép összefoglalást találunk Szent Bernát *Mennybemenetel ünnepére* szóló egyik beszédében. Isten Fia eljött közénk, mert „[...] meg akart halni, hogy mi éljünk, szolgálni akart, hogy mi uralkodjunk, el akarta szenvedni a számkivetést, hogy mi újra hazataláljunk és le akart hajolni a legalantasabb munkához, hogy minket minden műve fölé helyezzen.”⁴⁹⁸ Másutt még egyértelműbben hangsúlyozza, hogy értünk, miattunk jött el hozzánk Krisztus. „Nem, ebből semmi sem miatta van, hanem sokkal inkább a választottakért (Mt 24,22).”⁴⁹⁹ Ha ezt beengedjük a szívünkbe, őszintén rádöbbenünk arra, hogy mi mindent tett Isten az emberért! Azon felül, hogy a semmiből megteremtette, a test és lélek egységével legnemesebb és legtökéletesebb teremtményének alkotta, neki adta az egész világot, szeretetében önmagát is oda akarta adni az embernek.⁵⁰⁰ „Ha a célt fontolom meg, amiért eljött, – mondja Bernát egy másik helyen – amennyire csak lehetséges, magamhoz ölelem szeretetének felbecsülhetetlen tágasságát (latitudinem).”⁵⁰¹ Tehát mindez Isten irántunk érzett végtelen szeretetéből történt.

9.1. SZABADON, – SZERETETBŐL IRÁNTUNK – SZERETETE GYENGÉD

Amikor a megtestesülés miértjéről gondolkodunk, először a cél szempontja szembetűnő. Mégis, – ahogy az előző pontban láttuk, hogy Isten szeretete megelőzi az embert – a

⁴⁹⁸ Asc III,2., in *Sermons pour l'année 524.*, in SBO V, 132.

⁴⁹⁹ Nat V,1., in *Sermons pour l'année 147.*, in SBO IV, 267.

⁵⁰⁰ Id. DÉCHANET, J.-M., *Les fondements et les bases de la spiritualité bernardine*, 301-302.

⁵⁰¹ Adv III,1., in *Sermons pour l'année 52.*, in SBO IV, 175.

szeretet és a szabadság aspektusában az okot és a célt együtt kell szemlélnünk. Az okot elsősorban Isten részéről, a célt pedig az ember szempontjából. Így az okot szemlélve a Fiú egyfelől az Atya iránti szeretet miatt indul el, hogy megmentse az embert; másfelől pedig az ember iránti együttérzésből. Isten együttérzése az ember iránt nem más, mint az irgalom, a teljesen ingyenes jóság.⁵⁰² Istenben ugyan nem lehet szembeállítani az irgalmat és az igazságot – ami az ítéletben nyilvánul meg – mégis mondhatjuk, – és Bernát gyakran hangsúlyozza is – hogy Isten, az ő megtestesülésével elsősorban irgalmát és jóságát mutatta meg nekünk.⁵⁰³ Az ember-Krisztus tehát nem más, mint az isteni irgalom élő kifejeződése.

Az első bűn elkövetése után az Atya büntetéssel sújtotta a Fiú iránti szeretete miatt mind az angyalokat, mind az embert, mert azt akarták elrabolni, ami a Fiúé. Szent Bernát így fogalmazza meg a Fiú válaszát erre az atyai szeretetre:

*„De mit tesz a Fiú, amikor látja, hogy az Atya őiránta érzett féltékeny szeretetből egyáltalán nem kíméli egyik teremtményét sem? [...] ‘Csak két nemes, értelmes teremtményt alkotott arra, hogy részesedjenek a boldogságban: az angyalt és az embert. De miattam, angyalok sokaságát és az egész emberiséget elveszítette. Ezért, hogy megtudják, hogy én is szeretem az Atyát (Jn 14,31), általam kell visszanyernie azokat, akiket valamiképpen úgy tűnik miattam veszített el. [...] Mindenki énrám irigykedik. Eljövök tehát és olyannak fogok mutatkozni előttük, hogy mindaz, aki irigyel és utánozni akar engem, ez a törekvése javára forduljon.”*⁵⁰⁴

Mennyire megmutatkozik, hogy a Fiú valóban az Atya iránti szeretetből vállalta el a megváltás művét.⁵⁰⁵ Megdöbbenő, hogy Szent Bernát a Szentháromság belső életéből szemléli a megtestesülés és megváltás okát. Egészen egyedi, újeszerű megközelítés és megfogalmazás, amivel itt találkozunk. Hangsúlyozza, hogy ez az elhatározás és mű a Szentháromságot egészen belülről érinti, az Atya és a Fiú között mintegy belső dráma játszódik le.⁵⁰⁶ A Fiú ember iránti végtelen együttérzését Bernát egyik *Karácsonyi* beszédében egy rövid parabolával illusztrálja. Egyes szám első személyben beszél az Emberről, aki a bűnbeesés után szinte fel sem fogja, hogy mit is tett.

⁵⁰² Id. *Pent II,2.*, in *Sermons pour l'année* 561.

⁵⁰³ Id. *Nat I,2.*, in *Sermons pour l'année* 126-127., in *SBO IV*, 245-246.

⁵⁰⁴ *Adv I,4.*, in *Sermons pour l'année* 41., in *SBO IV*, 164.

⁵⁰⁵ Id. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 85.

⁵⁰⁶ vö. PUSKÁS A., *Hans Urs von Balthasar drámai szótériológiájának súlypontjai*, in *Vigilia* (2005/6) 479-488.

„Én, kint játszadoztam a téren (Péld 8,30), amikor a Király szobájának rejtekén halálos ítélet hangzott el ellenem. Meghallotta ezt az Egyszülött Fiú. Miután letette királyi fejdíszét és zsákba öltözött (Jón 3,5), fejére hamut szórt, mezítláb (2Sám 15,30), kiment sírva és jajgatva (Mk 5,38), mert az ő szegény kis szolgáját halálra ítélték (vö. Mk 10,33). Hirtelen meglátom őt így menni, meglepődöm ezen a szokatlan látványon, megkérdem az okát, és megtudom. Mit fogok most tenni? Folytatni fogom talán a játszadozást, és kigúnyolom könnyeit?”⁵⁰⁷

Szent Bernát gyakran hangsúlyozza a megtestesülésben megnyilvánuló irgalmas isteni szeretet teljes szabadságát. A megtestesülés bár szükséges volt, nem beszélhetünk Isten részéről szükségszerűségről. Bernát megjelöli Isten Fia megtestesülésének két „szükséges” okát, de közben világos különbséget tesz a „szükség” és a „szükségszerűség” között.⁵⁰⁸ A két ok tehát egyfelől Isten szeretete, – mely abszolút szabadságában nem csak ki akarta szabadítani az embert az ördög karmaiból, hanem ki akarta nyilvánítani jóságát irántunk; másfelől pedig az emberiség nyomorúsága, mely teljesen testivé vált és nem tudott mást érzékelni csak azt, ami test.⁵⁰⁹ Krisztus tehát nem szükségszerűségből alázta meg magát, hanem szeretetből, és saját elhatározásából.

„Ő maga üresítette ki magát, ő maga alázta meg magát, nem ítéletének szükségszerű nyomása miatt, hanem szeretetből irántunk. [...] Akarati aktus által lett tehát alázatos. [...] Valóban megtapasztalta mindezeket (a szégyent, megvetettséget, megaláztatást), de azért »mert akarta« (vö. Iz 53,7 ≠). Mivel »alázatos szívű« volt, vagyis alázatos azzal az alázattal, mely a szív szeretetére indította, nem azzal, amelyet az igazság ítélete támasztott. [...] Nyilvánvaló, hogy szeretetből »üresítette ki magát« (Fil 2,7 ≠), szeretetből »lett kisebb az angyaloknál« (Zsid 2,9 ≠), szeretetből »vetette alá magát szüleinek« (Lk 2,51 ≠), szeretetből hajolt meg Keresztelő János keze alatt (vö. Mt 3,16). Szeretetből szenvedte el a test gyengeségeit, végül szeretetből vetette alá magát a halálnak, és feszítették keresztre dicstelenül.”⁵¹⁰

Istennek azonban nem csak a saját szabadsága volt fontos, hanem úgy akarta, hogy az ember is szabadon, kényszer nélkül fogadja be szeretetét. Hiszen a szeretethez

⁵⁰⁷ Nat III,4., in *Sermons pour l'année 141.*, in *SBO* IV, 260.

⁵⁰⁸ ld. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 86-87. A tanulmány itt Szent Bernát Abélard kérdésére adott válaszára utal. ld. *Epist* 190., VIII,19., in *SBO* VIII, 33: „*Quae itaque necessitas, aut quae ratio, aut quod opus fuit, cum sola jussione sua, divina miseratio liberare hominem a peccato posset; propter redemptionem nostram Filium Dei carne suscepta, tot et tantas inedia, opprobria, flagella, sputa, denique ipsam crucis ignominiosam et asperrimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret.*» *Respondemus: Necessitas nostra fuit, et necessitas dura sedentium in tenebris et umbra mortis. Opus, aequum nostrum, et Dei ipsius, et sanctorum angelorum. Nostrum, ut auferret jugum captivitatis nostrae: suum, ut impleretur propositum voluntatis ejus: angelorum, ut numerus impleretur eorum. Porro ratio hujus facti fuit dignatio facientis.*” Vagyis a szükségszerűség (*necessitas*) az emberre, a szükség (*opus*) emberre, angyalra és Istenre egyaránt vonatkozik, az ok (*ratio*) pedig egyedül Isten jósága.

⁵⁰⁹ ld. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 83.

⁵¹⁰ *Cant* 42,7.8., in *SCh* 452, 216-219.

elengedhetetlenül hozzátartozik a szabadság. Bernát kissé humoros éllel így fejezi ezt ki⁵¹¹: „*Amikor Isten vissza akarta szerezni az embert, nemes teremtményét, így szólt magában: ‘Ha önmaga ellenére kényszeríteném, akkor egy szamaram volna, de nem emberem, mert nem önszántából jönne [...]. Királyságomat szamaraknak adnám?’*”⁵¹² Hogy Isten visszavezesse magához az embert – miközben teljesen meghagyja, sőt meg is szabadítja szabadságát⁵¹³ – a leghatékonyabb eszközt választotta, azáltal, hogy Igéje emberré lett.⁵¹⁴ Mivel egyedül a szeretet képes megérinteni az embert – sem a félelem, sem pedig a vágy felébresztése nem elegendő – Isten Fia emberré lett, hogy Istent szerethetővé tegye számunkra.⁵¹⁵ Bernát számára ez a megtestesülés elsődleges motívuma: Isten olyanná lett Jézusban, hogy tudjuk őt szeretni.⁵¹⁶ Ebben teljesedik be az egész üdvrend. „*Isten tehát testben jött el és szeretetre méltónak mutatkozott, odáig, hogy mindent meghaladó szeretetet tanúsított irántunk: odaadta életét értünk (Jn 15,13). [...] Valóban, Isten semmikor máskor nem mutatta ki úgy szeretetét, mint a megtestesülésben és a szenvedésben.*”⁵¹⁷ Krisztus ember iránt megmutakozó szeretetének három aspektusát mutatja meg Szent Bernát az *Énekek énekéről* szóló 20. beszédében. De felhívja figyelmünket, hogy nekünk is hasonlóképpen kell felelnünk erre a szeretetre. „*Gyöngédséggel, bölcsességgel, erővel szeretett minket.*” Gyöngédsége elsősorban megtestesülésében mutatkozik meg – Bernát szerint, – hiszen éppen e gyengéd szeretete miatt jött el, hogy megkeresse az embert és így lett az ember gyengéd barátja („*amicus dulcis*”). „*A gyengédségnek és a kedvességnek valóban micsoda teljessége az ember Teremtőjét emberként látni! [...] Ha nem szeretett volna gyöngédséggel, nem jött volna el ő felsége, hogy megkeressen engem börtönömben.*”⁵¹⁸

Ennek a hozzánk lehajló irgalomnak és gyöngédségnek a megtapasztalása segít bennünket abban, hogy a bűn következtében Isten iránt meggyöngült bizalmunk, szeretetünk helyreállhasson; és ezáltal, – természetesen a mi szeretet-válaszunk

⁵¹¹ Id. HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, 23.

⁵¹² *Div* 29,2., in *Sermons divers* I, 232., in *SBO* VI, 211.

⁵¹³ Id. *Div* 29,2., in *Sermons divers* I, 232., in *SBO* VI, 211.: „*akarata beleegyezésével.*”

⁵¹⁴ Id. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 238.

⁵¹⁵ Id. BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu aimable d'après saint Bernard*, in *COCR* 23 (1961) 42.

⁵¹⁶ Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale de saint Bernard dans les sermons sur le Cantique*, in *CollCist* 75 (2013) 140.

⁵¹⁷ *Div* 29,3., in *Sermons divers* I, 233., in *SBO* VI, 212.

⁵¹⁸ *Cant* 20,3., in *SCh* 431, 128-131.

együttműködésével – hasonlóságunk is. Így teszi lehetővé a megtestesülés, hogy bizalmunk legyen egy megismerhetővé, követhetővé, szerethetővé lett Istenben.⁵¹⁹

9.2. VISSZAVEZESSE AZ EMBERT A TESTEN KERESZTÜL A LÉLEKHEZ

Krisztus első eljövételével kapcsolatban Szent Bernát megállapítja: „[...] azért jött, hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett” (Lk 19,10).⁵²⁰ Míg *A kegyelemről és a szabad elhatározásról* c. művében az elveszett emberiséget az elveszett drachma megkeresésének példázatával kapcsolja egybe⁵²¹; addig beszédeiben inkább az elveszett bárány képével. Így ír egy helyen: „Eljövételének okát nyilvánvalóan kiáltják szavai és tettei. Megkeresni az eltévedt századik bárányt (Mt 18,12).”⁵²² Másutt pedig így folytatja: „Melyik is ez a századik bárány, amelyik eltévedt (Mt 18,12), és amelyikről az egyik zsoltár így szól: »Elveszett juhként tévelygek« (Zsolt 118,176)? Mindenképpen az emberi nem, melynek keresésére a jósággal teli Pásztor elindult, otthagyva a hegyekben a kilencvenkilenc másik juhot.”⁵²³ Isten tehát megemlékezik az elesett emberről, eljön, és „saját vállain visz minket vissza egészen az ő méltóságának eredetéig”⁵²⁴. Teremtettségünkől adódóan csak a testen, a testi érzékeken keresztül juthatunk el az igazsághoz és a boldogsághoz. Úgy lettünk megteremtve, hogy érzéki természetünk segítségével érjük el a szellemi világot. Ezt azonban a bukás megrontotta, olyannyira, hogy az emberek testükön kívül, testükön túl képtelenné váltak bármit is felfogni.⁵²⁵ Bernát mégis meg van győződve arról, hogy az emberiség – mely bár alá van vetve a testi ösztönöknek és az anyagi gondoknak – mégis a szellemi-lelki valóságok felé irányítható.⁵²⁶ Mivel tehát képtelenek voltunk másként felfogni Istent, ő alkalmazkodott a mi helyzetünkhöz, és olyan módon jött megismertetni magát az emberrel, ahogyan az ember képes volt őt felfogni.

⁵¹⁹ Id. BOSCH, A., *Dieu rendu accessible dans le Christ d'après saint Bernard*, in COCR 21 (1959) 185.

⁵²⁰ Id. Adv IV,1., in *Sermons pour l'année* 59.

⁵²¹ Id. Gra X,32., in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról* 104.

⁵²² Adv I,7., in *Sermons pour l'année* 43., in SBO IV, 166.

⁵²³ Adv II,2., in *Sermons pour l'année* 49., in SBO IV, 172.

⁵²⁴ VigNat III,1., in *Sermons pour l'année* 88., in SBO IV, 212.

⁵²⁵ vö. MCGINN, B., *The growth of mysticism* II., 167-168.

⁵²⁶ Id. Asc III,3., in *Sermons pour l'année* 525.; Id. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 16-19.

„Igen, testvérek, az Ige valóban »testté lett, és közöttünk lakott« (Jn 1,14) [...]. A testi ember soha nem fogja fel, ami az Isten Lelkéé (1Kor 2,14); de mostantól fogva a testi ember is fogja fel (capiat), mert az Ige testté lett. Ha az ember nem tud semmi mást meghallani, csak ami test, hát íme, az Ige testté lett, hogy az ember legalább testben hallja meg. Ó ember, a bölcsesség testben mutatkozik meg neked. Eddig rejtve volt, de most behatol tested érzékein keresztül.»⁵²⁷

Bernát a tanítványok példáján keresztül mutatja be az ember test szerinti szeretetének lelkievé alakulását. Isten, aki lélek, a test árnyékába burkolózott, hogy „[...] az ő éltető testére tekintve, a tanítványok meglássák a testben az Igét, a felhőben a Napot, a lámpásban a Fényt. [...] Így akarta őket átvezetni a testtől a lélekhez, mert »Isten Lélek, és akik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniuk« (Jn 4, 24).” Azt akarta, hogy ha már csak a testi dolgokat ismerik, akkor legalább minden gondolatukat erre a testre irányítsák, hogy így visszavezethesse őket a lélek világába.⁵²⁸ Amíg Krisztus testben volt jelen, „[...] fizikai jelenléte szeretetére hívta őket, hogy így ezáltal a valamiféleképpen emberi szeretet által – mely azonban elég erős ahhoz, hogy egy egészen más szeretetre vezessen – a tanítványok ahhoz az emberhez ragaszkodjanak, aki csodákat művelt és csodás dolgokról beszélt.”⁵²⁹ Krisztus testi jelenléte ebből a szempontból tehát eszköz volt arra, hogy a lélek felé megnyíljon az út. Krisztus azért hajolt le hozzánk, hogy minket felemeljen az ő istenségéhez.⁵³⁰ Bármennyire is testben mutatkozott meg az ő gyengéd szeretete irántunk, mégis lélek szerinti. „Hiszen csakugyan, akiket meglátogatott a testben, nem test szerinti módon szerette, hanem a lélek okosságában. [...] Így tehát, akiket testben jött megkeresni, lélekben szerette és erővel váltotta meg.”⁵³¹ Krisztus kettős – test szerinti és lélek szerinti – ismeretének gondolatával Bernát visszatér az Egyház ősi hagyományához.⁵³² Érdekes azonban meglátnunk azt az alapvető különbséget, mely Szent Bernát tanítását az Énekek énekének korábbi magyarázóitól – Órigenésztől vagy Nüsszai Gergelyétől – megkülönbözteti. Nála a test szerinti szeretetet nem csak, hogy nem utasíthatjuk egyszerűen vissza, hanem egyenesen szükséges kiindulópontnak

⁵²⁷ Nat III,3., in *Sermons pour l'année* 140., in SBO IV, 259-260.

⁵²⁸ Asc III,3., in *Sermons pour l'année* 525., in SBO V, 132-133.; ld. még: Asc VI,11., in *Sermons pour l'année* 548., in SBO V, 156.

⁵²⁹ Asc VI,11.12., in *Sermons pour l'année* 548-550., in SBO V, 156-157.; ld. még: Cant 20,6-7., in SCh 431, 138-139.; Cant 6,3., in SCh 414, 142-143.

⁵³⁰ vö. Div 22,5., in *Sermons divers* I, 183-184., in SBO VI, 174.

⁵³¹ Cant 20,3., in SCh 431, 129.

⁵³² ld. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 86.

bizonyul azon az úton, amely Krisztus istenségének szellemi-lelki szeretete felé vezet bennünket.⁵³³ Bernát soha nem felejtí el, hogy az ember testtel, érzékekkel rendelkező lény, és egész emberségén keresztül és általa tud megnyílni Istennek.⁵³⁴

Az Ige tehát hasonlónak lett hozzánk, hogy ezáltal visszakaphassuk hasonlóságunkat Istenhez, hogy megmutassa az utat, melyet követnünk kell, hogy hozzá tudjunk hasonlítani. Azért jött el, hogy visszavezessen az egységre bennünket. Így Bernát a megtestesülést az eljövendő kegyelem, vagyis az Istennel egyesülés feltételeként fogalmazza meg. *„Így a te Istened megalkotott téged, sok mindent megalkotott érted és még önmagát is érted alkotta: »Az Ige testté lett és közöttünk lakott« (Jn 1,14). Mi maradt még hátra? Egy testté lett veled, hogy egy lélekké is tegyen téged önmagával (1Kor 6,16 sköv.).”*⁵³⁵

Szép látni üdvösségünk útján a test-lélek egymást kiegészítő szerepét, ahogyan azt Bernát az egyik beszédében kifejti. Isten eljött testben, elvette a világ bűneit, hogy megmentse lelkünket, és eljön majd másodszor is, hogy megmentse testünket is és hasonlónak tegye az ő dicsőséges testéhez. Saját testén keresztül menti meg előbb lelkünket, hogy majd testünket is megmentse.⁵³⁶ Mintegy teste által menti meg lelkünket, és Lelke által fogja megmenteni testünket.

9.3. SEGÍTSÉN, TANÍTSÓN, MEGVÁLTSON ÉS KIENGESZTELJEN

Clairvaux apátja teljesen egységben szemléli a megtestesülés céljának különböző aspektusait. Jelen van nála a megtestesülés pedagógiai szempontja, de emellett erőteljesen hangsúlyozza szótériológiai jelentőségét is.

*„Az Isten Fia megjelent, hogy segítsen és tanítson minket, amit képes is megtenni, hiszen ő az Atya ereje és bölcsessége (1Kor 1,24). Mint erő, támogat, mint bölcsesség tanít és formál. A gyengeségnek segítség szükséges (auxilium est necessarium), a vakság tanítást és útmutatást kíván (indiget).”*⁵³⁷ Az ember az első bűnnel rendeltetésétől egészen

⁵³³ Id. MCGINN, B., *The growth of mysticism* II., 174.

⁵³⁴ Id. BLAPAIN, J., *Langage mystique*, 62-63.

⁵³⁵ *Qui hab* XIV,3., in *Sermons pour l'année* 364., in *SBO* IV, 470.

⁵³⁶ vö. *Nat* V,4., in *Sermons pour l'année* 148-149.

⁵³⁷ *Div* 54., in *Sermons divers* II, 44., in *SBO* VI, 279.

más útra tévedt. Maga akart felemelkedni olyan csúcsra, mely őt nem illette meg. Ezért jött el Krisztus, hogy megtanítsa az embernek a valódi felemelkedés útját, mely nem lehet más, mint az alászállás, az alázat útja. Ő ugyanazért ment fel a mennybe, amiért alászállt, vagyis, hogy megtanítsa minket felemelkedni.⁵³⁸ Mint Vőlegény jött, hogy kedvese előtt járjon.

„Az Atya elküldte őt (a Fiút) elébe »vezetőül és tanítóul« (Iz 55,4), hogy előtte járjon a törvény/erkölcs útján (*viam morum*), és elkészítse az erények útján járást, és »oktassa« őt, »mint sajátját« (*sicut semetipsum*) (Zsolt 104,22 ≠), és az »okosság útjára tanítsa« (Iz 40,14 Lit.), és átadja neki »az élet és a fegyelem törvényét« (Sir 45,6), és így ő maga (a király) méltán »kívánhatja az ő szépségét« (Zsolt 44,12 ≠).”⁵³⁹

Nem csak tanítani szeretne bennünket, hanem megszabadítani, megváltani is. Bernát ezt egyértelműen kifejezi, amikor a megtestesülés célját a megváltásban jelöli meg, mely a halál által történik. „Ezért öltött testet az Atyaisten Egyszülöttje, hogy szenvedése által meg tudja váltani az embert, hogy szenvedni tudjon, melyet nem tudott istenségében elszenvedni.”⁵⁴⁰

A patrisztikus irodalomban megtalálható „csodálatos csere” (*admirabile commercium*) megváltásra vonatkozó metaforáját Szent Bernát tanításában is megtaláljuk. Ez abban áll, hogy az Isten Fia megtestesült, magára vette az emberi természet minden nyomorúságát, a bűnt kivéve azért, hogy mi ismét Isten fiaivá lehessünk.⁵⁴¹ Megtaláljuk itt a hasonlóságot Szent Bernát és Szent Iréneusz valamint Nazianzoszi Szent Gergely⁵⁴² tanítása között. „Ez volt az az ok, amiért az Ige emberré lett, és Isten Fia ember fiává lett, hogy az ember az Igével kapcsolatba lépve és tőle elnyerve az istenfiúságot, Isten fiává legyen.”⁵⁴³ – mondja Iréneusz. „Mi másért lett Isten Fia emberré, ha nem azért, hogy az emberek Isten gyermekévé legyenek?”⁵⁴⁴ – mondja Bernát.⁵⁴⁵ Az Igét Bernát, mint legfőbb kereskedőt mutatja be, aki eljön és elhozza

⁵³⁸ Id. Asc IV,3., in *Sermons pour l'année* 531-532.

⁵³⁹ Cant 21,3., in *SCh* 431, 154-155.

⁵⁴⁰ Div 34,2., in *Sermons divers* I, 258., in *SBO* VI, 229-230.

⁵⁴¹ vö. THOMAS, R., *La dévotion à N.-S. et à sa passion dans l'ordre de Cîteaux*, in *Autour de la spiritualité cistercienne* IV (*Pain de Cîteaux* 16), Chambarand 1962, 129.

⁵⁴² GREGORIUS Nazianzenus, *Orationes* 3,19., in PG 0329-0390., 82., http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0329-0390__Gregorius_Nazianzenus__Orationes__EN.doc.html

⁵⁴³ IRÉNEUSZ, *Adversus haereses* 3,19,1., in *KEK* 460.

⁵⁴⁴ VigNat I,2., in *SBO* IV, 199.: „Quare Filius Dei factus est homo, nisi ut homines faciat filios Dei?”

⁵⁴⁵ vö. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 16-19.

megváltásunk árát; eljön, hogy megváltsa az embert. Érdeemes ezt a szakaszt szinte teljes egészében idéznünk.

„Az Atya Igéje, Isten egyszülött Fia, az igazság Napja (Mal 4,2), ő az a legfőbb kereskedő, aki az egek legtávolabbi csúcsáról elhozta nekünk megváltásunk díját. [...] A Király, a Király fia kereskedőként üzletbe bocsátkozott (*efficitur negotiatio*). Aranyat adott ólomért, a bűnösért odaadatott az igaz. Micsoda jóakarató együttérzés, milyen ingyenesen ajándékozott és biztos szeretet, milyen meglepő leereszkedés, milyen csodálatos édesség, milyen felülmúlhatatlan könyörületesség – és mennyire szánalomra méltó egyesség! Micsoda silány üzlet, ahol az Isten Fiát átadják a szolgálért, a Teremtőt megölik a teremtményéért, az Urat elítélik rabszolgája helyett. Mindez a te műved, ó, Krisztus! Lejöttél a mennyei fényből a pokol sötétségeibe, a legfőbb fenség jobbjáról az ember nyomorúságáig, az Atya dicsőségéből a kereszthalálra. És mindezt azért, hogy megvilágosítsd a poklot, megváltsd az embert, legyőzd a halált és a halál alkotóját. Egyedülálló vagy, és nincs hozzád hasonló. A te példátlan jóságod hívott (*invitat*) arra, hogy megváltss minket, irgalmasságod vezetett erre, és az igazság – aminek a nevében megígérted eljöveteledet – indított (*compulit*) téged arra, hogy ezt megtegyed.”⁵⁴⁶

Meglepő lehet a mai olvasó számára, hogy Bernát itt úgy beszél az üdvösségről, mint egy rendkívüli üzletről. Talán azt is feltételezhetnénk róla, hogy belecsúszik egyfajta kevéssé kimunkált megváltás-teológiába. Ha azonban közelebbről szemügyre vesszük a szöveget, megláthatjuk, hogy nem erről van szó. Ez a nyelvezet azon a megtestesüléshez kapcsolódó egyszerű metaforán alapul, mely cserekereskedelemként vagy üzletként beszél az istenség és az emberség között Krisztus által megkötött egyességről – a fentebb már röviden említett megistenülés, istenivé válás lehetőségéről. Ez alapján beszélhetünk Krisztusról úgy, mint kereskedőről. Ugyanezzel a gondolattal találkozunk Szent Ambrusnál, aki „jó vagy kedves kereskedőnek” mondja Krisztust (*bonus or pius negotiator*)⁵⁴⁷, Szent Ágostonnál⁵⁴⁸ vagy Nagy Szent Leó pápánál, aki „gazdag és kegyes kereskedőnek” (*dives atque misericors negotiator*)⁵⁴⁹ nevezi a Megváltót. Bernátnak ez a gondolata tehát szorosan összefügg és minden bizonnyal merít is a patrisztikus és a

⁵⁴⁶ *Div* 42,1., in *Sermons divers* II, 9-10., in *SBO* VI, 255.

⁵⁴⁷ AMBRUS, *Enarrationes In XII Psalmos Davidicos, Psalmum XXXIX.* 20., in PL 014. 1116C, http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0339-0397__Ambrosius__Enarrationes_In_XII_Psalmos_Davidicos__MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

⁵⁴⁸ Id. AUGUSTINUS *Enarrationes in Psalmos* 30.II.3., in PL 036. 231., [http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__Enarrationes_In_Psalmos_\[001-079\]__MLT.pdf.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__Enarrationes_In_Psalmos_[001-079]__MLT.pdf.html) (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.): „*negotiator caelesti*”

⁵⁴⁹ LEONIS, Magni Sancti, *Tractatus septem et nonaginta* LIV, 79-82., in *Corpus Christianorum Series latina*, Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii 1973., 138A. 320.

liturgikus hagyományból. Mégis felfigyelhetünk az imént idézett szövegben egy sajátosságra. Bernátot az „egyezség” aránytalansága annyira megdöbbeníti, hogy „csodálatos csere” helyett *vilis negotiatio*-nak, „silány üzletnek”, „szánalomra méltó egyességnek” mondja. Ezzel az üzlet egyik oldalát, mégpedig azt a nagy veszteséget hangsúlyozza, melynek Isten Fia kenózisában alávetette magát. Ebből egyértelműen látszik, hogy Bernát kereskedő-Krisztusa a kenotikus, az önmagát értünk kiüresítő, alázatos Krisztus.⁵⁵⁰ Talán ennek a csere motívumnak egy másik megfogalmazását találjuk az *Énekek énekéről* szóló 28. beszédben, ahol Bernát Krisztus testben történő megjelenését feketeségnek mondja, mely feketeség lehetővé teszi az ember fehérré válását.⁵⁵¹

*„Sokakat tett fehérré egy feketévé válása – nem mintha bűn festette volna meg, hanem a gondoskodás által, melyet elviselt (afficitur). Üdvös (expedit), – mondja – hogy egy ember haljon meg a népért, és ne az egész nép vesszen el (Jn 11,50): üdvös, hogy egy mindenkiért fekete legyen, a bűn testéhez hasonlóan és ne az egész nép ítéltesse el bűnös feketesége miatt.”*⁵⁵²

A megváltás témájához hozzátartozik a kiengesztelődés kérdése is. Mivel Isten ellen követett el az ember igazságtalanságot, bűnt, ami a köztük fennálló békét megtörte, az ember kevés ahhoz, hogy ezt helyreállítsa.⁵⁵³ Egyedül Isten jóakarata és irgalma az, ami kiengesztel bennünket az Atyával. Az ember nem szerezheti ezt meg saját érdemei által.⁵⁵⁴ Szükséges tehát egy közvetítő. Bernát egyértelműen megvallja, hogy számunkra Isten Fia a közvetítő, aki a kiengesztelődés biztosítója. Az Atya ítélete szerint ugyanis az ember halálbüntetést érdemel. Krisztus, mint békeszerző, egyfelől meghívja az embert, hogy elismerje az igazságot, másfelől pedig Istent, – aki a szeretet – hogy megbocsássa a bűnt.⁵⁵⁵ Bernát, Krisztusnak ezt a közvetítő szerepét már az újszülöttben is szemléli.

„Nincs mit félnünk, testvérek, egy ilyen nagylelkű közvetítő közelében, nincs mit kételkednünk egy ilyen biztos kezessel szemben. De milyen közvetítő ez – mondhatnád – aki istállóban születik, akit jászolba fektetnek, akit ugyanúgy bepólyálnak, mint minden

⁵⁵⁰ Id. DIETZ, E., *Saint Bernard's Sermon 42 De Diversis: Taking a Closer Look*, in *CSQ* 39/2 (2004) 110-113.

⁵⁵¹ Id. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith according to St Bernard*, in *CiCC* 12 (1961) 107.

⁵⁵² *Cant* 28,2., in *SCh* 431, 348-349.

⁵⁵³ vö. *Div* 66,3., in *Sermons divers* II, 76; in *SBO* VI, 301.

⁵⁵⁴ Id. *Cant* 14,4., in *SCh* 414, 312-313.

⁵⁵⁵ *EpiV* 5., in *SCh* 526, 96-101.

*csecsemőt? [...] Mégis nagy mindezekben is ez a közvetítő; és a béke miatt keresi mindezt, nem felületesen, hanem hatékonyan.”*⁵⁵⁶

Itt meg kell még említenünk ismét a csók szimbólumát, mint a béke jelét. Bernát misztikus értelmezésében Jézus Krisztus maga ez a csók, akit a megtestesüléssel megkap az emberiség, akiben kibékülhet Istennel.

*„Így tehát egy ősi panaszkodás követelte a legszentebb csókot, vagyis az Ige misztériumát, akinek meg kell testesülnie. [...] Nehogy az egész emberi nem elveszen a reménytelenség miatt, a szentek, akik a lélek által biztosak voltak ebben a kegyelemben, a testi jelenlét bizonyosságát kívánták, és a gyengék és hitetlenek miatt buzgón keresték a béke jelét, melyet helyre kellett állítani. [...] »Ez lesz a jel számotokra« (Lk 2,12) – mondja. Milyen jel? A jel, melyet az angyalok megígértek, a népek vártak, a próféták előre megmondtak. Ezt a jelet Urunk Jézus most beteljesítette, [...]. »Ez lesz a jel számotokra.« Minek a jele? A bocsánat (indulgentia), a kegyelemé, a békéé, mégpedig olyan »békéé,« aminek »nem lesz vége« (Iz 9,6 ♯). Ez tehát a jel: »találni fogtok egy kisdedit pólyába takarva és jászolba fektetve.« (Lk 2,12) Mégis »Isten volt benne, aki kiengesztelte magával a világot« (2Kor 5,19 ♯). [...] Nyilvánvaló, hogy ez a szent csók két okból is szükségképpen adatott a világnak: hogy megerősítse a gyengék hitét, és hogy teljesítse a tökéletesek vágyát. Továbbá ugyanez a csók nem más, mint »a közvetítő Isten és az emberek között, az ember Jézus Krisztus« (1Tim 2,5 ♯).”*⁵⁵⁷

9.4. GYÓGYÍTSON

Szent Bernát, – amint már láttuk – az elesett ember állapotát gyakran hasonlítja a beteg emberhez. Ezért nem meglepő, ha a megtestesülés illetve a megváltás misztériumára a gyógyítás metaforáját is alkalmazza. *Adventre* szóló 1. beszédében Bernát kétféle betegséget említ, ami miatt lehetetlen volt számunkra, hogy mi közeledjünk Istenhez. A bűn egyfelől elhomályosította szemünket, – Isten pedig megközelíthetetlen fényességben lakozik, így szemünk gyöngesége miatt nem vagyunk képesek meglátni őt – másfelől megbénított minket, és így bénán fekvő képtelen vagyunk eljutni ahhoz a magassághoz, aki Isten. *„Ezen okból a lelkek legjóságosabb Megváltója és orvosa lejtött (descendit) magasságából (ab altitudine sua), és fényességét gyenge szemeinkhez mérsékelte.”*⁵⁵⁸ Azáltal, hogy megengedte az embernek, hogy szemlélje őt, a leghatékonyabb orvosságot

⁵⁵⁶ Nat V,1. in *Sermons pour l'année* 146-147., in *SBO* IV, 266.

⁵⁵⁷ Cant 2,7.8.9., in *SCh* 414, 92-99.

⁵⁵⁸ Adv I,8., in *Sermons pour l'année* 44., in *SBO* IV, 167.

kínálta fel neki, hogy megtisztítsa lelki szemeit.⁵⁵⁹ Gyönyörűen fogalmazza meg Bernát egy helyen, hogy Krisztus maga számunkra a gyógyszer, melyet gyógyulásunkra kapunk. „Krisztust adta neked Márián keresztül, hogy meggyógyulj. Az elsőben található az orvosság, mert Istenből és emberből egy kataplazma (pépes borogatás/emésztést segítő étel) lett készítve számodra, hogy meggyógyítsa minden gyengeségedet.”⁵⁶⁰

9.5. MENYASSZONYT VEGYEN MAGÁNAK

Végül még röviden meg kell említenünk egy misztikusabb szempontot, mely összekapcsolódik mindazzal, amit ennek a fejezetnek az elején láttunk. A megtestesülés motívumainak vizsgálatát azzal kezdtük, hogy Krisztus mindennek előtt a bűnös embert magához visszatérítő, végtelen szeretetéből jött el a földre. Ennek kifejezésére Bernát több helyen a tőle egyáltalán nem idegen, Isten és ember közti jegyesi kapcsolat misztikus nyelvezetét használja. Eszerint Krisztus azért jön el, hogy menyasszonyt vegyen magának. „»Akkor a trón felől harsány hangot hallottam: Íme az Isten hajléka az emberek között, és velük fog lakni« (Jel 21,3). Miért? Azt gondolom azért, mert menyasszonyt szeretne választani magának az emberek közül.”⁵⁶¹ Mégpedig éppen az „Egyiptomban raboskodó Egyházat” – vagyis a bűn rabságában sínylődő emberiséget – választotta magának öröktől fogva.⁵⁶² Az előre küldött követek – pátriárkák, próféták – után maga a Völegény siet elébe. „A völegény kedvese elébe sietett, ünnepélyesen és vidáman, megragadta jobbját és akarata szerint vezette be őt házába. Megtisztelő módon fogadta be a lányt, bevezette birodalmának városába, annak szobájába, aki szülte, [...]”⁵⁶³

⁵⁵⁹ Id. DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 309-310.; *Cant* 62,7, in *SCh* 472, 276-279.

⁵⁶⁰ *VigNat* III,10., in *Sermons pour l'année* 96 -97., in *SBO* IV, 219.

⁵⁶¹ *Cant* 27,6., in *SCh* 431, 324-329.

⁵⁶² Id. *Par* IV,1., in *SBO* VI, 277.

⁵⁶³ *Par* IV,2., in *SBO* VI, 278.; ld. még: *Par* VI., in *SBO* VI, 288.

10. JÉZUS KRISZTUS SZEMÉLYE – *Ki*

„Ha annak a személyét szemlélem, Aki eljön, képtelen vagyok felfogni fenségének nagyságát.”⁵⁶⁴ Szent Bernát nem szűnik meg rácsodálkozni arra a mérhetetlen isteni nagylelkűsége és szeretetre, hogy Isten Egyszülött Fia jött el hozzánk, értünk, hogy megmentsen bennünket.⁵⁶⁵

10.1. ISTEN FIA, A MÁSODIK ISTENI SZEMÉLY, ÖRÖK ÍGE, AKIBEN BENNE LAKIK A TELJESSÉG

Krisztus isteni nagyságát, Atyával egylényegűségét fejezi ki Bernát, amikor az Angyali üdvözlésben Gábrriel köszöntéséről elmélkedik.

„Gábrriel tanúsága szerint ő a Magasságbeli Fia (Lk 1,32), és ezért egyenlő fenségben van vele (coaltissimus). Nem lehetséges ugyanis, hogy az Isten Fiának alacsonyabb rendű léte legyen, hanem egyenlőnek kell vallani az Atyával fenségben és teljesen egyforma méltóságban. Ki ne tudná, hogy a hercegek fiai is hercegek és a királyok fiai is királyok?”⁵⁶⁶

Másutt ezt még nyilvánvalóbban (talán kicsit filozofikusabban) így fejezi ki.

„Valóban nagy, aki megérdemli, hogy a Magasságbeli Fiának hívják. [...] Valóban nagy, aki épp olyan nagy, mint a Magasságbeli, lévén ő maga is Magasságbeli. Ugyanis »nem tekintette zsákmánynak egyenlőségét« a Magasságbelivel (Fil 2,6) [...] A Magasságbeli Atya ugyanis – noha mindenható – nem tudott sem egy vele egyenlő teremtményt teremteni, sem egy vele nem egyenlő Fiút szülni (gignere). [...] Egyedül az egyszülött Fiú tehát, aki – mert nem alkotta, hanem nemzette a Mindenhatót a Mindenhatót, a

⁵⁶⁴ Adv III, 1., in *Sermons pour l'année 52.*, in SBO IV, 175.;

⁵⁶⁵ Megjegyzés: Amikor itt a megváltó személyéről beszélünk, alapvetően Krisztus isteni nagyságáról, Atyával egylényegűségéről lesz szó. Krisztus személyében az emberi és isteni természet egységéről majd a megtestesülés „hogyan”-jánál szólnunk.

⁵⁶⁶ Adv I,2., in *Sermons pour l'année*, 39., in SBO IV, 162.

*Magasságbeli a Magasságbelit, az örök a vele egyként örököt – mindenben egyenlő az Atyával, zsákmányolás (rapinam) vagy igazságtalanság nélkül.*⁵⁶⁷ (vö. Fil 2,6).

A Fiú tehát az Atyával tökéletesen egylényegű. Lényegi és tökéletes egységük alapja a Személyek tökéletes egymásban léte. „*Mivel »a Fiú valóságosan az Atyában van és az Atya a Fiúban« (Jn 10,38), nincs semmi tökéletlen az ő egységükben; ő »és az Atya« valóban és tökéletesen »egy« (Jn 10,30).*”⁵⁶⁸ Egységük azért tökéletes, mondja Bernát, mert nem egyesülésből jön létre, hanem öröktől fogva létezik. Egységük lényegi közösség, mert mindketten az egyetlen isteni lényeket birtokolják. Egyetlen bennük az akarat és egyetlen bennük a lényeg, nincs közöttük különbség istenségben, fenségben, lényegben, természetben. Valamint az akaratok teljes egységéről van szó az Atya és a Fiú egyetértésében.⁵⁶⁹

Bernát különféleképpen nevezi meg Krisztusnak, az egyszülött Fiúnak a nagyságát. Ő maga a Képmás, aki eljön, hogy újra képmására formálja a bűn miatt eltorzult embert.⁵⁷⁰ De ő a szentek Szentje⁵⁷¹, maga a Teremtő, az emberek alkotója (*factor hominum*)⁵⁷²; ő maga a Szeretet, akit Mária méhében hordozott⁵⁷³. Ő az örök Ige, aki az Atyánál volt, és aki Mária igenje által testté lett.⁵⁷⁴ Isten szóbeli megnyilatkozásait az Ó- és az Újszövetségben Bernát összeköti a megtestesülés tényével – ezt állapítja meg Farkasfalvy, amikor János prológusát vizsgálja Szent Bernát műviben. Ezáltal pedig rámutat arra is, hogy Bernát a megtestesülés tényét soha nem szigeteli el az üdvtörténet összefüggésétől. Sőt hangsúlyozza, hogy a megtestesülés nem más, mint Isten emberhez intézett minden megnyilatkozásának a csúcspontja.⁵⁷⁵ Krisztus a kimondott Szó/Ige⁵⁷⁶, aki magában hordozza a teljességet, a megtestesült Bölcsesség⁵⁷⁷, akiben a teljesség

⁵⁶⁷ *Miss* III,12., in *SCh* 390, 196-199.

⁵⁶⁸ *Cant* 71,6., in *SCh* 511, 88-91.

⁵⁶⁹ *Id. Cant* 71,8-9., in *SCh* 511, 92-97.

⁵⁷⁰ *Id. Cant* 80,2., in *SCh* 511, 276-279.

⁵⁷¹ *Id. VigNat* V,1., in *Sermons pour l'année* 106., in *SBO* IV, 228.

⁵⁷² *Miss* II,1., in *SCh* 390, 130-131.

⁵⁷³ *Id. Assump* I,2., in *Sermons pour l'année* 647., in *SBO* V, 229.

⁵⁷⁴ *Id. Miss* IV,11., in *SCh* 390, 236-237.

⁵⁷⁵ *Id. FARKASFALVY, D., Use and Interpretation of Saint John's Prologue...*, 225.

⁵⁷⁶ *Id. Div* 49., *Sermons divers* II, 29, in *SBO* VI, 269-270.: Ige három formája: a teremtésben *jelzett szó*, a törvényben *sugalmazott szó*, és Krisztus megtestesülésében *kimondott szó*.

⁵⁷⁷ *Id. Asc* VI,10., in *Sermons pour l'année* 547., in *SBO* V, 155.; *Div* 52, 1-2., in *Sermons divers* II, 38-39., in *SBO* VI, 274-275.

lakik.⁵⁷⁸ Bernát már a nekünk adatott kisgyermekben (vö. Iz 9,6) is a teljességet csodálja „kicsi valóban, de teljes, teljes kegyelemmel és igazsággal (Jn 1,14), és akiben testileg benne lakik az istenség egész teljessége (Kol 2,9).”⁵⁷⁹ „*Valóban tökéletes a teljessége annak, akit az Atya »felkent az öröm olajával társai előtt« (Zsolt 44,8 ≠). Az Atya felkente és elküldte »telve kegyelemmel és igazsággal« (Jn 1,14).*”⁵⁸⁰ Szépen kirajzolódik három lényeges és Bernát számára kedves szentírási rész összekapcsolódása ebben a szakaszban. A „*kegyelem és igazság*” teljessége (Jn 1,14), ami számára azonos az „*istenség egész teljessége*” páli elgondolásával (Kol 2,9) és a „*felkent az öröm olajával*” (Zsolt 44,8 vg=Zsolt 45,8), amely által ebben az összefüggésben a teljesség azonos a felkentséggel.⁵⁸¹

Isten Fiának megtestesülésével kapcsolatban felmerül egy fontos kérdés. A Szentháromság személyei közül miért éppen a Fiú testesült meg és nem az Atya vagy a Szentlélek? „*Kérdezem tehát, miért inkább a Fiú testesült meg, mint az Atya vagy a Szentlélek?*”⁵⁸² – teszi fel a valódi „*questio*”-t Bernát, melyre azonban teljesen monasztikus módon ad feleltet: „*»De ki ismerte az Úr gondolatait és ki volt tanácsadója?« (Róm 11,34). Óriási misztérium, ezért nem illik, ily módon meggondolatlanul elhamarkodjuk a meghatározást*”⁵⁸³, vagyis meghagyja a kérdés és a felelet misztérium voltát.⁵⁸⁴ Annak ellenére, hogy elismeri ezt a nagy titkot, ez mégsem akadályozza meg abban, hogy a Szentírás és a teológiai illendőség alapján valamiféle magyarázatot ne adjon.⁵⁸⁵

Erre a mindenkori teológiai kérdésre, hogy miért a Fiú testesült meg, az első alapvető válasz, melyet Szent Bernátnál is megtalálunk: a Fiú Képmás mivoltából fakad, akinek a képmására lett megteremtve az ember. *A kegyelemről és a szabad elhatározásról* c. értekezésében szépen leírja Krisztusnak ezt a képmást és hasonlóságot helyreállító szerepét.⁵⁸⁶ Bernát egy másik helyen ezeket a szavakat adja a Fiú szájába: „A

⁵⁷⁸ Id. Div 49., in *Sermons divers* II, 29.

⁵⁷⁹ VigNat IV,1., in *Sermons pour l'année 98.*, in SBO IV, 221.; ld. még: Epi I,2., in *Sermons pour l'année 181.*, in SBO IV, 293.

⁵⁸⁰ Cant 16,13., in SCh 431, 64-65.

⁵⁸¹ Id. FARKASFALVY, D., *Use and Interpretation of Saint John's Prologue...*, 220-221.

⁵⁸² Ann II,2., in *Sermons pour l'année 418.*, in SBO V, 31.

⁵⁸³ Ann II,2., in *Sermons pour l'année 418.*, in SBO V, 31.

⁵⁸⁴ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 100.

⁵⁸⁵ Id. GOBRY, I., *Conférences sur Saint Bernard de Clairvaux*, Agré, Bagnaux 1990, 99.

⁵⁸⁶ Id. Gra X,32, in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 103-106.

Király ezt mondta: ‘engem terhel (poenitet me), hogy embert alkottam (vö. Ter 6,7), és engem terhel, hogy magamra vegyem a gyötrelmet, hogy vezekeljek az emberért, akit megteremtettem. Azt mondta tehát, »Íme eljövök« (Zsid 10,7; Zsolt 39,8), mert »nem múlhat el ez a pohár, anélkül, hogy meg ne igyam« (Mt 26,42).»⁵⁸⁷ A másik ok szorosan összefügg az elsővel, ebben azonban nem a Fiú teremtményének szerepét hangsúlyozza, hanem azt a gondolatot, miszerint az első bűn – mind a Sátán és angyalai, mind pedig az első emberpár részéről – a Szentháromság személyei közül kifejezetten a Fiú ellen irányult, helyesebben az ő helyét és szerepét érintette. „És, ha megfontoljuk számkivetettségünk okát, akkor talán megérthetjük, legalábbis részben, hogy mily nagyon is illő volt, hogy főképp a Fiú szabadítsa meg minket.”⁵⁸⁸ Mivel pedig az Atya éppen a Fiú szeretete miatt ítélte el a lázadó angyalokat és a bűnös embert, – hiszen az Atya büntetéssel tartozik azok felé, akik a Szeretett Fiú ellen vétnek – a Fiú az, aki tudja és akarja is az embereket visszaadni az Atyának azáltal, hogy példaként adja oda magát nekik.⁵⁸⁹ Bernát a következő szavakat adja a Fiú szájába:

„Íme, – mondja – miattam az Atya elveszíti teremtményeit. Magasztosságomat el akarta ragadni az első angyal és népes serege volt, aki hitt neki. De azonmód az Atya féltékeny szeretete súlyosan megbüntette. [...] Ugyanígy az ismeretet, mely az enyém, az ember akarta elragadni. És Isten iránta sem volt irgalommal, tekintete nem kímélte meg. [...] Isten csak két nemes, értelemmel bíró teremtményt alkotott – az angyalt és az embert –, és arra rendelte őket, hogy részesedjenek boldogságában. De miattam elveszítette az angyalok nagy számát és az egész emberiséget. Következésképpen, hogy megtudják, hogy én is szeretem az Atyát (Jn 14,31), általam kell, hogy visszakapja azokat, akiket valamiképpen úgy tűnik, miattam veszített el.”⁵⁹⁰

Ez a nézőpont igencsak különbözik Szent Anzelmétől, aki úgy gondolta, hogy az Isten méltóságával és dicsőségével szembeni sértés nem különösképpen a Fiú ellen irányult, hanem inkább az Istenség egésze ellen.⁵⁹¹ Ismét láthatjuk Bernátnál azt a Szentháromság belső életére reflektáló sajátos gondolatot, miszerint az Atyának a Fiú iránti szeretete miatt kellene az embert büntetnie, aki a Fiú méltóságát akarta magához ragadni; a Fiú pedig az Atya iránti szeretetből vállalta az Atya által szeretett ember megmentését.

⁵⁸⁷ Ann I,14., in *Sermons pour l'année* 416., in SBO V, 28.

⁵⁸⁸ Adv I,2., in *Sermons pour l'année* 39., in SBO IV, 162.

⁵⁸⁹ Id. BOSCH, A., *Présupposés à la christologie Bernardine*, 102.

⁵⁹⁰ Adv I,4. *Sermons pour l'année* 41., in SBO IV, 164.

⁵⁹¹ Id. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 84-85.

Bár valóban a Szentháromságnak egyedül a második Személye testesült meg, mégis mindhárom Személy együttműködött ebben a csodálatos műben. *„Nem, nem a Háromság legmagasztosabb tanácsa nélkül történt, hogy a Fiú eljött.”*⁵⁹²

10.2. JÉZUS NEVEI

*„Mivel a Vőlegényt több néven nevezik, melyek közül egyik sem fejezi ki megfelelő módon, – hiszen kimondhatatlan – előbb a Szentlelket kell hívnunk, hogy a sok közül egyet, amelyet úgy akar, hogy itt megértsünk, mivel nem volt tetszésére megjelölni a szövegben, méltóztasson számunkra ő maga kinyilatkoztatni.”*⁵⁹³ Amint látjuk, Szent Bernát maga is megvallja, hogy a Vőlegénynek, vagyis Krisztusnak sok neve van, és pedig azért, mert egyik sem fejezi ki a teljességet. Ezért kéri is a Szentlélek segítségét, hogy megérthesse mit jelent, mire vonatkozik az *Énekek éneke* 1,2 vg=Én 1,3: *„Neved kiöntött olaj”*. Az *Énekek énekéről* szóló 15. beszédét egészen a Vőlegény neveinek, különösképpen a Jézus névnek szenteli.

Az Emmánuel, melyet Izajás meghirdet, nagy bizalommal tölti el az embert. Így biztat bennünket, és minden embert Clairvaux apátja.

*„Íme, a szűz fogan és fiút szül, és az Emmánuel nevet adják neki (Iz 7,14), ami azt jelenti: Velünk az Isten.» (Mt 1,23). Ne menekülj Ádám, hiszen velünk az Isten. Ne félj (vö. Lk 1,30), ó ember, hallván Isten nevét, ne ijedj meg, mert velünk az Isten. Velünk van, a miénkhez hasonló testben (vö. Róm 8,3), velünk, a mi javunkra. Értünk/miattunk jött, mint egy közülünk (vö. Ter 3,22), hozzánk hasonló (Jak 5,17), sebezhető (passibilis).”*⁵⁹⁴

Bernát elgondolkozik azon, hogy Izajás olyan sok névvel nevezi meg a születendő gyermeket, de azt az egyet nem mondja róla, melyet az evangéliumban találunk. *„[...] »ezt a nevet adják neki: Csodálatos, Tanácsadó, Isten, Erős, eljövendő világ Atyja, Béke Hercege« (Iz 9,5 ≠). Valóban nagyok ezek a nevek, de hol jelzik azt a nevet, mely minden név felett áll (Fil 2,9), azt a Jézus nevet, amely előtt minden térd meghajol (Fil 2,10)?”*⁵⁹⁵ Mégis arra a következtetésre jut, hogy ezekben mindben jelen van az Üdvözítő, a Jézus

⁵⁹² Id. Adv I,2. in *Sermons pour l'année* 39., in *SBO* IV, 162.; ld. még: Div 52,2., in *Sermons divers* II, 39.; ld. még: Div 57,1., in *Sermons divers* II, 54., in *SBO* VI, 286.

⁵⁹³ *Cant* 14,8., in *SCh* 414, 324-325.

⁵⁹⁴ Adv II,1., in *Sermons pour l'année* 48., in *SBO* IV, 171.

⁵⁹⁵ *Circ* I,4., in *Sermons pour l'année* 161., in *SBO* IV, 275.

név.⁵⁹⁶ „Megtalálod tehát mindezekben a címekben Jézus egyetlen nevét, és soha nem hordozhatta volna ezt a nevet és nem is lehetett volna Üdvözítő, ha az Izajás által felsorolt nevek közül egy is hiányzott volna.”⁵⁹⁷

A Ciszterciek martirológiuma, – mely karácsony vigíliáján meghirdeti Krisztus születését⁵⁹⁸ – így hangzik: „Jézus, a Krisztus, az Isten Fia a júdeai Betlehemben születik.” Clairvaux apátja hosszasan beszél liturgikus beszédeiben erről a felkiáltásról. Ezt a három nevet/címet a következőképpen magyarázza. „Itt van az Úr az üdvösséggel. Igen, üdvösséggel, kenetekkel és dicsőséggel jön. Jézus nem jön ugyanis üdvösség nélkül, Krisztus kenet nélkül és Isten Fia dicsőség nélkül, hiszen ő az üdvösség, ő a kenet, ő a dicsőség.”⁵⁹⁹ Ennek a három névnek a hatékonysága tehát a megbocsátás, a gyógyítás, és a vágyak betöltése.⁶⁰⁰

Külön ki kell emelnünk a Jézus nevet, mert az összes név között ezt tartja Bernát a legfontosabbnak, ez fejezi ki ugyanis legjobban Jézus küldetését. Egyik beszédében Bernát felfigyel Jézus születésének különféle újszövetségi meghirdetéseiben a Jézus névére vonatkozó egybevágó tanúságtételekre.⁶⁰¹ A Jézus név magyarázatát számos helyen megtaláljuk Bernátnál. Itt csak egyet idézünk: „Jézus azt jelenti, hogy Megváltó vagy üdvösség (Jesus Salvator sive salus).”⁶⁰² Jézus körülmetélésének ünneplése kapcsán Bernát beszél ennek a névnek a hatékonyságáról. Bár őelőtte mások is hordozták ezt a nevet, bennük mégsem volt hatékony. „Hiszen az én Jézusom nem üres és hiábavaló nevet visel, úgy, mint azok, akik megelőzték. Benne a nagy névnek nem csak az árnyéka van, hanem valósága.”⁶⁰³ Urunk Jézus ugyanis ezt a nevet öröktől fogva hordozza, és nem emberektől kapta.⁶⁰⁴

Az *Énekek éneke* 1,2 vg=Én 1,3 – „Neved kiöntött olaj” – alapján Jézus nevét az olajhoz hasonlítja Bernát, mely mint az élet jó illata, szétárad a földön. Az olaj három

⁵⁹⁶ ld. Circ I,5., in *Sermons pour l'année* 161-162.; ld. még: Div 53,1-2., in *Sermons divers* II, 42-43.

⁵⁹⁷ Circ I,4-5., in *Sermons pour l'année* 161., in SBO IV, 275-276.

⁵⁹⁸ ld. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 65.

⁵⁹⁹ VigNat I,2., in *Sermons pour l'année* 77-78., in SBO IV, 198.

⁶⁰⁰ ld. VigNat I,3., in *Sermons pour l'année* 78., in SBO IV, 199.; ld. még: VigNat VI,1., in *Sermons pour l'année* 112, in SBO IV, 234-235.

⁶⁰¹ ld. Epi I,3., in *Sermons pour l'année* 182., in SBO IV, 293-294.

⁶⁰² Div 22,4., in *Sermons divers* I, 182., in SBO VI, 173.; ld. még: Miss III,10., in Sch 390, 192-193.; Circ I,3., in *Sermons pour l'année* 160-161.

⁶⁰³ Circ II,2., in *Sermons pour l'année* 164., in SBO IV, 279.; ld. még: Cant 15,8., in Sch 414, 344-345.

⁶⁰⁴ ld. Circ I, 3., in *Sermons pour l'année* 160-161., in SBO IV, 275.

tulajdonságát – megvilágít, vagyis fényt ad; táplál, vagyis táplálék; és megken, vagyis gyógyszer – összekapcsolja Jézus nevének három hatásával. „*Felszítja a tüzet, táplálja a testet, enyhíti a fájdalmat. Lásd most ugyanezt a Völegény nevével is. Kimondva megvilágít, elmélkedve róla (recogitatum) táplál, segítségül hívva enyhít és megken (ungit).*”⁶⁰⁵ Ez a név, ami az idők teljességekor kiáradt a földön, Bernát szerint már korábban is ismert volt az angyalok számára, valamint a próféták szívébe is kiáradt. A név első kiáradása akkor volt, amikor Mózesnek Isten azt mondta, „*Az vagyok, aki vagyok*” (Kiv 3,14). Azután „*Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene*” (Kiv 3,6).⁶⁰⁶ Bernát a név még további kiáradását szeretné látni, mely Krisztus szenvedésével és feltámadásával valósul meg igazán. Ez pedig a hit fénye, mely Jézus nevének hirdetésével érkezett a világba. „*Krisztusnak ebből az egyetlen nevéből mondják a hívők ezreit keresztényeknek (vö. ApCsel 11,26), és mondják: »Neved kiöntött olaj«. [...] Ó, áldott név, mindenhová kiáradt olaj! Meddig? Az égből Júdeára, és onnan az egész földre elhat (Zsolt 18,5), és az egész világon ezt kiáltja az Egyház: »Neved kiöntött olaj«.*”⁶⁰⁷ Bernát hangsúlyozza, hogy Jézusnak már a neve is a lélek számára ízes táplálék: „*A lélek minden tápláléka száraz, ha nem járja át ez az olaj; ízetlen, ha nem fűszerezi ez a só.*”⁶⁰⁸ Végül valóban nagyon hatékony orvosság.⁶⁰⁹ Mind a szívre, mind pedig kézre helyezett pecsétként (vö. Én 8,6) mintegy kataplazma (borogatás) gyógyulást jelent szándékainkban és cselekvéseinkben egyaránt.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ Cant 15,5., in SCh 414, 336-337.; vö. CASSIODORUS, *In Psalterium Expositio*, Ps 127,4, in PL 70. 933D http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0485-0585_Cassiodorus_Vivariensis_Abbas_In_Psalterium_Expositio_MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

⁶⁰⁶ Id. Cant 15,2., in SCh 414, 330-331.

⁶⁰⁷ Cant 15, 3-4., in SCh 411, 330-335.

⁶⁰⁸ Cant 15,6., in SCh 414, 338-339.; vö. Szent Bernátnak tulajdonított himnusz: Jesu dulcis memoria, AUCTOR INCERTUS, *Jubilus Rhythmicus De Nomine Jesu*, in PL 184., 1317., 898. http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1100-1200_Auctor_Incertus_Jubilus_Rhythmicus_De_Nomine_Jesu_MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

⁶⁰⁹ Id. Cant 15,6., in SCh 414, 340-343.

⁶¹⁰ Id. BURTON, P.-A., *Porquoi est-il difficile...*, 57 (1995) 156.

„Íme, ó, lelkem, tiéd az ellenszer (electuarium), ebbe az üvegcsébe zárva, mely Jézus neve, mely ellenszer valóban üdvös és semelyik betegségedre sem hatástalan. Legyen mindig kebleden, a kezedben, hogy minden érzésed és cselekedeted Jézus felé irányítsanak.”⁶¹¹

A Jézus név tehát Jézus Krisztusban valóban beteljesíti a név jelentését. Ezáltal pedig, szinte szentségi jelleget ölt Bernátnál, mely Jézus konkrét emberségéhez kötött valóság.⁶¹²

⁶¹¹ *Cant* 15,7., in *SCh* 414, 342-343.

⁶¹² Id. HUILLE, M.-I., REGNARD, J., *Introduction III.*, in *SCh* 390, 82-83.

11. A MEGTESTESÜLÉS MÓDJA – *HOGYAN*

Szent Bernátot, mint misztikust, különösképpen is foglalkoztatta, hogy miként egyesülhet a teremtett és a Teremtetlen, ember és Isten. Ami ebben az egyesülésben a nehézséget jelenti, az egyfelől a test, másfelől a bűn valósága. Így a halandó testhez kötött léleknek ahhoz, hogy érintkezésbe lépjen Istennel, szüksége van egy látható közvetítő közegre, egyfajta védelemre, árnyékra. A bernáti krisztológiában ezt a szerepet tölti be Jézus Krisztus teste. Mint oltalmazó árnyék megerősít, azért, hogy az emberi lélek – mely képtelen megérinteni a megközelíthetetlen – ezen keresztül tudjon találkozni vele. Ez az árnyék egyfelől tehát a láthatatlan látható jele – gondolhatunk itt arra a felhőre, melyben Mózes találkozott Istennel –, másfelől viszont egyfajta „*felfoghatatlan titkot (incomprehensibile sacramentum)*”⁶¹³ is jelent, amikor Máriát Isten ereje beárnyékozza. Egyedül Mária hatolhatott be ebbe a felhőbe, titokba, mindenki más számára ez a misztérium átjárhatatlan. Világos tehát, hogy Bernát továbbra is tisztában van vele, hogy olyan misztériumról beszél, mely teljességgel meghaladja az emberi értelmet.⁶¹⁴

„*Ha eljövételének módjára gondolok, elismerem benne az emberi természet felmagasztalását.*”⁶¹⁵ Bernát ebben a mondatban határozza meg a megtestesülés módját, amikor végigveszi annak különböző aspektusait. Valóban Krisztus eljövételének módjából tudjuk felismerni, hogy mily nagy mértékben felmagasztalja az emberséget, annak eredeti, Isten képmására és hasonlatosságára teremtett mivoltát (*conditio*). Ez pedig olyan méltósággal bírt, hogy Bernát bátorodik kijelenteni, hogy Isten számára a megtestesülés „*[...] nem dicstelen és nem ellenkezik fenségével*”⁶¹⁶.

⁶¹³ *Qui hab* IV,3., in *SBO* IV, 400.

⁶¹⁴ BOSCH, A., *Le mystère de l'incarnation chez st Bernard*, in *Cîteaux* 10 (1959) 85-90.

⁶¹⁵ *Adv* III,1., in *Sermons pour l'année 52*.

⁶¹⁶ *Adv* III,1., in *Sermons pour l'année 52-53.*, in *SBO* IV, 175.

11.1. LESZÁLLÁS; ENGEDELMESSÉGBŐL ÉS SZABAD ELHATÁROZÁSBÓL

Az alászállás és felemelkedés dinamikája fontos eleme Bernát Krisztusról szóló tanításának. Krisztus egész életének útját az alászállás és felemelkedés paradoxonjaként értelmezi. Ezen út szentírási kulcs-szakaszának tekinthető a Zsolt 18,6-7 vg=Zsolt 19,6-7, melyet Krisztusra vonatkoztat. A Nap és annak pályája a megtestesülés eseményét szimbolizálja, ahogyan az Atya kebléről alászáll az örök Ige, majd ahová vissza is tér földi életútjának végén.⁶¹⁷

„Dávid azt mondja róla, hogy »a napon ütötte fel sátorát, és ő maga, mint nászházból kilépő vőlegény; nekilendült, hogy mint egy hős (gigas) végigfussa útját, az ég magasából indult.« (Zsolt 18,6-7 ≠)⁶¹⁸. Íme micsoda ugrást tett az ég magasából a földre. Mert semmi más helyet nem tudok, hacsak nem a földet, ahol felverte sátrát a napon, vagyis ahol kegyesen megmutatta jelenlétét a fényben és nyilvánvalóan, ő, aki »megközelíthetetlen fényben lakik« (1Tim 6,16). [...] »a napon ütötte fel sátorát«, tudniillik testét, melyet a Szűz »testéből« méltóztatott magának »készíteni (aptare)« (Zsid 10,5 ≠), hogy látható legyen az, aki önmagában láthatatlan. És így, »minden test meglátta Isten üdvösségét« (Lk 3,6 ≠), aki »testben jött el« (Jn 4,2 ≠).”⁶¹⁹

Az alászállás és felemelkedés teológiai tanításának alapja az a jánosi mondat is, hogy *„Senki sem ment fel a mennybe, csak az, aki a mennyből szállt alá, az Emberfia, aki a mennyben van.”* (Jn 3,13)

„De nem tudott volna felmenni, mielőtt le nem jött volna. Istenségének egyszerűsége azonban lehetetlen számára a fel- és alászállás, mert nem tudna elszenvetni sem kisebbedést, sem növekedést, sem semmiféle változást. Fel is vette saját személyének egységébe a mi természetünket, vagyis az emberi természetet; ebben szállt alá és emelkedett ismét fel, és így mutatta meg nekünk az utat, amelyen keresztül mi is felemelkedhetünk. [...] Ezzel az állítással: »Senki sem ment fel a mennybe, csak az, aki a mennyből szállt alá«, azt a megvalósítást fejezik ki az evangélium szavai, amely által az Ige magára vette az emberi természetet.”⁶²⁰

Krisztus megtestesülésével szállt alá az égből a földre. *„Otthagya az egek határtalan gazdagságát, alászállt, és eljött a világba (Jn 1,9), anélkül, hogy bármit is birtokolni akart volna.”⁶²¹* Alászállt mind a hatalom, mind pedig a tudás hegyéről, ahonnan felfelé törekvésében a Sátán és az ember lebukott, lezuhant. Ő megtestesülésével lejött,

⁶¹⁷ Id. CALLEROT, F., *La sacramentalité chez Saint Bernard*, 156.

⁶¹⁸ Zsolt 18, 6-7 vg=Zsolt 19,6-7 a Vulgata szerint: *„In sole posuit tabernaculum suum; et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exsultavit ut gigas ad currendam viam; a summo caelo egressio ejus.”*

⁶¹⁹ *Cant* 53,7., in *SCh* 472, 90-93.

⁶²⁰ *Div* 60,1., in *Sermons divers* II, 60.; in *SBO* VI, 291.; ld. még: *Asc* II,6., in *Sermons pour l'année* 522.

⁶²¹ *Pasch.* III,1., in *Sermons pour l'année* 495., in *SBO* V, 104.

leereszkedett.⁶²² Bernát lényeges különbséget tesz abban, hogy Krisztus alászállt és nem alábukott, mint a Sátán és angyalai, vagy az ember a bűn elkövetése után. Krisztus saját elhatározásából jött a földre. „»Alászállt« (*descendit*) – mondja az evangélista – és nem »leesett« (*cecidit*). Mert aki lezuhan, fokozatok nélkül romlásba dől, aki viszont alászáll/lejön, lépésről lépésre, fokként teszi. [...] Igen – folytatja Bernát – az alászállásnak, éppúgy mint a felmenetelnek fokai vannak.” Ezeket a fokokat a következőkben állapítja meg: az „ég magasából a testbe”, innen a „keresztig”, és a „haláig”⁶²³.

A megtestesülés terve öröktől fogva a Szentháromság szívében volt. Bár egyedül a Fiú testesült meg, mégis valamiképpen az egész Szentháromság közös műve volt. A Szentháromságon belül az Atya művének tulajdonítjuk különösképpen a teremtés mellett a Fiú elküldését, hiszen az ő atyai jóságának tervében, mely a békére vonatkozott, kezdettől fogva benne volt a Fiú elküldése.⁶²⁴ Tehát egyfelől az Atya küldte el a Fiút: „Isten, az Atya elküldte őt a földre, mint irgalmával teli zsákor”⁶²⁵. Ennek a küldetésnek engedelmeskedett Krisztus eljövételétől egészen kereszthaláláig. Másfelől azonban ez az elküldés nem a Fiútól idegen, rajta kívül álló küldetés, hiszen az Atya és a Fiú akarata között teljes az egység. „Ez az elküldés valóban egyszerre mutatja az Atya jóakarátát azáltal, hogy nagylelkűen elküldi a Fiát, és a Fiú jóakarátát, aki önként engedelmeskedik neki.”⁶²⁶ Ezt a tökéletes egységet és szabadságot egyszerre fejezi ki az, hogy Krisztus értünk adatott és értünk született.⁶²⁷ A Fiú maga akarta, hogy őt küldje az Atya. „A mi segítségünkre az Úr azt akarta, hogy az Atya őt küldje el. Miért ne hajlitaná le az egeket mi miattunk, amikor szintén mi miattunk az egek Királya lehajolt úgy, hogy ujjával irt a földön (Jn 8,6)?”⁶²⁸ Szabadon, saját akaratából lett emberré.⁶²⁹ Krisztus születésének körülményeivel kapcsolatban is hangsúlyozza Bernát a Fiú szabadságát. Isten Fia szabad

⁶²² Id. *Cant* 20,3., in *SCh* 431, 129-131.: „Felvéve a testet leereszkedett (*condescendit*) hozzám.”; ld. még: *Asc* IV,6., in *Sermons pour l'année* 534, in *SBO* V, 142.

⁶²³ *Div* 60,1-2., in *Sermons divers* II,61., in *SBO* VI, 291.

⁶²⁴ Id. *Pent* II,2., in *Sermons pour l'année* 561, in *SBO* V, 166.

⁶²⁵ *Epi* I,2., in *Sermons pour l'année* 181., in *SBO* IV, 292.; ld. még: *Div* 45.4., in *Sermons divers* II, 21., in *SBO* VI, 264.

⁶²⁶ *Cant* 8,4., in *SCh* 414, 180-181.

⁶²⁷ Id. *Miss* III,14., in *SCh* 390, 200-203.: „*Jam de nobis nato et dato...*”

⁶²⁸ *Ded* V,6. in *Sermons pour l'année* 834., in *SBO* V, 392.

⁶²⁹ Id. *Oct Pasch* I,1., in *Sermons pour l'année* 500.; in *SBO* V, 112.; ld. még: *Div* 34,2., in *Sermons divers* I, 258.; *VigNat* III,1., in *Sermons pour l'année* 88.; *Cant* 28,2., in *SCh* 431, 348-351.

akaratú döntése volt, hogy ilyen módon akart megszületni. Télen és éjszaka, szegényen, istállóban és gyermekként. Mint Istennek, megvolt a hatalma rá, hogy ő válassza meg a körülményeket.⁶³⁰ Ilyen szavakat használ Bernát: „*eligere*”⁶³¹ választ; „*voluit*”⁶³² akart.

11.2. KIÜRESÍTÉS, MEGALÁZKODÁS, ALKALMAZKODÁS, LEKICSINYÍTÉS

Az Isten Fia alászállásával kiüresítette önmagát, vagyis otthagyta isteni dicsőségét, királyi méltóságát. Ő, akiben a teljesség volt, kiüresítette önmagát értünk. „*Valóban, aki maga volt a teljesség, kiüresítette önmagát (Fil 2,7), hogy igazságunkká, megszentelődésünké és megváltásunkká legyen (1Kor 1,30).*”⁶³³ Eljött királyi trónjáról, hogy megélje és testében megszentelje a szegénységet.⁶³⁴ Az Úr „leült”, kegyesen lealacsonyodott hozzánk, bűnösökhöz. „*És amikor leült, odajöttek hozzá tanítványai*» (Mt 5,1). [...] *Leült tehát, hogy – akihez még az angyalok sem tudtak álltában elérni – a vámosok és bűnösök is odamehessenek (Mt 9,10), megközelíthesse Mária Magdolna (vö. Lk 8,44) és megközelíthesse a kereszten a lator (Lk 23,42).*”⁶³⁵ A Völegény egészen annyira kiüresítette önmagát, hogy szüksége van arra, hogy táplálkozzon „*legeljen*”⁶³⁶. „*Ezért üresítette ki önmagát*» (Fil 2,7) egészen odáig, hogy *legelnie kell neki, a mindenség pásztorának. A »liliomok között« (Én 2,16) találjuk.*”⁶³⁷

A megtestesülésben Isten alkalmazkodik a mi emberi állapotunkhoz. Ott keres meg bennünket, ahol vagyunk. Leereszkedik és olyanként adja magát, amilyennek helyzetünk megkívánja.⁶³⁸ Bernát gyakran használja az árnyék képét, amikor a megtestesülés misztériumáról beszél azért, hogy kifejezze Istennek ezt az alkalmazkodását emberi korlátainkhoz. Mivel képtelenek voltunk őt saját lényegében –

⁶³⁰ Id. Nat III, 1-2., in *Sermons pour l'année 138-140.*

⁶³¹ Nat III, 1., in *Sermons pour l'année 138-140.*, in SBO IV, 258.

⁶³² Nat III, 2., in *Sermons pour l'année 138-140.*, in SBO IV, 258.

⁶³³ NatBMV 3., in *Sermons pour l'année 701.*, in SBO V, 277.

⁶³⁴ Id. VigNat I, 5., in *Sermons pour l'année 79-80.*; Nat III, 2., in *Sermons pour l'année 139-140.*; Nat IV, 1., in *Sermons pour l'année 144.*

⁶³⁵ OmnSanct I, 6., in *Sermons pour l'année 769-770.*, in SBO V, 331.

⁶³⁶ Én 2,16 a Vulgata szövege szerint: „*Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia*”; Id. Cant 70,1., in SCh 511, 58-61.

⁶³⁷ Cant 70,4., in SCh 511, 64-65.

⁶³⁸ Id. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 142.

isteni mivoltában felismerni, alkalmazkodott a bűn következtében elhomályosult szemünkhöz azáltal, hogy emberi alakot vett fel, a test felhőjébe, árnyékába burkolta magát, így mérsékelve mérhetetlen ragyogását.⁶³⁹

„Ezen okból a lelkek legjóságosabb Megváltója és orvosa lejtött magasságából (ab altitudine sua), és fényességét gyenge szemeinkhez mérsékelte. Beburkolta magát, mintegy lámpással, vagyis azzal a dicsőséges és tökéletesen tiszta testtel, melyet felvett. Ez ugyanis az az oly könnyű, ragyogó felhő, amelyen – a prófétai jóvendülés szerint – fel kellett emelkednie, hogy lemenjen Egyiptomba (Iz 19,1).”⁶⁴⁰

Simon rövid tanulmányában rámutat arra a három szentírási szövegrészletre, melyre Bernát különösen is támaszkodik, amikor ezt a képet használja: Lk 1,35: *„A Magasságbeli ereje borít be árnyékával”*; Siralm 4,20: *„Lélek az Úr Krisztus a mi szemünk előtt, akinek azt mondtuk: a te árnyékodban élünk a nemzetek között”⁶⁴¹*; Én 2,3: *„Az ő árnyékában kívánok megpihenni; és gyümölcse édes az ínyemnek”⁶⁴²*. Mindhárom szentírási szakaszban az „árnyék”, Krisztus árnyéka nem más, mint az ő teste, embersége, egyrészt kinyilatkoztatja, másrészt viszont el is takarja előlünk Isten jelenlétét.⁶⁴³ Azt már láttuk, hogy a tanítványoknak is szüksége volt erre a felhőre, árnyékra, hogy a testen keresztül felismerjék és eljuthassanak a lélekhez.⁶⁴⁴ Még Szűz Máriának is szüksége volt rá, hogy be tudja fogadni Isten mérhetetlen ragyogását. *„Ezért takarta be árnyékával a Magasságbeli ereje a Szület is (Lk 1,35), nehogy – bár páratlan sas volt ő – megsértve a túlságosan nagy ragyogással, ne tudja elviselni az istenségnek ezt a szikrázó fényét.”⁶⁴⁵*

Isten azonban nem csak gyenge szemeinkhez alkalmazkodott, hogy láthassuk őt, hanem éltető táplálékunk is akart lenni. A paradicsomban – Bernát tanítása szerint – az Ige nem csak az angyalok kenyeré volt, hanem az emberé is. Az Ige, annyira alkalmazkodott hozzánk, akik a bűn következtében isteni hasonlatosságunkat felcseréltük

⁶³⁹ Id. Adv III,1., in *Sermons pour l'année* 52-53.

⁶⁴⁰ Adv I,8., in *Sermons pour l'année* 44., in *SBO* IV, 167.

⁶⁴¹ A Vulgata szerint: „*Spiritus oris nostri, Christus Dominus, [...] cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.*”

⁶⁴² Id. SIMON, M., *Saint Bernard à l'ombre du Christ. Une mystique de l'Incarnation rédemptrice*, in *CollCist* 72 (2010) 111-112.

⁶⁴³ Id. Adv I,10., in *Sermons pour l'année* 45., ld. még: Asc IV,1., in *Sermons pour l'année* 530.; Asc III,3., in *Sermons pour l'année* 525., in *SBO* V, 132-133.; vö. Vošický, B., *In Liebe heilen. Die Begriffe „sacramentum” und „mysterium” in den Werken, Bernhards von Clairvaux*, Verein der Heiligenkreuzer Hochschulfreunde, Heiligenkreuz 1987, 37.

⁶⁴⁴ Asc VI,11., in *Sermons pour l'année* 548., in *SBO* V, 156.

⁶⁴⁵ Asc III,3., *Sermons pour l'année* 525., in *SBO* V, 133.

az állatéval, hogy mintegy takarmánnyá lett értünk.⁶⁴⁶ „Isten Igéje szénává lett értünk”⁶⁴⁷ azért, hogy mi is képesek legyünk táplálkozni belőle. Ezt a metaforát a karácsony ünnepköréhez kapcsolódva gyakran fejt ki Bernát. Hiszen az Ige Betlehemben születik, vagyis a kenyér házában, istállóban, az állatoknak szánt helyen. Jászolba fektetik, ahová a takarmányt szokták tenni, az állatok számára. Bernát ennek a képnek a segítségével összekapcsolja az eucharisztia szentségét az Ige megtestesülésével.⁶⁴⁸

„»Olyanná lettem előttem mint az állat, de mindig veled maradok« (Zsolt 72,22) Az ilyen állat megismeri gazdáját és megtalálja Urának jászlát (Iz 1,3), ahol egy nagyon is szent takarmány van elhelyezve számára. És ez a széna az angyalok kenyere (Zsolt 77,25). Ő maga az élő kenyér (Jn 6, 41.51), akiből az embernek élnie kellett volna. De mivel az ember olyanná lett mint az állat, a kenyér szénává lett, hogy legalább így belőle éljen az ember.”⁶⁴⁹

Továbbá, mivel képtelenek voltunk Istent isteni nagyságában felfogni, kicsiségünkhöz is alkalmazkodott.⁶⁵⁰ „Gyermek adatott a gyermeknek.”⁶⁵¹ Alászállásában egészen kicsivé, gyengévé, oktalanná lett. „Ugyan mi gyöngébb, mint az érzékeny test, és mint az egészen kicsi gyermek törékeny tagjai? Ki oktalanabb, mint a csecsemő, aki nem ismer mást csak édesanyja keblét?”⁶⁵² Gyermekként akart megszületni, vállalva a gyengeséget. Aki maga a Bölcsesség, úgy akart megszületni, mint a gyermek, aki még nem használja értelmét.⁶⁵³ Istenek ezt a kicsivé válását Bernát a *Verbum abbreviatum* – lekicsinyített, lerövidített Ige fogalmával írja körül.⁶⁵⁴ Az isteni Ige lekicsinyítésének, hozzánk arányosulásának gyönyörű parafrázisát adja az *Énekek énekéről* szóló 16. beszédjében, mikor is a megtestesülést Elizeus próféta csodájához hasonlítja, ahogyan ő feltámasztotta a halott kisgyermeket. A próféta ráfekve a gyermek testére mintegy lekicsinyítette, összehúzta saját testének tagjait (*sese contraxit*).⁶⁵⁵ Hasonlóképpen

⁶⁴⁶ vö. BOSCH, A., *Dieu devenu connaissable dans le Christ...*, 12.

⁶⁴⁷ *Epi I,2.*, in *Sermons pour l'année 181.*, in *SBO IV*, 293.: „*Dei Verbum propter nos factum est fenum*”.

⁶⁴⁸ *Id. VigNat I,6.*, in *Sermons pour l'année 80.*, in *SBO IV*, 201-202.

⁶⁴⁹ *Circ III,2.*, in *Sermons pour l'année 168.*, in *SBO IV*, 283.; *Id még: Cant 35,4-5.*, in *SCh 452*, 90-95.

⁶⁵⁰ *Id. PIV 1.*, in *SCh 526*, 112-113.

⁶⁵¹ *VigNat IV,1.*, in *Sermons pour l'année 98.*, in *SBO IV*, 220.

⁶⁵² *Asc IV,6.*, in *Sermons pour l'année 534.*, in *SBO V*, 142.

⁶⁵³ *Id. Nat III,2.*, in *Sermons pour l'année 139-140.*

⁶⁵⁴ *Id. Nat I,1.*, in *Sermons pour l'année 126.*, in *SBO IV*, 244.; Megjegyzés: Ez a kifejezés tulajdonképpen a Róm 9,28 patrisztikus fordításából származik, melyet Bernát gyakran Krisztus egyszerű szinonimájaként használ.

⁶⁵⁵ *Cant 16,1.*, in *SCh 431*, 40-41.

cselekedett Krisztus, a „*tettben és szóban hatalmas próféta*” (Lk 24,19), amikor leszállt, „*leereszkedett*” (*condescendit*) az égből hozzánk, akik bűneink miatt halottak voltunk.

„Megkönyörült a megholton, ráhajolt arra, aki ott feküdt, lekicsinyítette és hozzáarányosította magát az én kicsiségemhez. [...] A Próféta szemével megérintette az enyémet, ragyogó fénnel vonva be a belső ember arcát, hittel és értelemmel. [...] Ráhelyezte ajkát az enyémre, hogy »arcomba lehelje másodszor is az élet leheletét« (Ter 2,7 ≠), de egy szentebbet, mint az első alkalommal. Mert az első alkalommal »élő lényé« teremtett, másodszor azonban »éltető lélekké« (1Kor 15,45 ≠). Rátette kezét az enyémre, »példát adva nekem a jótettek« (Tit 2,7 ≠), az engedelmesség mintájaként.”⁶⁵⁶

11.3. UNIO HYPOSTATICA – KRISZTUS ISTENSÉGE ÉS EMBERSÉGE

Ahogy már említettük, Krisztusnak mint Közvetítőnek, aki kibékíteni jött Istent és embert, mindkét természetet birtokolnia kellett ahhoz, hogy ezt be tudja teljesíteni. Ahhoz, hogy Isten Fia valóságos közvetítő és megváltó legyen, fel kellett vennie az emberi természetet.

A két természet egybekapcsolódásának módjára vonatkozóan az „*assumptus homo*” kérdésesnek tűnő fogalmát használja Bernát. Diepen nagyszerű tanulmányában azonban felhívja figyelmünket arra, hogy

*„[...] attól még, hogy valaki arról beszél, hogy egy ember egyesült az Igével (gondolunk itt az *assumptus homo* minden variációjára: *homo assumptus, suspectus, adoptatus, electus a Deo, unitus, copulatus Deo, indutus Deo...*), nem jelenti feltétlenül – sem kifejezetten, sem bennfoglaltan – annak tagadását, hogy az Ige maga ez az ember. [...] Mondhatjuk tehát általánosságban, hogy a XII. századi szerzők *assumptus homo*-ja tisztán nyelvtani⁶⁵⁷ jellegű. Vagyis messze voltak attól, hogy Jézus Krisztus személyében két alanyt különböztessenek meg, más és más valakit, egy Istent és egy embert.”⁶⁵⁸*

Ellentétben a Nesztoriusz tanításában található valóságos *assumptus homo*-val, mely valóban két hyposztazist vall az egyetlen Krisztusban. Másfelől Diepen arra a lényeges pontra is rávilágít, melyet a jobb megértés miatt fontos tudatosítanunk, hogy az

⁶⁵⁶ Cant 16,2., in SCh 431, 44-47.

⁶⁵⁷ Megjegyzés: Diepen megkülönböztet valóságos és látszólagos *assumptus homo*-t; az utóbbinak pedig három fajtáját: nyelvtanit – ahol csak megnevezésről van szó; polémikusat – melyben apollinarista nézetekkel szemben hangsúlyozzák Krisztus „tökéletes emberségét”; misztikusat – melyben az ember fogalom az egész emberséget fejezi ki, és így az Ige megtestesülése szoros összefüggésben áll a megváltással. ld.: DIEPEN, H. M., *L'Assumptus Homo patristique*, in *Revue thomiste* 63 (1963) 232-233. Szent Bernátnál mindhárom látszólagosnak tekinthető megfogalmazással találkozunk.

⁶⁵⁸ DIEPEN, H. M., *L'Assumptus Homo patristique*, 227.

egyházatyák gyakran úgy használják az *ember* és *emberség* fogalmakat, mint szinonimákat.⁶⁵⁹

Bernát úgy is beszél erről a testről, mint ruháról, melyet az Ige magára öltött.⁶⁶⁰ Mégsem vádolhatjuk őt rögtön doketizmussal. Ha megnézzük egy kicsit közelebbről, hogy milyen testet vett fel, akkor könnyebben megérthetjük Bernát megfogalmazását. Clairvaux apátja világosan tanítja, hogy az Ige valóságos emberséget vett fel, teljesen egyet a miénkkel, a bűnt kivéve; hogy a megtestesülésben Máriától magára öltött test valóban és igazán az édesanya testéből való volt.⁶⁶¹ Bernát hangsúlyozza: „*Nem elég azt mondani, hogy mint egy közülünk, hanem egy lett közülünk. Kevés az, hogy egyenlő lett az emberrel, mert ő ember lett.*”⁶⁶² Isten Krisztusban eggyé lett az emberrel, akit meg akart menteni.⁶⁶³

Bűntelenségének egyik jele, hogy annyira szabadon cselekedett és élt a testben, hogy semmiféle ellentét nem volt benne a test és a lélek között, mely feszültség bennünk éppen a bűn miatt van meg. Az, hogy felvett emberi teste csak olyan volt számára, mint egy ruha, nem a természet valótlanágát jelenti, hanem ezt a végtelen szabadságot, hogy a test nem volt számára teher, mert nem ellenkezett benne a lélekkel.

„*Az Ige leszállt finom isteni természetéből (a sua subtilitate descenderat), hogy durvább öltözetet vegyen fel (acceperat). Igen, testté lett (Jn 1,14), és így egy durvább és nehezkesebb dolgot használt fel. [...] Márpedig ez az Ige azért, hogy a legtisztább testtel és a legszentebb lélekkel egyesült (unierat sibi), teljesen szabadon irányította testének cselekedeteit. Egyfelől azért, mert ő volt a bölcsesség és igazságosság (1Kor 1,30), másfelől, mert nem volt tagjaiban semmi olyan törvény, mely értelmének törvényével ellenkezett volna (Róm 7,23).*”⁶⁶⁴

Mégis, ez a durvább öltözet csak istenségéhez képest az, de a mi „súlyos”, bűnnel terhelt emberségünkhöz képest csak könnyed felhő. „[...] »felszállva a könnyű felhőre«

⁶⁵⁹ Id. DIEPEN, H. M., *L'Assumptus Homo patristique*, 230-232.

⁶⁶⁰ Az Ige embersége mint öltözet előkerül a feketeség szimbólumával, illetve Jákob kecskebőrbe öltöztetésének képével jelölve is. *Cant* 28,2-3., in *SCh* 431, 348-353. Csakhogy Krisztust Mária öltöztette ebbe a ruhába, mely sokkal nemesebb és szentebb, tőle vette fel azt a testet, amelyben mindenben hasonlónak lett testvéreikhez, kivéve a bűnt.

⁶⁶¹ Id. JELLY, F.M., *Christocentric Devotion to Mary...*, 101.; Id. *Cant* 78,4., in *SCh* 511, 248-249.

⁶⁶² *Cant* 59,2., in *SCh* 472, 204-205.

⁶⁶³ Id. BODARD, C., *Chrisus-Spiritus. Incarnation et résurrection dans la théologie de Saint Bernard*, in *Sint Bernardus van Clairvaux. Gedenkboek door monniken van de Noord- en Zuidnederlandse Cisterciënser abdijen, samengesteld bij het achtste eeuwfeest van Sint Bernardus' dood, 20 Augustus 1153-1953*, Uitgeverij De Forel, Rotterdam 1953, 93.

⁶⁶⁴ *HebdSanct* 13., in *Sermons pour l'année 461*, in *SBO* V, 65-66.

(Iz 19,1 ≠), vagyis felvéve (*assumens*) egy, a bűn minden romlásától mentes testet. Valóban felhőről van szó, ha összehasonlítjuk dicsőségének ragyogásával, de ez a felhő igazán könnyű, ha a mi romlottságunk súlyával hasonlítjuk össze.”⁶⁶⁵ Másutt Krisztus büntelenségének okát egyfelől Atyja istenségében, másfelől édesanyja tisztaságában szemléli.⁶⁶⁶

Jézus Krisztus valóságos emberségéhez hozzátartozik a növekedés korban, bölcsességben, kegyelemben, és így az emberi tudásban is. Bernát azonban távol tartotta magát azoktól a vitáktól, melyek Krisztus emberi tudásáról szóltak. Beszédei alapján az tűnik ki, hogy a Szentlélek adományainak köszönhetően egyfajta tökéletes, beteljesedett tudást tulajdonít neki; amellet, hogy elismeri, sőt hirdeti fáradságos, szenvedéssel teli emberi tapasztalatát.⁶⁶⁷ Így ügyel arra, hogy mindig megőrizze Krisztus istenségének tudatát, melyet emberként folyamatosan, lépésről lépésre nyilatkoztatott ki. Ezt fejezi ki az is, amikor Jézus Krisztusról úgy beszél – Jeremiás próféta alapján – mint már anyja méhében is érett férfiről.

„Ne zavarjon meg, hogy másutt ezt olvasod ő róla: »Jézus pedig növekedett bölcsességben, korban és kegyelemben Isten és emberek előtt« (Lk 2,52 ≠). Mert amit itt a bölcsességről és a kegyelemről mond, nem aszerint kell érteni, ami volt (quod erat), hanem ahogyan megjelent (apparebat). Vagyis nem mintha hozzáadódott volna bármi új, amit azelőtt nem birtokolt volna, hanem úgy tűnt, mintha hozzáadódna (accedere videretur), amikor ő maga úgy akarta, hogy látható legyen (quando volebat ipse, ut videretur). [...] Világos tehát, hogy Jézusnak mindig értett (virilem) lelke volt, még ha a testben nem is mindig mutatkozott meg a felnőttesség (etsi semper in corpore vir non apparuit). Miért is kételkednék abban, hogy férfi (virum) volt anyja méhében, ha nem kételkedem abban sem, hogy ugyanott Isten volt? Kisebb dolog ugyanis férfinak lenni, mint Istennek.»⁶⁶⁸

Fontos itt megjegyeznünk, hogy a Krisztusnak tulajdonított emberi tökéletesség, valamint a növekedés egymásnak ellentétes megállapításában az egyházatyák véleménye is különbözik. Bernátnak az imént idézett szövegrésze azokkal egyezik, akik Jézus értelmi növekedését bizonyos szempontból látszólagosnak tekintették. Vagyis a fejlődését inkább csak a megnyilvánulásában látták, nem abban a bölcsességben, ami kezdettől fogva az övé volt az unio hypostaticának – istenség és emberség személyi egységének –

⁶⁶⁵ *EpiV* 4., in *SCh* 526, 94-95.; ld. még: *Ann* II,5., in *Sermons pour l'année* 420, in *SBO* V, 34.

⁶⁶⁶ *Id. Circ* II,1., in *Sermons pour l'année* 163, in *SBO* IV, 277.

⁶⁶⁷ *Id. BOSCH, A., Dieu rendu accessible dans le Christ...*, 201-203.

⁶⁶⁸ *Miss* II,10., in *SCh* 390, 148-151.

köszönhetően. Azt kell itt látnunk, hogy Bernát egészen a megváltás és a húsvét fényében szemléli a megtestesülés lényegét. Vagyis az emberi gyengeség mélyén, – mely mindig a keresztre utal – Jézus mégis erős marad, hogy megmentsen minket. Clairvaux apátjának megközelítése tehát nem annyira pszichológiai, hanem sokkal inkább teológiai.⁶⁶⁹ Mégis találunk Szent Bernátnál olyan szövegrészeket is, ahol érzékelhető Jézus Krisztus valóságos emberi növekedése. Amikor azt mondja az angyal Máriának, hogy aki tőle születik „*nagy lesz*” (Lk 2,32), Bernát felteszi a kérdést. „*De miért »lesz« (erit) és nem már most »van« (est) nagy? [...] Talán azért, mert az, aki nagy Istenként, nagy legyen emberként is.*”⁶⁷⁰

Az emberi tudás helyett pedig Bernát Jézus Krisztusban inkább emberi tapasztalatról beszél.⁶⁷¹ „*Így, amit öröktől fogva ismert tudás által, emberré lévén megtanulta az időben és tapasztalat által. [...] Felvette a halandóságot, hogy megtapasztalja törekénységünket és együtt érezzen.*”⁶⁷² Krisztus, bár megtestesülése előtt is irgalmas volt, megtestesülésével tapasztalatot szerezvén az ember nyomorúságáról másképpen lett irgalmas, mint azelőtt – tanítja Bernát.⁶⁷³ Lehet, hogy ez teológiailag merész gondolatnak tűnik – tudniillik, hogy a megtestesülés hozzáadott volna valamit az Ige isteni szépségéhez⁶⁷⁴, – mégis Bernát gondolatmenetéből egyértelműen feltárul, hogy tudásának nem a tartalma változott meg, hanem a módja.⁶⁷⁵

Lássuk most azt, hogy Bernát miként beszélt Jézus Krisztus személyében a két természet egységéről. Jézus Krisztusban Isten egészen egy lett az emberrel. Isten Fia Mária fia lett.⁶⁷⁶ *Karácsony vigiliájára* szóló 3. beszédjében hasonlóképpen mint *A Megfontolásról* c. értekezésében, valamint *Karácsony ünnepére* szóló 2. beszédében három valóságot (Ige, test, lélek) lát egyesülni Krisztus egyetlen személyében⁶⁷⁷, a

⁶⁶⁹ Id. HUILLE, M.-I., REGNARD, J., in *SCh* 390, 150-151.

⁶⁷⁰ *Miss* III,13., in *SCh* 390, 198-199.

⁶⁷¹ Id. BOSCH, A., *Dieu rendu accessible dans le Christ...*, 192-193.

⁶⁷² *EpiV* 4., in *SCh* 526, 94-97.

⁶⁷³ Id. *Cant* 56,1., in *SCh* 472, 138-139.: „*Tapasztalat által tudta megismerni az emberi nyomorúságot, és »irgalmassá lenni« (Zsid 2,17). Ismerte ugyan már azelőtt is ezeket, de másként.*”; vö. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 142.; HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 237-238.

⁶⁷⁴ Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale...*, 141.

⁶⁷⁵ Id. BOSCH, A., *Dieu rendu accessible dans le Christ...*, 195.

⁶⁷⁶ Id. *Asc* VI,1., in *Sermons pour l'année 542*, in *SBO* V, 150.

⁶⁷⁷ *Nat* II,4., in *Sermons pour l'année 135*, in *SBO* IV, 254.; ld. még: *Div* 80,1., in *Sermons divers* II, 103., in *SBO* VI, 320.: „*Személyi egység jellemzi Krisztust. (Unitas personalis in Christo.)*”

Szentháromság mintájára, ahol a három személy csak egyetlen lényeket, isteni természetet birtokol.

„Ugyanúgy, ahogyan istenségében a Háromság Személyekből áll, és egységük az egyetlen lényekben (substantia) valósul meg, úgy ebben a különleges összekapcsolásban (commistione) (aki a megtestesült Ige) a lények (substantia), egy háromságot alkotnak, az egység pedig a személyben van. És ugyanúgy, ahogyan Istenben a Személyek nem törlik meg (scindunt) az egységet, és az egység sem kisebbíti (minuit) a Háromságot, úgy Krisztusban az egyetlen személy nem keveri össze (confundit) a szubsztanciákat, és a szubsztanciák sem rombolják le (dissipant) a személy egységét.”⁶⁷⁸

Jézus Krisztus egyetlen személyében a megtestesüléskor tehát az isteni Ige (Verbum), a test (caro), és a lélek (anima) egyesül, és „ez a három valóság egyet alkot, és ez az egység hármassá, nem a szubsztanciák keveredése (confusione) által, hanem a személy egysége által”⁶⁷⁹. Amikor Bernát kiemelve beszél a test és a lélek valóságáról, akkor Jézus Krisztus valóságos emberségét szeretné ezzel hangsúlyozni, valamint azt, hogy az emberi természetet egész valóságában emeli fel istenségébe. „Így tehát az emberi test és lélek valóságos szubsztanciáját vette fel (suscepit), és mindkettő valóságos természetét; sem a test, sem a lélek szenvedéseitől nem volt mentes (illi deferunt); de ebből következik az is (ex hoc), hogy mindkettőben megdicsőítettet.”⁶⁸⁰

Itt ismét találkozunk a csók szimbólumával. Az ajak csókja jelentette a Szentháromságban az Atya és a Fiú egységét; de jelenti Bernát számára azt a szintén egyetlen és kizárólagos személyes kiváltságot, ami/aki a megtestesült Ige valósága az isteni Ige által felvett emberség számára.⁶⁸¹ A szimbólumot a következőképpen fejti ki Bernát:

„Ha az ajak, amely adja a csókot, az Ige, aki felvette a mi testünket (Verbum assumens); ha az ajak, amely befogadja, az az Ige által felvett test (caro quae assumitur), a csók – mivel egyképpen származik (conficitur) attól aki adja és attól aki befogadja (ab osculante et osculato) – maga a személy, mely az Ige és a test egységéből tevődik össze (compacta), »a közvetítő Isten és az emberek között, az ember Jézus Krisztus« (1Tim 2,5). [...] Boldog csók, és csodálni való rendkívüli kegyesség, melyben nem ajkak helyeződnek egymásra, hanem Isten egyesül az emberrel (Deus homini unitur). Ott az ajkak érintkezése a lelkek ölelését (complexum) jelenti, itt azonban a természetek szövetsége (confoederatio), az

⁶⁷⁸ VigNat III,8., in *Sermons pour l'année* 94-95., in SBO IV, 217.

⁶⁷⁹ VigNat III,8., in *Sermons pour l'année* 94-95., in SBO IV, 218.

⁶⁸⁰ Div 34,4., in *Sermons divers* I, 261., in SBO VI, 231.

⁶⁸¹ Id. Cant 2,2., in SCh 414, 84-85.:

istenit és emberit köti össze, »kibékítve azt, ami a földön van és azt, ami az égben van« (Kol 1,20 ≠).»⁶⁸²

Clairvaux apátja vallja az istenség és emberség teljes valóságát Jézus Krisztus egyetlen személyében, következésképpen világosan megtaláljuk nála a *communicatio idiomatum* tanítását is. Annyira nagy volt Isten jóindulata irántunk, hogy lejött egészen a mi agyag mivoltunkba, s így összekapcsolódott anyag és Isten, gyengeség és fenség, kicsinység és magasztosság. *„Következésképpen hinnünk kell, hogy mindaz, amit Isten cselekedett benne, azt az agyag (limus) cselekedte, és amit az agyag elviselt, azt kell mondani, hogy egy kimondhatatlan és felfoghatatlan titok révén Isten viselte el benne.»*⁶⁸³

Meg kell még emlitenünk, hogy Szent Bernátnál is előkerül a csel és elrejtés patrisztikus gondolata. Jézus Krisztusban az istenség elrejtőzése az emberség mögött,⁶⁸⁴ hogy az ördög és a hitetlenek ne tudják kifürkészni Isten tervét. Nem mintha meg tudnák akadályozni Isten művét, hanem mert Isten így látta jónak, így akarta.⁶⁸⁵ Ennek egyik képét a Jelenések könyvében található hét pecséttel lezárt könyvben szemléli Bernát. Ez egyfelől Krisztus valóságos emberségét jelenti számára⁶⁸⁶, másfelől viszont a hét pecsétben, – melyet senki sem képes feltörni – Krisztus életének különböző eseményeiben rejlő istenségét.⁶⁸⁷ A másik kép – bibliai esemény, mely ugyanezt fejezi ki Bernát számára: Jákob csele a kecskebőrrel.

11.4. SZŰZ MÁRIA SZEMÉLYE

A megtestesülés módjának, mikéntjének titkát egyedül Szűz Mária és Isten ismeri – mondja Bernát.

„»A Szentlélek száll le rád,« (Lk 1,35). Mit jelent ez: »és a Magasságbeli ereje borít be árnyékával«? »Aki meg tudja érteni, értse meg.« (Mt 19,12). Ki tudná értelmével felfogni, eszével megérteni, – kivéve azt, aki egyedül méltó volt a boldog megtapasztalásra – hogy miként áradt (infunderit) a szűzi méhbe ez a megközelíthetetlen fényesség (vö. 1 Tim 6,16), és hogy elviselhesse a megközelíthetetlen hozzá közeledését, ugyanennek a testnek ebből

⁶⁸² Cant 2,3., in SCh 414, 84-85.

⁶⁸³ VigNat III,8., in Sermons pour l'année 94., in SBO IV, 217.

⁶⁸⁴ Id. VigNat IV,6., in Sermons pour l'année 101.

⁶⁸⁵ Id.: Miss II,13., in SCh 390, 156-157.

⁶⁸⁶ Id. Pasch I, 11., in Sermons pour l'année 480-481.

⁶⁸⁷ Id. Pasch I, 11., in Sermons pour l'année 480-481., in SBO V, 87.

*a részecskéjéből, melyhez megelevenítve azt hozzáarányosította magát, az összes többinek hogyan adott árnyékot.”*⁶⁸⁸

Ha röviden áttekintjük Bernáttal az angyali üdvözet eseményét, megállva egy-egy jelentős mondatnál, akkor kirajzolódnak előttünk Szűz Máriáról, illetve az ő megtestesülés misztériumában kapott szerepéről szóló tanítása lényegi pontjai. Bernát gyakran állítja szembe a bűnbeesés és az angyali üdvözet történetét. Így rámutat arra, hogy Isten ugyanazon az úton keresztül gyógyít bennünket, ahogyan a kígyó halálos mérge belénk hatolt, egy asszonyon keresztül, és a halláson keresztül.⁶⁸⁹ Szépen kirajzolódik az Éva – Mária párhuzam, mely tanítást megtaláljuk már Jusztinosznál, Iréneusznál, valamint Tertullianusznál is.⁶⁹⁰ Mária hozza helyre azt, amit Éva elrontott, azzal hogy a halál gyümölcse helyett az élet gyümölcsét kínálja nekünk.⁶⁹¹

Az angyali üdvözet szentírási szövegéből először azt nézzük meg, hogy mit jelent Bernát szerint az, hogy Mária „kegyelemmel teljes” (Lk 1,28). Háromféle módot jelöl meg, mely szerint Szűz Mária kegyelemmel teljes. Az egyik a szüzessége, másik alázata, a harmadik pedig Istenanyasága.⁶⁹² A három közül Mária istenanyaságát tekintette a legnagyobb kiváltságának⁶⁹³, hiszen ez különbözteti meg mindazoktól (apostoloktól), akik bár elteltek Szentlélekkel és kegyelemmel, mégis egészen másképpen mint Mária.⁶⁹⁴ Bernát csodálja Máriában ezt a teljesen egyedi kegyelmet: a szüzesség és termékenység összekapcsolódását, és azt, hogy nem akárkinek, hanem Istennek lett anyja.⁶⁹⁵

*„Soha nem lehetett hallani (Jn 9,32), hogy szűz maradt volna az az asszony, aki gyermeket szült, sem, hogy anya lett volna, aki szűz maradt. A dolgok rendje szerint soha nincs szüzesség ott, ahol a termékenységet dicsérik, sem termékenység, ahol a szüzességet hirdetik (praedicatur). Egyedi és egyedüli, hogy benne a szüzesség és termékenység egymásra lelt (vö. Zsolt 84,11).”*⁶⁹⁶

⁶⁸⁸ Miss IV,4., SCh 390, 214-215.

⁶⁸⁹ ld. GOBRY, I., *Conférences sur Saint Bernard de Clairvaux*, 97.

⁶⁹⁰ vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Mária az üdvtörténetben* SZIT, Budapest 2004, 124.

⁶⁹¹ ld. NatBMV 6., in *Sermons pour l'année 703*.

⁶⁹² ld. Assump VI., in *Sermons pour l'année 680-681*.

⁶⁹³ vö. JELLY, F.M., *Christocentric Devotion to Mary...*, 103.

⁶⁹⁴ ld. Miss III,2., in SCh 390, 174-175.

⁶⁹⁵ ld. Miss I,7., in SCh 390, 122-123.

⁶⁹⁶ VigNat III,9., in *Sermons pour l'année 95.*, in SBO IV., 218.; ld. még VigNat III,7., in *Sermons pour l'année 93*.

A szüzesség állandóságának mindhárom aspektusát megtaláljuk Bernátnál. Mária szűzen fogant – szűz volt a szülés előtt⁶⁹⁷ – szülése közben⁶⁹⁸, és ide tartozik az is, hogy fájdalom nélkül szült⁶⁹⁹. Mária a szülés után is szűz maradt⁷⁰⁰.

Az angyal így folytatja a köszöntést: „*az Úr van teveled*” (Lk 1,28). Bernát számára ez a rövid mondat nagyon gazdag jelentést hordoz. Az Úr már Máriával volt, mielőtt az angyal köszöntötte volna. Mert, – mondja Bernát – „*a Király megkívánta szépségét*” (Zsolt 44,12). Már láttuk az előzőekben is, hogy Isten mindig megelőző szeretettel van az ember iránt, és előre felkészíti különösen azokat, akikre valamilyen küldetést bíz. Szűz Máriát Isten megelőző szeretete készítette elő, hogy a Megváltó édesanyja legyen.⁷⁰¹ Kiválasztottságát előre jelzik mind a róla szóló prófécia, mind pedig az Ószövetségben megmutatkozó számos előkép is.⁷⁰² Máriát maga a Szentháromság készítette elő saját méltó hajlékává a hit és a cselekedetek által.⁷⁰³ Mária előbb fogadta be Istent lelke tisztaságába, mint méhébe. Bár embersége szerint egyedül a Fiú költözött Máriába, a Szentháromság másik két személye is jelen volt. Így vonatkoztatja Bernát ezt a mondatot „*az Úr van teveled*” a teljes Szentháromság jelenlétére:

„Nem csak a Fiú-Úr van teveled, akit testedbe öltöztetsz, de a Szentlélek-Úr is, akitől fogansz, és az Atya-Úr is, aki szüli azt, akit te fogansz. Igen, veled van az Atya, aki saját Fiát a te fiaddá teszi. Veled van a Fiú, aki – hogy csodálatos misztériumot (szentséget) (sacramentum) hozzon létre benned – csodálatos módon meg is nyitotta a maga számára méhed zárát, és meg is őrizte számodra a szüzesség pecsétjét. Veled van a Szentlélek, aki az Atyával és a Fiúval megszenteli méhedet. Tehát valóban »az Úr van teveled.«”⁷⁰⁴

Az angyal pedig így folytatja: „*kegyelmet találtál Istennél*” (Lk 1,30). Mária elsősorban alázatával és szüzességével vált különösen is kedvessé Isten előtt. Bernát nagyra tartja Mária szüzességét, – melyet mintegy szabad akarati döntésen alapuló

⁶⁹⁷ Id. Adv II,3., in *Sermons pour l'année* 49-50.; Miss II,7., in *SCh* 390, 142-145.

⁶⁹⁸ Id. Miss II,1., in *SCh* 390, 130-133.; Div 42,1., in *Sermons divers* II,10., in *SBO* VI, 255.

⁶⁹⁹ Id. VigNat IV,3., in *Sermons pour l'année* 99., in *SBO* IV, 222.; VigNat IV,4., in *Sermons pour l'année* 100., in *SBO* IV, 223.

⁷⁰⁰ Id. Assump IV,6., in *Sermons pour l'année* 667.

⁷⁰¹ Id. Miss II,4., in *SCh* 390, 136-137.; Miss II,1., in *SCh* 390, 130-133.

⁷⁰² Id. Miss II,2-7., in *SCh* 390, 132-145.

⁷⁰³ Id. Div 52,1-2., in *Sermons divers* II,38-39.

⁷⁰⁴ Miss III,4., in *SCh* 390, 180-181.

fogadalomnak⁷⁰⁵ tekint, hasonlóan Szent Ágostonhoz⁷⁰⁶, mely elképzeléshez forrásul minden bizonnyal a Jakab ősevangélium szolgálhatott mindkettőjüknek⁷⁰⁷ – de még nagyobbra értékeli Mária alázatát. Mivel Bernát számára ez a legfontosabb erény, hangsúlyozza, hogy nem annyira szüzessége miatt tekintett rá az Úr, mint alázata miatt.

„Milyen nagy és milyen drága az alázatosság erénye, mely ilyen tisztasággal, ilyen ártatlansággal, ilyen hibátlan lelkiismerettel, sőt, a kegyelem ilyen teljességével (vö. Lk 1,28) párosul! [...] Méltónak bizonyultál ugyanis arra, hogy letekintsen rád az Isten (vö. Lk 1,48), hogy szépségedet kívánja a Király (vö. Zsolt 44,12), hogy végtelenül finom illatod elcsalja őt az Atya kebeléről (vö. Jn 1,18), ahol öröktől fogva pihen (vö. Én 1,13).”⁷⁰⁸

Mária kérdése, összefügg az előbb említett szüzességi fogadalmával. „Miképpen lesz ez, hiszen férfit nem ismerek?” (Lk 1,34). Bernát felhívja figyelmünket arra, hogy Máriának az angyalhoz intézett kérdése nem arra vonatkozott, hogy vajon beteljesül-e az, amit számára közvetített, hanem hogy *hogyan* teljesül be. Tehát nem a megvalósulásban való kételkedés miatt teszi fel kérdését, hanem a megvalósulás módját keresi.⁷⁰⁹ Az angyal feleletéből a Magasságbeli beárnyékozó jelenlétét (Lk 1,35) emeljük most ki. Már említettük, hogy még Máriának is szüksége volt Krisztus árnyékára ahhoz, hogy képes legyen befogadni a megközelíthetetlen fényességet.⁷¹⁰ Lehetetlen ugyanis, hogy ember elviselje Istennek a ragyogását. Ezért is hasonlítja Bernát szívesen Máriát, aki a napba öltözött asszony, az égő csipkebokorhoz.

„Valóban nagy látomás a lángoló bokor, anélkül, hogy elégne (Kiv 3,2), nagy jel, egy asszony, aki napba öltözött, mégis érintetlen marad. Nem tartozik egy bokor természetéhez, hogy körülvéve lángokkal ne váljék hamuvá, sem egy asszony hatalmába, hogy napból való ruhát viseljen el. Ez nem az ember, de nem is az angyal erejéből van, ehhez magasztosabb hatalom szükséges. »A Szentlélek« – mondja az angyal – »száll le rád« (Lk 1,35). [...] És az angyal pontosítja: nem az én erőm, és nem is a tiéd, hanem »a Magasságbeli« lesz az, aki »beborít árnyékával« (Lk 1,35). Nem csoda tehát, ha egy asszony, ilyen árnyék oltalmában, képesnek mutatkozik elviselni egy ilyen öltözetet.”⁷¹¹

⁷⁰⁵ Id. Miss IV,4., in Sch 390, 214-219.

⁷⁰⁶ AUGUSTINUS, *De Sancta Virginitate* 4., in PL. 040. 398., http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__De_Sancta_Virginitate__MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

⁷⁰⁷ vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Mária az üdvtörténetben*, 161-162.

⁷⁰⁸ *Assump* IV,7., in *Sermons pour l'année* 668., in SBO V, 249.

⁷⁰⁹ Id. *Assump* IV,6., in *Sermons pour l'année* 667., in SBO V, 249.; vö. JELLY, F.M., *Christocentric Devotion to Mary...*, 97.

⁷¹⁰ Id. *Cant* 20,7., in Sch 431, 140-141.; ld. még: *Cant* 31,9., in Sch 431, 444-446.

⁷¹¹ *DomOctAssump* 5., in *Sermons pour l'année* 686., in SBO V., 265-266.

Mária válaszának, az igen kimondása várásának drámai feszültséget tulajdonít Bernát. Hiszen ettől a rövidke szótól függ az egész világ üdvössége, az egész világ ezt a választ várja.⁷¹² Bernát gyönyörűen írja le Mária teljes önátadásból fakadó válaszát, mely kifejezi akaratának teljes egységét Isten akaratával.

„Legyen számomra az Ige ne csak füleimmel hallható, hanem szemeimmel is látható, kezemmel tapintható, akit karjaimban hordozhatok. Ne legyen számomra csupán leírt, néma szó, hanem megtestesült és élő; ne néma jelekkel megrajzolt ige legyen holt bőrön, hanem ember formájú Ige elevenen belevésve tiszta méhembe, de nem az íróvessző hegyével, hanem a »Szentlélek közreműködésével« (Lk 1,35). Olyan módon történjék velem, ahogyan az előttem senkivel sem történt, és utánam sem senkivel.»⁷¹³

Ez a beleegyezés Mária egyetlen érdeme a megtestesülés egészen isteni megvalósításában.⁷¹⁴

Végül Szűz Mária személyével kapcsolatban arról kell még röviden szót ejtenünk, hogy Bernát milyen szerepet tulajdonít neki az üdvösség művében. Világos, hogy Mária az ő számára az, aki által, akin keresztül hozzánk érkezik Krisztus, az Üdvözítő. Ennek illusztrálásaként a „vízvezeték/csatorna (*aquaeductus*)” kifejezést használja, hiszen rajta keresztül jut el hozzánk az élet forrása.

„A vízvezeték persze tele van, hogy teljességéből meríthessenek (vö. Jn 1,16) a többiek, ő maga azonban mégsem a teljesség. Megértettétek már – ha nem tévedek – hogy kit nevezek én vízvezetéknek; aki magának az Atyának a szívéből felfogja és közvetíti számunkra a forrás teljességét, ha nem is úgy, ahogyan van, hanem ahogy mi fel tudjuk fogni. Tudjátok ugyanis, hogy kihez intézték e szavakat: »Üdvözlégy, kegyelemmel teljes!« (Lk 1,28).»⁷¹⁵

Érzékelhető Szent Bernátnál egy kiegyensúlyozott, helyes szemlélet Mária személyét illetően, hiszen a Közvetítőhöz vezető közvetítőnek nevezi őt.⁷¹⁶ Ezzel a közvetítéssel azonban semmiben sem sérti Krisztus szerepét, aki mint egyetlen Közvetítő elég önmagában. Ugyanakkor mégis „jó nekünk”, hogy az áldott asszony közreműködjön, mert Krisztus, az irgalmas közvetítő megmarad Istenünknek⁷¹⁷, akitől istensége miatt esetleg jobban tartanánk.

⁷¹² vö. STANDAERT, M., *La spiritualité de Saint Bernard*, 52.

⁷¹³ *Miss IV,11.*, in *SCh* 390, 239.

⁷¹⁴ *Id. Miss III,4.*, in *SCh* 390, 178-181.

⁷¹⁵ *NatBMV 3-4.*, in *Sermons pour l'année 701-702.*, in *SBO V*, 276-277.

⁷¹⁶ *Id. DomOctAssump 2.*, in *SBO V*, 263.: „*Opus enim mediatore ad Mediatorem istum, nec alter nobis utilior quam Maria.*”

⁷¹⁷ *Id. BARRÉ, H., Saint Bernard, docteur marial*, in *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis* 9 (1953) 99-100.

Így Bernát számára Mária az a szószóló, akihez teljesen szabadon fordulhatunk és akitől Szent Fia semmit sem tagad meg, hogy megadjon, aki mindig kegyelmet talál Istennél, mindig kegyelmet kér számunkra Fiánál.⁷¹⁸

⁷¹⁸ Id. JELLY, F.M., *Christocentric Devotion to Mary...*, 99.

12. A MEGTESTESÜLÉS IDEJE – *MIKOR*

Az előző részben már szoltunk arról, hogy Bernát számára mit jelent az idő, a történelmet mennyire egyetlen nagy egységnek – üdvtörténetnek – tekinti. Beszédeiben az időnek – melyet gyakran napokkal fejez ki – többféle felosztásával találkozunk: hol kettő, hol három napra osztja fel az üdvtörténet három szakaszát. Mindenesetre a bűnbeesés sötétsége és az örök beteljesedés közötti fordulópontot Jézus Krisztus születése és földi élete adja meg számunkra, mely kivezet bennünket a bűn sötétségéből az élet világosságára.

12.1. IDŐK TELJESSÉGE; ÉJSZAKA/REGGEL

A megtestesülés idejének meghatározására szolgáló alapvető szentírási szakasz Bernátnál az idők teljességére vonatkozó páli mondat: „*De amikor érkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született, és a törvény alattvalója lett.*” (Gal 4,4)⁷¹⁹ Krisztus, aki maga a teljesség „*az időknek is a teljességében jött el (vö. Gal 4,4), megmutatva ezáltal azt is, hogy teljességgel jön*”⁷²⁰. Ezt a beteljesedést szimbolizálja Bernát számára a gyümölcs hasonlata is. Krisztus az a gyümölcs, „amely/aki” Názáretben (melynek jelentése „*virág*”⁷²¹) születik; s ahogy a virágból gyümölcs lesz – ezzel egyben megszűnik a virág – Jézus születésével is az előtte lévők elmúltak, mint a virág lehulltak, és az idők teljességében megszületett a gyümölcs, Jézus Krisztus.⁷²²

⁷¹⁹ Id. *Cant* 60,8., in *SCh* 472, 236-237.; *Cant* 16,13., in *SCh* 431, 64-65.

⁷²⁰ Id. *Cant* 16,13., in *SCh* 431, 64-65.

⁷²¹ *Miss* I,3., in *SCh* 390, 112.: „*Nazareth interpretatur flos*”

⁷²² Id. *Miss* I,3., in *SCh* 390, 114-115.

Nézzük meg kicsit közelebbről, hogy ez a kifejezés: „*idők teljessége*” mit is jelent Bernát számára. Elsősorban azt a pillanatot, amit az isteni bölcsesség előre meghatározott és amikor az emberiség a legjobban rászorult a világban Isten megvilágosító, kézzel fogható jelenlétére. „*Előttetek sem maradt rejtve, úgy hiszem, hogy nem az idők kezdetén, közepén, hanem az idők végezetén érkezett közénk. Nem véletlenül, hanem az isteni bölcsesség valóban bölcs meghatározása szerint történt minden (vö. Bölcs 8,1), hogy akkor sietett segítségünkre, amikor különösen is nagy szükségünk volt erre.*”⁷²³ Ezt az állapotot jól kifejezi a sötétség, a homály képe, mely egyfelől kozmikus jelentéssel bír, másfelől Izrael vakságára is utal⁷²⁴, s így jelöli mind a morális helyzetet⁷²⁵, mind pedig a Megváltó születésének konkrét idejét⁷²⁶. „*Az istenismeret fénye is egészen elgyöngült, a gonoszság elhatalmasodott, a szeretet tüze pedig kihűlt (vö. Mt 24,12). [...] »Mialatt mély csend borult mindenre, s az éjjel sietős útja közepén tartott, mindenható igéd (sermo), ó Uram, eljött az égből, királyi trónodról.*» (Bölcs 18,14 sköv.)”⁷²⁷

A születés eseménye az éjszaka közepén történt.⁷²⁸ A bölcsességgel és alázattal teli, egészen szabad isteni döntést látja Bernát ebben a tényben, melyet Isten üdvösségünk szempontjából a legalkalmasabbnak talált.

„*Krisztus télen született, és éjjel. Azt gondoljuk tán, hogy véletlenül született egy ilyen évszakban, és a sötétségben, ő, aki úgy rendelkezik a téllal, mint a nyárral, az éjszakával, mint a nappallal? [...] Amikor ő, az Isten Fia világra akart születni, – aki bármilyen időpontot szabadon kiválaszthatott – egy különösen is kemény idő mellett döntött. Olyan idő mellett, amely főként egy kisgyermek számára nehéz.*”⁷²⁹

Ezt az éjszakai mély és szinte áthatolhatatlan sötétséget, Krisztusnak az igazi világosságnak megjelenő fénye ragyogja be és változtatja nappallá. „*Égből jövő új fény ragyogott fel az éjszakában.*”⁷³⁰

Az időnek egy kicsit más, de hasonló megfogalmazását látjuk az *Énekek énekéről* szóló 33. beszédben, mely szerint az üdvtörténet egyetlen napként rajzolódik ki. A nagy

⁷²³ Adv I,9., in *Sermons pour l'année 44.*, in SBO IV, 167.

⁷²⁴ Id. Epi III,3., in *Sermons pour l'année 192-193.*

⁷²⁵ Id. VigNat V,1., in *Sermons pour l'année 106.*, in SBO IV, 229.

⁷²⁶ Id. CAZABONNE, E., *A la rencontre du soleil*, 335-337.

⁷²⁷ Adv I,9., in *Sermons pour l'année 44.*, in SBO IV, 167-168.

⁷²⁸ Id. Nat IV,1., in *Sermons pour l'année 143.*, in SBO IV, 263.

⁷²⁹ Nat III,1., in *Sermons pour l'année 138.*, in SBO IV, 258.

⁷³⁰ Nat III,1., in *Sermons pour l'année 138.*, in SBO IV, 257, ∴ „*fulget in tenebris lux nova de coelo*” ; Id. még: Nat IV,1., in *Sermons pour l'année 143.*, in SBO IV, 263.

sötétség után Isten örök napjának felvirradó hajnala a megtestesülés eseménye, illetve annak reggele a születés, melynek a déli verőfénye majd odaát lesz, amikor a Vőlegény megpihen és legeltet (ld. Én 1,6 vg=Én 1,7).

„De talán volt ennek a napnak egy reggele (matutinum), amikor ez a szent nap elkezdett ránk ragyogni, »Istenünk mélységes irgalmából, amelyből meglátogatott minket a magasságból felkelő nap« (Lk 1,78). Akkor valóban »befogadtuk, Istenünk, a te irgalmasságodat, templomodnak belsejében« (Zsolt 47,10), mint amikor »a halál árnyékának közepén« (Zsolt 22,4) a reggeli (matutini) »fény felragyogott nekünk« (Iz 9,2 ≠), »és reggel megláttuk az Úr dicsőségét« (Kiv 16,7 ≠). »Amit a királyok és a próféták vágytak meglátni, de nem láthattak!« (Lk 10,24) Miért, hacsak nem azért, mert »éjszaka volt« (Jn 13,30 ≠), és ez a várva várt reggel, amikor meg volt ígérve az irgalom, még ne jött el?»⁷³¹

Továbbá Bernát számára ez a születés ma történik, mely egyszerre fejezi ki azt a konkrét történelmi pillanatot, amikor a mi Urunk Jézus Krisztus megszületett Betlehemben azon a szent éjszakán; és azt az állandó liturgikus „mai napot” is, mely minden ünnepléssel jelenvalóvá teszi az eseményt. Ezt fejezi ki számára a Ciszterci martirológium jelen időben elhangzó felkiáltása: *„Jézus, a Krisztus, az Isten Fia a júdeai Betlehemben születik.”* Nem azt hirdeti tehát, hogy megszületett, hanem, hogy születik, vagyis Isten örök jelenét: *„mindannyiszor megszületik, amikor hittel megemlékezünk születéséről.”⁷³²*

⁷³¹ Cant 33,4., in SCh 452, 42-45.

⁷³² VigNat VI,6., in Sermons pour l'année 116., in SBO IV, 239.: „nasci, dum fideliter repraesentamus ejus nativitatem.”

13. A MEGTESTESÜLÉS HELYE – *Hová*

„Ha arra figyelek, akikhez eljött, félelem tölt el a kegyesség ily nagysága előtt. Az angyalok is elámulnak ezen az újdonságon, hogy önmaguk alatt látják azt, Akit mindig fölöttük lévőként imádnak, és nyilvánvalóan most már az Emberfia fölött föl-alá szállnak (Jn 1,51). [...] Igen, eljött a mindenség Ura és Teremtője az emberekhez, eljött az emberekért, eljött emberként.”⁷³³

Calirvaux apátját nagyon megérinti a megtestesülésben az isteni jószág és kegyelem lehajlása. Ezt fejezi ki számára Krisztusra vonatkoztatva a Zsolt 8,6: *„Kevéssel tetted őt kisebbé az angyaloknál”*. Krisztus tehát, ha kevéssel is, de az angyalok alá alázta magát azáltal, hogy emberré lett. Kevéssel, hiszen az ember Isten képmására lett megalkotva és az angyalokhoz hasonlóan értelemmel bír, de annyival alacsonyabb rendű, hogy teste a földből való⁷³⁴, s a halált is elszenvedi.⁷³⁵

13.1. FÖLDÜNKRE, BETLEHEMBE, MÁRIA ÖLÉBE

Eljött az Isten Fia ebbe a világba, alászállt a mi földünkre, de nem idegenként. Azáltal, hogy emberré lett, a föld az ő hazája is lett. *„Vedd csak észre, micsoda kegyesség (suavitatis) az egek Istene részéről így beszélni: »földünkön« (Én 2,12)⁷³⁶. [...] Sok kapcsolata van a földdel. [...] Innen van menyasszonya, innen van testének szubsztanciája, innen, hogy ő maga a Vőlegény, innen, hogy »ketten egy test« (Ter 2,24).*

⁷³³ Adv III,1., in *Sermons pour l'année 52.*, in SBO IV, 175.

⁷³⁴ Id. Cant 53,8., in SCh 472, 92-95.

⁷³⁵ Id. Cant 73,8., in SCh 511, 150-151.

⁷³⁶ A Vulgata szövege szerint: Én 2,12: *„A gerle hangja hallatszik földünkön”* (*vox turturis audita est in terra nostra*)

*Ha pedig egy a testük, miért ne lenne hazájuk is egy?*⁷³⁷ Valóban földünkre jött le, és nem a levegőt látogatta meg.⁷³⁸ Sőt, ha Bernáttal továbbra is az *Énekek éneke* képeiben szemléljük Krisztus alászállását, akkor azt is felfedezhetjük, hogy nem csak a mezőre, vagyis a földre szállt alá, hanem egészen a völgyekbe⁷³⁹, mely még inkább megmutatja alázatát, valamint azt, hogy az alázatosakhoz jött, hiszen ők tudják igazán befogadni. „A kegyelem szerzője és az áldások kiosztója átugorva a dombokat, leszáll a völgyekbe (ad valles), hogy elárassza égi esővel az alázatosakat, akik a földön élnek.”⁷⁴⁰

Érdekes párhuzamot állít fel Szent Bernát, Jézus betániai látogatása és a földre, a testbe alászállása, vagyis megtestesülése között.

„Jézus betért egy faluba (castellum)» (Lk 10,38). Ehhez a szentírási szakaszhoz – véleményem szerint – jól illenek a próféta szavai: »Ó Izrael, mily nagy az Isten háza, mily nagy az ő birtokának helye!« (Bár 3,24) Nem hatalmas-e, amikor hozzá képest a föld határtalan szélességét is csak falunak nevezik? Nem óriási-e a haza, és nem elképzelhetetlenül tágas-e területe, amikor azt olvassuk, hogy érkezésekor és földi fellépésekor a Megváltó betért egy faluba?»⁷⁴¹

Az említett falu, vagy erődítmény alatt tehát Bernát magát a testet, illetve a világot érti.

Krisztus nem Jeruzsálemben, a királyi városban született meg, hanem Betlehemben, Júdea legkisebb városkájában. Ezzel is szegénységét, alázatát mutatja meg nekünk, és erre ad példát.⁷⁴² Betlehem azonban nevének jelentése szerint a „kenyér háza” is. Ide szállt alá az égből jövő kenyér, Jézus teste, az Ige, mely táplálékunkká lett.⁷⁴³ Istállóban született, pedig övé a Földkerekség.⁷⁴⁴ Ha a tér egyre szűkülő perspektíváját nézzük, Bernát gyönyörűen leírja, hogy nem csak földünkre, az alázat völgyeibe, Betlehem városkájába, annak egy szűkös istállójába és jászlába jött el a Mindenség Ura, hanem Szűz Mária méhének még inkább lehatárolt keretei közé. Ezt nevezi Bernát az *Énekek éneke* ágyacskájának, ahol a menyasszony keresi Vőlegényét.

„Ágyacskámban kerestem, akit szeret a lelkem» (Én 3,1 ≠). Talán nem kicsi ágyacskában, hanem nagy ágyban kellett volna keresnie azt, akinek az egész világ is szűkös? Mégsem riadok vissza az ágyacskától, mert tudom, hogy kicsi ő: »Kisgyermek

⁷³⁷ Cant 59,1.2., in SCh 472, 202-207.

⁷³⁸ Id. Cant 54,3., in SCh 472, 106-107.

⁷³⁹ Én 2,1: „Virág vagyok a mezőn, liliom a völgyben.”

⁷⁴⁰ Cant 54,3., in SCh 472, 106-107.

⁷⁴¹ Assump II,1-2., in Sermons pour l'année 650-651., in SBO V, 231-233.

⁷⁴² Id. VigNat I,4-5., in Sermons pour l'année 78-79.

⁷⁴³ Id. VigNat I,6., in Sermons pour l'année 80.; ld. még: VigNat VI,10., in Sermons pour l'année 119-120.

⁷⁴⁴ Id. Nat III,2., in Sermons pour l'année 139.

született nekünk» (Iz 9,6 ≠). [...] Vagy tán nem ágyacska a sír? Vagy nem ágyacska a jászol? Tán nem ágyacska a Szűz méhe?»⁷⁴⁵

Mária méhének, ölének ezt az egészen tiszta hajlékát, – melyet az isteni kegyelem tett az áteredő és személyes bűn minden feltől teljesen tisztává – Bernát a legméltóbb helynek tartja, ahová Isten Fia⁷⁴⁶ a földön érkezhetett. „*Először Mária fogadta be azt, aki ennek a világnak a falujába belépett. [...] A Szűz ölének templománál nem volt méltóbb hely ezen a világon, ahová Mária befogadhatta volna Isten Fiát.*”⁷⁴⁷ Így Mária méhe, mintegy a föld középpontjává válik Bernát számára.⁷⁴⁸ Hiszen itt kezdődhetett el az üdvösség megvalósulása, a megtestesülés pillanatától kezdve az Ige a föld közepén (vö. Zsolt 73,12 vg=Zsolt 74,12) munkálta üdvösségünket.⁷⁴⁹

13.2. BÖRTÖNÜNKBE

Bernát Krisztus születésének napját „*ennek a világnak a börtönébe*”⁷⁵⁰ érkezés napjának nevezi, hiszen isteni mivoltában egészen börtönünkig lejt. ⁷⁵¹ Az első bűn elkövetése után ugyanis ez a föld a gyöngeség völgye, a száműzetés helye, mintegy börtön lett.⁷⁵² Krisztus eljött, hogy kiszabadítson bennünket a test és a világ börtönéből⁷⁵³, hogy elvezessen az Isten gyermekeinek teljes szabadságára, hogy börtönünkből ismét Isten háza, kedves otthona lehessen. Így már nem kell többé a bűnök kötelékével megkötözve a halál árnyékában ülnünk, hanem a Jézus Krisztusba vetetett hit éltető árnyékában élhetünk.

⁷⁴⁵ Cant 75,6., in SCh 511, 190-193.

⁷⁴⁶ Id. Div 49., in Sermons divers II, 29., in SBO VI, 269.; Id. Assump II,8., in Sermons pour l'année 655., in SBO V, 237.

⁷⁴⁷ Assump I,3., in Sermons pour l'année 648., in SBO V, 230.

⁷⁴⁸ Id. ROSCHINI, G. M., *La mariologia di San Bernardo*, in *S. Bernardo pubblicazione commemorativa nell'VIII centenario della sua morte*, Società Editrice »Vita e pensiero«, Milano 1954, 98-99.

⁷⁴⁹ Id. Pent II,4., in Sermons pour l'année 562.

⁷⁵⁰ Circ III,4., in Sermons pour l'année 169-170., in SBO IV, 284-285.; Id még: VigNat III,2., in Sermons pour l'année 90., in SBO IV, 213.; Div 22,5., in Sermons divers I, 183., in SBO VI, 173.

⁷⁵¹ Id. Div 22,5., in Sermons divers I, 183, in SBO VI, 173.: „*in forma Dei [...] splendor et figura substantiae Dei, venit ad carcerem tuum, ad limum tuum, infixus*”

⁷⁵² Id. EpiV 5., in SCh 526, 100-101.

⁷⁵³ Id. Cant 22,7., in SCh 431, 182-185.

13.3. KÉPZELETÜNKIG

Szent Bernát teológiájában, mely egyszerre monasztikus, költői, szimbolikus és úgymond affektív, meghatározó szerepe van a képzetnek. Ez az a képessége az embernek, melynek köszönhetően képes önmaga számára újra felidézni, jelenvalóvá tenni Jézus életének eseményeit oly módon, hogy ezeken elmélkedve, ezeket szemlélve képes legyen felemelkedni Isten titkának megértéséhez. Így számára a képzet, emlékezet és gondolkodás vagy megértés, három egymást kiegészítő, egymásra épülő képesség. Az emlékezet felidéz valamit a múlt eseményeiből, melyet az ember képzelete által jelenvalóvá tesz, hogy azt szemlélődő gondolkodásának tárgyává tegye.⁷⁵⁴ Ennek a megfontolásnak a segítségével tudjuk Bernát következő szavait megérteni:

„Isten felfoghatatlan volt és hozzáférhetetlen, láthatatlan és egészen elképzelhetetlen az ember számára. Most azonban azt akarta, hogy felfogják, hogy lássák és elgondolják őt. Hogyan? – kérde. Azáltal, hogy a jászolban feküdt (vö. Lk 2,12), hogy a szűz ölében pihent, hogy a hegyen beszélt a néphez (vö. Mt 5,1), hogy imádságban átvirrasztotta az éjszakát (vö. Lk 6,12), hogy a kereszten függött, hogy elsápadt a halálban, hogy a halottak között szabadon (vö. Zsolt 87,6) még a pokolban is Úrnak bizonyult (in inferno imperans), hogy harmadnapon feltámadt (vö. 1 Kor 15,4), hogy a győzelem jeleként az apostoloknak megmutatta a szegek helyét (vö. Jn 20,20), s hogy végül felemelkedett közülük (vö. Lk 24,51) az ég rejtettségébe. Melyik ne volna mindezek közül igaz, jámbor, szent gondolat? Bármelyiket gondolom is, mindig Istenre gondolok, és mindegyiken keresztül ő maga lesz az én Istenem (vö. Jn 20,28). [...] »Az Ige testté lett és közöttünk lakott« (Jn 1,14). A hit által szívünkben lakik [...] (Ef 3,17) [...] benne lakik gondolatainkban (cogitatio), és egészen képzeletünkig szállt alá (imaginatio).”⁷⁵⁵

⁷⁵⁴ Id. BURTON, P.-A., *Le Verbe est même descendu jusqu'à notre imagination*, 143-148.

⁷⁵⁵ *NatBMV* 11. 10., in *Sermons pour l'année 706-707.*, in *SBO V*, 282.

14. A MEGTESTESÜLÉS TITKÁNAK HATÁSA ÉLETÜNKRE

Krisztus élete bármely eseményének csak úgy lesz valóságos hatása életünkre, ha befogadjuk, magunkévá tesszük. Bernát és a többi ciszterci szerző számára is nagyon fontos szempont, hogy Krisztus egyetlen misztériuma se maradjon rajtunk kívül álló, terméketlen valóság.⁷⁵⁶ A megtestesüléssel kapcsolatban Szent Bernátnak az *Angyali üdvözletről* szóló beszédei például elvezetnek bennünket arra, hogy megtanuljunk úgy olvasni egy szentírási részt, hogy abból valóban új élet fakadjon. Vagyis nem lehetünk pusztán külső szemlélői az eseményeknek, még a megtestesülés különleges misztériumának sem. Bennünk is meg tud valósulni lélekben az, ami Máriában test szerint is megvalósult. Az olvasott, hallott szó testet tud öltetni bennünk is.⁷⁵⁷ Így amikor Krisztus születésére emlékezünk, az emlékezésnek jelenlétté kell válnia, mely átalakít bennünket.⁷⁵⁸ Tulajdonképpen ez a fajta bensővé tétel teszi lehetővé, hogy Jézus élete bármely misztériumának valóságos jelenléte, hatása legyen az életünkben.

Teljesen egyetérthetünk azzal, amit Congar fogalmaz meg Szent Bernát teológiájával kapcsolatban. Bernátot nem annyira a megtestesülés és a megváltás objektív misztériuma érdekli. Éppen ezért soha nem is áll meg a dogmatikánál, hanem mindjárt áttér a morális területére (hiszen ez a monasztikus teológia lényege, mely megélt teológia), vagy a vőlegény és menyasszony kölcsönös szeretetének lelki síkjára. A megtestesülésben sem az emberi és isteni természet egyesülésének ontológiai alapját

⁷⁵⁶ Id. Nat III,6., in *Sermons pour l'année 142.*, in *SBO* IV, 262.

⁷⁵⁷ Id. VERBAAL, W., *Annoncer le Verbe*, 128.130.

⁷⁵⁸ Id. HECKE, L. van, *Les sept colonnes*, 280.

kutatja, hanem annak belső, lelki megvalósulását keresi, mely a személyes szeretet által kel életre.⁷⁵⁹

14.1. ISTEN ÉS EMBER EGYESÜLÉSÉNEK LEHETŐSÉGE

Krisztus mindent magához vonz, mindent egységbe von magával. Általa van lehetősége az Istent kereső léleknek egy lélekké lenni Istennel.⁷⁶⁰ Nem önmagáért és önmaga miatt szállt alá, öltött testet, lett egy testté az emberrel, hanem éppen azért, hogy az ember egy lélekké lehessen vele. Krisztus egy olyan egyesülés „eszköze”, megvalósítója, mely emberileg elképzelve lehetetlen: ember és Isten egyesülésének. Krisztusnak köszönhetően azonban az akadályok – a test és a bűnös természet – elhárultak. A testi ember találkozott az Istennel, aki testté lett Krisztusban; és Isten Krisztusban kiengesztelődött az emberrel.⁷⁶¹ A megtestesülés lehetővé tette számunkra, hogy befogadjuk Istent, sőt azt is megmutatta, hogy miként tudjuk őt befogadni az életünkbe, hogy cselekvő módon jelen lehessen bennünk. Isten részéről már megtörtént a kiengesztelődés, de nekünk is hozzá kell tennünk a magunk részét, azt a keveset, amink van, a bűnbánatban oda kell adnunk.⁷⁶² Bernát azonban arra is felhívja a figyelmünket, hogy nem elegendő lelkiismeretünk otthonának felületes megtisztítása a bűnbánat által, hanem gyökeres megtérésre van szükség ahhoz, hogy szívünk, lelkünk, életünk méltó hajléka legyen Krisztusnak, ahová befogadhatjuk őt.⁷⁶³ Gyakran beszél arról, hogy nekünk is mintegy Betlehemmé kell válnunk ahhoz, hogy a hit által befogadhassuk Krisztust, megszülethessen bennünk is.

„Fontold meg, hogy a júdeai Betlehemben született, és gondoskodj róla, hogy megtudd, hogyan válhatnál te is júdeai Betlehemmé olyannyira, hogy te is méltónak találtass befogadni őt. Betlehem azt jelenti »a kenyér háza«, és Júda »megvallás«. Te tehát tápláld lelkedet Isten Igéjének takarmányával, és fogadd be a hitben – oly buzgósággal, mely bár mindig elégtelen marad, mégis a téled telhető legnagyobb – ezt a mennyből alászálló

⁷⁵⁹ Id. CONGAR, Y., *Ecclésiologie de Saint Bernard*, 141.

⁷⁶⁰ Id. *Div* 33,8., in *Sermons divers* I., 255.

⁷⁶¹ Id. DÉCHANET, J.-M., *Les mystères du salut*, 78.

⁷⁶² Id. *Epi* I,4., in *Sermons pour l'année* 182-183.

⁷⁶³ Id. *Assump* II,4-7., in *Sermons pour l'année* 652-654.

*kenyeret, aki életet ad a világnak (Jn 6,41), és aki nem más, mint a mi Urunk Jézus teste. [...] Röviden szólva, élj a hitből (Róm 1,17)."*⁷⁶⁴

Ha tehát mindennap táplálkozunk Isten Igéjével, ha elkötelezettségünk szerint élünk és bűneink megvallásával előkészítjük szívünket, akkor a hit által újra és újra méltók vagyunk arra, hogy Krisztus, az élő kenyér megszülessen bennünk. Sőt, ha lelkünk olyanná lesz, mint a termékeny szűz, úgy, hogy betölti a kegyelem és meglátogatja a Szentlélek, akkor nem csak bennünk, hanem tőlünk, általunk is megszülethet Krisztus.⁷⁶⁵

Annak ellenére, hogy mennyire egyenlőtlen ez az egység Isten és ember között, lehetséges, sőt egészen bensőséges kapcsolatként – a Völegény és menyasszony közötti szerelem szimbólumával – írja le Bernát.⁷⁶⁶ Azzal együtt, hogy egyértelműen megkülönbözteti a Szentháromság tökéletes belső egységétől. Számunkra a különbözők egysége valósulhat meg, mely akarati és érzelmi szeretet-egység⁷⁶⁷, és egy lélekké tesz bennünket Istennel⁷⁶⁸; de soha nem lesz lényegi és lét-egység, ami csak Istenben lehet. A kölcsönös szeretet által „*Isten az emberben van és az ember Istenben (vö. 1Jn 4,16), ezt kételkedés nélkül merem mondani. De az ember Istenben van öröktől fogva, mivel öröktől fogva szeretett [...]. Isten azonban csak azóta van az emberben, amióta az ember szereti őt.*”⁷⁶⁹

A Jézus Krisztusba vetett hit által már itt a földön megélhetjük Istennel a belső közösséget, ha még nem is egyesülhetünk Vele úgy, mint majd odaát a színe-látásban.⁷⁷⁰ A hitet Bernát hasonlóan nagy csodának tartja, mint magát a megtestesülést. Leírja, hogy Isten megtestesülése által három csodálatos összekapcsolódást valósított meg. Isten és ember egyesülését Jézus Krisztusban, az anyaság és szüzesség egységét Szűz Máriában, valamint az emberi szív és a hit egységét.⁷⁷¹

„A harmadik, a hit és az emberi szív, és ha ez alacsonyabb rendű is, mint az első és a második, tán mégsem kevésbé erős. Valóban csodálatos, hogy az emberi szív hogyan

⁷⁶⁴ VigNat I,6., in *Sermons pour l'année 80.*, in SBO IV, 201-202.

⁷⁶⁵ Id. VigNat VI,10-11., in *Sermons pour l'année 119-120.*

⁷⁶⁶ Id. Cant 6,1.2., in SCh 472, 394-397.

⁷⁶⁷ Id. Miss III,4., in SCh 390, 178-179.

⁷⁶⁸ Id. Div 80,1., in *Sermons divers II*, 103.

⁷⁶⁹ Cant 71,10., in SCh 511, 98-99.

⁷⁷⁰ Id. Cant 27,6-8., SCh 431, 328-335.

⁷⁷¹ Id. VigNat III,7., in *Sermons pour l'année 93.*, in SBO IV, 216-217.

alakította hozzá hitét ehhez a két összekapcsolódáshoz, hogy miként tudta elhinni, hogy Isten emberré lett, és hogy szűz maradt, aki szült.”⁷⁷²

14.2. LESZÁLLÁS ÉS ALÁZAT PÉLDÁJA

Krisztus minden művét megtestesülésétől egészen mennybemeneteléig „*propter nos teljesítette be, és pro nobis művelte*”⁷⁷³. Az isteni pedagógia szerint tehát Krisztus alászállása és felemelkedése minta a hívők számára, hiszen a megtestesülésnek éppen az az egyik indítéka Szent Bernát szerint, hogy követhetővé, utánozhatóvá tegye az Istent. Isten előbb maga utánozott minket az Ige megtestesülése által, hogy mi is utánozhassuk őt.⁷⁷⁴ Nem arról van azonban szó, hogy pusztán erkölcsi módon utánozzuk Krisztust, hanem sokkal fontosabb, hogy részt is vegyünk ezekben a misztériumokban. Az *imitare* többet jelent, mint egyszerűen csak lemásolni Krisztus példáját. Sokkal inkább azt jelenti, hogy mi magunk is olyanok leszünk, mint amilyen Krisztus; átalakulunk (*conformatio*) az ő képmására, formájára (*forma*).⁷⁷⁵ Most, ebben a földi életben, az első és a második eljövétel között, szívünkben kell hozzáformálódnunk Jézus alázatos szívéhez, hogy majd a második eljövetelekor átformálja halandó testünket is az övéhez hasonlóvá.⁷⁷⁶

Ha Krisztussal fel akarunk emelkedni, előbb alá kell szállnunk. „*Így az Úr megtestesülésének misztériuma által alászállt és felemelkedett, példát hagyva nekünk, hogy nyomdokait kövessük. (1Pét 2,21). Misztériumából merítsünk hát példát az élet útjához.*”⁷⁷⁷ Ahogyan az ő alászállásának és felemelkedésének megvoltak a fokozatai, úgy a miénknak is megvannak. Bernát a következőket sorolja itt fel: amiként Krisztus lejött az ég magasából a testbe, mondjunk le mi is az uralkodásról. Ahogyan ő, lealacsonyodott egészen a kereszting, úgy fogadjuk el mi is az alávetettséget, és ahogyan ő elment egészen a halálra, fogadjuk egyforma szívvel a sértéseket és igazságtalanságokat.⁷⁷⁸ Másutt ez az

⁷⁷² VigNat III,9., in *Sermons pour l'année 95-96.*, in SBO IV, 218.

⁷⁷³ Asc IV,2., in *Sermons pour l'année 530.*, in SBO V, 138.

⁷⁷⁴ Id. Nat III,1., in *Sermons pour l'année 138.*, in SBO IV, 257-258.; vö. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 9.; vö. LECRECQ, J., *Imitation du Christ et sacrements chez S. Bernard*, 265-266.

⁷⁷⁵ Id. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 9-10.

⁷⁷⁶ Id. Adv IV,3-4., in *Sermons pour l'année 60.*

⁷⁷⁷ Div 60,2., *Sermons divers* II, 62., in SBO VI, 292.

⁷⁷⁸ Id. Div 60,2-3., *Sermons divers* II, 61-63.

alászállás nem más, mint szívünk mélyéig lemenni, hogy ott találkozassunk Vele.⁷⁷⁹ Ismét másutt, ha Vele együtt mi is alászállunk, alámerülünk misztériumaiba, mint egykor Námán a Jordán folyóba, megtisztulunk. Megtestesülésének megalázkodásával különösen két leprától hív meg bennünket a tisztulásra. Születésének szegénységével az anyagi javaktól, egyszerű pólyájával pedig a világi pompa leprájából.⁷⁸⁰

Bernát nem szűnik meg buzdítani bennünket, hiszen számára a valódi megtérés, vagyis a felemelkedés éppen ebben a kicsivé levésben áll; a megtestesülésben alázatosságot tanúsító Krisztushoz hasonulásban.⁷⁸¹

„Tegyük hát magunkévá attól, aki nekünk született és nekünk adatott azt, amiért megszületett és odaadatott. [...] Tanuljunk meg olyanná lenni, mint ez az egészen kicsi (vö. Mt 18,3); »tanuljunk tőle, aki szelíd és alázatos szívű« (Mt 11,29 ≠), hogy a valóban nagy Isten kicsi emberré levése ne legyen hiába [...]. Tanuljuk meg alázatát, utánozzuk szelidségét, öleljük át (amplectamur) szeretetét [...]»⁷⁸²

Krisztus olyan példa, aki nem maradhat indifferens, hanem követésre hív, amely által misztikus testének hiteles tagjaivá válhatunk.⁷⁸³ Ez elengedhetetlen feltétele a szeretetben történő előrehaladásnak, vagyis a test szerinti szeretetből a lélek szerinti szeretetre eljutás folyamatának.⁷⁸⁴ Szent Bernát *Karácsony ünnepére* mondott első beszédében így kérleli a testvéreket, hogy ez a példa ne legyen hiábavaló.

„Ezért könyörgök, testvérek és ezért kérlek nagyon benneteket, ne tőrjétek meg, hogy hiába állítsák szemetek elé ezt az igen értékes példát, hanem alakuljatok hozzá és újuljatok meg lelkileg, bensőtökben (Ef 4,23). Tanuljatok tőle alázatosságot, mert ez az erények alapja és őrzője; kövessétek, mert csak ez mentheti meg lelketeket (vö. Jak 1,21).»⁷⁸⁵

⁷⁷⁹ Id. Adv I,10., in *Sermons pour l'année* 45.

⁷⁸⁰ Id. Pasch III,1-2.; in *Sermons pour l'année* 494-495.

⁷⁸¹ Id. Nat I,1., in *Sermons pour l'année* 126., in SBO IV, 244-245.; ld. még: VigNat IV,6., in *Sermons pour l'année* 101.; Plv I., in Sch 526, 112-113.

⁷⁸² Miss III,14., in Sch 390, 200-201.

⁷⁸³ Id. BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu imitable d'après saint Bernard*, 348.

⁷⁸⁴ Id. LEDEUR, E., Art. *Imitation du Christ. Tradition Spirituelle*, in *Dictionnaire de la Spiritualité* Bd. 7, Paris 1970, 1572-1573.

⁷⁸⁵ Nat I,1., in *Sermons pour l'année* 126., in SBO IV, 245.

14.3. SZEMLÉLÉS LEHETŐSÉGE (ISTEN MEGELŐZŐ KEGYELME)

Isten valódi szemlélésének lehetőségét Bernát egyértelműen a megtestesülés kegyelmének tartja.

„A szemlélés (contemplatio) az Isten Igéje emberi természetünkig történő irgalmas alászállásának gyümölcse a kegyelem által, és maga után vonja emberi természetünk felemelkedését magához az Igéhez, Isten szeretete által. [...] Amiként a megtestesülés egyedül az Isten kegyelmének köszönheti megvalósulását, úgy a szemlélés sem származhat soha emberi akaratból, hanem egyedül Isten adományából.”⁷⁸⁶

A menyasszony – az Egyház, és az egyes hívő lélek – már itt a földön szemlélheti a Vőlegényt – Krisztust, hiszen emberré, testté lett. Emberségében nem csak emberi szépségét, hanem valamiképpen isteni dicsőségét is szemlélhetjük. Ennek a szemlélésnek egy gyönyörű leírását találjuk az *Énekek énekéről* szóló 45. beszédben.

„Milyen ékes vagy számomra Uram, éppen ennek az ékességnek letételével is! [...] Micsoda fényességgel »kelsz fel számomra, Jákobból származó csillag« (Szám 24,17 ≠); micsoda tündökléssel »hajtasz ki, Jessze gyökeréből származó virág« (Iz 11,1 ≠); milyen örömteli »fénnel látogattál meg engem a sötétségben, felkelő nap a magasságból« (Lk 1,78-79 ≠)! Milyen szépséges és csodálatos vagy még ez égi Erősségeknek is Szentlélektől való fogantatásodban, Szűztől való születésedben, életed ártatlanságában, tanításod folyamán, csodáid csillogásában, misztériumaid kinyilvánításában! Milyen piros fényben kelsz fel újra »igazság Napja« (Mal 4,2) lenyugvásod után a »föld szívéből« (Mt 12,40 ≠)! Végül, micsoda »ékes öltözetben« (Iz 63,1 ≠) térsz vissza »dicsőség Királya« (Zsolt 23,8) az egek magasába! [...] A menyasszony kedvesét szemlélve, látta ezeket a szépségeket és ezekhez hasonlókat, amikor ezt mondta: »Íme, szép vagy kedvesem, és gyönyörűséges« (Én 1,15). És nem csak ezeket a szépségeket, hanem kétség kívül valamit az isteni természet szépségéből is, mely teljességgel meghaladja tekintetünket és lehetetlen megtapasztalnunk (effugit experimentum).”⁷⁸⁷

⁷⁸⁶ Div 87,3., in *Sermons divers* II, 118-119., in *SBO* VI, 331.

⁷⁸⁷ Cant 45,9-10., in *SCh* 452, 272-275.

NEGYEDIK RÉSZ

A KIENGESZTELŐDÉS ÉS A MEGVÁLTÁS MŰVE, MELYET KRISZTUS, AZ ATYÁÉRT ÉS ÉRTÜNK VITT VÉGBE

„Megjelent a földön és az emberek között élt, közöttünk tartózkodott, – akit mi nem ismertünk – mint valóságos Emmanuel – velünk az Isten; velünk lévén, de az Atyáért. Amikor azt mondjuk, hogy velünk élt, az azt jelenti, hogy segítség; amikor azt mondjuk, hogy az Atyáért élt, buzgalmát értjük azon. Nyilvánvalóan mindenben az Atya dicsőségét kereste, akinek az akaratát jött teljesíteni.”⁷⁸⁸

⁷⁸⁸ DomNov. V,3., in *Sermons pour l'année 753.*; in SBO V, 319.

15. JÉZUS FÖLDI ÉLETE

Clairvaux apátjának tanításában, – ahogyan azt már az előzőekben is láttuk –jelentést, értelmet hordoz Krisztus életének minden eseménye, hiszen minden „értünk (*propter nos, pro nobis*)” van; Krisztus élete legkisebb mozzanatának is az a célja, hogy minket megmentсен.⁷⁸⁹ Jézus egész élete a miénk, nekünk adja mindazt, amit megélt. Szent Bernát a következő szavakat adja Jézus szájába:

„Nem csak fogantatással, hanem egész életemmel és annak minden egyes életszakaszával (singulos aetatum gradus) meg akarlak ajándékozni: kisgyermekségemmel, gyermekségemmel, ifjúságommal és fiatalságommal. Hozzáteszem halálomat, feltámadásomat, mennybemeneteletem és a Szentlélek elküldését is. Mindezt azért, hogy fogantatásom megtisztítsa a tiédet, életem tanítsa a tiédet, halálom elpusztítsa a tiédet (vö. 2Tim 1,10), feltámadásom megelőzze a tiédet, mennybemenetelem előkészítse a tiédet, s hogy a Lélek majd segítségedre siessen gyöngeségedben (vö. Róm 8,26). Így ugyanis világosan fogod látni az utat, melyen járnod kell, az óvatosságot, ahogyan járnod kell és a hajlékot, amely felé tartanod kell.”⁷⁹⁰

15.1. JÉZUS MINT MESTER – A TANÍTÁSBAN BÖLCSESSÉGÜNKKÉ LETT⁷⁹¹

Krisztus eljött a halál árnyékában ülő emberiséghez; eljött „az igazság tanítója bölcsességének fényével, hogy elűzze tudatlanságod homályát”⁷⁹². Szent Bernát már az újszülött Jézust Betlehemben a Bölcsék tanítójaként szemléli, akik mintegy esztelenné

⁷⁸⁹ Id. BOSCH, A., *L'intelligence de la foi chez Saint Bernard*, 87-88.

⁷⁹⁰ *Pent II,5.*, in *Sermons pour l'année 563.*, in *SBO V*, 168.

⁷⁹¹ Megjegyzés: Bernát az 1Kor 1,30 szóhasználatát követi: „[...] aki Istentől bölcsességünké, igazságunkká, megszentelődésünké és megváltásunkká lett”, eszerint Krisztus a tanítása által bölcsességünké, a megbocsátás által megigazulásunkká, életének eseményeivel megszentelődésünké és szenvedése, kereszthalála által megváltásunkká lett. Id. *Cant 22,10.*, in *SCh 431*, 192-195.

⁷⁹² *Cant 22,6.7.*, in *SCh 431*, 182-185.

lettek, hogy bölcsességük Isten szerinti lehessen. Hiszen örülségnek tűnik egy csecsemőt, mint Istent imádni és aranyat hozni neki, mint egy királynak. „*De valóban az, aki odavezette (adduxit) őket, ő maga oktatta is őket, és aki kívülről csillag által intette (admonuit) őket, szívük mélyén ő maga tanította őket.*”⁷⁹³ Isten bölcsességünké (*sapientia*) tette ugyanis Jézus Krisztust azáltal, hogy ő tanítja nekünk az okosságot (*prudencia*). Ő maga az okosság forrása, így Krisztus tanításában találjuk meg a valódi okosságot.⁷⁹⁴

A Hegyi beszéddel kapcsolatban mondja Szent Bernát Jézusról: „*megnyitja testi ajkait a hegyen, hogy oktassa tanítványait (vö. Mt 5,1-2), ő, aki az égben csöndben tanítja az angyalokat.*”⁷⁹⁵ Egy másik helyen ugyanezt magyarázva rámutat arra, hogy az, aki korábban a próféták által szólt, most ő maga beszél, maga a Bölcsesség szól a testben és tanítja az embereket; így Isten Igéjét a saját szájából hallhatták, akik ott jelen voltak. „*Valóban, megnyitotta ajkát, melyben a bölcsesség és ismeret kincsei voltak rejtve (Kol 2,3). És valóban az övé ez a tanítás, aki így szól a Jelenések könyvében: »Íme megújítok mindent« (Jel 21,5); aki a próféta által előre megmondta: »Megnyitom ajkamat és kijelentem a világ alapítása óta rejtett dolgokat« (Zsolt 77,2; Mt 13,35).*”⁷⁹⁶

Ismét másutt elmondja, hogy Jézusnak, a Mesternek iskolája itt van a földön, de széke az égben.⁷⁹⁷ Ebben az iskolában meg kell tanulnunk az ő útjain járni, melyen mint a gyermeket lépésről lépésre vezet minket. Egész életével azt tanítja meg, hogy hogyan kell az embernek felfelé törekednie, mégpedig az alászállással.⁷⁹⁸ Egy helyen összeveti a Megváltónak ezt az iskoláját a ciszterci monostorral is, mint iskolával.⁷⁹⁹

⁷⁹³ Epi I,5., in *Sermons pour l'année* 185., in SBO IV, 297.

⁷⁹⁴ Id. Cant 22,10.11., in SCh 431, 192-197.

⁷⁹⁵ Cant 6,4., in SCh 414, 142-143.

⁷⁹⁶ OmnSanct I,7., in *Sermons pour l'année* 770-771., in SBO V, 332.

⁷⁹⁷ Id. Div 40,1., in *Sermons divers* I, 265., in SBO VI, 234.; ld. ugyanezt a gondolatot Szent Ágostonnál: AUGUSTINUS *Sermo de Disciplina Christiana* 9.; 15., in PL 040., 674.; 678., in http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0354-0430__Augustinus__Sermones._Sermo_De_Disciplina_Christiana__MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.15.)

⁷⁹⁸ Id. Asc IV,6., in *Sermons pour l'année* 534-535.

⁷⁹⁹ Id. Div 22,5., in *Sermons divers* I, 182., in SBO VI, 173.

15.2. JÉZUS MINT ORVOS

Jézus nem csak tanít bennünket saját példájával, hanem gyógyít is. *„Meg tud gyógyítani példájával, és meg tud erősíteni segítségével”*⁸⁰⁰ – mondja Bernát. *„Tudta, hogy betegekhez száll alá és olyannak mutatkozott, amilyennek szükséges/alkalmas volt. Mivel pedig a betegségek sokfélék voltak, ez az előrelátó orvos (providus medicus) gondoskodott róla, hogy számos orvosságot hozzon.”*⁸⁰¹ Bernát itt a Szentlélek hét ajándékát sorolja fel, mint a beteg lelkek hatékony orvosságait.⁸⁰² Másutt emberi nyomorúságunk mélységét és nagyságát azzal fejezi ki, hogy mindezek gyógyítására milyen értékes és mennyi orvosságra volt szükség:

*„Valóban, szükségünk mennyiségét nyilvánvalóbban mutatja az ő kegyességének nagysága. És, ha az orvosság ára a rossz helyzet súlyosságára enged következtetni, akkor az is igaz, hogy a gyógyszerek mennyiségéből észrevehetjük a betegség sokféleségét. Különbözik miért is van a kegyelmek sokfélesége (1Kor 12,4), hacsak nem azért, hogy megfeleljen a szükségek sokféleségének?”*⁸⁰³

Látva ezt a bölcs orvost, Bernát felkiált: *„Ó, Bölcsesség! Micsoda művészi gyógyítással (arte medendi) állítod helyre lelkem egészségét a bor és az olaj által, erős gyengédséggel (suavis) és gyengéd erővel! Erős vagy értem és gyengéd vagy felém (mihi).”*⁸⁰⁴ Valóban „gyengéd orvos” és „bölcs orvos”⁸⁰⁵ Krisztus, aki *„[...] nem égetéssel gyógyít, hanem megkenéssel”*⁸⁰⁶.

Krisztus elsősorban a lelkek orvosa, aki a bűnök bocsánata által megigazulásunkká lett.⁸⁰⁷ Nem utasítja el a bűnöst, hanem megigazulást ad mindenkinek ő, aki maga az Igazság. Az Igazat ha megérinti a bűnös, az megigazulást közvetít számára anélkül, hogy az Igaz elveszítené saját igazságát. Nem piszkolódik be annak bűnével, akit megtisztít.⁸⁰⁸ A valódi igazságot Bernát Krisztus irgalmában találja.⁸⁰⁹ Ezt mutatja az is,

⁸⁰⁰ Cant 15,6., in SCh 414, 342-343.

⁸⁰¹ Cant 16,13., in SCh 431, 64-67.

⁸⁰² Id. Cant 16,14., in SCh 431, 66-67.; Ugyanezt a gondolatot ld. még: Sent III, 19. 20., in SBO VI, 76.

⁸⁰³ Adv VII,1., in Sermons pour l'année 71.; in SBO 195.

⁸⁰⁴ Cant 16,15., in SCh 431, 66-67.

⁸⁰⁵ VigNat IV,2., in Sermons pour l'année 98., in SBO IV, 221.: „pium medicum”; „medicum sapientem”

⁸⁰⁶ VigNat VI,2., in Sermons pour l'année 113., in SBO IV, 235.: „non ustione, sed unctione curantem”

⁸⁰⁷ Megjegyzés: ismét az 1Kor 1,30 szóhasználata alapján mondja Bernát, hogy Krisztus a bűnök bocsánata által lett megigazulásunkká.

⁸⁰⁸ Id. Cant 22,9., in SCh 431, 190-191.

⁸⁰⁹ Id. Cant 22,11., in SCh 431, 194-195.

hogy a testi, fizikai gyógyításokkor is előbb a szívet gyógyítja meg, és csak azután a testet. Így, amikor Jézus a béma embert vagy a vérfolyásos asszonyt meggyógyítja,

„[...] mint jó és kegyes orvos (bonus et pius medicus), előbb a lényegesebbet akarván meggyógyítani – vagyis a lelket (mentem) a test előtt – így szólt ehhez a bémához: »Bízzál, gyermekem, bűneid bocsánatot nyertek« (Mt 9,2). Így miután meggyógyította lelkiismeretét, következőleg meggyógyul a test, amikor ezt mondja: »Kelj fel, vedd ágadat és menj haza« (Mt 9,6). Ugyanígy előbb megtisztította ennek az asszonynak (vérfolyásos asszony) a szívét belül a hit ajándéka által; amely által elnyerte külsőleg testének gyógyulását. Ezt maga az Úr is tudunkra adja, amikor így szól: »leányom, hited megmentett, menj békével« (Lk 8,48).»⁸¹⁰

Ugyanakkor nem csak szavával, hanem testi kezeivel is gyógyít. „Íme, testi kezeinek érintésével meggyógyul a lepra (vö. Mt 8,3), megszűnik a vakság (vö. Mt 20,34), helyreáll a hallás, a néma nyelv megoldódik (vö. Mk 7,33.35), a már szinte elmerült tanítvány felemeltetik.”⁸¹¹ De Krisztus egész földi élete gyógyulást ad a góg különféle lepráitól, ha Námánhoz hasonlóan mi is megmerítkezünk, csak mi Jézus Krisztus életének misztériumaiban. Mint jó orvos, megtestesülésének alászállásával és testben élt életével megtisztított, feltámadásával és negyven napi látogatásával pedig megerősített bennünket.

„Amiként a test gyógyításakor előbb a test megtisztítása történik és csak azután a megerősítés, [...]. Éppen így a lelkek orvosa, az Úr Krisztus: egész sáfárlkodása, amit a testben végbevitt, (cuius tota dispensatio, quam exhibuit in carne), üdvös orvosság. Szenvedése előtt hét tisztulást ajándékozott, és feltámadása után ugyanennyi éppoly üdvös és ízletes táplálékot. Elizeus a leprás Námánnak azt írta elő, hogy hétszer merítkezzen meg a Jordánban (2Kir 5,10) – melynek a neve azt jelenti, hogy ‘alászállás’ Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak alászállásában, – vagy másként mondva – életének alázatában – ahogyan az megmutatkozik számunkra szenvedése előtt – megtisztultunk (mundamur et purgamur). Feltámadásában és feltámadott életében, ahogyan negyven napig megmutatkozott (ApCsel 1,3), ízletes ételekkel erősített meg és táplált minket.”⁸¹²

Különös orvos Krisztus, aki egészen eggyé lett a beteggel „azáltal, hogy megkapta a megsebesítettek (vulneratorum) kötését ő, akinek egyedül nem volt sebe”⁸¹³. Maga is alávetette magát annak az orvosságnak, mely a zsidó törvény szerint a bűn elleni

⁸¹⁰ Div 96,4., in *Sermons divers* II, 160., in *SBO* VI, 358-359.

⁸¹¹ Id. Cant 6,4., in *SCh* 414, 142-143.

⁸¹² Pasch III,1., in *Sermons pour l'année* 494.; in *SBO* V, 103.; A góg hét leprája a következő: az anyagi javak, a világi pompa, az érzékiség, a száj kétféle leprája: a zúgolódás és a kérkedés, valamint a szív kétféle leprája: az önakarat (*propria voluntas*) és asaját elhatározás/vélemény (*proprium consilium*). Id. Pasch III,3-6., in *Sermons pou l'année* 496-499.

⁸¹³ OctEpi 3., in *Sermons pour l'année* 197., in *SBO* IV, 311.

orvosságul szolgált, vagyis a körülmetélésnek. Bár őt nem sebezte meg az áteredő bűn, mégis elfogadta az orvosságot.⁸¹⁴ Bár erre egyáltalán nem volt szüksége, értünk mégis elviselte, hogy a mi bűn okozta sebeinket ezáltal is gyógyítsa.

15.3. JÉZUS MINT VALÓDI SALAMON

„Jézus Krisztus a valódi Salamon, igen ő, aki Salamon volt, vagyis békés ebben a számkivetettségben.”⁸¹⁵ Szent Bernát az *Énekek éneke* két verse alapján Krisztust szimbolikusan Salamon király alakjával azonosítja. Ez áll az Én 1,5 szöveghelyén: „Lebarnult vagyok, mégis szép, Jeruzsálem leányai! Olyan, mint Kedár sátrai, mint Salamon kárpitjai.” és az Én 3,11: „Jöjjetek, nézzétek, Sion szüzei, Salamon királyt a koronával, amellyel anyja megkoronázta”. Az első szakasszal kapcsolatban (Én 1,5) Bernát megállapítja, hogy itt nem Salamon királyról van szó, hanem „arról, akiről megmondatott: »Íme, nagyobb van itt, mint Salamon« (Mt 12,42). Tudniillik ez az én Salamonom egészen annyira Salamon, hogy nem csak Békés, – amit a Salamon név jelent – hanem maga a Béke; erről tanúskodik Pál mondván: »ő a mi békességünk« (Ef 2,14).”⁸¹⁶ Emberségéből fakadó sötétnek tűnő külseje csak kívül fekete, mert a bűn sötétsége őt nem szennyezte be. „A valódi Békés feketesége csak felszíni. A bűn feketesége azonban belül van. [...] Mert semmi ilyen szennyet nem találsz a valódi Békésnél. Illő ugyanis, hogy bűn nélkül legyen »az, aki elveszi a világ bűneit« (Jn 1,29 Lit.). Így, mivel alkalmasnak találtatott a bűnösök kiengesztelésére, joggal tulajdonítja magának a Salamon nevet.”⁸¹⁷ A másik szentírási mondatot (Én 3,11) Szent Bernát úgy alkalmazza Krisztusra, hogy a megtestesülés által édesanyja koronázta meg őt az emberi természettel.⁸¹⁸ Ezt a koronát az irgalmasság koszorújának is nevezi.⁸¹⁹ Ezen felül felsorol még három koszorút, melyet élete és megdicsőülése folyamán kap: szenvedésében

⁸¹⁴ Id. Circ II,1., in *Sermons pour l'année* 163., in SBO IV, 278.

⁸¹⁵ Div 50,1., in *Sermons divers* II,31., in SBO VI, 270.

⁸¹⁶ Cant 27,2., SCh 431, 316-319.

⁸¹⁷ Cant 28,11., SCh 431, 370-371.

⁸¹⁸ Id. Epi II,1-2., in *Sermons pour l'année* 188-189.

⁸¹⁹ Id. Div 50,1., in *Sermons divers* II, 32., in SBO VI, 271.

töviskoszorút „mostohaanyjától”, a zsinagógától⁸²⁰, az ítéletkor az angyaloktól az igazságosság koronáját, végül pedig Atyjától a dicsőség koronáját.⁸²¹

15.4. ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI – ÉLETÉVEL MEGSZENTELŐDÉSÜNKKÉ LETT⁸²²

Szent Bernát a liturgikus évre szóló beszédeiben szépen végigveszi Jézus életének fő misztériumait, eseményeit. Mivel a születés eseményével már foglalkoztunk az előző részben, itt Jézus földi életének útvonalát körülmételésének misztériumával folytatjuk. Ekkor kapja meg a Jézus – Szabadító nevet, és ezzel elkezd beteljesíteni üdvösségünket, kiontva ártatlan vérével. Bernát mindig szívesen kapcsolja össze Krisztus megváltó szenvedését életének egyéb eseményeivel. Ezzel kiemeli, hogy nem csak halála és feltámadása szolgálta üdvösségünket, hanem egész élete. Ezért látja Krisztus körülmételésnek okát ugyanabban, mint születésének és szenvedésének okát, vagyis egyedül a választottak javát. Értünk történt, hiszen neki nem volt rá szüksége.⁸²³

A második misztérium az epifánia ünnepe, Krisztus ugyanis „nem csak alászállni akart a földre, hanem ki is akarta nyilatkoztatni magát; nem csak megszületni, hanem ismertté válni is akart”⁸²⁴ – mondja Bernát. Mivel abban az időben ezen a napon három eseményt ünnepeltek a liturgiában – Jézus megjelenését a nemzeteknek, vagyis az őket képviselő királyoknak/bölcseknek; Jézus megkeresztelkedését, és a kánai menyegzőn végbevitt első csodáját – ezért Bernát is mindhárom eseményről beszél. Először is tehát Jézus Krisztus megmutatkozik Betlehemben a bölcseknek, akik imádásuk jeléül szimbolikus ajándékokat hoznak neki: aranyat, mely királyságát jelöli, tömjént, mely istenségére utal, és mirhát, mely emberségét jelképezi.⁸²⁵

⁸²⁰ Id. *OmnSanct* V,9., in *Sermons pour l'année* 804.

⁸²¹ Id. *Epi* II,3., in *Sermons pour l'année* 189.; Hasonló felsorolást ld.: *Div* 50,1., in *Sermons divers* II, 32.

⁸²² Megjegyzés: Bernát továbbra is az 1Kor 1,30 szóhasználatát követi: ld. *Cant* 22,10., in *SCh* 431, 192-195.: „(Krisztust) Isten »megszentelődésünnké tette« (1Kor 1,30 ≠), aki példát ad a mértékletességre önmegtartóztató életével.”

⁸²³ Id. *Circ* I,3., in *Sermons pour l'année* 160.; ld még: *Div* 51., *Sermons divers* II, 36-37; *Circ* II,1. *Sermons pour l'année* 162-164.

⁸²⁴ *Epi* I,4., in *Sermons pour l'année* 183., in *SBO* IV, 296.

⁸²⁵ Id. *Epi* V 1., in *SCh* 526, 82-85.

Egy gondolat erejéig tekintsünk a második nyilvános megjelenése, vagyis megkeresztelkedése előtt arra, hogy Bernát miként magyarázza Jézus oly sokáig tartó rejtett éveit. Ahogy életének minden más eseményénél, ebben is egyértelműen állítja, hogy miattunk, értünk tette.

„A Krisztus, amikor ennyi ideig hallgatott, amikor önmagát elrejtette, tán félt a hiú dicsőségtől (vö. Fil 2,3)? Miért kellett volna félnie a hiú dicsőségtől neki, aki az Atya valódi dicsősége? Mármost valóban félt tőle, de nem maga miatt. Miattunk félt tőle, számunkra tudta félelmetesnek; mi miattunk tartózkodott tőle, minket tanított. Hallgatott ajkával, de tanított tetteivel, és amit később szavaival is hirdetni kellett, példájával már kiáltotta: »Tanuljatok tőlem, mert én szelíd vagyok és alázatos szívű.« (Mt 11,29). Igen keveset hallok ugyanis az Úr gyermekkoráról, azután harminc éves koráig pedig semmit sem találok. Most azonban már nem rejtőzhet az, akit ily nyilvánvalóan megmutatott az Atya.»⁸²⁶

Visszatérve a Jézus-eseményben a megkeresztelkedéshez, a Jordán folyóban a legnagyobb veti alá magát a legkisebbnek; az Urat kereszteli meg a szolgál; a Mestert a tanítvány; a Tisztát a tisztátalan; Istent az ember.⁸²⁷ Bernát gyönyörűen írja le a Keresztelő János és Jézus között lezajló eseményt. Jézus, ezzel is egységet akart vállalni közösségével, népével, valamint alázatát akarta megmutatni.⁸²⁸ Mivel azonban neki nem volt szüksége a tisztulásra – miként a körülmetélésre sem – keresztsége által megtisztította a vizet. *„Belenyugodott hát János és engedelmeskedett: megkeresztelte az Isten Bárányát (Jn 1,39.36), és ily módon megtisztította a vizeket. Mi lettünk megmosva és nem ő (Jézus), mert – elismerjük, hogy – azért kellett a vizeket megtisztítani, hogy minket megmosson.»⁸²⁹*

Végül a Kánai menyegzőn történt csodára is ezen a napon emlékezett a liturgia. Itt nyilvánvalóan megmutatkozott Krisztus dicsősége, istensége.⁸³⁰ Jézus három megnyilvánulását így foglalja össze Bernát: *„Az első megjelenésében a valóságos ember nyilatkozik meg, amikor, mint anyja keblén nyugvó kisdéd jelenik meg. A másodikban az Atya tanúsága valóságosan Isten Fiának mutatja; a harmadikban valóságos istensége nyilvánul meg, akinek a parancsára a természet megváltozik.»⁸³¹*

⁸²⁶ Epi I,7. in *Sermons pour l'année*, 186., in SBO IV, 299-300.

⁸²⁷ Id. EpiV 1., in SCh 526, 82-85.

⁸²⁸ Id. OctEpi 3-4., in *Sermons pour l'année* 197-198.

⁸²⁹ Epi I,6., in *Sermons pour l'année* 185., in SBO IV, 298.

⁸³⁰ Id. EpiV 1., in SCh 526, 82-85.

⁸³¹ Epi I,8. in *Sermons pour l'année* 187., in SBO IV, 300.; ld. még: Epi III,7., Uo. 194-195.

Jézus gyermekségével kapcsolatban, a születés és megjelenés után egy másik esemény, melyet a liturgia megünnepel, ez pedig Jézus bemutatása a templomban. Bernát így fogalmazza meg az ünnep lényegét: „Ezen a napon a Szűz anya beviszi a templom Urát az Úr templomába.”⁸³² Ekkor fogadhattuk be igazán Isten irgalmát templomának belsejében, hiszen ami eddig csak az angyaloké volt, most már az emberé is lett.⁸³³ Másutt pedig így fogalmaz Bernát: „Ma bemutatták a Teremtőnek a föld legmagasztosabb gyümölcsét.”⁸³⁴ Bernát ismét összekapcsolja Krisztus élete ezen eseményét halála misztériumával, mégpedig ezt a „reggeli áldozatot”, melyben szülei felajánlották Jézust, azzal az „esti áldozattal”, melyet majd a kereszten fog Jézus beteljesíteni. Most madarakat ajánlanak fel érte váltságul, akkor majd önmagát áldozza váltságul mindenkiért.⁸³⁵ Azonban mindkét esetben hangsúlyozza Bernát Jézus Krisztus szabad akaratát.⁸³⁶

Az evangéliumban találunk még egy rövid mozzanatot a gyermek Jézusról, mégpedig a 12 éves Jézus történetét. Bernát nem beszél erről sokat – legalábbis Szent Aelred ciszterci apáthoz képest, aki egy egész értekezést szentelt ennek az eseménynek, – de Jézus példáját ebben is kiemeli. Bernát hangsúlyozza egyfelől Krisztus istenségét azáltal, hogy a Mária és Jézus közti párbeszédből (Lk 2,48-50) ezt a rejtélyes következtetést vonja le: „*És ők nem értették az Igét (At illi non intellexerunt Verbum)*» (Lk 2,50). *És mit tett az Ige? Mivel nem értették meg önmagában (non capiebatur in se), lement, hogy így is alá vesse magát nekik/alattuk legyen (descendit, ita ut esset etiam sub illis) (Lk. 2,46-51)*”⁸³⁷. Ebben kérdéses értelmezése Laurentin szerint Bernát számára valószínűleg a Vulgata néhány helyén használt formájában értendő. Vagyis Krisztus egy olyan szaváról van szó, mely meghaladja a hallgatók értelmét.⁸³⁸ Így Bernát az intelligere (Lk 2,50) igéjét helyettesíti a Mt 19,11 capere igéjével. Másfelől pedig Krisztus emberségének alázatát hangsúlyozza azáltal, hogy kiemeli alávetettségét Máriának és

⁸³² Pur I,1., in *Sermons pour l'année*, 225., in SBO IV, 334.

⁸³³ Id. Pur I,3., in *Sermons pour l'année* 227.

⁸³⁴ Pur II,1., in *Sermons pour l'année* 229., in SBO IV, 338.

⁸³⁵ Id. Pur III,2., in *Sermons pour l'année* 232-233.

⁸³⁶ Id. Pur III,2., in *Sermons pour l'année* 232., in SBO IV, 342.

⁸³⁷ Pasch III,4., in *Sermons pour l'année* 497-498., in SBO V, 107.

⁸³⁸ Laurentin megállapítja, hogy a „*capio*” ige a Vulgata szövege szerint más helyen is ebben a hallgatók értelmét meghaladó jelentésben fordul elő. pl. Mt 19,11: „*Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.*” („Nem mindenki érti meg ezt a dolgot, csak azok, akiknek megadatott.”) Mt 19,12: „*Qui potest capere capiat.*” („Aki meg tudja érteni, értse meg.”)

Józsefnek. Így Bernát szoros kapcsolatot állít fel az istenség ismeretlensége és a megtestesülés alázata között.⁸³⁹

Fontos esemény Jézus nyilvános működése előtt a pusztában történt megkísértése. Szent Bernát a nagyböjti idő során a 90 vg = 91. Zsoltárt magyarázva gyakran összekapcsolja azt Jézus megkísértésével, hiszen éppen ennek a zsoltárnak egyik sorát idézi a kísértő. Bár ez a zsoltár nem vonatkozik direkt módon Krisztusra, Bernát számára mégis minden sora róla beszél.⁸⁴⁰ Bernát hangsúlyozza, hogy Jézus valóban „*hosszánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűnt kivéve*” (Zsid 4,15). Három nyilvánvalóan elszenvedett kísértéséhez meglepetésünkre egy negyediket is hozzákapcsol, melyet rejtettnek, de nem kevésbé erősnek mond.

„Talán valaki meglepődik, sőt ellenvetést tesz, hogy az Úr egy negyedik megkísértéséről semmit sem olvasott. Véleményem szerint nem mondaná ezt, ha eszébe jutna, hogy »az ember élete a földön kísértés« (Jób 7,1). Aki emlékezik erre, nem gondolja, hogy az Úr csak három kísértéssel találkozott, tudniillik pusztai böjtölésekor, a templom párkányán, és a hegy csúcsán (Mt 4,3 sköv.). Bizonytalán ebben a három esetben a kísértés nyilvánvaló volt. De az, mellyel ettől fogva és ezután a kereszthalál (vö. Fil 2,8) nem volt híján (extunc et deinceps usque ad mortem crucis ei non defuit); bár rejtettebb volt, nem volt kevésbé heves.”⁸⁴¹

Ha Bernát nem is utal a Szentírás lukácsi mondatára, – melyet a megkísértés leírása végén találunk: „*az ördög elhagyta őt egy időre*” (Lk 4,13) – bizonytalán erre gondol. Világos, hogy Jézus élete során egészen kereszthaláláig – és ott ismét nyilvánvalóan: „*Ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről!*” (Mt 27,40) – jelen volt a kísértő. A három, illetve négy kísértést Bernát szembeállítja Isten négy jótéteményével: a teremtés, a teremtet dolgok embernek ajándékozása, a megváltás és a jutalom kegyelmeivel.⁸⁴² Éppen ezért mindegyik kísértés Istennel szembeni hálátlanságként fogalmazódik meg nála.⁸⁴³ Ezen felül a kísértéseket összekapcsolja a 90 vg = 91. Zsoltár 5. és 6. versében található négy fogalommal is: az „*éjjeli rém*”, a nappal „*suhanó nyíl*”, a „*homályban készülő lepra*”, valamint a „*déli démon*” veszélyeivel.⁸⁴⁴ Valamint a zsoltár 13. versében említett négy

⁸³⁹ Id. LAURENTIN, R., „*Verbum... non capiebatur in se*” ... „*Verbum... non capiebatur in se*” *Divinité du Christ et foi de Marie selon saint Bernard*, in *Marianum* (1965) 426-431.

⁸⁴⁰ Id. BOUCHARD, M.-N., *Une lecture monastique du Ps 90*, 169-170.

⁸⁴¹ *Qui hab XIV,4.*, in *Sermons pour l'année 365.*, in *SBO IV*, 471.

⁸⁴² Id. *Qui hab XIV,1-4.*, in *Sermons pour l'année 362-364.*

⁸⁴³ vö. *Qui hab IV,2.*, in *Sermons pour l'année 291-292.*; Id. még: *Qui hab XIV,5.*, in *Sermons pour l'année 365-366.*

⁸⁴⁴ Id. *Qui hab VI,1-6.*, in *Sermons pour l'année 297-301.*

állatot is megfelelteti a négy kísértésnek: az áspiskígyó, a sárkány, a kígyó és az oroszlán szimbolizálja az egyes kísértéseket.⁸⁴⁵

Jézus nyilvános működésével kapcsolatban elmondja Bernát, hogy Krisztus magára vette a fáradságot és a fájdalmat, mely Ádámtól kapott öröksége minden embernek. Vállalta Krisztus a fáradságokat munkálkodásában: a prédikációi során, az útjain tett erőfeszítésekben, a kísértésekben, böjtölésekben, virrasztásokban. Bernát úgy fogalmaz, hogy Krisztus élete szenvedő munkálkodás volt, míg halála aktív szenvedés.⁸⁴⁶ Krisztus Isten művét cselekszi a testben és a test által, ami azt bizonyítja Bernát számára, hogy ő a világ teremtetője és fenntartója is.⁸⁴⁷ Valóban Jézus Krisztus, földi életében az egész föld, tenger és alvilág urának mutatkozott, (mennybemenetelével pedig a levegő és az eget fölötti uralmát is megmutatja). A föld urának mutatkozott, amikor meggyógyította a betegeket; a tenger urának, hiszen a vízen is biztonsággal járt; és az alvilág urának, ugyanis keresztje által összetörte zárait. „*Csakugyan, ő – aki halottakat támasztott fel, leprásokat tisztított meg, vakokat világosított meg, sántákat erősített meg (vö. Mt 11,5), és leheletével elűzött minden betegséget – a mindenség Ura volt.*”⁸⁴⁸

Bernát számára az evangélium Krisztusa az Énekek énekének Völegénye, aki „*szökken a hegyeken át*” (Én 2,8). Ez arra is lehetőséget kínál Bernátnak, hogy úgy szemlélje Krisztus életét, mint felmenetelt, felemelkedést „*az Úr hegyére*” (Zsolt 23,3 vg = Zsolt 24,3)⁸⁴⁹, hogy megmutassa miként emelkedhetünk fel mi is. Három hegyet említ, melyekre Jézus élete során felment. Az első a színeváltozás hegye, melyet a remény hegyének (mons spei) is nevez.⁸⁵⁰ Ehhez Bernát Jézusnak ezt a mondatát kapcsolja: „*tudjátok hová megyek*” (Jn 14,4), hiszen itt mutatta meg előre eljövendő dicsőségét, és egyben a megváltottak eszkatologikus sorsát is. A második hegy a Boldogságok hegye, ahol az Úr tanított és egy nyolc fokból álló létrát állított fel, mely elvezet az égbe. Ehhez pedig azt kapcsolja Bernát, hogy „*ismeritek az utat*” (Jn 14,4). Vagyis tudjuk, hogy hová tartunk és azt is, hogy hogyan jutunk el oda. Krisztussal együtt azonban azt a hegyet is

⁸⁴⁵ Id. *Qui hab* XIV,6-8., in *Sermons pour l'année* 366-368.

⁸⁴⁶ Id. *HebdSanct* 11., in *Sermons pour l'année* 460., in *SBO* V, 64.: „*Et in vita passivam habuit actionem, et in morte passionem activam sustinuit, dum salutem operaretur in medio terrae.*”

⁸⁴⁷ Id. *Cant* 6,3., in *SCh* 414, 142-143.

⁸⁴⁸ *Asc* II,1. in *Sermons pour l'année* 519., in *SBO* V, 126-127.

⁸⁴⁹ Id. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 13-14.

⁸⁵⁰ Id. *Asc* IV,7., in *Sermons pour l'année* 535., in *SBO* V, 143.

meg kell másznunk, amelyre egyedül ment fel, hogy ott imádkozzék (Mt 14,23), azért, hogy elnyerjük a jó akaratot, mellyel meg tudjuk tenni ezt az utat.⁸⁵¹ Bernát még további két felemelkedésről, felmenetelről is beszél; az egyik, amikor Krisztus a teherhordó állatra ült fel (Mt 21,2-7), ezzel arra tanított, hogy rendezetlen vágyainkat legyőzve emelkedjünk önmagunk fölé; a másik felemelkedéssel, mely a keresztre történt, arra buzdít, hogy felemelkedjünk a világi élvezetektől.⁸⁵²

Jézus életével, csodáival a látható dolgokról a láthatatlan felé szeretné irányítani figyelmünket. Két példával szemléleti Bernát ezt, melyekben a zsidók csak külső jelenségeket láttak, Jézus azonban a láthatatlanra hívta fel a figyelmüket. Az egyik a bÉna meggyógyítása. Erről így ír: *„Ezért volt, hogy amikor a zsidók káromolták Izrael Szentjét a bűnök megbocsátása láthatatlansága miatt, az Úr zavarba ejtette őket a test meggyógyításának látható jelével: »Hogy megtudjátok, hogy az Emberfiának van hatalma a földön a bűnöket megbocsátani, – s ekkor a bÉnához így szólt: Kelj föl, fogd ágadat, és menj haza« (Mt 9,6).»⁸⁵³* A másik a bűnös asszony esete a farizeus házában. *„Egy másik alkalommal egy farizeus zúgolódott ez ellen az orvos ellen, aki üdvösséget hozott, és neheztelt a betegre, aki megszabadult. Az Úr itt is megcáfolta a farizeust nyilvánvaló bizonyítékokkal, felsorolva az asszony szolgálatait. [...] leborulva az Úr lábaihoz könnyeivel öntözte, hajával törölgette, csókolgatta, megkenste illatos olajjal (Lk 7,36 sköv.).»⁸⁵⁴* Jézus lábának csókja az igazság szeretetét jelenti Bernát számára, a hajával törölgetés alázatát fejezi ki, és az illatos olajjal történő megkenés szelídségének szolgál bizonyítékául. Vagyis ebből a bűnösből valóban Krisztus tanítványa lett. Jézus nem vetett meg senkit, mindenkit meghívott az új életre. Bernát így foglalja ezt össze:

„Mit kellett volna még érted tennie, amit nem tett meg? (Iz 5,4 Lit.) Fényt adott a vaknak (vö. Zsolt 145,8), feloldozta a rabot, visszavezette az eltévedtet, kiengesztelte a bűnöst. [...] Nem utasítottad vissza a latort, aki megvallotta vétékét (vö. Lk 23,40-43), sem a síró bűnös asszonyt (vö. Lk 7,44), sem a könyörgő kánaáni asszonyt (vö. Mt 15,27-28), sem a házasságtörésen ért asszonyt (vö. Jn 8,3.11), sem a vám mellett ülő férfit (Mt 9,11-13), sem a könyörgő vámost (vö. Lk 18,10-14), sem a téged megtagadó tanítványt (vö. Mt

⁸⁵¹ Id. Asc IV,10-11., in *Sermons pour l'année 537-538*.

⁸⁵² Id. Asc IV 13., in *Sermons pour l'année 539*.

⁸⁵³ Ded IV,2., in *Sermons pour l'année 825.*, in *SBO V*, 384.

⁸⁵⁴ Ded IV,3., in *Sermons pour l'année 825.*; in *SBO V*, 384-385.

26,69-75), *sem tanítványaid üldözőit* (vö. *ApCsel 9,1.15*), *és még azokat sem, akik keresztre feszítettek téged* (vö. *Lk 23,34*).⁸⁵⁵

Jézus földi élete vége előtt, szenvedése előtt még két lényeges eseményt kell megemlíteni. A virágvasárnapi ünnepélyes bevonulást és az Utolsó vacsora eseményét. Bernát arra tanít bennünket, hogy Jézus Krisztus életének minden – még a legapróbb – mozzanatának is jelentése van, de különösképpen ezekben a napokban. Egyik *Virágvasárnapi* beszédében ezt olvassuk:

*„Bármely tettében, szavában, szenvedésében mindent úgy rendezett el, hogy egyetlen pillanat és egyetlen ióta se maradjon szentségi jelentés nélkül (a sacramento vacarit), vagy ne múljon el a misztérium értelme nélkül (praeterierit sine mysterio). Ez még világosabb a közeli négy napban, melyet felragyogtatott, nem számolva azt, melyet ma ünnepünk: bevonulásának napját, az utolsó vacsora napját (diem refectiois), szenvedése napját, megpihenése (requietiois) és feltámadása napját. Igen, ezek a napok igen különlegesek és mind között jelentősek.”*⁸⁵⁶

Szent Bernát elgondolkozik azon, hogy Jézus miért akart szenvedése előtt nem sokkal így bevonulni Jeruzsálembe. Többféle magyarázatot is talál erre. Egyfelől Jézus saját személyében is meg akarta tapasztalni, hogy minden test csak szalma és annak dicsősége olyan, mint a virág (vö. *Iz 40,6*). *„Éppen ezért azt akarta, hogy dicsőséges körmenettel felmagasztalják, aki tudta saját igen gyalázatos szenvedésének kevéssel ez utáni napját.”*⁸⁵⁷ Egy másik magyarázat szerint ez a dicsőséges bevonulás már előre vetítette az égi hazába történő bevonulást, melyhez azonban az út a szenvedésen keresztül vezet.⁸⁵⁸ Végül megállapítja, hogy talán azért akarta így Jézus, hogy szenvedése még keserűbb legyen, amire pedig a mi bűneink keserősége miatt volt szükség. *„De miért volt, hogy meg akarta tartani ezt a bevonulást, amikor tudta, hogy közel van szenvedése? Talán azért, hogy a szenvedés még keserűbb legyen azáltal, hogy megelőzte a bevonulást. [...] Jaj neked, bűneink keserősége, mert ilyen nagy keserűség kellett a feloldásához!”*⁸⁵⁹

Bernát – mint általában minden Krisztus-eseményt – az Utolsó vacsora eseményét is leginkább lelki értelemben szemléli és magyarázza. *„Szenvedése előtt a családapá, nagy szeretetében gondoskodott arról, hogy megvendégelje, megerősítse háza népét; és*

⁸⁵⁵ *Cant 22,8.*, in *SCh* 431, 184-187.

⁸⁵⁶ *Palm III,1.*, in *Sermons pour l'année 442.*, in *SBO V*, 51.

⁸⁵⁷ *Palm I,1.*, in *Sermons pour l'année 434.*

⁸⁵⁸ *Id. Palm I,2-3.*, in *Sermons por l'année 434-436.*

⁸⁵⁹ *Palm II,4.*, in *Sermons pour l'année 439.*, in *SBO V*, 48.

*ebben is megnyilvánult az Üdvözítő jósága és embersége. [...] nem annyira testüket, mint inkább szívüket erősíti meg.*⁸⁶⁰ Így tehát szimbolikusan értelmezi ezt az étkezést, és öt kenyérről beszél, melyekkel Krisztus ezen alkalommal tanítványait táplálta. Az első az Atya akaratának megtétele, melyet Bernát a lábmosással azonosít. A második és harmadik a buzdító szavak és ígéret, melyek a feltámadásra, a Vigasztaló elküldésére és a tanítványok megerősítésére vonatkoztak, hogy örökre a Feltámadottal lesznek. A negyedik kenyéren Bernát Krisztus könnyeit érti, melyeket imádságában hullatott; végül az ötödik kenyér Jézus saját teste, melyet először ad övének szentségként.⁸⁶¹

15.5. JÉZUS KAPCSOLATA AZ ATYÁVAL

Azok az emberek, akik Jézus megkeresztelkedésekor jelen voltak, tanúi lehettek annak az egyedülálló kapcsolatnak, mely Jézus Krisztus és az Atya kapcsolata. Ott volt János tanúsága is, de annál sokkal nagyobb a Léleknek, mint galambnak, valamint Istennek, az Atyának a tanúsága.

*„Íme a fenséges Isten mennydörög, az Úr a nagy vizek fölött» (Zsolt 28,3), és »az Atya hangja hallatszott: Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik« (Mt 3,17). Igen, valóban Ő az, akiben nincs semmi visszatetsző az Atyának, semmi olyan, ami a fenséges szemét sértené. Ezért mondja ő maga (a Fiú): »Mindig azt teszem, ami neki tetszik« (Jn 8,29). És az Atya hozzáteszi: »Őt hallgassátok« (Mt 17,5). Íme, Urunk Jézus, most már beszélj! Meddig maradsz még csendben? Meddig rejtőzködsz még? Sokáig hallgattál, nagyon is sokáig. Mostantól megkapod az engedélyt az Atyától, hogy beszélj.*⁸⁶²

Jézus, az ács fiaként 30 éven át élt Názáret rejtettségében szüleivel. Mostantól (megkeresztelkedésétől) azonban kinyilvánul istefiúsága, isteni ereje és bölcsessége, megnyilvánul, hogy Atyja az Isten.⁸⁶³ Krisztust ekkor keni fel az Atya Szentlélekkel.

„Az Atya tetszését találja a Fiúban, és miközben hang hallatszik az égből, a Lélek mint galamb leszáll (Mt 3,16 sköv.). Azt gondoljátok tán, testvérek, hogy Krisztus keresztségekor hiányzott a krizma? Az Úr Lelke megnyugodott rajta, ki kételkedhet tehát abban, hogy a kenetet megkapta tőle? [...] Az Atya felkente a Fiút mindazok közül, akik részesednek kegyelmében (Zsolt 44,8 vg); őbenne jobban, mint bárki másban, és különleges módon találja tetszését. [...] elhalmozva őt a jóság, türelem, szelídség minden

⁸⁶⁰ Palm III,3., in *Sermons pour l'année 444.*, in SBO V, 53.

⁸⁶¹ Id. Palm III,4., in *Sermons pour l'année 445-446.*

⁸⁶² Epi I,7., in *Sermons pour l'année 186.*, in SBO IV, 298-300.

⁸⁶³ Id. Epi I,7., in *Sermons pour l'année 186.*, in SBO IV, 298-300.

lelki adományával (vö. Kol 3,12), és betöltve még bőségesebben az irgalom és a részvét lelkiületével (vö. Zsolt 102,4). Ezzel a kenettel küldi el hozzánk, kegyelemmel és jósággal telinek megmutatva őt (vö. Jn 1,14).’’⁸⁶⁴

Másutt Bernát arról beszél, hogy Krisztus mint Közvetítő, az Atyaisten és az emberek között, születésétől fogva birtokolja a Szentlélek minden adományát, de különösen az istenfélelem lelkének jelenlétét hangsúlyozza Bernát, amikor Krisztus és az Atya kapcsolatáról beszél. Betöltötte őt emberként is az istenfélelem lelke, mely által mindent az Atya dicsőségére tett. *„Nem hiányzott belőle a félelem lelke (Iz 11,2), amely által nem szűnik meg az Atya iránt figyelemmel és hódolattal lenni, a dicsőséget neki visszaadni és keresni ezt a dicsőséget.”*⁸⁶⁵ A Fiú megdicsőíti az Atyát engedelmisségével, de az Atya is megdicsőíti a Fiút. Kettejük kapcsolatának éppen ez a lényegi mozzanata. Erről beszél Bernát a Fiú imádságával kapcsolatban:

„»Atyám, dicsőítsd meg Fiadat.« (Jn 17,1) Úgy gondolom, hogy ezt nem könyörögve kérte, hanem előre tudással. Szabadon kéri azt, amit hatalma van megkapni. A Fiú imája tehát nem szükségszerű (necessaria), hanem megfelel az üdvösség rendjének, mert az Atyával együtt adja mindazt, amit az Atyától kapott. Ehhez hozzá kell még tenni, hogy nem csak az Atya dicsőíti meg a Fiút, hanem a Fiú is az Atyát, nehogy valaki azt mondja, hogy a Fiú kisebb az Atyánál, mivel az Atya dicsőíti meg őt, hiszen ő is megdicsőíti az Atyát. A Fiú mondja: »Atyám, dicsőítsd meg Fiadat, hogy a Fiú is megdicsőítsen téged« (Jn 17,1). [...] »Dicsőíts meg engem Atyám azzal a dicsőséggel, mely az enyém volt melletted, mielőtt a világ lett.« (Jn 17,5 ≠) Ha tehát a Fiú dicsősége nem későbbi, hiszen öröktől fogva van, az Atya és a Fiú egyenlőképpen dicsőítik meg egymást. És ha ez így van, hol van az Atya elsősége? Valóban egyenlőség van ott, ahol az örökkévalóság is egy. És az egyenlőség olyan, hogy mindkettőjük dicsősége egy; »ők maguk is egyek« (Jn 17,22 ≠). Ebből következik, – véleményem szerint – hogy ezt mondva: »Atyám dicsőítsd meg nevedet« (Jn 12,28≠), nem kér mást a Fiú, minthogy őt magát dicsőítse meg, hiszen kétség kívül őbenne és őáltala dicsőül meg az Atya neve. Az Atyától pedig ezt a választ kapja: »Megdicsőítettem, és újra megfogom dicsőíteni« (Jn 12,28). Ez a válasz már önmagában egy nem kis megdicsőítése volt a Fiúnak. De még bőségesebb és ünnepélyesebb megdicsőítést kapott a Jordán vizénél, János tanúságával, a galamb megjelölésével (designatione) (vö. Jn 1,32), és az »elhangzó szó által: Ez az én szeretett Fiam« (Mt 3,17 ≠). Ugyanígy a hegyen is, a három tanítvány jelenlétében (vö. Mt 17,1), még fényesebben volt megdicsőítve »ismét ugyanazon szózat által az égből« (2Pét 1,17 ≠), mint testének csodálatos és rendkívüli átváltozása által; és a két próféta tanúsága által is, akik »megjelentek ott és beszélgettek vele« (Mt 17,3 ≠).’’⁸⁶⁶

A legteljesebb dicsőséget azonban akkor nyeri el a Fiú, amikor majd az Atya jobbára ülteti. Másutt arról beszél Bernát, hogy Krisztus „álló helyzete” nem más, mint

⁸⁶⁴ *Quadr I,3., in Sermons pour l'année 252., in SBO IV, 355-356.*

⁸⁶⁵ *Ann II,3., in Sermons pour l'année 418-419., in SBO V, 32.*

⁸⁶⁶ *Cant 76,3-4., in Sch 511, 208-213.*

az Atya iránti buzgósága, hogy az Atya dicsőségét keresi, mint egyszülött Fiú, és buzgón siet segítségre a fogadott fiaknak.⁸⁶⁷

Másik lényegi jellemzője Jézus és az Atya kapcsolatának, akarati egységük. Szép, ahogyan *Húsvét ünnepére* szóló egyik beszédében Bernát arról tanít, ahogyan Jézus akarata és elhatározása tökéletesen ráhangolódik az Atya akaratára és elhatározására (*consilium*).

„Valóban Krisztus akaratáról volt szó, és az jó volt, amikor azt mondatta vele: »Ha nem lehetséges, hogy ez a kehely elműljék tőlem« (Mt 26,39); de még jobb volt az, ami miatt hozzátette: »Legyen meg a te akaratod« (Mt 6,10), mert nem csak az Atyáéval egyezett meg, hanem Krisztuséval is – »odaadta önmagát, mert ő maga akarta« (Iz 53,7 vg) – és még a miénkkel is. [...] Ugyanezt elmondhatjuk a elhatározásról. Krisztustól jött az elgondolás, és jó is volt, mely szerint ezt a kijelentést tette: »Mert nekem Atyám dolgaiban kell lennem« (Lk 2,49). De mivel Mária és József nem értették, megváltoztatta elhatározását, hogy minket megtisztítson a saját elhatározás leprájától (lepra, quae proprii consilii est). Ebben utánozandó példát hagyott ránk, hogy mi is így cselekedjünk (Jn 13,15).»⁸⁶⁸

Az Atya akarata az volt, hogy fogadott fiai legyünk, Krisztus akarata az, hogy elsőszülött legyen sok testvér között, a mi akaratunk pedig, vagy a mi vágyunk, hogy Krisztus mindent értünk tegyen, és hogy megváltson minket.⁸⁶⁹

15.6. JÉZUS TESTE FIZIKAI ÉS LELKI ÉRTELEMBEN; AZ ÍGE TÁPLÁLÉKA

Amikor Jézus Krisztus testéről beszél Bernát, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ő a középkor misztikus teológusa. Számára Krisztus elsősorban az *Énekek éneke* Völegénye, a szeretett Jegyes, akit az Egyház és minden tagja, teljesen odaadó szeretettel szemlél. Éppen ezért az itt következő szövegekre úgy kell tekintenünk, mint egyfajta misztikus megközelítésre.

Gyakran kiemeli Bernát beszédeiben Jézus szépségét.

„Amikor az Úr tanított, nagy tömeg követte a városokból és a falvakból (Mt 9,35) Azok, akiknek megmentette a lelkét, meggyógyította a testét; és ragaszkodtak hozzá, mert gyönyörködtek megszólalásában és látásban annak, akinek édes a hangja és szép az arca (Én 2,14), amint írva van: »Szebb vagy az emberek fiainál,

⁸⁶⁷ Id. DomNov V,6., in *Sermons pour l'année* 756.

⁸⁶⁸ Pasch III,5., in *Sermons pour l'année* 498., in SBO V, 108.

⁸⁶⁹ Id. Pasch. III,5., in *Sermons pour l'année* 498.

kedvesség ömlik el ajkadon» (Zsolt 44,3). Ilyen az, akit követünk, akihez ragaszkodunk, akit kívánunk (desiderabilis), akinek szemlélésére nem csak a népek, hanem maguk a szent angyalok is vágnak (1Pét 1,12).»⁸⁷⁰

De amellet, hogy hangsúlyozza Krisztus emberi testének mindent felülmúló szépségét, Bernát Krisztus testének feketeségéről is beszél, mely főként szenvedésében és kereszthalálában megmutatkozó, elesett, halandó emberségünket mutatja benne.⁸⁷¹ Valamint megkülönbözteti a belsőt és külsőt Krisztus megjelenésében és tetteiben. Krisztus külső megjelenése és tettei is mindent és mindenkit meghaladnak a szépségben. De belülről még szebb, mert ez istenségének teljes ragyogását, és tökéletes, bűn nélküli emberségét jeleníti meg. Arra szeretne Bernát bennünket is elvezetni, hogy ne maradjunk meg a külsőnél, a testnél fizikai értelemben, hanem lépünk tovább a lélekhez. Jézust és tetteit már ne csupán kívülről csodáljuk, hanem értsük meg mindazok lelki jelentését is.⁸⁷²

Bernát beszél Krisztus fizikai, valóban testi ajkáról, melyet megnyitott, hogy tanítsa az embereket; kezéről, mellyel meggyógyította a betegeket; lábairól, amellyel a tengeren járt, és amelyhez leborulva a bűnbánó bűnös bocsánatot nyert.⁸⁷³ De egészen szimbolikusan is beszél Krisztus testének tagjairól.⁸⁷⁴ Eszerint Krisztus fején istenségét érti, lábain pedig emberségét, mely az irgalomban és az ítéletben nyilvánul meg. „Ezzel a két lábbal tehát, mely harmonikusan kapcsolódik az istenség egyetlen fejéhez, »született asszonytól a törvény alattvalójaként« (Gal 4,4 Lit.), »jelent meg a földön és az emberek között élt« (Bár 3,28) a láthatatlan Emmanuel.»⁸⁷⁵ Bernát, szimbolikus értelemben beszél a Völegény kebleiről is, és így bizonyos szempontból Krisztus anyai, gondoskodó, tápláló szerepéről. Az *Énekek éneke* következő verséből meríti gondolatát, melyet misztikus módon értelmez: „»Mivel kebleid (ubera) élvezetesebbek a bornál, igen kellemes illatot árasztanak.« (Én 1,1-2 vg). [...] kettős és édes kegyesség árad Urunk Jézus kebléből (pectore): a hosszan tűrés – tudniillik a várakozásban – és a

⁸⁷⁰ *OmnSanct* I,4., in *Sermons pour l'année* 768., in *SBO* V, 330.

⁸⁷¹ *Id. Cant* 28,2-3., in *SCh* 431, 348-353.

⁸⁷² *Id. EpiP* II,1., in *Sermons pour l'année* 204-205.

⁸⁷³ *Id. Cant* 6,4,5., in *SCh* 414, 142-147.

⁸⁷⁴ vö. BRESARD, L., *Bernard et Origène. Le symbolisme nuptial...*, 132.

⁸⁷⁵ *Cant* 6,7., in *SCh* 414, 148-149.; *Id. még: Cant* 10,8., in *SCh* 414, 228-229.; *Div* 90,2., in *Sermons divers* II, 128.

nagylelkűség/kegyesség (facilitas) a megbocsátásában.”⁸⁷⁶ Bernát igen hatékony lelki tápláléknak tartja ezt, a kegyelem tejének, amely által növekedhetünk.⁸⁷⁷

Bernát misztikus megközelítésének része az is, ahogyan a Krisztus testi valóságához hozzátartozó táplálkozásról beszél. „*A kedvesem az enyém, és én a kedvesemé, aki a liliomok között legel*» (Én 2,16).”⁸⁷⁸ A Völegény egészen odáig kiüresítette magát, hogy szüksége van táplálékra. Nem csak legeltet, mint az egész teremtés pásztora, hanem ő maga is emberként táplálkozik. Emberként lelki módon liliomokkal táplálkozik, amelyek Bernát számára itt a jócselekedeteket szimboliziláják. Ilyen módon elmélkedik Jézus látogatásáról, melyet Máriánál és Mártánál tett. Jézus itt valóban fizikailag is táplálkozott, de lelkileg is, az ő előrehaladásukból, alázatukból, lelkesedésükből; és nem csak táplálkozott, hanem egyben táplálta is őket. Jézus számára ugyanis éppen az a táplálék, hogy minket táplál.⁸⁷⁹ Itt az Isten önmagunkba befogadásának és a mi hozzáformálódásunknak igen képszerű és talán meglepő megfogalmazásával találkozunk. Ugyanakkor egyáltalán nem idegen attól a valóságtól, ami az eucharisztia által történik Isten és ember között, és amit Jézus mond saját testéről és vérééről:

*„Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérét, nem lesz élet tibennetek” (Jn 6,53). „Ne csodálkozzatok ezen» (Jn 5,28): ő megesz minket, és mi megesszük őt, hogy még szorosabban egyesüljünk vele. Máskülönben egységünk nem lesz tökéletes vele. [...] Egyen meg, hogy én őbenne legyek, és fordítva, egyem meg őt, hogy ő énbennem legyen.”*⁸⁸⁰

Egyértelmű, ahogyan a tanítványoknak, úgy nekünk sem test szerint kell Jézus erre vonatkozó szavait értenünk. Bernát számára enni Krisztus testét és inni az ő vérét nem más, mint részesedni Krisztus szenvedéseiben és utánozni azt az életet, melyet ő élt a testben. „*Látjuk ebben az imádandó oltáriszentség jelét, melyben megkapjuk Krisztus testét; oly módon, hogy amiként a kenyér színe látható módon behatol testünkbe, úgy jár át bennünket a mi Urunk az ő földi életmódjával, hogy a hit által szívünkben lakozzék.*”⁸⁸¹

⁸⁷⁶ Cant 9,4.5., in SCh 414, 202-207.

⁸⁷⁷ Id. Cant 9,6., in SCh 414, 206-209.

⁸⁷⁸ Cant 70,1., in SCh 511, 58-59.

⁸⁷⁹ Id. Cant 71,4-5., in SCh 511, 84-87.

⁸⁸⁰ Cant 71,5., in SCh 511, 88-89.

⁸⁸¹ Qui hab III,3., in Sermons pour l'année 288., in SBO IV, 394-395.

15.7. SZERETETE IRÁNTUNK – BÖLCS

Bernát az isteni szeretet bölcsességének tartja a megváltás egész ökonómiáját, melyben jelen van az ördög megtévesztésének gondolata is. Krisztus irántunk tanúsított szeretetének gyengédségét emeli ki Bernát a megtestesülés kapcsán, köztünk élt életében pedig szeretetének bölcsességét. Azáltal, hogy megőrizte magát Krisztus a bűntől, bölcsességgel elválasztotta természetünket a bűntől. Feddhetetlensége által „*okos tanácsadó (consiliarius prudens)*”. „*Okosabb volt mint a kígyó [...]*” és így „*okosan megtévesztő csapdát rejtett el az ördögnek.*” Így tudta bölcsességével megtéveszteni a „*zsarnokot*”⁸⁸². Krisztus tanításából és egész életéből sugárzik bölcsessége, amely által megszabadít minket a tudatlanságtól és a tévedéstől.⁸⁸³

⁸⁸² Id. *Cant* 20,3., in *SCh* 431, 128-131.; ld még: *HebdSanct* 10., in *Sermons pour l'année* 459.

⁸⁸³ Id. *Cant* 22,8., in *SCh* 431, 184-189.

16. JÉZUS ÉLETÉNEK HATÁSA A MI ÉLETÜNKBEN

16.1. KRISZTUS PÉLDÁJÁNAK ÉS ERÉNYEINEK UTÁNZÁSA (*IMITATIO*) – HÁLAADÁS

Amint már láttuk, Bernátnak és korának gondolkodási stílusa a szimbolizmus. Ebből következően Jézus élete is olyan erőt hordoz Bernát számára, mely mindent összeköt. Úgy beszél róla, mint szentségről (*sacramentum*): vagyis olyan érzékelhető jelről, mely aktív és jótékony hatással bír. Így Jézus élete számunkra már nem csupán szeretetünk éltető alapja, hanem az Istennel egyesülésünk egyetlen útja.⁸⁸⁴ Leclercq szerint úgy lehet Krisztus élete misztériumának szentsége (*sacramentum*) a miénk, ha jelenvalóvá tesszük magunkban, amit Bernát *repraesentatio*-nak⁸⁸⁵ nevez. Ez a megjelenítés egyben hasonulás (*conformatio*) is Jézushoz. Bernát ezt az életprogramot egy rövid formulával így írja le: Krisztus követése annyi, mint „hozzáformálódni az Emberfiához”⁸⁸⁶. Ennek a megjelenítésnek (*repraesentatio*) három eleme: a *communicatio* – ami a megjelenítés dogmatikai és liturgikus aspektusa – vagyis részesedés a misztériumban; a *recordatio* – ez a pszichológiai elem – vagyis az értelem munkája; végül az *imitatio* – ami pedig a Krisztus-követő élet aszketikus része.⁸⁸⁷ Fontos, hogy ez nem csak Jézus életének különböző eseményeire történő rátekintés, a múlt felidézése, hanem benne van az az eszkatológikus feszültség is, mely megfelel a megváltott ember állapotának; várakozás a teljes hasonulásra Krisztushoz, ami majd a feltámadás dicsőségében fog megnyilvánulni.⁸⁸⁸

⁸⁸⁴ Id. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 143-144.

⁸⁸⁵ Id. *VigNat* VI,5., in *Sermons pour l'année* 116., *SBO* IV,238.

⁸⁸⁶ *VigNat* IV,9., in *Sermons pour l'année* 104., *SBO* IV,227.: „conformare Filio hominis”.

⁸⁸⁷ vö. *Sent* II,61, in *SBO* VI, 38.

⁸⁸⁸ Id. LECRECQ, J. *Imitation du Christ et sacrements chez S. Bernard*, 268-273.

Bernát beszédeiben Jézus életének minden titkával kapcsolatban arra törekszik, hogy Krisztus szavait, magatartását és cselekedeteit egyaránt példaként, tanításként, mintaként állítsa elénk. Számára Krisztus utánzása, Krisztus követése jelenti az egyik leglényegesebb krisztológiai párbeszédet. Ennek az „*imitatio*”-nak az alapja pedig Bernátnál nem más, mint az Imago-tanítás. Ha az ember Krisztust utánozza, aki Isten Képmása, újra helyreállhat a kép és az Istenhez-hasonlóság, az ember így eggyé lehet Istennel, eljuthat Isten szemlélésére, ami a Megváltás végső gyümölcse. Az ember pedig – ahogyan azt láttuk –, azért utánozhatja Istent, mert először maga Isten „utánozta” az embert.⁸⁸⁹ Krisztus földi életének eseményei, mint egyfajta „*itinerarium*”⁸⁹⁰, megmutatják számunkra az utat, mely lépésenként, erényről erényre emel fel bennünket a mennyei színe-látásig.⁸⁹¹

Krisztus, nemcsak birtokolta az erényeket, hanem ő maga mindezek forrása is. Így fogalmazza meg ezt Bernát: „*az erények és a tudomány eredete Krisztus Urunk.*”⁸⁹² Ő maga, aki minden erény mintája, előttünk járt az erények útján. Ahhoz, hogy egykor hasonló lehessünk hozzá a mennyben, előbb hasonlóvá kell válnunk hozzá itt a földön.⁸⁹³ „*Boldog tehát az, aki szeretettel szemlél téged emberként »az emberek között élve« (Bár 3,38 ≠), és utánzódnak/követődnek (imitatorem) mutatkozik, amennyire csak bír.*”⁸⁹⁴ Elsősorban tehát Krisztus erényeit kell követnünk. Szent Bernát leggyakrabban az alázat erényénél időzik, melyet Krisztus életének minden eseményében csodál.⁸⁹⁵

Újra és újra elhangzik Bernát ajkáról a Jézus követésére szóló páli meghívás is: „*Ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt.*” (Fil 2,5). Bernát ebben is főként Krisztus emberségét helyezi példaként szemünk elé azért, hogy követhetőbbé, utánozhatóbbá tegye előttünk.⁸⁹⁶

Nézzük végig röviden, hogy Krisztus életének különböző eseményeiben, hogyan emeli ki Bernát az erények követését. Gyakran hangoztatja Bernát Jézus szavait:

⁸⁸⁹ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 148-149.

⁸⁹⁰ Id. ALTERMATT, A., *Christus pro nobis*, 149.

⁸⁹¹ Id. BOSCH, A., *Le Christ, Dieu devenu imitable d'après saint Bernard*, 346.

⁸⁹² *Cant* 13,1., in *SCh* 414., 280-281.

⁸⁹³ Id. DomNov I,2., *Sermons pour l'année 739.*; Div 63., in *Sermons divers* II, 69.

⁸⁹⁴ *Cant* 25,9., in *SCh* 431., 274-275.

⁸⁹⁵ Id. GOBRY, I., *Conférences sur Saint Bernard de Clairvaux*, 115-116.

⁸⁹⁶ Id. DIDIER, J. CH., *L'imitation du l'humanité du Christ selon saint Bernard*, in *Vie Spirituelle Supplément* 25 (1930) 81.

„*Tanuljatok tőlem, mert én szelíd vagyok és alázatos szívű*” (Mt 11,29).⁸⁹⁷ A megtestesülés és a körülmetélkedés misztériumánál az *alázat* mellett Krisztus *szegénységét* hangsúlyozza. Ez nem meglepő egy ciszterci szerzetes részéről, aki éppen „*szegény*” akart lenni „*a szegény Krisztussal*”⁸⁹⁸. Egy helyen így kapcsolja össze a szerzetes életével, amikor három pokolról beszél, melyből az egyik az önként vállalt szegénység:

„*Ó boldog pokla a szegénységnek, melyben Krisztus született, táplálkozott, élt mindaddig, amíg a testben volt. (vö. Lk 4,16; Bár 3,38;) Ebbe a pokolba nem elégedett meg egyszer alászállni, hogy kivonja onnan övéit, hanem »ő, aki önmagát adta át, hogy kiragadjon a jelen és gonosz világból« (Gal 1,4 ≠), nem szűnik meg erre a helyre összegyűjteni azokat, akiket elkülönít a kárhozottak tömegéből – mígnem kiragadja őket.*”⁸⁹⁹

Jézus körülmetélésének pedig akkor van hatása a mi életünkben, ha nem testben, de lélekben és igazságban mi is körülmetélkedünk a hit és a megtérés által.⁹⁰⁰

Krisztus megjelenésének ünnepével kapcsolatban is buzdít bennünket Bernát, hogy az a három esemény, amit ekkor ünneplünk, ne maradjon terméketlen bennünk. „*És ha most szeretnétek ezekből a megjelenésekről valami olyat hallani, ami elősegíti életmódokat, halljátok [...]*”⁹⁰¹ A szent apát szerint a következőket kell magunkévá tennünk a megtérés útján. Krisztus gyermekként megjelenése a Szűz ölen alázatra, egyszerűsége és mérsékletre kell, hogy vezessen bennünket, mert ez elengedhetetlen a megtéréshez.⁹⁰² Jézus Krisztus megkeresztelkedésében a „*minden igazság beteljesítése*”⁹⁰³ az, amit kiemel számunkra Bernát. Itt az *igazságosság* erényének tágabb értelmét is kifejti. Ezt az valósítja meg, aki még a nála alacsonyabbnál is mélyebbre helyezi magát. Erre ad példát Krisztus, a Keresztelővel szembeni magatartásával.

„*Valóban, az, aki az idők teljességében jött (Gal 4,4) és akiben benne lakik az istenség teljessége (Kol 2,9), nem ismer mást, csak a teljességet. A törvényt is beteljesíteni jött, nem eltörölni (Mt 5,17). Létezik egy szigorú értelemben vett igazságosság. [...] Ennek az igazságosságnak ez a meghatározása: add meg mindenkinek azt, ami neki jár. De van egy másik igazságosság, egy szélesebb, tágabb, mely abban áll, hogy nem teszed egyenlővé magadat a veled egyenlővel, és nem helyezed magadat a nálad alacsonyabb*

⁸⁹⁷ Id. VigNat V,5-6., in *Sermons pour l'année* 110.; in SBO IV, 232-233.; Div 19,6., in *Sermons divers* I, 170.; in SBO VI, 164.

⁸⁹⁸ *Exordium parvum* 15., in LÉKAI, L., *A Ciszterciek. Eszmény és valóság*, SZIT, Budapest 1991. 427.

⁸⁹⁹ AdvV 3., in Sch 526., 48-51.

⁹⁰⁰ Circ II,4., in *Sermons pour l'année* 165., in SBO IV, 280.

⁹⁰¹ Epi II,7.8., in *Sermons pour l'année* 195.; in SBO IV, 308-309.

⁹⁰² Id. Epi III,8., in *Sermons pour l'année* 195-196.

⁹⁰³ vö. Mt 3,15: „*Hagyd ezt most, mert így illik teljesítenünk minden igazságosságot.*”

elé. [...] De az igazságosság csúcsa és teljessége, ha az ember önmagát a nála alacsonyabbnál alacsonyabbra helyezi. Valóban, amiként a legnagyobb és elviselhetetlen gőg abban áll, hogy az ember önmagát a nála feljebbvaló fölé emeli, úgy a legfőbb és teljes igazság abban, hogy az alacsonyabb alá helyezi magát. [...] Amit pedig Krisztus tett, azt teljes igazságosságból tette, hiszen kis szolgája keze alatt hajolt meg.”⁹⁰⁴

Végül a harmadik eseményben – a víz borrá változtatásában – egy újabb lépést tár elénk Bernát, amikor már testvéri együttérzésből sírunk; a szeretetből fakadó könnyek, amit a víz jelképez, borrá – „józan részegséggé” vagyis egyfajta misztikus extázissá változik.⁹⁰⁵

Krisztus rejtett és nyilvános élete egyképpen *alázataról*, valamint *engedelmességéről* tesz tanúságot. Rejtett életében ott van a csend alázata⁹⁰⁶, és ott van engedelmessége földi szüleinek és Mennyei Atyjának. Hiszen nem azért jött, hogy a saját, hanem az Atya akaratát teljesítse. Ezáltal arra tanít, hogy mi is mindenben Isten akaratát keressük és ne a magunkét.⁹⁰⁷ Bernát szívesen elmélkedik azon a csodálatos tényen, hogy maga az Isten az, aki aláveti magát az embereknek, a Teremtő veti alá magát Máriának és Józsefnek.⁹⁰⁸ Amiként Jézus nem tartotta önmagához, istenségéhez méltatlan dolognak, hogy földi szüleinek engedelmeskedjen és ne a saját elgondolását (*proprium consilium*) helyezze előtérbe, – még ha az nagyon is szent volt – úgy nekünk is meg kell tanulnunk tanácsot kérni és elköteleződésünk szerint jó lelkiismerettel engedelmeskedni. Ha ő, mint maga az isteni bölcsesség így cselekedett, mennyivel inkább kell nekünk is.⁹⁰⁹ Nyilvános életében az alázat és engedelmesség mellett, Bernát elénk állítja a benne megvalósuló teljes egységet is, tetteinek és szavainak teljes egységét.⁹¹⁰

Bernát egy másik meglátása szerint felemelkedésünk útját Krisztus életének hegyeihez kapcsolja. Az első a Színeváltozás hegye, ahol Jézus megmutatta az eljövendő élet dicsőségét és boldogságát. Bernát szerint, ha szívünk mélyén elgondolkodunk Isten gyermekeinek örömről és eljövendő dicsőségéről, nem csoda, ha bennünk is felfakad Péter kiáltása: „*Uram, jó nekünk itt lennünk*” (Mt 17,4). Ehhez azonban az kell, hogy az odafönt valókat keressük és ne ragadjunk bele az idelenti gondokba.⁹¹¹ Bernát ezért buzdít

⁹⁰⁴ OctEpi 4., in *Sermons pour l'année* 198.; in SBO IV, 312.

⁹⁰⁵ Id. Epi III,8., in *Sermons pour l'année* 195-196.

⁹⁰⁶ Id. Epi I,7., in *Sermons pour l'année* 186.

⁹⁰⁷ Div 41,1., in *Sermons divers* I, 279-280.; in SBO VI, 244.

⁹⁰⁸ Id. Miss I,7., in Sch 390., 122-125.; ld. még: Miss I,8., in Sch 390., 124-125.

⁹⁰⁹ Id. Pasch III,3-5., in *Sermons pour l'année* 496-499.; ld. még: Miss III,11., in Sch 390., 194-197.

⁹¹⁰ Div 60,1., in SBO VI, 290.: „*fecit ipse quod docuit*”

⁹¹¹ Id. Asc IV,9., in *Sermons pour l'année* 536.

bennünket arra, hogy menjünk fel szívünkben gyakran erre a csúcsra: „*Menjetek fel szívetek csúcsára (Zsolt 63,7), és Isten felmagasztaltatik. Ez az a hegy, melyen Krisztus színében elváltozott. Menjetek fel és megtudjátok, hogy Isten csodálatos dolgokat művelt szentjével (Zsolt 4,4).*”⁹¹² A másik hegy, melyre Jézus felment, a Boldogságok hegye volt. Erre úgy tudunk mi is lélekben felmenni, ha éjjel nappal az Úr törvényein elmélkedünk. Itt ugyanis megismertette velünk Jézus az utat, melyen a dicsőségre eljuthatunk. A harmadik az a hegy, melyre Jézus egyedül ment fel imádkozni. Ezzel mind az imádságra, mind pedig a *magányra* buzdít bennünket.

„*Ezért, mivel tudta, hogy az imádságban adatik meg a jó akarat, amikor már tudod, hogy mit kell tenned, hogy legyen erőd azt megtenni, emelkedj fel te is az imádsághoz. Imádkozz szorgalmasan, imádkozz kitartással az ő példája szerint, aki éjszakákat töltött imádságban (Lk 6,12), és az Atya, az ő jóságában megadja a jó lelket annak, aki kéri tőle (Lk 11,13).*”⁹¹³

Végül még egy érdekes felmenetelt említ Bernát. Ha már megvan az ismeretünk és a jó akaratunk, de mégis egy ellentétes törvénnyel találkozunk magunkban, képletesen fel kell ülnünk a számár, ahogyan azt Jézus tette jeruzsálemi bevonulásakor, vagyis meg kell tanulnunk uralkodni saját magunkon, vágyainkon, ösztöneinken ahelyett, hogy engednénk, hogy azok uralkodjanak rajtunk. „*Ezért tehát, lelkem, kövesd ebben a felmenetelben is Krisztus Urunkat, hogy vágyaid alád legyenek vetve és te uralkodj rajtuk (vö. Ter 4,7). Ahhoz ugyanis, hogy felmehegy a mennybe, az kell előbb, hogy önmagad fölé emelkedj (Siralm 3,28 vg) azáltal, hogy megveted (calcando) testies vágyadat, melyek benned ellened harcolnak (1Pét 2,11).*”⁹¹⁴

Bernát minden erényt liliomnak nevez. Nekünk is törekednünk kell, hogy minél több erényt – liliomot teremjünk. A Vőlegénynek, Krisztusnak azonban csak liliomai vannak, mivel őbenne van az erények teljessége. „*Más dolog, ha valakinek vannak liliomai, és más az, ha valakinek csak liliomai vannak.*”⁹¹⁵ A menyasszonyt is liliomnak nevezi, de ő a tövisek között van, mert neki vannak bűnei is, melyeket a tövisek jelképeznek. Ha azt akarjuk, hogy a Vőlegény bennünk lakjon, akkor Bernát ezekkel a szavakkal buzdít bennünket: „*Te, aki ezt hallod, vagy olvasod, gondoskodj róla, hogy*

⁹¹² Asc IV,8., in *Sermons pour l'année* 536.; in *SBO* V, 144-145.

⁹¹³ Asc IV,11., in *Sermons pour l'année* 538.; in *SBO* V, 147.

⁹¹⁴ Asc IV,12., in *Sermons pour l'année* 539.; in *SBO* V, 148.

⁹¹⁵ Cant 70,8., in *SCh* 511., 74-75.

legyenek liliomaid, ha azt szeretnéd, hogy a liliomoknak ez a vendége/lakója (habitatorem) benned lakjon. Cselekedeted, igyekezeted, vágyad tanúsítsák fehérségükkel és illatukkal, hogy ezek liliomok.”⁹¹⁶

Az erényekkel kapcsolatban is hangsúlyozza Bernát, hogy szüntelenül vissza kell térnünk hálaadásunkkal az erények forrásához, azaz Krisztushoz. *„Mindaz, amit a bölcsességből és az erényekből birtokolhatsz, »Krisztusnak, Isten erejének és Isten bölcsességének« (1Kor 1,24 ≠) kell tulajdonítanod.*”⁹¹⁷ Bernát boldognak nevezi azt az embert, aki mindenért hálát ad, mert egyedül a hálátlanságot tartja olyan akadálnak, mely nem engedi, hogy előre haladjunk a keresztény életben, hogy újabb kegyelmeket kapjunk. *„Boldog, aki a kegyelem minden adományáért visszatér ahhoz, aki a minden kegyelem teljessége.*”⁹¹⁸ Másutt így fogalmaz: *„Lehet, hogy nem tudok elég méltó módon hálát adni, de a hálátlanságot egyenest gyűlöli a lelkem. Halálos dolog ugyanis a hálátlanság; ellensége a kegyelemnek és az üdvösségnek. [...] Elzárja a kegyelem útját, és ahol hálátlanság van, a kegyelem már nem talál hozzáférést, nincs többé ott helye.*”⁹¹⁹ Fontos az is, hogy ne csak szavainkkal, ne rutinból adjunk hálát Istennek, mint a farizeus – aki azzal árulta el magát, hogy közben megvetette a másik embert, – hanem szeretetből. Legyen hálaadásunk tiszta, őszinte, ne tartsunk meg magunknak semmit se Isten dicsőségéből.⁹²⁰

Jézus, az ő szent életével megmutatta számunkra az utat égi hazánkba. Példát adott nekünk, hogy hogyan kell élnünk ahhoz, hogy visszatérhessünk Istenhez, eredeti otthonunkba.⁹²¹ Jézus életéről, Krisztus híreről, mint jó illatról beszél Bernát, mely szétáradt az egész földön és maga után vonja az embereket – az *Énekek éneke* első szavaira gondol: *„Vonj engem magad után, siessünk keneteid illata után!”* (Én 1,3 vg = 1,4). A Völegény kenetei Bernát szerint a következő négy: *„Istentől bölcsességünk, igazságunk, megszentelődésünk és megváltásunk lett”* (1Kor 1,30). Ezeknek a jó

⁹¹⁶ Cant 71,1., in SCh 511., 78-81.

⁹¹⁷ Cant 13,1., in SCh 414., 282-283.

⁹¹⁸ Div 27,8., in Sermons divers I, 221-222.; in SBO VI, 203.

⁹¹⁹ Mise 1., in SCh 526., 220-223.

⁹²⁰ Id. Cant 13,2-3., in SCh 414., 282-289.

⁹²¹ Id. Cant 22,7., in SCh 431., 184-185.

illata vonja maga után az Egyházat és az egyes lelkeket.⁹²² Bernát megállapítja azt is, hogy mindenki más módon siet Jézus életének illata után.⁹²³

16.2. KRISZTUSHOZ KÖZELEDÉS PÉLDÁI (HÁRMAS CSÓK, HÁRMAS KENET)

Különbő módon közeledtek az emberek Krisztushoz földi életében. Szent Bernát ezt egyfelől az imádság különböző formáival szemlélteti, másfelől a hármass kenet és a hármass csók szimbólumaival, melyeket vagy példabeszédhez kapcsol, vagy az evangélium egy-egy eseményéhez, amelyben személyes találkozás történik Krisztussal.

Az imádság különböző formáit az 1Tim 2,1 alapján határozza meg: „*Mindenek előtt arra kérlek tehát, hogy tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat.*” Az első tehát a könyörgés. Így közelednek Krisztushoz azok, akiket bűneik köteléke rabszolgává tett, és lelkiismeretüket a bűnök sokasága félelemmel tölti el; nem mernek közvetlenül fordulni Istenhez. Ilyen volt a vámos, aki nem merte égre emelni tekintetét, könyörgése mégis meghallgatásra talált; vagy a vér folyásos asszony, aki gyógyulást keresett Krisztusnál, de nem mert hozzá fordulni közvetlenül, hanem titokban érintette meg ruhájának szegélyét. Az imádságnak ebben az első formájában Bernát igazat ad a bűnösnek, aki ebben az állapotában nem meri megszólítani az Urat. Bernát szimbolikus és misztikus értelmezésében Krisztus ruhája az Egyházat jelképezi, a ruha szegélye pedig – anélkül, hogy kifejezten megnevezné – a monasztikus szerzeteseket. Így az, aki nem mer közvetlenül az Úrhoz fordulni, közvetítőkön keresztül, mintegy megérintve Krisztus ruhája szegélyét nyerhet gyógyulást, meghallgatást. „*A ‘ruhaszegélynek’ azonban jól kell tudnia, hogy az erő nem belőle, hanem Krisztusból jött, mert a ruha szegélyén keresztül őt érintették meg, ahogyan erről maga Krisztus tanúskodik.*”⁹²⁴ Az imádság második formája, amikor a bűnös ember már saját szavával fordul az Úrhoz. Azokról van szó, akik szívükben már elhatározták a megtérést, hogy elszakadnak a bűntől és bocsánatot keresnek az Úrnál. Ezt a fajta Krisztushoz közeledést szimbolizálja Bernát számára Mária Magdolna, aki közvetlenül fordul Jézushoz.

⁹²² Id. Cant 22,4.8., in SCh 431., 178-179. 184-189.

⁹²³ Id. Cant 22,9., in SCh 431., 188-193.

⁹²⁴ Div 25,2., in Sermons dives I, 201-202., in SBO VI, 189.

Könnyeivel megmossa, hajával törölgeti, illatos olajjal megkeni és csókolgatja Jézus lábát.⁹²⁵ A harmadik forma, amellyel az Úrhoz fordulhatunk, a kérő ima. „*Miután kitartottál egy ideig sirákozásban és bűnbánatban, és megtapasztaltad az örömet és a megbocsátás bizonyosságát, tégy egy lépést, hogy elérkezz a kérő imához. Befogadva így az Úr kegyelmébe, merd kérni tőle önmagad és szolgatársaid számára mindazt, ami szükséges.*”⁹²⁶ A megbocsátás bizonyosságának kérdésében Bernát a béna meggyógyításának példáját tárja elénk, kiemelve azt a három aktust, melyet Krisztus megbocsátása munkál bennünk. „*Bízzál fiam, bűneid bocsánatot nyertek*” (Mt 9,2) „*[...] kelj fel, fogd ágyadat és járj*” (Jn 5,8). Amikor azt vesszük észre, hogy az odaföntvalókat keressük, az azt jelenti, hogy felkeltünk, állunk; ha felemeljük testünket a földi örömök fölé, ha a lélek uralja testünket és vezeti oda is, ahová az esetleg nem is akarja, akkor megfogtuk ágyunkat; végül akkor járunk, ha elfelejtjük azt, ami mögöttünk van, és előre felé megyünk a haladás vágyával.⁹²⁷ Isten az ő jóságában meg akarja nekünk adni, amit kérünk és fenségében meg is tudja adni.⁹²⁸ Végül a Krisztushoz, Istenhez fordulás utolsó lépéseként a hálaadó imát tárja elénk Bernát. Ennek példája maga Jézus, amikor az Atyához fordul például Lázár feltámasztásakor. „*Hálát adok neked Atyám, mert meghallgattál*” (Jn 11,41).⁹²⁹ Jézus teljes bizonyossággal és szabadsággal ahelyett, hogy kérné az Atyát, hálát ad. Megállapítja azonban a szent apát, hogy kevesen jutnak el ide, pedig – ahogyan az imént is láttuk – nagyon fontos lépés ez, hiszen ez teszi lehetővé a lélek számára, hogy még nagyobb kegyelmeket fogadjon be.⁹³⁰

Hasonló három lépést fogalmaz meg Bernát a csók és a kenet szimbólumaival. Az *Énekek éneke* kezdő sorából kiindulva: „*Csókoljon meg engem szája csókjával*”, a Krisztushoz, mint Völegényhez közeledés három lépését fogalmazza meg Bernát, melyeket természetesen lelki értelemben gondol el. „*Háromféle csók van: az első a lábra, a második a kézre, a harmadik a szájra.*”⁹³¹ A szimbolikus értelmezés szép

⁹²⁵ Id. Div 25,3., in *Sermons divers* I, 202-203., in SBO VI, 189.

⁹²⁶ Div 25,4., in *Sermons divers* I, 203., in SBO VI, 189.

⁹²⁷ Id. Div 25,4., in *Sermons divers* I, 203-204.

⁹²⁸ Id. CALLEROT, F., *Une étude du sermon 25 «De diversis» de saint Bernard sur la prière*, in *CollCist* 54 (1992) 72-73.

⁹²⁹ Id. Div 25,6., in *Sermons divers* I, 205.

⁹³⁰ Id. CALLEROT, F., *Une étude du sermon 25 «De diversis»...*, 75-76.

⁹³¹ Div 87,1., in *Sermons divers* II, 116., in SBO VI, 329.

összefoglalását találhatjuk az *Énekek énekéről* szóló 4. beszéd elején: „Az első, megtérésünk kezdetét szenteli meg (lábak csókja), a második azoknak van megengedve, akik előre haladnak (kezek csókja); a harmadik azonban csak a tökéletesek kis csoportjának fenntartott tapasztalat (ajak csókja).”⁹³² Az első tehát a megtérés, amikor mintegy megcsókoljuk az Úr két lábát, az igazságot és az irgalmat; ez a kiengesztelés csókja a bűnök bocsánatára.⁹³³ Ezt láthatjuk Mária Magdolna esetében, aki a bűnnel terhelt lélek szimbolikus alakja.

*„Bárki légy is te lélek, aki ilyennek ismered fel magad, ne gondold, hogy hitvány vagy megvetendő az a hely, ahol a szent bűnös asszony letette bűneit (vö. Lk 7,47), és felöltötte a szentséget. [...] Ennek a boldog megtérőnek a példájára borulj le te is, szerencsétlen lélek, hogy ne légy többé szerencsétlen. Borulj le te is a földre, öleld át az Úr lábait, békítsd meg csókjaiddal, öntözd könnyeiddel (vö. Lk 7,38), nem annyira azért, hogy őt (az Urat) megmosd, hanem, hogy te megtisztulj.”*⁹³⁴

A második lépés a kezek csókja, melyet az erények gyakorlásával és a hálaadással adhatunk. „Csókold a kezét, ami annyit jelent: »ne neked, hanem az ő nevének adj dicsőséget« (Zsolt 113,9 ≠). Dicsőítsd őt egyszer és ismét, mind odaadott bűneidért, mind pedig az elnyert erényekért.”⁹³⁵ Az ajándékozás csókjának is nevezi Bernát.⁹³⁶ A harmadik csók a szemlélődés ajándéka, amikor már merjük az Úr arcát keresni. Ez „[...] íme ebben áll: lelkünk felemelve az égi vágy által, türelmetlenül sóvárog a szeretet után, hogy bevezessék őt a belső szoba titkos örömeibe; és édes sóhajtozásokkal megszakítva a szív buzgó lendületével énekli a lélek: »a te arcodat keresem, Uram« (Zsolt 26,8).”⁹³⁷ A szemlélődés, vagyis az ajak csókja teljesen kegyelem, nem lehetséges az embernek saját erejéből. „És most, jó Uram, mi maradt még, hacsak nem, hogy »betölts engem örömmel színed előtt« (Zsolt 15,11 ≠) azáltal, hogy méltóztatsz megengedni az ajak csókját a fény teljességében, a lélek buzgóságában.”⁹³⁸

Szent Bernát háromféle kenetről és azok különböző illatairól is beszél, melyeket szintén a lelki élet különféle szintjeinek feleltet meg. Az első a bűnbánat illatszere

⁹³² Cant 4,1., in SCh 414, 112-113.

⁹³³ Id. Div 87,1., in Sermons divers II, 116.

⁹³⁴ Cant 3,2., in SCh 414, 102-105.

⁹³⁵ Cant 3,4., in SCh 414, 108-109.

⁹³⁶ Id. Div 87,1. in Sermons divers II, 117.

⁹³⁷ Div 87,1., in Sermons divers II, 116-117.

⁹³⁸ Cant 3,6., in SCh 414, 110-111.; ld. még: Div 87,2., Sermons divers II, 118.

(*unguentum contritionis*), melynek illata fanyar és fájdalmat okoz.⁹³⁹ Ezt a kenetet a lélek maga állítja elő önmaga számára, amikor „összegyűjti, egybehordja és összeúzza lelkiismeretének mozsarában sok és különféle bűneit; majd lángoló szívének fazekában mindet valamiképpen elégeti a bűnbánat és fájdalom tüzeiben”⁹⁴⁰. Ezt hasonlítja Bernát a bűnös asszony kenetéhez, melyet az Úr lábára öntött és a kenet illata betöltötte a házat. Bármennyire is fanyar ez az illatszer, „jó illat, mert Isten nem veti meg a töredelmes és alázatos szívet. (Zsolt 50,19)”⁹⁴¹. A második a buzgóság illatszere (*unguentum devotionis*), mely enyhíti a fájdalmat.⁹⁴² Ennek összetevőit a következőképpen határozza meg a szent apát: „Ez a kenet Isten jótéteményeiből áll, melyeket az emberi nemnek adományoz. Boldog az, aki gondosan összegyűjti magának ezeket és lelki szemei előtt méltó hálaadással felidézi.”⁹⁴³ Ez tehát Isten jótéteményeinek emlékéből árad. Míg az első kenetet Krisztus lábára öntötte a bűnös asszony, ezt a másodikat Krisztus fejére, ami istenségét jelenti. „Kétségtelen tehát, hogy a fejre ad olajat (vö. Mt 26,7) aki hálát ad, mivelhogy Istent érinti és nem az embert.”⁹⁴⁴ Ez még értékesebb, mint az első.⁹⁴⁵ Ez az Úr fejére öntött kenet a hozzá ragaszkodás kifejeződése, melyet a tanítványok pazarlásnak tartottak, de az Úr elfogadta (Mk 14,3-9).⁹⁴⁶ Ezzel kapcsolatban Bernát megemlíti, hogy olyan ez mint a szemlélődő élet, melyet szintén sokan pazarlásnak tartottak és tartanak ma is. Végül a harmadik kenetet az istenfélelem kenetének, jó illatának nevezi Bernát.⁹⁴⁷ Ez a jámborság illatszere (*unguentum pietatis*) gyógyító hatású, megszünteti a betegséget.⁹⁴⁸ Ez a legjobb, legértékesebb kenet.⁹⁴⁹ Erről beszélve Bernát a Jézus holttestéhez siető szent asszonyok példáját tárja elénk, akik illatszereket vásároltak, hogy megkenjék Jézus holttestét. Itt már nem egy, hanem három asszonyról van szó, hiszen egy nem lett volna elegendő, közösség kellett hozzá. Azután, Jézusnak nem csupán a lábát, vagy a fejét készültek megkenni, hanem egész testét.

⁹³⁹ Id. *Cant* 10,4., in *SCh* 414, 222-223.

⁹⁴⁰ *Cant* 10,5., in *SCh* 414, 223-225.

⁹⁴¹ *Div* 87,6., in *Sermons divers* II, 120-121.; ld. még: *Div* 90, 1., in *Sermons divers* II, 127.

⁹⁴² Id. *Cant* 10,4., in *SCh* 414, 222-223.

⁹⁴³ *Cant* 10,7., in *SCh* 414, 226-229.

⁹⁴⁴ *Cant* 10,8., in *SCh* 414, 228-229.

⁹⁴⁵ Id. *Div* 90, 1., in *Sermons divers* II, 127-128.

⁹⁴⁶ *Div* 87,6., in *Sermons divers* II, 120-121.

⁹⁴⁷ *Div* 87,6., in *Sermons divers* II, 120-121.

⁹⁴⁸ Id. *Cant* 10,4., in *SCh* 414, 222-223.

⁹⁴⁹ Id. *Div* 90,4., in *Sermons divers* II, 130-131.; ld. még: *Cant* 12,1., in *SCh* 414, 254-257.

„Krisztus nem akarta, hogy egy ilyen értékes kenet kárba vesszen. Mivel nem találták ott Jézus testét, visszavitték balzsamukat azzal a küldetéssel, hogy megőrizték élő teste számára azt, amit holtteste számára készítettek. Bizony ezt tették, amikor siettek hírül vinni a tanítványoknak a feltámadás örömhírét (Mt 28,8). Így gondoskodtak arról, hogy megkenjék Krisztus ezen tagjainak szomorú szívét, valóban, de élő tagjainak (Ef 5,30).”⁹⁵⁰

Buzdít bennünket is Bernát, hogy mi is hasonlóképpen cselekedjünk.⁹⁵¹ Valóban, mi magunk is megkenhetjük ilyen lelki olajjal, kenettel az Úr egész testét, az Egyházat, amikor nagylelkűek és emberségesek vagyunk mindenki felé. Ellenség felé éppúgy, mint barátaink felé.⁹⁵²

16.3. VÁLASZUNK KRISZTUS SZERETETÉRE – TESTE IRÁNTI SZERETETÜNK

Szent Bernát szerint a Krisztus iránti szeretetnek három foka van, mely megfelel az ember három képességének: érzelem, értelem, akarat. Az első fokozat a gyengéd szeretet – ezt szemlélhettük Krisztus megtestesülésének misztériumában –, a második a bölcs szeretet – ezt emeli ki Bernát Jézus életében, végül a harmadik fokozat az erős, kitartó szeretet – ez nyilvánul meg Jézus szenvedésében és halálában.⁹⁵³

Mint már láttuk, Isten éppen azért lett emberré, testté, hogy megtanuljuk őt szeretni. Előbb tehát az emberi szív szeretete elsősorban Krisztus testére, valamint arra irányul, amit testben tett és parancsolt. Innen fokozatosan vezeti, formálja át szeretetünket lelki szeretetté.⁹⁵⁴ *„Ennek a buzgóságnak ez a helyes mértéke: gyengédségének, édességének (suavitas) az egész szívet be kell töltenie és egészen annyira el kell sajátítania (vindicet), hogy ne legyen ott hely semmi más test és testi csábítás szeretetének. Ezt jelenti teljes szívből szeretni.”⁹⁵⁵* Már a Krisztus teste iránti lángoló szeretetet is a Szentlélek ajándékának tartja Bernát, de még inkább azt, amikor már nem az Ige-testet (*Verbum caro*) szeretjük, hanem az *„Igét, mint bölcsességet, az Igét, mint igazságosságot, az Igét, mint igazságot, az Igét, mint szentséget, jóságot, erényt, és*

⁹⁵⁰ Div 90,5., in *Sermons divers* II, 131-132.; in *SBO* VI, 340-341.; ld. még: Div 87,6., in *Sermons divers* II, 120-121.; in *SBO* VI, 332-333.

⁹⁵¹ Id. *Cant* 12,5., in *SCh* 414, 264-265.

⁹⁵² Id. *Cant* 12,7., in *SCh* 414, 266-269.

⁹⁵³ Id. HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, 24-27.

⁹⁵⁴ Id. *Cant* 20,6., in *SCh* 431, 136-139.

⁹⁵⁵ *Cant* 20,7., in *SCh* 431, 140-141.

*minden ehhez hasonlóként mondhatót. Mert mindez Krisztus.*⁹⁵⁶ Vagyis amikor az Igét már lélek szerint tudjuk szeretni. Azonban ez az első lépcső is jó, a test szerinti szeretet szükséges, hogy átalakulhasson értelmi, majd pedig lelki szeretetté. *„Mégis ez a testi szeretet jó, mert ezáltal lehet elutasítani a test szerinti életet, megvetni és legyőzni a világot. Előre haladunk ebben a szeretetben, amikor értelmi (rationalis) is lesz, elérjük benne a tökéletességet, amikor lelkivé is válik.*”⁹⁵⁷

Krisztustól magától kell megtanulnunk, hogyan kell őt szeretnünk. *„Keresztény, tanuld meg Krisztustól, hogyan kell Krisztust szeretni. Tanuld meg őt szeretni gyengédséggel, bölcsességgel és erővel.*”⁹⁵⁸ Bernát az apostolok példáján mutatja be nekünk ezt a háromféle szeretetet, úgy, hogy összekapcsolja a MTörv 6,5-ben szereplő három fokozattal – melyet maga Jézus is idéz az evangéliumban (Mk 12,30): teljes szívből, teljes lélekből és minden erőből kell szeretni Istent. A tanítványok eleinte csak gyengéd szeretettel szerették Jézust, de kevés bölcsességgel. Test szerint szerették, de nem értelemmel; teljes szívből ugyan, de nem teljes lelkükből. Külön kiemeli a tanítványok közül Péter személyét és az ő Krisztus iránti szeretetét. Először csak emberi szeretetnek engedelmeskedve szereti őt, de bölcsesség nélkül, ezért mond ellent Isten terveinek azzal, hogy nem fogadja el, hogy Krisztusnak szenvednie kell. A második lépésben már kész volna meghalni Jézusért, de nem tartja meg ígéretét, mert bár már teljes lelkéből szeret, de szeretete még nem elég erős. Teljes erejéből majd akkor fogja szeretni Krisztust, amikor már inkább engedelmeskedik Istennek mint az embereknek.⁹⁵⁹

Bernát hangsúlyozza Jézus földi életében az ember felé irányuló szeretetének bölcsességét. Nekünk is így kell tehát viszonsszeretnünk őt. Nem elegendő, hogy szeretetünk csak buzgó legyen. *„Isten bölcsesség, és nem csak gyöngéd, hanem bölcs szeretetet is kíván. [...] Különb a tévedés lelke könnyen játékot űz lelkesedéséből, ha elhanyagolod a belátást (scientiam).*”⁹⁶⁰ Ennek egyik megfogalmazását láthatjuk, amikor Bernát az újszülött Jézushoz érkező bölcsek bölcsességéről és ajándékairól gondolkodik.

⁹⁵⁶ Cant 20,8., in SCh 431, 142-143.

⁹⁵⁷ Cant 20,9., in SCh 431, 144-145.

⁹⁵⁸ Cant 20,4., in SCh 431, 130-131.

⁹⁵⁹ Id. Cant 20,5., in SCh 431, 134-137.; ld. még: Div 29,5., in Sermons divers I, 235-236.

⁹⁶⁰ Cant 19,7., in SCh 431, 122-123.

A bölcsességet az engedelmisségben látja. „*Engedelmességgel fizetve nyerd el a bölcsességet. Így van ugyanis megírva: »Bölcsességre vágysz? Tartsd meg a parancsokat és az Úr megadja neked« (Sir 1,33 Patr.). Ha bölcs akarsz lenni, légy engedelmes.*”⁹⁶¹ Az ajándékokat pedig a következőképpen határozza meg: a mi mirhánk nem más, mint hogy halandó testünkben hordozzuk az ő sanyargatott életét; tömjénünk az imádság kell, hogy legyen; az arany pedig buzgóságunk.⁹⁶²

⁹⁶¹ *EpiV* 7., in *SCh* 526, 104-105.

⁹⁶² *Id. EpiV* 6., in *SCh* 526, 100-101.

17. JÉZUS SZENVEDÉSE ÉS HALÁLA – JÉZUS AZ ATYA ALATT ÉS AZ ATYA NÉLKÜL

„Ha pedig azt szemléled, aki függött, tudniillik Krisztust, a keresztre feszítettet, leginkább és nagyon is nyilvánvalóan az Atya alatt találod őt [...] ahogyan ő maga mondta: »Az Atya nagyobb nálam«. De merjük-e azt állítani, hogy valaha is volt az Atya nélkül? Senki sem merné ezt feltételezni, ha ő maga előbb nem mondta volna: »Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?«»⁹⁶³

A Fiú kenőzisa „Atya nélkülivé” tette őt, hogy az emberek visszatérhessenek az Atya szeretetébe. Ez a kereszt bölcsessége, a keresztre feszített tudománya, amit/akit Szent Bernát szemlélnünk tanít.⁹⁶⁴ Krisztus születésének misztériuma mellett Bernát a leggyakrabban szenvedésének misztériumát szemléli.⁹⁶⁵ Ugyanakkor Jézus Krisztus szenvedésének és halálának misztériuma is mindvégig misztérium marad számára, éppen ezért nehéz beszélnie róla.

„Oly nagy az ezekben a napokban ünnepelt szentségek ereje, hogy képesek lennének a kőszíveket is megolvasztani (Ez 11,19), és a vasból való szíveket is meglágyítani. Mindenesetre láthatjuk, hogy mától Krisztus szenvedéséig nem csak az egek éreznek együtt (compati), hanem a föld is megrendül, a sziklák megolvadnak, és a bűnök megvallásában a sírok megnyílnak (Mt 27,51 sköv.). A lelki táplálékokkal éppen úgy van, mint a testiekkel. [...] Egy édesanya nem adja oda kisgyermekének a diót egészben, hanem megtöri és a belsejét adja neki. Így én is, kedveseim, – ha tudnám – meg kellene nyitnom számotokra a szentségeket (sacramenta)⁹⁶⁶, melyek zárva vannak. Mivel azonban ezt aligha tudom, ezért ezeket a diókat számotokra éppúgy, mint a magam számára, a bölcsesség, mint édesanya törje meg.”⁹⁶⁷

⁹⁶³ DomNov V,3., in *Sermons pour l'année 753-754.*; in SBO V, 319.

⁹⁶⁴ Id. BRIGITTE, Sœur, *Jésus et Jésus crucifié chez saint Bernard*, in *CollCist* 57 (1995) 225.

⁹⁶⁵ Id. CHAUTARD, J. B., *La dévotion au Christ chez Saint Bernard*, in *COCR* 1 (1934) 74.

⁹⁶⁶ Megjegyzés: A „sacramentum” jelentése Bernátnál tágabb, mint a későbbi teológiában, nem szűken a hét szentséget jelenti; általában egyenértékű a „mysterium” szó jelentésével.

⁹⁶⁷ Cena 1., in *Sermons pour l'année 463-464.*, in SBO V, 67-68.

17.1. A MEGVÁLTÁS MOTÍVUMAI

Az ember szenvedés által történt megváltásának okát Bernát elsődlegesen és egyértelműen Isten végtelen és mindent átható, mindennél erősebb szeretetében látja. Az Atya és a Fiú egymás és az emberiség iránti határtalan szeretetében. „*»Igen nagy szeretetéből, mellyel szeretett minket« (Ef 2,4) Isten, az Atya sem kímélte a Fiút (vö. Róm 8,32), sem a Fiú önmagát azért, hogy a szolgát kiváltsa (redimeret). Valóban, igen nagy szeretet ez, minden mértéket, minden határt meghaladó, és mindent felülmúló szeretet.*”⁹⁶⁸ Valóban, Isten legnagyobb szeretetét megtestesülésében és szenvedésében tanúsította az emberek iránt – azáltal, hogy emberré lett, és hogy életét odaadta értünk.⁹⁶⁹ Erre a végtelen szeretetre történő rácsodálkozást fejezik ki a következő szavak: „*Valóban, oldalából formált újjá téged, amikor érted elszenderült a kereszten és elfogadta a halál álmát. Érted jött el Atyjától, az Istentől (Jn 16,28), érted hagyta el anyját (Ter 2,24), a zsinagógát, hogy egyesítsen téged önmagával, és te egy lélek legyél vele (1Kor 6,16).*”⁹⁷⁰ Ha pedig Jézus Krisztus szeretetét nézzük az Atya iránt, ami az engedelmisségben nyilvánul meg, akkor így fogalmaz Bernát: „*Annyira szerette az engedelmisséget, hogy inkább akart meghalni, minthogy engedetlen legyen (vö. 2Makk 7,2).*”⁹⁷¹ Felmerül azonban a kérdés, hogy az ember üdvösségéhez miért volt szükség Krisztus szenvedésére és halálára. Elsősorban Szent Pál, és az ő nyomán a megváltásról szóló hagyományos teológia hangsúlyozza, melyet a Szent Lukácsnál olvasott mondat is megerősít: „*ezeket kellett elszenvednie a Krisztusnak*” (Lk 24,26). Ezzel a gondolattal kapcsolatban előkerül egy sor fogalom, melynek helyes értelmezése nehézséget okoz a modern krisztológiai tanításnak. Ilyenek a *kiváltás, elégtétel, büntető helyettesítés, áldozat*. Bernát egy helyen azt mondja, hogy Krisztus három dolog miatt különösen is „kénytelen” volt alávetni magát a keresztnak és a halál gyalázatának: tiszta gyermeki engedelmisségből, az emberek iránti közös nyomorúság és együttérzés (*compassibilis et communis miseria*) miatt, valamint a Sátán felett aratott biztos győzelem miatt.⁹⁷² Amit erről a témáról Szent

⁹⁶⁸ *HebdSanct* 4., in *Sermons pour l'année* 453-454., in *SBO* V, 58.

⁹⁶⁹ *Id. Div* 29,3., in *Sermons divers* I, 233-234.

⁹⁷⁰ *EpiP* II,3., in *Sermons pour l'année* 206., in *SBO* IV, 321.

⁹⁷¹ *Cant* 46,5., in *SCh* 452, 284-285.

⁹⁷² *Id. Sent* II,4., in *SBO* VI, 24.; *Id. EVANS, G. R., Bernard of Clairvaux*, 83.

Bernát gondolt, legbővebben a 190. levelében írja le, melyet Abélard tévedéseivel szemben fogalmazott meg.

A kiváltással kapcsolatban is felmerül az a kérdés, hogy kinek kell a váltságdíjat fizetni, vagyis a Sátán milyen jogokkal bír az ember felett? Szent Bernát a szentírási és patrisztikus hagyománnyal együtt számol a bukás hatásai között a Sátán hatalmának való alávetettségünkkel is, vagyis elismeri a Sátán tevékeny és hatékony hatalmát az ember felett. Anzelmel ellentétben – aki számára a pereskedő felek csak Isten és az ember⁹⁷³ – a per harmadik résztvevője, a Sátán is jelen van, ahogyan azt például Szentviktori Hugó is gondolta.⁹⁷⁴ De amikor arról van szó, hogy pontosítsa ennek az alávetettségnek a természetét, csak egy „*secundum quid*” jogot ismer el, Szent Ágostonnal és Szent Gergellyel együtt. Így az isteni ökonómia, mely váltságdíj fizetését rendelte, egyszerű illendőség értelmében értendő. Az ördög joga csak isteni engedélyként értelmezhető (*nisi permissu Dei*), és következésképpen – ha Istennek úgy tetszett volna – nem állt volna szemben egy egyszerű tekintélyi úton történő megszabadítással (*solo verbo*).⁹⁷⁵ Érdekes, hogy annak ellenére, hogy Bernát ritkán haladja túl a Szentírás nyelvezetét, ennek a kifejezhetetlen realitásnak a szolgálatában habozás nélkül alkalmazza az elégtétel (*satisfactio*) fogalmát.⁹⁷⁶ „*Saját oldalából hozta elő az elégtétel árát (pretium satisfactionis) (vö. Jn 19,34), mely lehetővé teszi számodra, hogy megbékítsd az Atyát.*”⁹⁷⁷

Ahogy más bűne miatt üzettünk ki a Paradicsomból és kerültünk ebbe a nyomorúságos helyzetbe, nem magunktól szabadulunk meg ebből. Ádám bűne miatt ér bennünket a halál, de Krisztus miatt lesz miénk az élet.⁹⁷⁸ Krisztus helyettünk adta oda önmagát engesztelő áldozatul, mert mi képtelenek vagyunk annyit adni Istennek, mint

⁹⁷³ Id. ANZELM, Canterburyi Szent, *Miért lett Isten emberré?* I,7., in *Canterburyi Szent Anzelm összes művei*, in *Középkori Keresztény írók* 6 SZIT, Budapest 2007, 257-259.

⁹⁷⁴ HUGO DE S. VICTORE, *De Sacramentis christianae fidei* I.,VIII. in PL 176., 307-309., in http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1096-1141_Hugo_De_S_Victore_De_Sacramentis_Christianae_Fidei_MLT.pdf.html (utoljára ellenőrizve 2016.11.15.); ld. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 83-84.

⁹⁷⁵ Id. REVIÈRE, J., *Le dogme de la Rédemption chez Saint Bernard*, in *Revue des Sciences religieuses de l'Université de Strasbourg* (1933) 197-198.

⁹⁷⁶ Id. REVIÈRE, J., *Le dogme de la Rédemption chez Saint Bernard*, 203-204.

⁹⁷⁷ *Cant* 22,7., in *SCh* 431, 184-185.; *Nat* I,8., *Sermons pour l'année* 132., in *SBO* IV, 250-251.; ld még: *Cant* 20,3., in *SCh* 431, 130.: „*satisfecit Patri*”; *Adv* IV,7., in *SBO* IV, 187.: „*pro peccatis nostris a seipso exegit satisfactionem*”; *HebdSanct* 7.; *Epi* I,4., in *SBO* IV, 295.: „*O dulcissima reconciliatio! O satisfactio suavissima!*”

⁹⁷⁸ Id. *Adv* 2., in *SCh* 526, 42-43.

amennyivel tartozunk.⁹⁷⁹ „Az embernek nem volt mivel megfelelően megfizetnie tartozását, hogy elnyerje a bocsánatot; és Isten nem talált szándékának rejtekén semmi módot, hogy megbocsássa a vétket megfelelő elégtétel (*satisfactione congrua*) nélkül.”⁹⁸⁰ Egyedül Krisztus ajándéka tiszta és tökéletes, hiszen ő istensége szerint maga a Bölcsesség, embersége szerint nem követett el bűnt. Egyedül neki nem kellett volna elszenvednie a halált; ő mégis elviselte jóakarata miatt.⁹⁸¹

„Mivel istensége szerint teljesen egylényegű/egyként örökkévaló (*coaeternus*) az Atyával, és mindenben teljesen egyenlő vele, erre az áldozatra önmaga számára nem volt szüksége. Mivel pedig Isten volt, Isten Országá sem hiányzott neki. Testvérei miatt határozott így csodálatos és felfoghatatlan szeretetében ő, »az elsőszülött testvér« (Róm 8,29 ≠), aki önmagában birtokolja az uralkodás jogát, de aki elnyert egy másik jogot: hogy ennek az áldozatnak az árán uralkodhat.”⁹⁸²

Krisztus az ő életével, de különösképpen szenvedésével és kereszthalálával megszabadított minket az ördög hálójából, a gonosz beszédől, bűneinktől és a haláltól. A 90. vg = 91. Zsoltárt magyarázva Bernát a 3. versben szereplő „*vadászok hálóját*” megfelelteti az ördög hálójának, aki e világ gazdagságával akar elcsábítani bennünket.⁹⁸³ Ugyanebben a zsoltárversben olvassuk azt is, hogy a gonosz, durva beszédől is megszabadít bennünket. Ezek a szavak Bernát szerint nem mások, mint az ítélet szavai, melyet az Úr elviselt helyettünk, értünk, hogy minket megszabadítson az örök kárhozatra ítélet szavaitól.⁹⁸⁴

Krisztus mint Közvetítő, a keresztt elviselése által valóban eltörölte a bűnöket, kiengesztelte az eget és a földet.⁹⁸⁵ Azáltal szabadított meg bennünket a bűn hatalmából, hogy saját magát bűnné tette értünk, hogy így semmisítsen meg minden bűnt. Bernát itt Isten cselekvését egészen Krisztus saját műveként mutatja be azáltal, hogy a két következő páli levélben megváltoztatja az alanyt: nem Isten teszi értünk bűnné Krisztust, hanem Krisztus önmagát. Krisztus, a bűntelen „[...] bűnné tette értünk önmagát (vö. 2Kor 5,21), hogy a bűn által elítélje a bűnt (vö. Róm 8,3). Ezáltal a bűn által ugyanis

⁹⁷⁹ Id. Div 34,3., in *Sermos divers* I, 259-260.

⁹⁸⁰ EpiV 4., in *SCh* 526, 94-97.

⁹⁸¹ Id. *Qui hab* IX.,3-4., in *Sermons pour l'année* 328-329.

⁹⁸² *Doni* 2., in *SCh* 526, 240-241.

⁹⁸³ Id. *Qui hab* III,2., in *Sermons pour l'année* 288.; in *SBO* IV, 394.

⁹⁸⁴ Id. *Qui hab* III,2., in *Sermons pour l'année* 288.; in *SBO* IV, 394.

⁹⁸⁵ Id. *SMart* 4., in *Sermons pour l'année* 846-847.

*megsemmisült minden bűn, az ősbűn éppúgy, mint a személyes bűn, és ez az egészen sajátos (singularis) bűn*⁹⁸⁶ *is önmaga által távolított el.*⁹⁸⁷ Szenvedésével a bűn minden fajtáját megsemmisítette. Nincs tehát miért félnünk Krisztustól, hogy ne bocsátaná meg bűneinket, hiszen saját kezével szegezte azokat a keresztre.⁹⁸⁸ Megszabadulásunkat két fő ellenségünkől, a bűntől és a haláltól, így írja le Bernát egy helyen:

*„Két ellenséged van: a bűn és a halál; vagyis a test és a lélek halála. Ő azért jött, hogy mindkettővel megküzdjön és mind a kettőtől meg fog szabadítani téged: ne félj! Igazában a bűnt már legyőzte a saját személyében, amikor az emberi természetet mindenfajta romlottság nélkül vette fel. [...] Harcol a bűn ellen magatartásával, éppúgy küzd szavaival, mint példájával. De szenvedése által kötözi meg – igen, megkötözi az erőset és elragadja holmiját (vö. Mt 12,29). Ugyanilyen sorrendben először önmagában győzi le a halált, amikor az elhunytak zsengejeként (1Kor 15,20) és a halottak elsőszülöttjeként (Kol 1,18) támad fel. Azután hasonlóképpen mindnyájunkban le fogja győzni, amikor ugyanis feltámasztja halandó testünket (Róm 8,11) és utolsó ellenségünk, a halál megsemmisül (1Kor 15,26).”*⁹⁸⁹

17.2. A MEGVÁLTÁS MÓDJA (NEHEZEBB MINT A TEREMTÉS)

Clairvaux apátját mélységesen megrendíti az a tény, hogy a megváltás műve sokkal nagyobb fáradságba és szenvedésbe került Istennek, mint a teremtés műve. A teremtéshez elég volt Isten szava, aki szólt és minden meglett.

*„De akkor is elegendő volt-e egy puszta szó, amikor téged, akit teremtett, újra megteremtett? Harminchárom évig láthatták őt a földön, és járt-kelt az emberek között (vö. Bár 3,38). Cselekedeteiért megrágalmazták, szavait gyanakvással, bizalmatlanul hallgatták, és nem volt hely, ahová lehajthatta volna a fejét (vö. Mt 8,20). Miért volt mindez? Mert az Ige alászállt testetlenségéből és durvább öltözetet vett magára. Mivel testté lett (vö. Jn 1,14), s így durvább és nehezkesebb dolgot használt.”*⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ *HebdSanct 7., in Sermons pour l'année 457., in SBO V, 61.: „A legsúlyosabb viszont az az egészen sajátos (singularis) bűn, amelyet a dicsőség Ura ellen követtek el, amikor elvetemült férfiak igazságtalanul megölték az igaz Férfit, és istentelen kezüket magára az Isten Fiára helyezték (vö. Mt 26,50). Ők voltak a legkegyetlenebb embergyilkosok, sőt, ha szabad kimondanunk: istengyilkosok.”*

⁹⁸⁷ *HebdSanct 7., in Sermons pour l'année 457., in SBO V, 61.*

⁹⁸⁸ *Id. Cant 38,2., in SCh 452, 142-145.; ld. még: Ann I,4., in Sermons pour l'année 407-408.*

⁹⁸⁹ *Nat I,4., in Sermons pour l'année 128., in SBO IV, 247.*

⁹⁹⁰ *HebdSanct 13., in Sermons pour l'année 461., in SBO V, 65.; ld. még: Div 19,5., in Sermons divers I, 169-170., in SBO VI, 163.*

Másutt hangsúlyozza a megváltásnak, mint minden isteni műnek ingyenességét, de felhívja a figyelmünket, hogy csak a mi részünkről nem került semmibe, de Isten részéről sokba került. „*Itt nincs lehetőség a mentség fátylára; tele van fáradsággal. S habár ez a mű is ingyenesen valósult meg, csak ami téged illet, abban volt ingyenes. Mert ami őt illeti, egyáltalán nem volt ingyenes. Semmiért (pro nihilo) lettél megváltva, de nem semmiből (non de nihilo).*”⁹⁹¹ Felmerül azonban a kérdés, hogy miért kellett annyi szenvedéssel megváltani az embert?

„*De talán ezt mondhatná valaki: ‘Nem tudta volna a Teremtő megújítani művét e nélkül a nehézség nélkül?’ Meg tudta volna, de inkább akarta az őt ért igazságtalanságokkal, hogy a hálátlanság oly rossz és gyűlöletes vétke ne találjon többé fogást az emberen. Csakugyan sok fáradságot magára vett azért, hogy nagy szeretetre bírja a neki hálával tartozó embert, és hogy hálaadásra indítsa a megváltás nehézsége azokat, akiket a teremtés könnyűsége túl kevésbé tett hálássá. Mit mondott a megteremtett és hálátlan ember? ‘Tiszta kegyelemből lettem megteremtve, igaz, de ez semmiféle teherrel vagy fáradsággal nem járt a Teremtőnek; mert szólt és én lettem, úgy, mint az összes többi teremtmény (Zsolt 148,5). Mi olyan nagy ebben az oly könnyen kimondható szóban, bármennyire nagyok is az ajándékok?’ [...] Napnál is világosabb, hogy Isten óriási árat fizetett érted, ó ember. [...] Emlékezz tehát, hogy ha semmiből (de nihilo) is teremtett meg téged, nem semmiből (de nihilo) váltott meg. Hat nap alatt teremtett meg mindent és közte téged is. De harminc álló esztendőn keresztül »munkálta üdvösségedet a föld közepén« (Zsolt 73,12 ≠). Ó, mennyit »fáradozott szenvedések közepette« (Jer 6,11 ≠)! A test szükségleteit, az ellenség próbatételeit nem súlyosbította-e számára a kereszt gyalázata, és nem tetézte-e a halál borzalma?»⁹⁹²*

A megváltás művében, mely különösképpen is Jézus Krisztus szenvedése és kereszthalála által valósult meg, Bernát csodálja Krisztus egyedülálló türelmét, páratlan alázatát, és teljes szabadságát, aki „*szabadon ment szenvedése felé (Iz 53,7)*”⁹⁹³. Nagyszerdára szóló beszédében az Úr szenvedésben tanúsított türelmét és alázatát a szentírási képek gyönyörű összekapcsolásával írja le.⁹⁹⁴

⁹⁹¹ *Qui hab XIV,3.*, in *Sermos pour l'année 364.*, in *SBO IV*, 470.

⁹⁹² *Cant 11,7.*, in *SCh 414*, 248-251.

⁹⁹³ *Div 41,10.*, in *Sermons divers I*, 289., in *SBO VI*, 252.; ld. még: *Div 34,2.*, in *Sermons divers I*, 258-259., in *SBO VI*, 229-230.; *HebdSanct 4.*, in *Sermons pour l'année 454.*, in *SBO V*, 58-59.

⁹⁹⁴ *HebdSanct 2-3.*, in *Sermons pour l'année 452-453.*, in *SBO V*, 57-58.

17.3. KRISZTUS SZENVEDÉSE ÉS KERESZTHALÁLA, MINT ORVOSSÁG

Bernát éppúgy jó orvosként állítja eléink Krisztust szenvedésében és kereszthalálában, mint megtestesülése és élete misztériumában. Megromlott, beteg természetünk gyógyítására, mint a leghatékonyabb orvosságot, Krisztus szenvedését és halálát kínálja nekünk.⁹⁹⁵

Szimbolikusan beszél Bernát a lélek húsáról, bőréről és csontjairól, melyek a gondolat és érzelem mozgásait, valamint az akarat lendületét jelölik számára. Arra figyelmeztet, hogy óvakodjunk attól, hogy vétkezzünk szabad akaratunkkal, amit a csontok töréséhez hasonlít, hiszen Krisztusban sem törtek csontot. Bőre azonban megsebesült az ütések nyomán, melyeket el kellett szenvednie, de ez a mi bőrünk, vagyis gondolataink gyógyulására történt. Húsa is megsebesült a szögek és a lándzsa miatt, hogy így vérével váltson meg minket. *„Szenvedésekor azért színeződhetett el kékre bőre a botütésektől, hogy az ő kékségei minket meggyógyítsanak; testét (caro) azért sebesíthették meg a szögek, és oldalát azért nyithatta meg a lándzsa, hogy az ő vére által megváltást nyerjünk. De csontjai közül egy sem tört meg.”*⁹⁹⁶ A Krisztus sebeit okozó szögek lettek számunkra a kulcs – mondja Bernát – gyógyulásunkra, mert ezekből a sebekből árad ránk az irgalom, melyben megbocsátást, kiengesztelődést és táplálékot kapunk.

*„A behatoló szög azonban kulcs lett számomra, amely kinyit, úgy, hogy láthattam az Úr akaratát. Mert mit látok a nyíláson át? Kiált a szög, kiált a seb, hogy Isten valóban békítse ki Krisztusban önmagával a világot. [...] A test nyílásán át feltárul a szív rejteke, feltárul a jóság hatalmas titka, feltárul »Istenünk könyörülő irgalma, melyben meglátogat minket a felkelő nap a magasságból.« (Lk 1,78) Nem a sebeken keresztül tárul-e fel a szív? Mi tárhatta volna fel világosabban számunkra, ha nem a Te sebeid, hogy »te jóságos és elnéző vagy, Uram, és csupa irgalom« (Zsolt 85,5)? Senki sem irgalmasabb ugyanis annál, aki életét adja a kárhozatra ítéltékért (Jn 15,13).”*⁹⁹⁷

17.4. KRISZTUS HALÁLA ÉS A HALÁL LEGYŐZÉSE; HALÁLÁNAK EGYSZERISÉGE

Szent Bernát tanítja, hogy Jézus Krisztus, mint valóságos ember valóságosan elszenvedett halálában megtörténik a test és a lélek szétválása. Az Ige isteni természete és hatalma

⁹⁹⁵ vö. Div 54., in *Sermons divers* II, 45., in *SBO* VI, 280.

⁹⁹⁶ Div 6,3., in *Sermons divers* I, 90., in *SBO* VI, 107.

⁹⁹⁷ Cant 61,4., in *SCh* 472, 248-251.

folytán azonban ez csak időleges, mert testi feltámadásával legyőzi a halálnak ezt a félelmetes, megsemmisüléssel fenyegető „szétkapcsolódását”.

„Váljék el a lélektől a test, de az Ige őrizze meg a test romolhatatlanságát (vö. Zsolt 15,10), és adjon a léleknek teljes szabadságot, hogy egyedülként a holtak között cselekedjen szabadon (Zsolt 87,6), kivezetve börtönükből (vö. 1Pét 3,19) a foglyokat, a halál sötétségében és árnyékában ülőket (Iz 42,7). Tegye le (ez) a szent lélek szeplőtelen testét, de (csak) azért, hogy harmadnap újra felvegye, hogy meghalván elpusztítsa a halált, és az emberek élete feltámadjon azzal együtt, aki feltámadt. [...] Ezzel a halállal meghalt a halál, és mi újjászülettünk az élet reménységére (Tit 1,2; 3,7), Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által (1Pét 1,3).”⁹⁹⁸

Bernát Jézus kereszthalálban is felismeri az ördög megtévesztésének bölcs isteni művét. Ezt szimbolizálja számára az Izajásnál olvasható látomásban szereplő két kerub lábát betakaró két szárny (Iz 6,2).⁹⁹⁹ *„Úgy gondolom, hogy a lábnak ebből az eltakarásából következik, hogy a gonosz anélkül feszítettette keresztre Jézust, hogy tudta volna, hogy ő a dicsőség Ura (1 Kor 2,8). Innen van az is, hogy nap mint nap tudta és akarata ellenére szolgálja üdvösségünket.”¹⁰⁰⁰* Erre vonatkozóan ő is alkalmazza a horog képét, melyet már Nüsszai Szent Gergely¹⁰⁰¹ és Nagy Szent Gergely pápa¹⁰⁰² is használt annak kifejezésére, hogy a Megtévesztő meg lett tévesztve Krisztus emberségével, és le lett győzve Krisztus istensége által. *„Halott vagy, ó halál, és átszúrt téged a horog, melyet vigyázatlanul lenyeltél, és amiről a próféta szava szól: »Ó halál, haláloddá leszek; halálos harapásod leszek, pokol« (Oz 13,14 Lit.). Igen, átszúrva ezzel a horoggal, széles és boldog kijárást (exitum) nyitsz az életre a hívők számára, akik rajtad keresztül mennek.”¹⁰⁰³*

Azt, hogy Jézus legyőzte a halált, megtörte a gonosz hatalmát, Bernát gyakran azzal az evangéliumi képpel írja le, hogy az erős hiába érzi magát biztonságban, mert jön egy nála erősebb, aki legyőzi őt (vö. Lk 11,21-22).¹⁰⁰⁴ Valóban erős a halál és a gonosz hatalma a világ felett, de Jézus, aki a Jelenések könyve szerint Júda törzsének oroszlánja,

⁹⁹⁸ Nat II,5., in *Sermons pour l'année* 136., in *SBO* IV, 255-256.

⁹⁹⁹ Id. *DomNov* V,10., in *Sermons pour l'année* 760.

¹⁰⁰⁰ *DomNov* V,11., in *Sermons pour l'année* 761., in *SBO* V, 325-326.

¹⁰⁰¹ GERGELY, Nüsszai Szent, *Nagy kateketikus beszéd*, 24-26., in *Ókeresztény Írók* VI/1., SZIT, Budapest 1983, 541-546.

¹⁰⁰² Id. GRÉGOIRE le Grand, *Homéliek sur l'Évangile*, XXV,8., in *SCh* 522, Cerf, Paris 2008, 122-125.; GRÉGOIRE le Grand, *Morales sur Job*, XXXIII, VII,14.; IX,17., in *SCh* 538, Cerf, Paris 2010, 54-57.; 62-65.

¹⁰⁰³ *Cant* 26,11., in *SCh* 431, 304-305.

¹⁰⁰⁴ vö. IRÉNÉE, *Contre les hérésies* III, 18,6-7., *SCh* 34, Cerf, Paris 1952, 324-325.

erősebb a gonosznál és legyőzi. Bernát így kezdi *Húsvéti* első beszédét: „»Győzött az oroszlán Júda törzséből« (Jel 5,5). [...] *A keresztfán legyőzte a zsidók káromlásait, a saját házában kötözte meg az erős és jól felfegyverzett embert (Lk 11, 21), és még a halál uralmán is győzelmet aratott (Zsid 2,14).*”¹⁰⁰⁵ Clairvaux apátja egészen biztos a halál és a Sátán legyőzöttségében, ugyanakkor világosan látja, hogy ebben a földi életben mindannyiunknak meg kell még küzdenünk a kísértésekkel. A győzelem abban áll, hogy Krisztus halála óta a halál nem más, mint az életbe történő átlépés. Krisztus legyőzte a halált, tagjaiban azonban, – bár nem uralkodhat – egy rövid ideig még munkálkodhat.

*„Bizonyára le van győzve a halál, mint az ördög műve és a bűn büntetése; és le van győzve a bűn is, mint a halál oka; és maga a gonosz is le van győzve, a bűn és a halál szerzője. És ezek nem csak le vannak győzve, hanem meg is vannak ítélve, és el is vannak ítélve. Az ítélet már ki van szabva, de még nincs nyilvánosan kihirdetve. [...] Ami ugyanis a bűnt illeti, – még ha nem is kételkedünk benne, hogy Krisztussal együtt keresztre lett szegezve (Kol 2,14) – mégis egy rövid ideig még továbbra is megengedett számára, nem az, hogy uralkodjon (Róm 6,12), de hogy benne lakjon az Apostolban is, amíg él (Róm 7,17).”*¹⁰⁰⁶

Bernát egyértelműen tanítja – az origenisták apokatasztazisz tana ellenében –, hogy Krisztus kereszthalála egyszeri volt, nem hal meg többé, és nem megy újra az alvilágba, újra meghalva nem szerez üdvösséget a kárhozottaknak és a bukott angyaloknak.

*„Igen, »a föld közepén munkálta az üdvösséget« (Zsolt 73,12 ≠); munkálta volna tán a levegőégben is? Ezt Órigenész ellenében mondom, aki újból »keresztre feszíti a dicsőség Urát« (1Kor 2,8 ≠; vö. Zsid 6,6) a démonokért. Pál ellenben, aki ezen titok/misztérium ismerője/tudója volt (conscius) kijelentette, hogy »feltámadva a halottak közül, már nem hal meg, és a halál többé nem uralkodik rajta« (Róm6,9 Lit.).”*¹⁰⁰⁷

17.5. KRISZTUS SZENVEDÉSE ÁLTAL LETT MEGVÁLTÁSUNKKÁ

Szent Bernát hangsúlyozza, hogy Krisztus a végsőig elszenvedett és megélt szenvedése által váltott meg minket, mert tudta, hogy éppen ezáltal válthatja meg az embert. Krisztus

¹⁰⁰⁵ Pasch I,1., in *Sermons pour l'année 472.*, in SBO V, 73.; ld. még: Sept II,1., in *Sermons pour l'année 242.*, in SBO IV, 350.

¹⁰⁰⁶ Trans.Malach 4., in *Sermons pour l'année 872.*, in SBO V, 419-420.

¹⁰⁰⁷ Cant 54,3., in Sch 472, 106-107.; ld. még: Cant 75,5., in Sch 511, 188-191.; ld. még: AdvV 2., in Sch 526, 42-43.

értünk, ahogyan az 1Kor 1,30-ban olvassuk¹⁰⁰⁸: „[...] bölcsesség, igazság, megszentelődés, megváltás lett: bölcsesség a prédikációban, igazság a bűnök megbocsátásában, megszentelődés a bűnösök között élve, megváltás a szenvedésben, melyet elviselt a bűnösökért.”¹⁰⁰⁹ Hiába ostromolták különféle kísértésekkel, hogy szálljon le a keresztről, mentse meg magát (Mt 27,42).

„»Ha ő a Krisztus, Izrael királya, szálljon le a keresztről!« (Mk 15, 32) – mondták. Ó, mérgező nyelv (Zsolt 139,4), rosszindulatú szavak (Zsolt 140,4), gonosz beszéd (Zsolt 63,6)! [...] Miért szálljon le, ha király, miért nem emelkedne inkább föl? [...] Máltán írta a királyi címet a fára a pogány helytartó. A zsidók, bár akarták (Jn 19,19), nem tudták ennek a címnek a feliratát megváltoztatni, sem megakadályozni az Úr szenvedését és a mi megváltásunkat. [...] Ha Pilátus megírta, amit írt, Krisztus ne fejezné be, amit elkezdett? »Ő elkezdte és üdvözíteni fog minket« (Oz 6,2)¹⁰¹⁰. Azt is mondják: »Másokat megszabadított, de magát nem tudja megszabadítani« (Mt 27,42). Ellenkezőleg, ha leszállt volna, senkit sem tett volna szabaddá. Mert nem lehet szabaddá más, csak az, aki mindvégig hűségesen kitart (Mt 10,22) – e nélkül még kevésbé lehetett volna ő a Szabadító. Igaz, másokat megszabadított, mivel ő a Szabadulás, – de neki nincs szüksége szabadulásra.”¹⁰¹¹

A keresztnak és az általa végbement megváltás művének felbecsülhetetlen értékét csodálja Bernát. Mindennél nagyobb kincsnek, gazdagságnak tartja Krisztus szeretetét, amely a szenvedésben megnyilvánult. Krisztus számos ajándékot hozott eljövetelekor – vagyis megtestesülésével az emberiség számára. A megváltás titkában azonban Bernát ezeknél is értékesebb ajándékokra bukkan. „Akarsz-e még drágább kincset és mindent meghaladó dicsőséget találni? [...] Íme az üdvösség kincsei, íme a dicsőség: Krisztus drága vére, mely megváltott minket (1 Pét 1,19), és az Úr keresztye, melyben az Apostollal együtt dicsekszünk.”¹⁰¹² A Húsvét napjára szóló szentbeszédében pedig úgy mutatja be a kereszt fájának négy ágát, mint amit négy drágakő, négy erény ékesít: felül a szeretet, alul az alázat, egyik oldalt a türelem, másik oldalt az engedelmesség. Amikor Jézus alázatos maradt a sértések közepette, türelmes a sebek alatt, amikor kereszttüszűrték szögekkel kívülről és gyalázkodó szavakkal belülről, vagyis amikor beteljesedett szenvedése, akkor díszítette fel ezekkel a drágakövekkel a „kereszt trófeáját”.¹⁰¹³

¹⁰⁰⁸ Ahogyan láttuk, ez a páli idézet meghatározó módon tagolja a Krisztus-esemény bernáti értelmezését.

¹⁰⁰⁹ Cant 22,6., in Sch 431, 182-183.

¹⁰¹⁰ Oz 6,2 vg: „quia ipse cepit, et sanabit nos”, de Bernát egy kicsit változtat rajta: „Ipse enim coepit, et salvabit nos”.

¹⁰¹¹ Pasch. I,1.2., in Sermon pour l'année 472-473., in SBO V, 75-76.

¹⁰¹² VigNat IV,7., in Sermons pour l'année 102., in SBO IV, 224.

¹⁰¹³ Id. Pasch I,3., in Sermons pour l'année 474-475.

17.6. KRISZTUS ISTENSÉGE ÉS EMBERSÉGE („SZÉPSÉGE” ÉS „FEKETESÉGE”)

SZENVEDÉSÉBEN ÉS KERESZTHALÁLÁBAN

Szent Bernát soha nem választja szét a megváltás egyetlen misztériumának két aspektusát, mely magában foglalja a halált és a feltámadást, a szenvedést és a dicsőséget. Úgy tekint a keresztre, mint a szenvedés szimbólumára, mely teljességgel Krisztus és a keresztény ember diadala felé vezet.¹⁰¹⁴ Krisztus dicsőségének és a gyengeségének együtt szemlélését fejezi ki az is, hogy Bernát két beszédében is összehasonlítja Izajás két látomását, melyből az első Iz 6,1-2 Krisztus dicsőségét, a második Iz 53,1-9 pedig szenvedését mutatja be.¹⁰¹⁵ Ebben a szemlélésben megláthatjuk Krisztus valóságos emberségének és valóságos istenségének komolyan vételét. Valóságos emberként szenvedett testében–lelkében egyaránt, ugyanakkor mindvégig megőrizte istenségét. „*A szenvedhetetlen Isten szenvedett tehát a kereszten, és a mi halandó testünkben a halhatatlan Isten Fia halt meg és temettetett el.*”¹⁰¹⁶ Másutt, amikor azt olvassa az *Énekek éneke* 2,9-ben, hogy a Völegény ott áll a fal mögött, akkor ezt az álló helyzetet Krisztus isteni hatalmaként szemléli, mely halálában is sz övé volt.

„[...] Nem ismerem senki mást, mint az én Uram Jézust, aki erre képes lett volna, aki valóban élő volt a halálban és aki megtörtén testében a kereszten, állt istenségében az Atyával: egyfelől velünk együtt büntetést szenvedett, másfelől az Atyával kiengesztelt. »Ott állt a fal mögött«, amikor »ami« benne ellankadt (iacebat) »megnyilvánult a testben« (1Tim 3,16 ≠), és ami benne állt, mintegy a test mögött rejtőzött: kétség kívül egy és ugyanaz a kinyilvánult ember és a »rejtőző Isten« (Iz 45,15).”¹⁰¹⁷

Valóságos emberi szenvedéséről így ír Bernát: „*Valóban, Jézus itt a földön valóságosan sírt, valóságosan elmerült a szomorúságban, valóságosan szenvedte el a szenvedést, valóságosan meghalt, valóságosan eltemettetett.*”¹⁰¹⁸ Emberségében Krisztusnak is szüksége volt megerősítésre, vigasztalásra.

„*Isten angyala erősítette meg Krisztust. Ki erősített meg kit? Hallgasd az evangélistát: »Megjelent neki egy angyal és megerősítette őt« (Lk 22,43). Kit, őt? Azt, akinek születése megnyitotta a Szűz zárt méhét (Mt 1,22 sköv); azt, aki egyetlen mozdulattal borrá változtatta a vizet (Jn 2,7 sköv); azt, aki érintésével megszüntette a leprát (Mk 1,41), azt,*

¹⁰¹⁴ LECLERCQ, J. – VANDENBROUCKE F. – BOUYER L., *La dévotion médiévale envers le Crucifié*, in *La maison Dieu* 75 (1963) 126-127.

¹⁰¹⁵ Id. *DomNov* I,1., in *Sermons pour l'année 738.*; ld. még: *DomNov* V,4., *Uo.* 754-755.

¹⁰¹⁶ *Div* 57,2., in *Sermons divers* II, 55.; in *SBO* VI, 287.

¹⁰¹⁷ *Cant* 56,2., in *SCh* 472, 138-141.; ld. még: *BenV* 4., in *SCh* 526,182-185.

¹⁰¹⁸ *Div* 34,2., in *Sermons divers* I, 258-259., in *SBO* VI, 229.

*akinek lábai alatt szilárdan állt a tenger (Mt 14,25), akinek hangjára halottak támadtak fel, aki mindent hatalmas szava által tart fenn (Zsid 1,3), aki által minden lett (Jn 1,3), aki által fennáll a mindenség (1Kor 1,17), és maga az angyal is [...].*¹⁰¹⁹

Krisztus teljes emberségében szenvedett; egészen a legmélyebb mélységekig átélte a szenvedést. Nem csak testében a különféle kínzásoktól, hanem lelkében is – és itt még inkább – a hűtlenség, siránkozás és minden belső lelki fájdalom miatt, melyet meg kellett élnie. Ezt is értünk tette, hogy ne legyen egyetlen olyan élethelyzete, pillanata se az emberi létnek, melyben ő ne lenne jelen.

*„Eljött azután szenvedésének napja, melyen – mivel úgy akarta, hogy az egész embert megmentse (vö. Jn 7,23) – egész lényét az üdvösség áldozatává (hostiam salutarem) tette (Lev 10,14 vg) azáltal, hogy testét kitette annyi kínzásnak és igazságtalanságnak; lelkét pedig két nagyon emberi együttérzés fájdalmas érzésének: egyfelől a szent asszonyok vigasztalhatatlan gyászának (Lk 23,27); másfelől a tanítványok reménytelenségének és szétszóródásának (Mt 26,31). Ebben a négy szenvedésben áll az Úr keresztye, és mindezt értünk (propter nos) szenvedte el ő, aki oly nagy szeretettel érzett együtt velünk. (compassus est nobis).”*¹⁰²⁰

Ez a valóságos szenvedés jelenti Bernát számára azt, hogy Krisztus „halálában tevékeny szenvedést (*passio activa*) viselt el, amikor a föld kellős közepén az üdvösségért fáradozott (vö. Zsolt 73,12).”¹⁰²¹

Az Énekek énekében azt olvassuk a menyasszonyról, hogy fekete, mégis szép (Én 1,4 vg = Én 1,5). Bernát ezt a kijelentést ugyanúgy alkalmazza Krisztusra, a Völegényre is, jelezvén ezzel emberségének feketeségét, dicstelenségét – különösen a szenvedésben, valamint isteni dicsőségét, fehérségét, szépségét.

„[...] Ki másról mondaná: »fájdalmak férfja, és gyengeség ismerője« és olyan, akinek »nem volt szépsége és ragyogása« (Iz 53,3.2 ≠)? És hozzáteszi: »Olyannak tekintettük, mintha leprás volna, mint akit Isten megvert és megalázot. De a mi gonoszságainkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze, és az ő sebei (livore) által gyógyultunk meg.« (Iz 53,4-5 ≠). Íme, ezért fekete. Tedd hozzá ehhez szent Dávid szavait: »A legszebb az emberek fiai között« (Zsolt 44,3). [...] Valóban fekete, hiszen nem volt sem ragyogása, sem szépsége (Iz 53,2 ≠). [...] Tekintsd csak őt koszos rongyokban, az ütésektől kéken, köpésekkel borítva, halál-sápadtan: akkor felismered, hogy valóban fekete. Tájékozódj (percunctare) az apostoloktól is: milyen volt az, aki megjelent szemük előtt a hegyen (vö.

¹⁰¹⁹ SAndr I,6-7., in *Sermons pour l'année* 888., in SBO V, 431.

¹⁰²⁰ Palm III,5., in *Sermons pour l'année* 446., in SBO V, 55.; ld. még: SAndr I,6., in *Sermons pour l'année* 888., in SBO V, 431.

¹⁰²¹ HebdSanct 11., in *Sermons pour l'année* 460., in SBO V, 64.

Mt 17,2)? Vagy érdeklődj az »angyaloknál: milyen az, akit szemlélni vágnak« (1Pét 1,12 Patr.)? Akkor csodálkozol szépségén. Szép tehát önmagában és fekete érted.»¹⁰²²

Ahhoz, hogy felismerjük a keresztre feszített Krisztus szépségét, felül kell emelkednünk a látványon, mert: „*Más az, amit látunk, más az, amit hiszünk. Az érzékek feketének nyilvánítják, a hit arról tanúskodik, hogy fehér és szép.*”¹⁰²³ Ebben a Krisztus keresztre alatt álló római századost, valamint a Krisztussal együtt felfeszített jobb latort állítja elénk példaként Bernát.¹⁰²⁴ Az ő számukra a kereszti megalázottsága Krisztus legnagyobb szépségének és dicsőségének kinyilatkoztatása lett. Ehhez azonban hitre van szükség. Mivel pedig a hit szoros kapcsolatban áll a hallással: „*fides ex auditu*” (Róm 10,17), Bernát előszeretettel állítja szembe egymással a Krisztusról szerzett ismerettel kapcsolatban a hallás és a látás képességét. A századosnak olyan hite volt, amely képessé tette őt arra, hogy túllépjen a látáson keresztül szerzett ismereteken.¹⁰²⁵ Erről a következő fejezetben fogunk bővebben beszélni.

Korábban már említettük Jákob cselét a kecskebőrrel, melyben Bernát Krisztus istenségének elrejtését szemléli. A szenvedés és kereszthalál kapcsán is utal erre a képre éppen a látvány és a hang különbözőségének szemléltetésére. Ahogyan „*a hang Jákob hangja, de a kezek Ézsau kezei*” (Ter 27,22 Patr.), úgy más az, amit látunk a szenvedő Krisztuson, és más az, amit hitünkkel a hallás által megérthetünk.¹⁰²⁶ Bernát szerint a menyasszony, a Vőlegény kedvese, vagyis az Egyház is felismeri benne a látszat, látvány mögött isteni szépségét.

„Meg kell jegyeznünk a menyasszonynak ezt az éleslátását és szavainak mélységét, mellyel Salamon kárpitjainak szimbóluma mögött, vagyis a testben, felismeri Istent; a halálban az életet, a dicsőség és tisztelet teljességét a gyalázkodások közepette, végül a Keresztre feszített fekete külső megjelenésében az ártatlanság fehérségét és az erények ragyogását.”¹⁰²⁷

¹⁰²² Cant 25,8.9., in *SCh* 431, 272-275.

¹⁰²³ Cant 28,3., in *SCh* 431, 352-353.

¹⁰²⁴ Id. Cant 28,3-4., in *SCh* 431, 352-355.

¹⁰²⁵ Id. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith*..., 110-112.

¹⁰²⁶ Id. Cant 28,3-4., in *SCh* 431, 350-355.

¹⁰²⁷ Cant 28,11., in *SCh* 431, 368-369.

18. JÉZUS SZENVEDÉSÉNEK ÉS HALÁLÁNAK GYÜMÖLCSEI ÉLETÜNKBEN

Bernát minduntalan arra hív, hogy fontoljuk meg Krisztus számtalan jótéteményét, és merjük elhinni Isten jóindulatát az emberek iránt. Bár nem vagyunk képesek összegyűjteni Isten jóságának minden jelét és tettét, mégis legalább a legfontosabbat és legnagyobbat, a megváltást tartsuk szüntelenül emlékezetünkben.¹⁰²⁸

18.1. GYÓGYULÁS – BEHATOLNI KRISZTUS SEBEIBE

Ahogy a galamb a szikla üregében elrejtőzik, úgy talál az Egyház is Krisztus sebeiben, a megváltás Sziklájában oltalmat és biztonságot.¹⁰²⁹ Ennek a bernáti gondolatnak a szentírási alapja az *Énekek éneke* 2,14: „*Te, galambom a sziklaüregben, a kőszál rejtekében*”. Bernát Apponiusra utalva¹⁰³⁰ értelmezi a sziklahasadékot úgy, mint Krisztus sebeit, a szent páli kijelentést véve az alapul: „*a szikla pedig Krisztus*” (1Kor 10,4).¹⁰³¹ Szép, ahogy Bernát a lelki élet különféle szakaszainak, fejlettségi fokainak megfelelően beszél a sziklaüreg jelentéséről. A szenteknek tulajdonítja azt a bátorságot és éles értelmet, mellyel fürkészhetik Isten titkának mélységeit és ezáltal, mintegy üregeket, hasadékokat vájhatnak a sziklában. A kevésbé tökéletesek vagy bátrak a fal barlangjaiban laknak, vagyis a szentek dicsőségét szemlélik. Végül a betegeknek, hogy megerősödhesseken, Krisztus sebeinek mélyedéseit ajánlja, hogy ott tartózkodjanak és

¹⁰²⁸ Id. *Cant* 11,3., in *SCh* 414, 242-243.

¹⁰²⁹ Id. *Cant* 61,3-4., in *SCh* 472, 246-251.

¹⁰³⁰ vö. APPONIUS, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques Tome II*, IV,39-44, in *SCh* 421, Cerf, Paris 1997, 50-57.

¹⁰³¹ Id. *Cant* 61,3., in *SCh* 472, 246-249.

azokról elmélkedjenek. „[...] *Mi hatékonyabbat találnánk ugyanis, ami a lelkiismeret sebeit begyógyítja, az értelem élességét pedig megtisztítja, mint Krisztus sebeinek szorgalmas szemlélését?*”¹⁰³²

Jézus Krisztus sebei közül Bernát különösképpen is kiemeli oldalsebét, mely irgalmas szívének túlsorduló szeretetét mutatja meg nekünk.

„*Én azonban teljes bizalommal fogadom az Úr Szívéből mindazt, ami belőlem hiányzik, mert ebben a Szívben túlsordul a könyörület, s mert nem hiányzik belőle a repedés, amelyen át kiömlik az irgalom. Átlyuggatták kezemet és lábamat (Zsolt 21,17), átszúrták oldalamat: ezeken a nyílásokon át mézet szívhatok a sziklából és olajat a legkeményebb kőből, ami annyit jelent, hogy megízlelhetem és láthatom, milyen édes az Úr (Zsolt 33,9).*”¹⁰³³

Isten szeretetének, jóságának és irgalmának gazdag kincsei vannak itt elrejtve számunkra. „»Nekünk azonban feltárta Isten a Lélek által« (1 Kor 2,10), sőt, a megnyílt sziklaodúkon át a Szentélybe is bevezetett bennünket. Mennyi édességet találunk itt, a kegyelem milyen nagy gazdagságát, az erények milyen beteljesedését!”¹⁰³⁴ Bernát – ahogyan a többi ciszterci atya is – Krisztus átszúrt oldalában Krisztus szeretettől megsebzett szívének szimbólumát szemlélte. Ez a szív, ahonnan élő víz fakadt fel (1Kor 10,4), a szeretet, a „*béke gondolata*”, a bocsánat és a kiengesztelődés forrásává lett számunkra.¹⁰³⁵ Krisztusnak, a Völegénynek a szíve ez a szív, amely nem más, mint az Atya irgalmas szíve.¹⁰³⁶ Isten szívének titka, irgalmának bősége nyilvánul ki Krisztus testének sebei által.¹⁰³⁷ A megtestesüléskor Krisztus szíve magába zárva hordozta mindazt a gazdagságot, melyet az égből a földre elhozott. A százados lándzsája nyitotta meg ezt az isteni szívet és ezáltal lehetővé tette, hogy beléphessünk oda. Nem elegendő azonban néhány pillanatig nagy szeretettel szemlélni a mi Urunk sebeit, szívét; bennük kell maradni, ott kell lakozni.¹⁰³⁸ A szerető lélek szívesen elmélkedik Krisztusnak ezen a mérhetetlen szeretetén, mely megragadja őt és ott marad Jézus szívében, Jézus

¹⁰³² Cant 62,6-7., in SCh 472, 276-277.

¹⁰³³ Cant 61,4., in SCh 472, 250-251.; ld. még: *Qui hab VII,15.*, in *Sermons pour l'année 314.*; in SBO IV, 424.

¹⁰³⁴ Cant 61,5-6., in SCh 472, 252-253.

¹⁰³⁵ ld. LECLERCQ, J., *Du coeur sensible au coeur glorifié selon Bernard de Clairvaux*, in *Recueil d'études sur saint Bernard et ses écrits V.*, 273-274.

¹⁰³⁶ Cant 62,5. in SCh 472, 274.: „*Cor Sponsi cor Patris sui*”

¹⁰³⁷ ld. HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, 275.

¹⁰³⁸ ld. Cant 61,5.6., in SCh 472, 250-255.

szeretetében. Ezt értették a ciszterci atyák a Szent Szív tiszteletén – amelynek kialakulásában nagy szerepük volt.¹⁰³⁹

18.2. ELMÉLKEDNI JÉZUS SZENVEDÉSÉN ÉS UTÁNOZNI A SZENVEDÉSBEN

Szent Bernát arra buzdít bennünket, hogy gyakran elmélkedjünk Krisztus szenvedésein, hiszen ez a lélek számára nagyon fontos.¹⁰⁴⁰ Az ő gondolkodásának valóban ez a központi témája. Ezt tartja az igazi bölcsességnek és ezt nevezi saját filozófiájának is.

„Azt mondom, hogy a bölcsesség abban áll, ha mindezekben elmélkedünk; ezekben áll számomra az igazság tökéletessége, ezekben a tudomány teljessége, ezekben az »üdvösség gazdagsága« (Iz 33,6 ≠), ezekben az erények bőrsége. Ezekből merítem olykor az üdvös keserűség italát, máskor az édes vigasztalás olaját. Ezek emelnek fel a balsorsban, ezek tartanak vissza a szerencsében; ezek szolgálnak biztos vezetőül, hogy előre haladjak »a királyi úton« (Szám 21,22) ennek az életnek örömei és szomorúságai közepett, elhárítva innen is onnan is a rosszat, mely fenyeget. [...] Ezért szólok róla ilyen nagyon gyakran, ahogy azt ti is tudjátok; szüntelenül a szívemben él ez, ahogyan Isten is tudja. Igen hozzászólt már a tollam, ahogyan azt mindenki tudja, ez lett az én legfőbb filozófiám: »ismerni Jézust, mégpedig a keresztre feszítettet« (1Kor 2,2 ≠).»¹⁰⁴¹

De Krisztus szenvedéséről sem elég csak elmélkedni, hanem követnünk is kell őt. Erre hívja fel figyelmünket Bernát a következő szavakkal:

„Adott számomra az erősség, adott a hasonlóság – feltéve, ha hozzáteszem az utánzást – hogy kövessem nyomdokait. Máskülönbem engem is megkérdeznek majd az igaz vére felől, melyet a földön kiontottak, és én magam is részese leszek a zsidók szörnyű bűnének (vö. Mt 23,35). Hálátlan lennék ugyanis egy ilyen hatalmas szeretettel szemben, megvetném a kegyelem Lelkét, semmibe venném a Testvér véré, és lábbal tipornám Isten Fiát (vö. Zsid 10,29).»¹⁰⁴²

Krisztus-követésünk első lépése az együttérzés. Ez a természetes érzélem az emberben, melyet bármely szenvedő iránt érez, akkor válik valódi mély együttérzéssé, együtt szenvedéssé (compassio), amikor úgy tűnik, mintha ugyanazt a szenvedést élnénk át, mint amit a szeretett személy szenved. Erre szép példa számunkra Szűz Mária, aki teljesen együtt szenvedett Fiával a kereszt lábánál.¹⁰⁴³

¹⁰³⁹ Id. THOMAS, R., *La dévotion à N.-S. et à sa passion dans l'ordre de Cîteaux*, 200-201.

¹⁰⁴⁰ Id. *Cant* 43,2., in *SCh* 452, 232-233.

¹⁰⁴¹ *Cant* 43,4., in *SCh* 452, 234-237.; ld. még: *Cant* 45,3., in *SCh* 452, 260-261.

¹⁰⁴² *HebdSanct* 11., in *Sermons pour l'année* 460., in *SBO* V, 64.

¹⁰⁴³ Id. THOMAS, R., *La dévotion à N.-S. et à sa passion dans l'ordre de Cîteaux*, 145-146.

„Valóban a te lelkedet járta át, ó áldott anya, a kard (gladius). Máskülönben csak a te lelkedet átjárva járhatta át Fiad testét. És bizonyára, miután kiadta lelkét, a te Jézusodnak (mindenkié bizonnyal, de különösképpen a tiéd) lelkét már nem érintette a kegyetlen lándzsa, mely (nem kímélte a halottat sem, akinek ártani nem tudott), megnyitotta oldalát (Jn 19,34), de a te lelkedet azonban átjárta. Kétség kívül, az ő lelke már nem volt ott, de a tiédet onnan nem lehetett elszakítani. A te lelkedet járta tehát át a fájdalom ereje [...] benned az együttérzés felülmúlta a test szenvedését.”¹⁰⁴⁴

Hasonló lelki fájdalom volt Szűz Máriának az is, hogy Jézus önmaga helyett Jánost adta neki ezekkel a szavakkal: „Asszony, íme a te fiad” (Jn 19,26). Mária valóban a vértanúságig követte Krisztust, ha nem is a test, de a szív halálával.¹⁰⁴⁵

A mi részünkről ebbe az együttérzésbe bele kell tartoznia bűnbánatunknak is és fel kell, hogy indítsa bennünk a hálát. Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy a mi bűneink miatt és bűneinkért szenvedett Jézus. Szent Bernát megvallja, hogy Krisztus szenvedésének és könnyeinek látványa nem szálna, együttérzést kelt benne, hanem bűnei miatt valóságos szégyent is. Látva és megfontolva, hogy milyen gyötrelmeket kellett vezekelnie Krisztusnak, megértette bűnei súlyosságát.¹⁰⁴⁶ Ami leginkább a valóságos együttérzést, együtt szenvedést jelenti Bernát számára, az nem más, mint az erények gyakorlása.¹⁰⁴⁷ Különösen is két nagyon fontos erényre hívja fel figyelmünket, melyet Jézus az ő szenvedésében élénk él: a türelemre és az engedelmisségre.¹⁰⁴⁸

Az együttérzés, együtt szenvedés egy másik aspektusa az, amikor szenvedéseinket, nehézségeinket hozzákapsoljuk Krisztuséhoz, sőt, viszonszeretetünk miatt hordozzuk azokat. A nehéz kereszt is másként nehéz annak, aki Jézussal együtt hordozza, mert igazából mindig Jézus az, aki a súlyosabb részt viszi.¹⁰⁴⁹ „Nem mintha önmagában könnyű volna – nem könnyű a szenvedés keménysége, a halál keserűsége – de könnyű annak, aki szeret.”¹⁰⁵⁰ Isten velünk van a szorongatás idején, nem hagy el bennünket, és az ő erejében el tudjuk ezeket viselni.

„Vele vagyok a szorongatásban» (Zsolt 90,15 vg) – mondja. Mikor fogja ezt megvalósítani, hacsak nem a mi szenvedésünk napján, a mi keresztünk napján? [...]

¹⁰⁴⁴ DomOctAssump 14., in *Sermons pour l'année 694.*, in SBO V, 273. (Imaórák liturgiája, Fájdalmas Szűzanya, szept. 15., I. évben)

¹⁰⁴⁵ Id. DomOctAssump 15., in *Sermons pour l'année 694-695.*

¹⁰⁴⁶ Id. Nat III,4., in *Sermons pour l'année 141.*

¹⁰⁴⁷ Id. HebdSanct 1., in *Sermons pour l'année 451-452.*; Id. még: Cant 20,8., in Sch 431, 142-143.

¹⁰⁴⁸ Id. Div 41.1., in *Sermons divers I*, 278-280.

¹⁰⁴⁹ vö. Quadr I,2., in *Sermons pour l'année 251.*, in SBO IV, 354-355.

¹⁰⁵⁰ Cant 43,1., in Sch 452, 228-231.

Honnan tudjuk, hogy velünk van a megpróbáltatásokban? Abból a tapasztalatból, melyet most megéliünk a szorongatásban. Ki bírná elviselni (sustineret), ki bírna megmaradni (subsisteret), ki bírna állva maradni (persisteret) nélküle?”¹⁰⁵¹

Krisztust akkor követjük igazán, amikor szeretetünk, már nem csak gyengéd és bölcs iránta, hanem már teljes erőnkől is tudjuk őt szeretni, úgy, ahogyan ő szeretett minket szenvedésében és halálában. *„Hogy ne zaklassanak fel az ellenségeskedések, erősítsen meg téged »Krisztus, Isten ereje« (1Kor 1,24 ≠). [...] Szeresd tehát az Urat, a te Istenedet szíved teljes és egész szeretetével; szeresd értelméd teljes éberségével és figyelmességével, szeresd minden erődből, hogy ne félj meghalni az ő szeretetéért.”¹⁰⁵²*

A keresztyén ember célja, de talán különösen is a monasztikus szerzetes életének célja Isten szemlélése. Szent Bernát, amikor Isten látásáról beszél, mindig a „most és a majd később” dialektikájával játszik; tudja, hogy az ember élete itt a földön tele van szenvedésekkel és nyomorúságokkal. Mivel számára a tökéletes színe-látás magában foglalja a tökéletes hasonlóságot is, itt e földön mindig a Megfeszítetre szegezi tekintetét, mert a dicsőséges Krisztus szemlélése csak odaát lesz lehetséges.¹⁰⁵³ Mostani, földi életünkben kövessük Krisztust a megaláztatásban, a szenvedésben, hogy amikor majd újra eljön dicsőségesen, a dicsőségben is követhethessük őt.¹⁰⁵⁴

18.3. A MI HALÁLUNK – FIZIKAI ÉS LELKI ÉRTELEMBEN

Szent Bernát gyakran tanácsolja és figyelmeztet a Szentírás szavaival, hogy életünk folyamán gondoljunk halálunkra: *„Minden dolgodnál gondolj a végedre, akkor sohasem vétkezel többé!”* (Sir 7,40); mert ahogyan élünk, olyan lesz a halálunk is.¹⁰⁵⁵ Ez a gyakorlat kezdetektől jelen van a monasztikus szerzetesi hagyományban; megtaláljuk Szent Benedek Regulájában is a jó cselekedetek eszközei között. Mintegy a helyes belső

¹⁰⁵¹ *Qui hab XVI,2.3., in Sermons pour l'année 377-378., in SBO IV, 482-483.*

¹⁰⁵² *Cant 20,4., in Sch 431, 132-133.*

¹⁰⁵³ *Id. MONTANARI, A., Le Crucifié embrassant saint Bernard, une relecture de la scène, in CollCist 66 (2004) 59-60.; vö. DomNov I,2., in Sermons pour l'année 739., in SBO V, 305. (Imaórák liturgiája, Évközi 13. Vasárnap, C év).*

¹⁰⁵⁴ *Id. OmnSanct V,9., in Sermons pour l'année 804-805.*

¹⁰⁵⁵ *Id. Pet.Paul II,6., in Sermons pour l'année 598.*

szabadság, függetlenség és az elszakadás tanítómestereként van jelen a halál egyszerre félelmetes és boldogító emlékezete a szerzetes számára.

Bernát számára igen fontos, egész életünk, de életünk utolsó pillanata is sokat számít a halál, illetve az örök élet szempontjából. Annyira, hogy a földi élet és az örök élet közti folytonosság miatt nem elegendő az igaz élet sem, ha a halál nem igazakként talál ránk.

„Igyekezzünk igaz emberként élni, testvérek, de ennél még inkább, vágyódjunk arra, hogy az ő halálukat haljuk. A bölcsesség ugyanis előnyben részesíti az igazak végét, és ott ítél meg minket, ahol ránk talál. Jelenlegi életünk vége és az eljövendő élet kezdete ugyanis elkerülhetetlenül egybeesik. Nem tűrhetünk hát meg semmiféle eltérést. [...] legyen bármennyire is lélekkel teli az életünk, ha testben végezzük, semmiképp nem illeszkedik majd életünk az eljövendő, lélekkel teli élethez.”¹⁰⁵⁶

Krisztus, halálával és feltámadásával valóban legyőzte a halált, a bűnt és a gonoszt. Ezért, bár mindannyiunknak meg kell halnunk, az Úr szentjei, az igazak számára ez nem más, mint átlépés az életbe, a megpihenésbe. *„[...] a halál az Úr szereteteinek a vigasztalás álma. Rettenetes a gonosz halála (Zsolt 33,22), akiknek már születésük is rossz, életük pedig még rosszabb. Az igazak halála azonban értékes (Zsolt 115,15). Valóban értékes, hiszen fáradozásuk végét, győzelmük beteljesedését, az élet kapuját, a bemenetelt jelenti tökéletes nyugalomba.”¹⁰⁵⁷* A szerető lélekhez – a menyasszonyhoz igen közel van a Vőlegény, vagyis Krisztus, csak egy fal – azaz a test – választja el őket. Ezért a halál nem félelmetes számára. A bűn állapotában azonban nem csak ez az egy fal választ el bennünket Krisztustól, hanem több – bűneink falai is. Így kilépve a testből nem a Vőlegénnyel találkozunk, hanem a prédára leselkedő oroszlánokkal – vagyis a Sátánnal és angylaival.¹⁰⁵⁸ Így ír Bernát:

„Én azonban, minthogy »bűnös vagyok« (Lk 5,8), nem kívánok meghalni (vö. Fil 1,23 Patr.), sőt, rettegek, mert tudom, hogy »igen rossz a bűnös halála« (Zsolt 33,22). Hogyan is ne lenne ez a legrosszabb halál, ahol nem siet segítségünkre az Élet? Félek elhagyni testemet, és remegek még a kikötő bejáratánál is, mert nem vagyok benne biztos, hogy a Vőlegény melletttem lesz távozásomkor, hogy befogadjon.”¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁶ Pet.Paul II,6., in *Sermons pour l'année 598.*, in SBO V, 195-196.

¹⁰⁵⁷ Trans.Malach 4., in *Sermons pour l'année 872-873.*, in SBO V, 420.

¹⁰⁵⁸ Id. Cant 56,6., in Sch 472, 146-149.

¹⁰⁵⁹ Cant 56,4-5., in Sch 472, 144-147.; vö.: Div 28,6., in *Sermons divers I*, 228., in SBO VI, 208.

Szent Bernát két halálról és két feltámadásról beszél. Külön a lélek és külön a test haláláról és feltámadásáról. A lélek halála nem más, mint a bűn, vagyis elszakadás, elszakadás Istentől; a test halála pedig a bűn büntetése, vagyis elszakadás a lélektől.¹⁰⁶⁰ A fizikai halálnak csak a test felett van hatalma, a lélek felett nincsen, és a test fölött sem örökké. Szent Bernát így beszél barátja, Humbert apát halálakor:

„Hát így szakítasz el, keserű halál?« (1Sám 1,32 vg) [...] Megölted. De mit/kit (quid)? Csak a testet, mert a lélekkel nem tehetsz semmit (Lk 12,4). Az visszaszáll Teremtőjéhez, aki után oly buzgón vágyakozott, akit oly bátran követett élete minden napján. De a test is, melyet úgy tűnik birtokba vettél, elvételük tőled, ugyanis mint utolsó ellenség meg fogsz semmisülni (1Kor 15,26), és elnyel téged a győzelem (1Kor 15,54). Igen, vissza fogod adni, vissza fogod adni egy nap az ő testét.”¹⁰⁶¹

A lélek halála sokkal fájdalmasabb, mint a testé. „A lélek valódi élete Isten, [...], ami szétválasztja őket, az a lélek gonoszsága, ami nem más mint a bűn. [...] sokkal ártalmasabb és szerencsétlenebb a lélek számára elszakadni Istentől, mint saját testétől.”¹⁰⁶² Szent Bernát apát egyik beszédében Lázár (Mária és Márta testvére) szimbolizálja azt az embert, „[...] aki röviddel ezelőtt a bűn által meghalt.”¹⁰⁶³ De ha ez a lélek meghallja Krisztus új életre hívó szavát: „Jöjj ki, lépj elő, lélegezz fel újra irgalmam világosságában (vö. Sir 36,1)!”¹⁰⁶⁴ – valóságosan feltámad.

Még kell még említenünk, hogy Szent Bernát a misztikus extázist is egyfajta halálnak nevezi. Ez a menyasszonynak az az álma, melyet a Völegény féltve őriz, melyről az Énekek énekében olvashatunk: „Kérve kérlek titeket, Jeruzsálem lányai, fel ne költsetek, fel ne riasszatok kedvesemet, amíg csak maga nem akarja!” (Én 8,4) Ez az extatikus állapot, nem alvás, nem is halál és végképp nem a bűn miatti örök halál. Ez olyan álom – Bernát szerint – mely éltető és éber; megvilágosítja a belső érzékeket, elragadja a lelket. „nem az életből, hanem az élet hálójából szakítja ki, hogy mondhasa: »lelkünk, mint a madár kiszabadult a vadászok hálójából« (Zsolt 123,7). Mert hálók között járunk ebben az életben.”¹⁰⁶⁵ Tulajdonképpen ez olyan kontempláció, szemlélődés,

¹⁰⁶⁰ Id. Div 116., in *Sermons divers* II, 207.; ld. még: Cant 15,8., in Sch 414, 346-347.: „peccatum, quod mors est animae”

¹⁰⁶¹ Humb 1., in *Sermons pour l'année* 901. in SBO V, 441.

¹⁰⁶² Qui hab X,4., in *Sermons pour l'année* 337., in SBO IV, 445-446.

¹⁰⁶³ Assump IV,2., in *Sermons pour l'année* 664., in SBO V, 245.

¹⁰⁶⁴ Assump IV,3-4., in *Sermons pour l'année* 665., in SBO V, 246.

¹⁰⁶⁵ Cant 52,4., in Sch 472, 66-67.

melyben a lélek képes teljesen elhagyni a testi vágyakat, meghaladni, túllépni a lélek, szellem tisztaságával az érzéki képeket egyfajta magányban és egyfajta csendben.¹⁰⁶⁶

18.4. KRISZTUS ÉRDEMEI SZÁMOMRA

A XII. század gondolkodói általánosságban elfogadták egyrészt azt, hogy a kegyelem segítsége nélkül semmi jót nem tehetünk, másrészt pedig, hogy jócselekedeteinkért Istentől jutalomban részesülünk. Amikor Bernát a kegyelem háromszoros munkájáról tanít – teremtés (*creatio*), újjáformálódás (*reformatio*), beteljesítés (*consummatio*) –, rávilágít arra, hogy míg az első és utolsó teljesen kegyelemből történik, addig az újjáformálódásban nekünk is részünk van, mégpedig úgy, hogy a kegyelem által szabad beleegyezésünket, hozzájárulásunkat adjuk, s ezt érdemként tudják be nekünk.¹⁰⁶⁷ Annak ellenére, hogy a kegyelem segítsége nélkül nem lennénk képesek arra, hogy beleegyezzünk és hozzájáruljunk a jóhoz, – Bernát ebben egészen biztos – az érdem paradox módon mégis, ebben a beleegyezésében és hozzájárulásában rejlik.¹⁰⁶⁸ Ha érdemeink valódi érdemek, akkor azok az irgalom által felemelt gyengeségünk gyümölcsei.¹⁰⁶⁹ Bernát így beszél erről: „Az én érdemem így az Úr irgalma (*miseratio*). Nem szűkölködöm az érdemekben addig, amíg Ő nem szűkölködik az irgalomban. De ha az Úr »gazdag az irgalomban« (2Sám 24,14 ≠), én is gazdag vagyok az érdemekben.”¹⁰⁷⁰ Egy másik helyen megdöbbentő egyszerűségben foglalja össze egy mondatban, hogy mi az érdem lényege: „Az érdemhez elegendő tudni, hogy nem elegendő az érdem.”¹⁰⁷¹ Majd hozzáteszi, hogy az üdvösséghez szükséges érdemeket – melyek Krisztus érdemei – mindannyian megkapjuk a keresztségben.

„Mivel azonban az érdemhez elegendő, hogy ne előfeltételezzük érdemeinket (*de meritis non praesumere*), így az érdemek nélkülözése (*carere*) elegendő az ítélethez; márpedig egyetlen, a keresztségben újjászületett gyermek sem nélkülözi az érdemeket, hanem Krisztus érdemeit birtokolja. De méltatlanná válik, nem akkor ha az övéit nem tudja

¹⁰⁶⁶ Cant 52,3-6., in SCh 472, 64-75.

¹⁰⁶⁷ Id. Gra XIV,49., in SBO III, 201., in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 134-135.

¹⁰⁶⁸ Id. Gra XIV,46., in SBO III, 199., in *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, 128.; vö. EVANS, G. R., *Bernard of Clairvaux*, 92-94.

¹⁰⁶⁹ Id. LOUF, A., *La faiblesse, un chemin pascal selon S. B.*, in *CollCist* 65 (2003) 13-15.

¹⁰⁷⁰ Cant 61,5., in SCh 472, 250-251.

¹⁰⁷¹ Cant 68,6., in SCh 472, 406-407.

*hozzátenni, hanem ha elhanyagolja; [...]. Gondoskodj tehát róla, hogy legyenek érdemeid; tudd, hogy amelyek megvannak, azokat kaptad; reméld a gyümölcsöt, vagyis Isten irgalmát.*¹⁰⁷²

Arra a fontos szempontra világít rá itt Bernát, hogy bár minden érdemet megkaptunk a keresztségben, de nekünk is bele kell tennünk a magunk részét. Clairvaux apátja hangsúlyozza azt a tételt, hogy Krisztus nem ment meg bennünket nélkülünk. Valóságosan megtörtént a megváltás, de nélkülem, az én hozzájárulásom nélkül nem lesz hatékony az én életemben. *„Ami tehát bennünk kevés, azt ő maga egészíti ki. De nem akarja, hogy ne tegyük meg azt a keveset, amit megtehetünk.*”¹⁰⁷³

¹⁰⁷² *Cant* 68,6., in *SCh* 472, 406-407.

¹⁰⁷³ *Div* 28,3., in *Sermons divers* I, 225., in *SBO* VI, 206.

19. JÉZUS FELTÁMADÁSA

Krisztus szenvedése után belépett a pihenésbe, a nyugalomba, a szombatba, harmadnap pedig a feltámadás dicsőségébe. Így vezet a szenvedés a feltámadáshoz, a kereszt az örök dicsőséghez.¹⁰⁷⁴

Érdemes megjegyeznünk, hogy Szent Bernát a feltámadásról négy beszédet hagyott ránk, míg a mennybemenetelről hatot. Ennek nyomán felmerülhet bennünk a kérdés, hogy számára talán nem a húsvét az első és legfontosabb ünnep? Igaz, hogy számára is „*oly jeles ünnep (tam praecipua solemnitas)*”¹⁰⁷⁵ ez, melynek át kell formálnia az életünket, de a mennybemenetel „*a többi ünnepnek beteljesedése és befejezése, és az Isten Fia útjának boldog vége*”¹⁰⁷⁶. Ezzel azt hangsúlyozza, hogy a feltámadás még nem jelenti Krisztus megváltó művének beteljesedését.¹⁰⁷⁷ Mivel Krisztus misztériumát mindig teljességében szemléli, ebben az együttlításban a feltámadás átmenet; az emberi természet átformálódása és belépése abba az új állapotba, melyet Krisztus feltámadása tesz lehetővé.¹⁰⁷⁸

Krisztus húsvéti misztériuma – átlépése által lehetővé válik a Szentírás teljesebb megértése is, vagyis átlépés a betűtől a lélekhez, az eseménytől a misztériumhoz.¹⁰⁷⁹ Bernát a Jelenések könyvének látomása alapján (Jel 5,1-9) Krisztus misztériumát a következőképpen szemléli: A megtestesülésben Isten rejtőzködő fensége közeledett

¹⁰⁷⁴ Id. *Qui hab* XVI,2., in *Sermons pour l'année 377.*, in *SBO* IV, 482.; ld. még: *Palm* III,5., in *Sermons pour l'année 446.*, in *SBO* IV, 482-483.

¹⁰⁷⁵ *Pasch* I,14., in *Sermons pour l'année 482.*, in *SBO* V, 90.

¹⁰⁷⁶ *Asc* II,1., in *Sermons pour l'année 518.*, in *SBO* V, 126.

¹⁰⁷⁷ Id. MORRIS, A., *The Trinity...*, 38-39.

¹⁰⁷⁸ Id. BOUCHARD, M.-N., *La résurrection dans la spiritualité des premiers auteurs cisterciens*, in *CollCist* 37 (1975) 114.

¹⁰⁷⁹ Id. HÄRDELIN, A., *Pâque et rédemption. Etude de théologie monastique du XIIe siècle*, in *CollCist* 43 (1981) 3-4.; vö. BODARD, C., *Chrisus-Spiritus*, 90-91.

felénk, Isten Bölcsessége mintegy lezárt, lepecsételt könyvben mutatkozott meg számunkra. A halottak közül feltámadásával, Jézus kinyitotta számunkra ezt a könyvet, megmutatta személyének és művének misztériumát.¹⁰⁸⁰

Krisztus feltámadásának különleges voltáról beszél Bernát, mert mindazoknak, akiket Krisztus az ő földi életében vagy a próféták támasztottak fel, szükséges egy második feltámadás, Krisztusnak azonban nem.¹⁰⁸¹ Krisztus feltámadása nem visszatérés az életbe, hanem új és örök élet, Ő véglegesen győzött. „Így »győzött az oroszlán Júda törzséből« (Jel 5,5), azzal, hogy kijött a sírból és ezáltal nagyobb tettet mutatott, mint amit kértek. [...] méltán nevezzük őt a holtak zsengejének (1Kor 15,20), mert ő úgy támadt fel, hogy többé nem hal meg: egyedül ő érte el a halhatatlanságot.”¹⁰⁸²

A feltámadás műve egyszerre a Fiú saját műve és az Atya műve, vagyis egyfelől az Atya támasztja fel, másfelől pedig Krisztus saját maga támad fel. Mindkét gondolat megtalálható Bernát írásaiban. A feltámasztást, vagyis mint az Atya művét, Bernát a Lélekkel történő felkenéssel kapcsolja össze. Az Atya egyedül Jézust keni fel az emberek közül az öröm olajával, reá helyezi egyedi áldásának teljességét; végtelen tetszését ebbe a Fiúba helyezi, akiben minden megújult, és ennek az újjászületésnek a teljességét mint egy illatot megérezve, így kiált fel az Írás szavaival: „Íme az én Fiam illata olyan, mint a termékeny mező illata, melyet az Úr megáldott.»¹⁰⁸³ Egyik Húsvéti beszédében pedig így írja le a feltámadást: „Atyja hangjára felserkent a fiatal oroszlán (vö. Ter 49,9). Ő, aki nem szállt le a keresztről, kijött a bezárt sírból.”¹⁰⁸⁴ Másfelől Krisztus a maga erejéből, isteni hatalmából támadt fel.¹⁰⁸⁵

„Hallatlan, hogy valaki a halál álmából magát felébresztette volna. Igen, egyedülálló, senki sem képes ezt megtenni, nincs egyetlen egy sem (Zsolt 13,1). [...] Mire képes – vagy mire nem képes ő, aki él és így szól Atyjához: »Feltámadtam, és most is Veled vagyok« (Zsolt 138,18). Olyan hatalmas, hogy feltámadt, bár a holtak közé számították (Zsolt 87,5) – igen, de a holtak között, ő szabad volt.”¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁰ Id. Pasch I,10.12., in *Sermons pour l'année* 480-481.; ld. még: Div 57,2., in *Sermons divers* II, 55., in SBO VI, 287.

¹⁰⁸¹ Id. GOBRY, I., *Conférences sur Saint Bernard de Clairvaux*, 109-110.

¹⁰⁸² Pasch I,5.6., in *Sermons pour l'année* 476-477., in SBO V, 80-82.

¹⁰⁸³ Cant 47,3., in Sch 452, 298-299.

¹⁰⁸⁴ Pasch I,5., in *Sermons pour l'année* 476., in SBO V, 80.

¹⁰⁸⁵ Id. Div 57,2., in *Sermons divers* II, 55.

¹⁰⁸⁶ Pasch I,7., in *Sermons pour l'année* 477., in SBO V, 82-83.

Megmutatta, hogy ő nem csak az ég, a föld, a tenger, hanem az alvilág ura is, hiszen alászállva keresztyével kiszabadította a foglyokat.¹⁰⁸⁷ Arról, hogy pontosan hová, a pokol, alvilág mely részére szállt alá Krisztus, Bernát azt mondja, hogy oda, ahol Ábrahám fiai, a Krisztus előtt meghalt igazak nyugodtak; arra a sötét, de békés helyre, melyet az evangélium „Ábrahám kebelének” (Lk 16,22) nevez. „Erre a helyre szállt alá a Megváltó, és itt »törte össze az érckapukat és roppantotta ketté a vaszárakat« (Zsolt 106,16). Kivezette börtönükből a foglyokat, akik ott ültek – másként mondva pihentek – bizonynyal, de a sötétségben (Iz 42,7), a halál árnyékában (Lk 1,79).”¹⁰⁸⁸

19.1. A FELTÁMADÁS IDEJE – REGGEL

A feltámadás idejét Bernát úgy írja le, mint egy új kezdetet. Ennek kifejezésére két időmegjelölést is találunk nála: a napfelkeltét és a téli időszak végét.

Szép, ahogyan Bernát összekapcsolja a teremtés és a megváltás napjainak eseményeit:

*„A keresztfán a hatodik napon váltotta meg az embert, kezdetben ugyanezen a napon alkotta meg (Ter 1, 26,31). Másnap, a szombati pihenés napján a sírban nyugodott, miután beteljesítette a rábízott művet (Jn 17,4). A harmadik napon pedig – mely a hét első napja – a holtak zsengeje (1Kor 15,20), az új ember (Ef 2,15) a halálon győztesként jelent meg.”*¹⁰⁸⁹

Valóban, „[...] harmadnap virradatkor, az igazság Napja (Mal 4,2) felkelt számunkra a sírból.”¹⁰⁹⁰ Bernát úgy beszél erről a napról, melynek hajnala volt Jézus Krisztus egész földi élete, hogy napfelkeltéje a feltámadás.¹⁰⁹¹ Krisztus földi életének szűrt fényével állítja szembe a feltámadt Nap ragyogó világosságát. Azt a káprázatos déli verőfényt azonban, ahol a Vőlegény pihen, majd csak odaát láthatja meg a menyasszony.¹⁰⁹²

Jézus szenvedésével és halálával bezárja a hideg téli időszakot, melyben a bűn és a halál uralkodott. Feltámadásával megnyitja az emberi történelem nyarát, a kegyelem új

¹⁰⁸⁷ Id. Asc II,1., in *Sermons pour l'année* 519.; ld. még: Pasch I,5.6., in *Sermons pour l'année* 476-477., in SBO V, 81.

¹⁰⁸⁸ *OmnSanct* IV,1., in *Sermons pour l'année* 792., in SBO V, 355.

¹⁰⁸⁹ Pasch I,8., in *Sermons pour l'année* 477., in SBO V, 84.

¹⁰⁹⁰ *Qui hab* XVI,2., in *Sermons pour l'année* 377., in SBO IV, 482.

¹⁰⁹¹ Id. Cant 33,6., in Sch 452, 44-47.

¹⁰⁹² Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale...*, 144-145.

időszakát. „A tél már elmúlt, az eső elállt, elvonult, földünkön előbújnak a virágok, eljött a szőlőmetszés ideje” (Én 2,11-12). Szent Bernát értelmezésében a feltámadt Jézus az első isteni virág, mely megjelent földünkön, az új ember, a mennyei ember, a Lélek szerinti ember.

„[...] Valóban ő – mondom – »a mezők virága és a völgyek lilioma« (Én 2,1), »Jézus, akit a názáreti (Jn 1,45) József fiának gondoltak (Lk 3,23)«; Názáret pedig virágot jelent. Ez a virág tehát elsőként tűnt elő, de nem egyedülként. Mert »sok szent teste, akik elszenderültek, feltámadt« vele egy időben és »előtűntek földünkön, mint ragyogó virágok«. »Bementek a szent városba és sokaknak megjelentek« (Mt 27,52-53 ≠; Én 2,12 ≠).”¹⁰⁹³

19.2. JÉZUS FELTÁMADT TESTE

Krisztus valóságos emberi teste, melyben elszenvedte a kereszthalált, a feltámadásban egészen megújult, kivirágzott¹⁰⁹⁴; mintegy levetette régi ruháit, fenségbe és ragyogásba öltözött.

„[...] átalakult testében és szívében, belépett az Úr erejébe (Zsolt 70,16). Megszabadult minden gyengeségtől, letette piszkos ruháját, melyben első alkalommal megjelent Zakariás prófétának (Zak 3,3), és ragyogásba öltözött, ahogyan a zsoltár mondja: »Széttépted szőrzsákomat és örömben öltöztettél« (Zsolt 19,12). [...] Valóban a dicsőséges testben fenségbe öltözött; erősségbe, a lélek zavarhatatlanságába.”¹⁰⁹⁵

Ahhoz, hogy méltón jelenjen meg Atyja színe előtt, Krisztus maga öltözött dicsőségbe és fiúi hatalomba.¹⁰⁹⁶ Bernát hangsúlyozza, hogy Krisztus teste bár valóságosan meghalt és eltemetett, nem láthatott romlást.

„Emlékezz csak vissza velem a Fiú szavára, melyet a zsoltárban az Atyának mond: »Nem hagyod« – mondja – »hogyan szented romlást lásson« (Zsolt 15,10). Kétség kívül arról a testről mondja, mely a sírban feküdt lélektelenül. [...] Hogyan is láthatott volna ez a szent széna (fenum) romlást, hiszen érintetlen méhből született, mint egy örök zölden zöldellő mezőről”¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹³ Cant 58,8., in Sch 472, 190-193.

¹⁰⁹⁴ Id. Cant 58,8., in Sch 472, 192-193.

¹⁰⁹⁵ Div 34,4., in Sermons divers I, 261., in SBO VI., 231.; ld. még: Cant 33,6., in Sch 452, 46-47.

¹⁰⁹⁶ Id. Cant 75,8., in Sch 511, 196-197.

¹⁰⁹⁷ Cant 35,5., in Sch 452, 92-93.

Bernát, a Krisztus teste kifejezést egy harmadik, kegyelmi, egyháztani jelentésben is használja. Ebben az értelemben magyarázza azt a tényt, hogy Jézus temetése után az asszonyok, amikor kimentek a sírhoz, hogy megkenjék testét illatszerekkel, már nem találták ott Jézust. Ez azt jelenti a szent apát számára, hogy Jézus életében engedte ugyan, hogy lábát és fejét megkenjék; halálában, egész testét fizikai értelemben azonban nem, hanem ezt misztikus testének, az Egyháznak tartotta fenn. *„Azt szeretné, hogy az Egyház legyen megkenve, megerősítve, az Egyház gyenge tagjai legyenek válogatott kenetekkel megvigasztalva. [...] nem a megfeszített testre, hanem arra a testre, melyet Krisztus szenvedése által szerzett meg (vö. ApCsel 20,28).”*¹⁰⁹⁸

19.3. A FELTÁMADOTT KERESÉSE – IGE-TEST (VERBUM CORPUS)¹⁰⁹⁹ LÁTOGATÁSA

Szent Bernát a feltámadt Krisztus keresésére ismét az *Énekek éneke* képeit kölcsönzi. Az egyik az Én 3,1: *„Ágyacskámban kerestem, akit szeret a lelkem, kerestem, de nem találtam”*. Bernátnál az „ágyacska” allegorikus értelemben szerepel és a megtestesülést jelenti. Az Ige értünk egészen kicsivé lett, olyannyira, hogy Mária méhében, a jászolban és a sírban feküdt, de feltámadásával és mennybemenetelével elhagyta ezt a kicsi ágyat, – melyet a halandó emberi test szűkös korlátai adtak – és az Atya jobbán foglal helyet. Hiszen az Isten Egyszülött Fiának valóban túl kicsi ez az ágy, akinek fekvőhelye az Atya keble. A szent asszonyok, valamint Péter és János is ebben az ágyacskában keresték Krisztust, de nem találták. Így kellett megtanulniuk, hogy akit eddig test szerint ismertek, azt ezentúl lélek szerint kell felismerniük.

„»Ágyacskámban kerestem, akit szeret a lelkem« (Én 3,1 ≠). Hogyan? Ágyacskádban kerested azt, aki már hazatért? »Nem láttad az Emberfiát fölmenni oda, ahol azelőtt volt?« (Jn 6,63 ≠) Már felcserélte a sírt és az istállót az égre, és te még mindig ágyacskádban keresed? »Feltámadt, nincsen itt. Miért keresed« (Mk 16,6; Lk 24,5) ágyban az erőset, ágyacskában azt, aki nagy, istállóban azt, aki a dicsőségben van? [...] És ti szent asszonyok, – kérdezem – kinek visztek védelmet (excubias exhibetis)? Kinek »vásároltok fűszereket, készítetek illatszereket« (Lk 23,56)? »Ha tudnátok« milyen nagy az a halott, – akit megkenni jöttetek – hogy ő »szabad a halottak között« (Zsolt 87,6), »talán ti kérnétek tőle« (Jn 4,10 ≠), hogy kenjen meg benneteket. Nemde őt »kente fel

¹⁰⁹⁸ Cant 12,7.10., in Sch 414, 268-269.; 276-277.; ld még: Div 90,5., in Sermons divers II, 131-132., in SBO VI, 340-341.

¹⁰⁹⁹ Cant 74,3., in Sch 511, 162.

Isten az öröm olajával társai közül» (Zsolt 44,8 ≠)? Boldogok lesztek, ha visszatérve így dicsekedhettek: »az ő teljességéből részesedtünk mi is« (Jn 1,16 ≠). [...] Ettől fogva tehát és ezután hiába keresik a Vőlegényt ágyacskájában. »Ha« az Egyház »eddig test szerint ismerte is« – vagyis a »test gyengesége« szerint – »most már nem így ismeri« (2Kor 5,16 ≠; Róm 6,19 ≠).¹¹⁰⁰

Az *Énekek éneke* menyasszonya nem csak ágyacskájában, de az utcákon és a tereken is keresi a Vőlegényt (vö. Én 3,2). Bernát számára ez azt jelenti, hogy a fiatal Egyház azt gondolja, hogy ugyanott kell keresnie Jézust, mint azelőtt: a tömegben, az emberek között tanítva, gyógyítva.

„A menyasszony »úgy gondolkodik még mint egy gyermek« (1Kor 13,11 ≠). Azt gondolom, azt hitte, hogy a Vőlegény miután kilépett a sírból, azonnal a nép előtt jelenik meg, hogy szokása szerint tanítsa a tömeget (vö. Lk 5,3), »gyógyítsa a betegeket« (Lk 9,2 ≠), és hogy »megmutassa dicsőségét« (Jn 2,11) Izraelben: hátha elfogadják – feltámadva a halálból – azok, akik megígérték, hogy elfogadják, ha leszáll a keresztről (vö. Mt 27,42). De »beteljesítette a művet, melyet az Atya bízott rá, hogy elvégezze« (Jn 17,4 ≠).¹¹⁰¹

Bernát nem győzi hangsúlyozni, hogy *„Krisztus nem visszatért abba, ami volt, hanem föltámadt. Nem visszajött, hanem átment, máshová ment; nem visszatért.¹¹⁰²* Meg kell tanulnia az apostoloknak, tanítványoknak, hogy mostantól más módon találkozhatnak a Feltámadottal. Krisztus azonban ismerve az emberi gyöngeséget, mely érzéki tapasztalatokhoz ragaszkodik, a tanítványok hitét testi megjelenéseivel akarta megerősíteni. Szent Bernát beszél a testben megjelent Feltámadott találkozásairól, de igen hamar áthelyezi őket a lelki síkra. Egyik *Húsvéti* beszédében a Feltámadott látogatásaival a Lélek hét ajándékát köti össze. Az elsőben, a félelem lelkét kapják meg, amikor egy angyal száll le az égből, hogy a szent asszonyokat megerősítse (Mt 28,1 sköv.). A jámborság lelke akkor nyilvánult meg, amikor az Úr külön megjelent Simonnak (Lk 24,34). A tudomány lelke mutatkozott meg, amikor az emmauszi tanítványokkal találkozott, megmagyarázva nekik az Írásokat (Lk 24,13 sköv.).

¹¹⁰⁰ *Cant* 75,7-8., in *SCh* 511, 192-197.; ld. még: *Div* 34,2., in *Sermons divers* I, 258-259., in *SBO* VI, 229.

¹¹⁰¹ *Cant* 76,1., in *SCh* 511, 204-207.

¹¹⁰² *Pasch* I,14., in *Sermons pour l'année* 482., in *SBO* V, 90.

Az erősség lelke által ment át a zárt ajtón keresztül Krisztus és mutatta meg a tanítványoknak sebeit (Jn 20,19 sköv.), a jótanács lelkében javasolta nekik, hogy vessék ki a hálót a bárka jobb oldalán (Jn 21,6); az értelem lelkével nyitotta meg értelmüket, hogy megértsék az Írások értelmét (Lk 24,45); végül a bölcsesség lelkében jelent meg nekik a 40. napon (ApCsel 1,3), és emelkedett fel szemük láttára a mennybe (ApCsel 1,9).¹¹⁰³

¹¹⁰³ ld. *Pasch* III,6., in *Sermons pour l'année* 499.

20. A FELTÁMADÁS GYÜMÖLCSEI ÉLETÜNKBEN

Ahogy az eddigiekből is láthattuk, a monasztikus szerzőkre általában érvényes, hogy a húsvét nem csak Krisztus életének egy bizonyos eseménye, melyet liturgikusan megünneplünk és megemlékezünk róla, hanem sokkal inkább az ő átvonulásának misztériuma és benne az Egyházé is. Bernátnál is láthatjuk azt a tipikusan monasztikus vonást, hogy a húsvéti szentbeszédekben nem annyira Krisztus feltámadásáról beszél önmagában véve, hanem a teljes ember feltámadásáról, testestül-lelkestül.¹¹⁰⁴

20.1. A HIT HALLÁSBÓL ÉS NEM LÁTÁSBÓL ERED

Földi életünk a hallás ideje; most még gyenge a szemünk a látásra, odaát majd, feltámadott testünk szemei jobban fognak látni.¹¹⁰⁵ Hiszen a hit éppen abban áll, hogy még nem látjuk azt, amiben hiszünk. Bernát ezt így fogalmazza meg:

„Azt mondaná talán a menyasszony: »Hogyan higgyenek abban, akit nem fognak látni?« (Róm 10,14 ≠). Mintha »a hit« a látásból és nem inkább a »hallásból« (Róm 10,17 ≠) születne. Mi nagy van abban, ha hiszel abban, amit látsz, és ha szemeidtől nem tagadod meg a hitet, milyen dicséretet érdemelsz? De »ha remélünk abban, amit nem látunk, türelemmel várjuk azt« (Róm 8,25); és a türelem, érdem. Elvégre »Boldogok, akik nem láttak, mégis hittek« (Jn 20,29). Így, »hogy erejét ne veszítse« (1Kor 1,17) a hit érdeme, el kellett tűnnie az Úrnak a látás elől, helyet adva az erénynek.»¹¹⁰⁶

Előbb hallanunk kell Krisztusról, hallanunk kell Krisztus hangját és így az engedelmesség útján majd eljuthatunk a látásra is. „[...] Ugyanakkor a hallás visszaadja látásunkat;

¹¹⁰⁴ ld. HÄRDELIN, A., *Pâque et rédemption*, 4-5.

¹¹⁰⁵ ld. *Qui hab VIII,3.*, in *Sermons pour l'année 318.*, in *SBO IV*, 427-428.

¹¹⁰⁶ *Cant 76,2.*, in *SCh 511*, 206-207.

feltéve, ha buzgó, éber és hűséges volt. A hit meg fogja tisztítani a látást, melyet az istentelenség zavarossá tett; és az engedelmisség megnyitja a szemet, melyet az engedetlenség bezárt.”¹¹⁰⁷

Már említettük, hogy sem a századost, sem a latort nem a látvány vezette hitre, hanem az, amit hallottak, hiszen a szenvedéstől egészen eltorzult Krisztus látványa nem volt sem szép, sem dicsőséges. A hallás azonban feltárta azt, amit a látvány eltakart. „»A százados, aki vele szemben állt, látva, hogy így kiáltva lehelte ki lelkét, így szólt: Ez az ember valóban Isten Fia volt« (Mk 15,39 ≠). Tehát a hangnak hitt, a hangból ismerte fel Isten Fiát, és nem az arcról [...] Nem amiatt hitt, amit látott, hanem kétség kívül amiatt, amit hallott, mert »a hit hallásból ered« (Róm 10,17).”¹¹⁰⁸

Bernát szerint Mária Magdolna húsvét hajnalán még túlságosan test szerinti módon gondolkodik: szívesen látna anélkül, hogy először hinne, még nagyon ragaszkodik ahhoz, amit testi érzékeivel tapinthat. Amit Mária Magdolna húsvét hajnalán látott, bármennyire is vigasztaló volt számára és bármennyire is szükséges, az még nem a feltámadt Megváltó valódi dicsősége. Ezért is emlékeztette őt Krisztus a hit biztosabb ismeretére.¹¹⁰⁹

„»Ne érints engem« (Jn 20,17) – mondja az Úr, vagyis: Hagyj fel azzal, hogy a könnyen megteveszthető érzékeidre hagyatkozol; támaszkodj a szóra, szokj hozzá a hithez. A hit nem fog megcsalni téged. A hit felfogja a láthatatlan dolgokat és nem érzi az érzékek szükségét (penuria); meghaladja még az emberi értelem határait is, a természet lehetőségeit, a tapasztalat korlátait.”¹¹¹⁰

Szent Bernát egyik rövid beszédében, és a *Húsvétra mondott 2. beszédében* allegorikus és morális magyarázatot ad a sírhoz kenetet vivő asszonyok eseményéről, hiszen „ami a Főben történelmileg végbement, illő hinni, hogy morálisan végbemegy a testben”¹¹¹¹. Elsőre kicsit megdöbbenő lehet ez a fajta (allegorikus és morális) olvasata egy olyan elbeszélésnek, melynek elsősorban történetisége érint leginkább bennünket: az üres sír felfedezése. Ez a látásmód azonban lehetővé teszi számunkra, hogy rátaláljunk arra, amit a ciszterci/monasztikus atyák kerestek az evangéliumi szövegekben. Számukra a feltámadás történetisége nem volt kétséges. A szent asszonyok útra kelésének

¹¹⁰⁷ Cant 28,7., in Sch 431, 358-359.

¹¹⁰⁸ Cant 28,4.5., in Sch 431, 352-355.

¹¹⁰⁹ Id. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith...*, 113-114.

¹¹¹⁰ Cant 28,8-9., in Sch 431, 360-363.

¹¹¹¹ Div 58,2., in *Sermons divers* II, 57., in SBO VI, 289.

elsődleges érdekessége nem az üres sír felfedezése volt; hanem az a mód, ahogyan kapcsolatba kerültek a feltámadással, ahogyan találkoztak a Feltámadottal. Ez segít bennünket abban, hogy felfedezhessük, hogy mi magunk is miként találkozhatunk a feltámadt Krisztussal.¹¹¹² Ezt a monasztikus látást, értelmezést találjuk meg Bernát – mint apát és lelkiatya – beszédeiben, ahol azt fejtegeti, hogy mivel Krisztus a hit által él bennünk (Ef 3,17), ha a hitünk halott, Krisztus is valamiképpen halott bennünk.¹¹¹³ Itt a kenetvivő asszonyokat összekapcsolja azzal a tapasztalattal, melyet megélhetünk akkor, amikor mintegy elmegyünk, hogy megkenjük felebarátunk szívében a bűn miatt halott Krisztust, akit a gőg és megátalkodottság mint egy sírboltba zár.¹¹¹⁴ Magyarázata szerint a három szent asszonynak megfelel az értelem (mens), a kéz és a nyelv, valamint három illatszer: az együttérzés, az igazság iránti buzgalom és a megkülönböztetés a döntésben.¹¹¹⁵ A szükséges fűszereknek, melyeket úgymond meg kell vásárolnunk (vö. Mk 16,1), az önakarat odaadása, az engedelmisség valamint a megvallás az ára. Ha így módon közeledünk ezekkel a fűszerekkel testvérünkhöz, akkor megvalósulhat a feltámadás csodája, melyet azonban egyedül Isten vihet végbe.¹¹¹⁶

„[...] hatalmának hangjára (Zsolt 67,34), aki halott volt, feltámad. [...] Egyfajta ragyogás tanúskodik a feltámadásról: látható módon megváltozott az arca, és megnyitja számunkra szívének bejáratát, sőt, ő maga hív, elhengerítve megátalkodottságának követét és ráülve (Mt 28,2); megmutatja nekünk a kendőket is (vö. Jn 20,6), mely betakarta hitét mielőtt feltámadt volna. Ugyanekkor elmondja mindazt, ami azelőtt a szívében zajlott és megvallja hogyan volt ő maga is eltemetve, beismerve langyosságát és hanyagságát: »Gyertek« – mondja – »és nézzétek meg a helyet, ahol az Urat helyezték« (Mt 28,6 vg).”¹¹¹⁷

¹¹¹² Id. BOUCHARD, M.-N., *La résurrection dans la spiritualité des premiers auteurs cisterciens*, 117.

¹¹¹³ Id. *Pasch* II,1., in *Sermons pour l'année 482.*, in *SBO* V, 96.

¹¹¹⁴ Id. *Pasch* II,12., in *Sermons pour l'année 493-494.*

¹¹¹⁵ Id. *Div* 58., in *Sermons divers* II, 56-57., in *SBO* VI, 288-289.

¹¹¹⁶ Id. *Pasch* II,3-12., in *Sermons pour l'année 488-494.*; Id. még *Div* 58., in *Sermons divers* II, 56-57.

¹¹¹⁷ *Pasch* II,12., in *Sermons pour l'année 493-494.*, in *SBO* V, 102.

20.2. JÉZUS TESTÉNEK LÉLEK SZERINTI ISMERETE – IGE-LÉLEK (*VERBUM SPIRITUS*)¹¹¹⁸ LÁTOGATÁSA

Szent Bernát az apostolok, valamint Mária Magdolna példáján keresztül mutatja be, hogyan kell Jézus Krisztus test szerinti ismeretétől és szeretetétől eljutnunk a lélek szerinti ismeretre és szeretetre. Ahogyan korábban láttuk, a tanítványok már szerették őt teljes szívükből, vagyis gyengédséggel testi jelenlétét, de még kevés bölcsességgel és kevésbé lelki módon. Szeretjük még mindig az Ige-testre irányult inkább, és nem az Igére, mint bölcsességre, igazságosságra, szentségre, irgalomra stb. Bernát szerint, a feltámadás után lassan megtanultak teljes lelkükből is szeretni, amit ő értelmes szeretetnek nevez. Teljes erejükből azonban, vagyis egészen lelki módon csak akkor fognak szeretni, amikor már életüket is oda tudják adni Krisztusért.¹¹¹⁹ Erre csak a feltámadás és mennybemenetel vezeti el Pétert is: „*Csak a feltámadás, a mennybemenetel után, miután megkapták a Szentlelket onnan felülről, fogja Péter teljes erejéből is szeretni, akiért nem félt később a kereszt kínját elviselni.*”¹¹²⁰ Jézus fokozatosan vezeti el őket a lélek szerinti ismeretre és szeretetre. És így lassan eljutnak arra a felismerésre, melyet Pál apostol fogalmaz meg: „*Ha eddig test szerint ismertük is, most már nem úgy ismerjük*» (2Kor 5,16 #).”¹¹²¹ A feltámadás után még megjelenik nekik többször testben, mely dicsőségéhez képest rút „*deformis*” – legalábbis bizonyos mértékben. Erre volt azonban szükség, hogy barátai fel tudják ismerni őt.

Ugyanezt a belső utat szemléli Mária Magdolnánál is, aki meg szeretne volna érinteni a Feltámadt Krisztust, de Krisztus a fizikai megtapasztalásból a hit egyfajta lelki tapasztalata felé hívja.¹¹²² Meghívja őt – és az ő példáján keresztül mindannyiunkat –, hogy növekedjünk a szépségben – vagyis a hitben, váljunk egyre inkább lelkivé, és ilyen módon egyre inkább hasonlónak a Feltámadotthoz, hogy szellemi-lelki módon érinthessük majd meg a szellemi-lelki Krisztust.¹¹²³ Így folytatja tehát Bernát:

¹¹¹⁸ Cant 74,4., in Sch 511, 162.

¹¹¹⁹ Id. Cant 20,5-9., in Sch 431, 134-145.; ld. még: Asc VI,12., in Sermons pour l'année 549-550.

¹¹²⁰ Div 96,6., in Sermons divers II, 161-162., in SBO VI, 360.; ld. még: Div 101., in Sermons divers II, 173.

¹¹²¹ Cant 33,6., in Sch 452, 46-47.

¹¹²² Id. Cant 28,9., in Sch 431, 362-365.

¹¹²³ Id. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith*..., 115-116.

„A hit méltó arra, hogy megérintsen engem, mely az Atya jobbán ülőként, mennyei testben szemlél, és már nem a gyengeség öltözetében, mely ugyanaz, de más a ragyogása. Miért rúg alakomat (deformem) akarod megérinteni? Várd meg, míg érintheted szépségemet. Ami ugyanis most még csúnya, egy nap majd szép lesz. Formátlan (deformis) az érintéshez, formátlan a látványra, formátlan a számodra, aki magad is formátlan vagy, aki jobban ragaszkodsz az érzékekhez, mint a hithez. Válg széppé (formosa), és úgy érints meg engem; legyen hited és akkor szép leszel. Akkor szépként szépségemet megérinteni méltóbb is, és boldogabb is leszel. Akkor a hit kezével, a vágyakozás ujjával, a ragaszkodás ölelésével és a lélek szemével fogsz megérinteni. [...] A hasonlót hasonlóként érintsd meg hasonlóképpen (Talem talis taliterque tange) [...]”¹¹²⁴

Most még nem láthatjuk Krisztust teljes ragyogásában. Most még árnyékában élünk, mely egyfelől az ő teste, másfelől a hit. Bernátnál a misztikus krisztusközpontúság soha nem válik el a szentségi gyakorlattól. A következő sorok is ezt mutatják:

„Az ő árnyéka, az ő teste; az ő árnyéka a hit. Az árnyék, mely Máriát beborította, saját Fiának teste volt; ami engem beborít, az az Úrba vetett hit. Mégis, hogyan ne borítana be engem is árnyékával az ő teste, engem, aki a szentségben (mysterio) magamhoz veszem (manduco)? És a Szent Szűz sem kevésbé tapasztalta meg a hit árnyékát, akinek megmondattott: »Boldog vagy, mert hittél« (Lk 1,45 ꞛ).”¹¹²⁵

Bernát bemutat néhány bibliai személyt, akik kivételes misztikus tapasztalat által láthatták Istent. Ilyen volt Mózes, Jákob, Izajás és Pál apostol, akik szemtől szembe látták az Urat, nem álomban, vagy képekben.¹¹²⁶ Szerinte azonban minden lélek, mely Krisztus menyasszonya, meg van híva erre a lelki találkozásra az Ige-lélekkel, melyben már nem testi képekben nyilvánul meg a lélek szeme előtt Krisztus, hanem valami magasztosabb látomásban, melyet Mózeséhez hasonlít.¹¹²⁷

Az Ige-lélek látogatása egyáltalán nem tőlünk függ ezen a földön – ahogy egykor az Ige-test látogatása¹¹²⁸ sem. „A Lélek azonban meg tud látogatni akkor is, amikor nem kerestük és el tud távolodni, amikor keressük. Így mutatja be az Énekek éneke a menyasszonyt miközben keresi anélkül, hogy megtalálná és megtalálja anélkül, hogy kereste volna.”¹¹²⁹ Jelenlétét és távollétét ő maga határozza meg, az ő jóságos tetszése szerint.

¹¹²⁴ Cant 28,10., in Sch 431, 364-369.

¹¹²⁵ Cant 48,6., in Sch 452, 320-323.;ld. még: Cant 48,7., in Sch 452, 322-327.

¹¹²⁶ Id. Cant 33,6., in Sch 452, 48-49.

¹¹²⁷ Id. Cant 45,6., in Sch 452, 266-267.

¹¹²⁸ Id. Cant 74,3., in Sch 511, 160-163.

¹¹²⁹ Div 41,11., in Semons divers I, 289-290.; in SBO VI, 252.

„Amikor elmegy mellettünk, azt akarja, hogy visszatartsuk, amikor eltávozik, azt, hogy visszahívjuk. Az isteni Ige ugyanis nem visszahívhatatlan (*irrevocabile*): jön és megy, tetszése szerint; »meglátogat hajnalban, és hamarjában próbára is tesz« (Jób 7,18 ≠). Az, hogy eltávozik, részét alkotja valamiképpen üdvösség tervének, visszajövele mindig akaratának szabad elhatározása; mindkét mozzanat bölcsességgel teljes. De egyedül ő ismeri okát.”¹¹³⁰

20.3. A MI FELTÁMADÁSUNK

Szent Bernát, ahogyan kettős halálról, úgy kettős feltámadásról is beszél. Az első feltámadás a léleké, a második pedig a testté. Az első lehetőségét Krisztus rejtett és alázatos eljövetele adta meg, a második majd az ő dicsőséges eljövetelével valósul meg.¹¹³¹

A lélek feltámadása – akár csak a lélek halála – életünk folyamán többször is lejátszódhat. Lelkünk mindannyiszor feltámad, amikor Krisztus feltámaszt bennünket bűneinkből. A lélekben történő feltámadás nem más, mint egy valóságos átalakulás, amikor már nem a földi dolgokat keressük, hanem az odafent valókat. Bernát olvasata szerint Jézus éppen erre hívja meg tanítványait a galileai találkozásban is. Ha lelki értelemben már meghaltunk a bűnnek és feltámadtunk az új életre, akkor már ne éljünk a testnek. A megbánás szomorúsága és könnyei után ne essünk vissza a test vigasztalásába, hanem keressük az odafent valókat.¹¹³²

„Egyébként, magának a húsvétnek (*pascha*), – amit ünneplünk – jelentése átmenet (*transitus*) és nem visszatérés (*reditus*). Galilea pedig – ahol ígérete szerint majd meglátjuk azt, aki feltámadt (Mt 28,7.10) – nem visszatérést (*remeationem*), hanem átköltözést (*transmigrationem*) hangoztat (sonat). [...] Most pedig – mivel átment az új életbe (Róm 6,4) – minket is erre az átmenetre hív, hiszen Galileába hív (Mt 28,10). [...]”¹¹³³

A test feltámadásával kapcsolatban Bernát egyértelműen vallja, hogy ami Krisztusban egyszer s mindenkorra végbement, az folytatódik a tagokban is.¹¹³⁴ Krisztus feltámadása által „már most ígéretet kapunk mindnyájan arra, hogy mi magunk is

¹¹³⁰ Cant 74,3., in *SCh* 511, 162-163.

¹¹³¹ Id. Div 116., in *Sermons divers* II, 207.; ld. még: Nat V,4., in *Sermons pour l'année* 149.

¹¹³² Id. Pasch I,14-18., in *Sermons pour l'année* 482-486.; ld. még: Cant 75,11.12., in *SCh* 511, 200-203.

¹¹³³ Pasch I,14.15.16.18., in *Sermons pour l'année* 482-486., in *SBO* V, 90-94.

¹¹³⁴ Id. HÄRDELIN, A., *Pâque et rédemption*, 14-15.

feltámadunk.”¹¹³⁵ Elsőként Krisztus támadt fel, legyőzve önmagában a halált, de ugyanígy fogja legyőzni bennünk is, amikor majd minket is feltámaszt.¹¹³⁶ Feltámadott testünk szemei akkor végre alkalmasak lesznek arra, hogy meglássuk, amit hittünk, hogy meglássuk Krisztus valódi dicsőségét.

*„Valóban, a feltámadott test szeme jobban észre fogja venni azt, amit most a lélek vagy a fül felfog. Szerintem a lélek forró vágyakozása miatt, hogy végre meglássa, amit hallott és hitt; amit egy másik – az eljövendő feltámadásnak igen hiteles tanúja is említ a szemről: »Felvéve ismét saját bőrömet, és saját testemben fogom meglátni Istent, az én Szabadítótomat, igen, én fogom őt meglátni és nem valaki más, és az én szemeim fogják látni« (Jób 19,26 sköv); és hozzátette: »Ez a remény van elhelyezve szívem mélyén« (Jób19,27).»*¹¹³⁷

¹¹³⁵ *Qui hab XVII,1.*, in *Sermons pour l'année 380.*, in *SBO IV*, 485.

¹¹³⁶ *Id. Nat I,4.*, in *Sermons pour l'année 128.*; *ld. még: DomNov II,2.*, in *Sermons pour l'année 741-742.*

¹¹³⁷ *Qui hab VIII,3.*, in *Sermons pour l'année 318.*; in *SBO IV*, 428.

ÖTÖDIK RÉSZ

JÉZUS KRISZTUS MEGDICSŐÜLÉSE, MÁSODIK ÉS VÉGSŐ ELJÖVETELE KRISZTUS AZ ATYÁVAL VAN, ÉRTÜNK

„Ahogyan az, hogy ül, dicsőségét fejezi ki, úgy az, hogy (az Atyával) együtt ül, az dicsőségük egyenlőségét, kiváltképp, mivel az Atya jobbján van az ő széke.”¹¹³⁸

¹¹³⁸ DomNov V,1.2., in *Sermons pour l'année 752.*, in SBO V, 318.

21. JÉZUS MENNYBEMENETELE

Krisztus életének misztériumai közül a mennybemenetel Szent Bernát legkedvesebb témái közé tartozik, erről beszél leggyakrabban. Az öt liturgikus beszéden kívül, még három rövidebb beszédében: *Diversis* 43., 60., 61.; valamint az *Énekek énekéről* szóló beszédei egyikében: 74,1-5. foglalkozik ezzel a misztériummal.¹¹³⁹ Nem tekinti kisebb ünnepnek Urunk mennybemenetelét, mint a karácsonyt vagy a húsvétot. Olyannyira, hogy kérésére a Ciszterci Rend Generális Káptalana liturgikus körmenetet rendelt el erre az ünnepre.¹¹⁴⁰ Ez a misztérium ugyanis a többi „*célja és beteljesedése (finis earum et adimpletio est) [...]*”.¹¹⁴¹ Másfelől pedig Bernát számára a mennybemenetel mintegy a karácsony valóságos eseménypárja¹¹⁴², melyben az alászálló Krisztus visszatér az Atyához, és ez földi életének végső beteljesedését jelenti. Éppen ezért vallja Clairvaux-i Bernát, hogy Krisztus mennybemenetelének döntő következménye van a hívők Istenhez történő felemelkedésére nézve.¹¹⁴³ Hiszen – ahogyan minden ünnepnél – úgy ebben is azt keresi, hogy mit jelent ez a keresztény élet számára. Ezért fogalmaz így: „*De mit használnak nekem ezek az ünnepek, ha életem bezárva marad a földi börtönbe? De vajon ki merészelne arra vágni, hogy felmegy az égbe, hacsak nem azért, mert aki alászállt,*

¹¹³⁹ vö. LECLERCQ, J., *Le Mystère de l'Ascension dans les sermons de saint Bernard*, in *COCR* 15 (1953) 83.

¹¹⁴⁰ ld. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 3-5.

¹¹⁴¹ Asc IV,1., in *Sermons pour l'année 530.*, in *SBO* V, 137.

¹¹⁴² ld. EMERY, P. Y., *Pour l'Ascension du Seigneur: Un sermons de Saint Bernard*, in *Liturgie* 144 (2009) 72.

¹¹⁴³ ld. CHUA, J., *The Spirituality of Ascent...*, 42-44.

elsőként ment fel (vö. *Ef 4,9*).¹¹⁴⁴ Így tehát mint Krisztus életének minden más misztériumánál, ennél is hangsúlyozza, hogy értünk történt.¹¹⁴⁵

Jézus Krisztus mennybemeneteléről szóló tanításának kulcsfontosságú szentírási mondata az a jánosi kijelentés, melyet a Vulgata szerint gyakran így idéz: „*Senki sem ment föl a mennybe, csak az, aki a mennyből szállt alá: az Emberfia, aki a mennyben van*” (Jn 3,13 vg).

21.1. JÉZUS FÖLDI ÉLETÉNEK BETELJESEDÉSE, ÁTLÉPÉSE A DICSŐSÉGBE –

FELEMELKEDÉS: *HONNAN, HOVÁ, HOGYAN, MIÉRT*

Szent Bernát számára tehát ez az ünnep jelenti a többi beteljesedését és „*Isten Fia egész útjának örömteli végét*”¹¹⁴⁶. Ahogyan Krisztus megmutatta földi életében, halálában és feltámadásában, hogy valóban ő az egész föld, tenger és az alvilág ura, most azt mutatta meg, hogy ő a levegő és az egek Ura is azáltal, hogy fölemelkedett az égbe és átszelte a levegőt. Ő a világmindenség Ura, aki mindent betölt.¹¹⁴⁷ Bernát így egyesíti egyetlen perspektívába a szenvedést, feltámadást és mennybemenetelt: „*Mert bűneink miatt átadatott, [...] mert megigazulásunkra feltámadt (Róm 4,25) [...] mert felment a mennybe megdicsőülésünkre.*”¹¹⁴⁸ A szenvedés így teljesedik be a megdicsőülésben.

Bernát teljesen átérzi Krisztus testi távozása miatt az apostolok fájdalmát. Hiszen az, akiért mindent elhagytak, most elhagyta őket.

„*Mit gondoltok, testvérek, mekkora szomorúság és félelem fogta el az apostolok szívét, amikor látták őt elszakadni tőlük és fölemelkedni a levegőbe [...]. Így beteljesedett, ami megmondatott nekik: »Ahová én megyek, oda ti nem jöhettek« (Jn 7,34). Oda, ahová ment a földön, elválaszthatatlanul követhették [...] Ide azonban nem követhették (Jn 13,36), mert »a test, mely romlott, elnehezíti a lelket, és ez a földi sátor lehúzza a sokat tűnődő elmét« (Bölcs 9,15).*”¹¹⁴⁹

¹¹⁴⁴ Asc IV,1., in *Sermons pour l'année 530.*, in SBO V, 138.

¹¹⁴⁵ Id. Asc IV,2., in *Sermons pour l'année 530-531.*, in SBO V, 138.: „*ipsius ascensio propter nos facta est, et facit pro nobis.*”

¹¹⁴⁶ Asc II,1., in *Sermons pour l'année 518.*, in SBO V, 126.

¹¹⁴⁷ Id. Asc II,1-2., in *Sermons pour l'année 519-520.*

¹¹⁴⁸ Ann I,4., in *Sermons pour l'année 407-408.*, in SBO V, 15.; ld. még: Asc II,3., in *Sermons pour l'année 520.*, in SBO V, 128.

¹¹⁴⁹ Asc II,3., in *Sermons pour l'année 520.*, in SBO V, 127-128.

Nem csoda, hogy gyászol a násznép, hiszen elvették tőle a Vőlegényt. *„Ma a Vőlegényt elvették a fiaitól (a filiis), akik gyászolnak, amint ő maga előre megmondta nekik.”*¹¹⁵⁰ A halandó szem számára látható szépségnek el kellett tűnnie, hiszen az nem érheti fel a Fölséget megillető dicsőséget. Vagyis szükséges egyfajta „meghaladás”. Ezt láttuk a századosnál és Mária Magdolnánál is. A dicsőséges Krisztust egyedül az emberi lélek hite és vágya közelítheti meg; az érzékek nem, mert Krisztus az ő dicsőségében az érzékek fölé emelkedett. Ugyanez a meghaladás szükséges az apostoloknak is a mennybemenetelkor.¹¹⁵¹ Bernát így magyarázza – Jézusra vonatkoztatva – az Énekek énekének ezt a versét:

*„Alighogy elhagytam őket, megleltem, akit szeret a lelkem” (Én 3,4): „Ha az én Uram Jézus feltámadt volna ugyan a halottak közül, de nem ment volna fel a mennybe, akkor nem mondhatnánk róla, hogy túlhaladt (pertransierit), hanem csak azt, hogy átment (transierit). Így a menyasszonynak is, aki őt keresi, csak átmennie kellene és nem túlhaladnia. [...] Hinni a feltámadásban az átmenetelt jelent, hinni a mennybemenetelben is, az pedig túlhaladást.”*¹¹⁵²

Vizsgáljuk meg közelebbről Szent Bernát tanításában azt, hogy honnan-hová történt ez az átlépés, illetve „túlhaladás”. A földről és a test gyengeségéből, az égbe, a mennybe és a dicsőségbe. Így fogalmaz egy helyen:

*„Ma az egek Ura áthatolt a magas egekbe mennyei hatalma által, és levette a test gyengeségét, mint egy felhőt, a dicsőség ruhájába öltözött (Sir 45,9). A Nap felkelvén felemelkedett, megnövelte melegét és erejét (vö. Bír 5,31), kiterjesztette és megsokszorozta sugarait a földön: »nincs, aki melege elől elrejtethné magát» (Zsolt 18,7). Isten Bölcsessége visszatért a bölcsesség honába.”*¹¹⁵³

Bernát különböző szentírási kifejezésekkel, többféleképpen írja le ennek a dicsőségnek a helyét. Először is arról beszél, hogy Jézus visszatér sajátjába, ami nem más, mint Atyjának jobbjá.¹¹⁵⁴

„Itt az ideje, hogy visszatérjen sajátjába (in suum sese recipiat). Azt kérdezd tőlem, hol van ez az övé? Az Atya jobbján (vö. Kol 3,1). Mert »nem tartotta zsákmánynak Istennel való egyenlőségét» (Fil 2,6 ≠). Ez a helye az egyszülött Fiúnak, ahol minden sértéstől

¹¹⁵⁰ Asc VI,1., in *Sermons pour l'année 542.*, in SBO V, 151.

¹¹⁵¹ Id. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith...*, 115-119.; vö. Asc V,10-12., in *Sermons pour l'année 547-550.*

¹¹⁵² Cant 79,3., in Sch 511, 262-263.

¹¹⁵³ Asc III,1., in *Sermons pour l'année 523.*, in SBO V, 131.; ld. még Nat IV,1., in *Sermons pour l'année 144.*

¹¹⁵⁴ Id. Cant 42,11., in Sch 452, 224-227.; ld. még: Asc VI,1. in *Sermons pour l'année 542.*, in SBO V, 150-151.; Asc II,3., in *Sermons pour l'année 520.*

védve van. Valóban, üljön az Atya jobbára, ne alá, hogy »mindenki tisztelje a Fiút, mint ahogy tisztelik az Atyát« (Jn 5,23).»¹¹⁵⁵

Nem késlekedik belépni a dicsőség teljességébe, amely öröktől fogva az övé volt.¹¹⁵⁶ Azután a 14. és 23. Zsoltár alapján, az Úr szent hegyéről, sátráról beszél, ahová nem mehet fel akárki, ahol nem lakhat akárki, csak a tiszta és ártatlan ember. Bernát hangsúlyozza, hogy ez egyedül Krisztusra igaz, ő az egyedül igaz és tökéletesen tiszta ember, akit nem fertőzött meg a bűn és a rossz. „[...] Így tehát, csak egy léphet be, az egyetlen folt nélküli bárány, az egyetlen, akit nem tudtak bűnnel vádolni (Jn 8,46), mert nem követett el bűnt, és semmi vétket nem találtak benne (1Pét 2,22).»¹¹⁵⁷ Végül pedig a Zsidó levélre utalva a szentek szentjének mondja a dicsőség helyét, ahová mennybemenetele által belépett a tökéletes főpap. „Valóban, csak az én legfőbb főpapom (*summus pontifex meus*) az, akit sem atyja, sem anyja nem fertőzött meg, ahogyan a törvény mondja (vö. Lev 21,1). Hiszen Atyja az Isten, anyja pedig a szűz. Ezért egyedül ő léphet be a szentek szentjébe (Zsid 9,7).»¹¹⁵⁸

Nézzük meg továbbá, hogyan, milyen módon ment fel Krisztus a mennybe. Bernát szeret mindent igen képszerűen leírni, így összehasonlítja Jézus jeruzsálemi bevonulását és dicsőséges mennybemenetelét. „Ez a mostani körmenet (virágvasárnapi) a mennyeit jelképezi. Egyikben is, másikban is ugyanaz az egyetlen személy lett befogadva, akkor is, ha mégoly különböző módon.»¹¹⁵⁹ Idelent egy értelmetlen számár hátán, miközben az emberek ágakat és ruháikat terítették elé az útra; odaát angyalok és szentek sokasága között, ágak és ruhák helyett koronáját tette le a 24 vén a Bárány trónja előtt (vö. Jel 4,10).¹¹⁶⁰ Krisztus saját erejéből ment fel a mennybe, mindenféle segédlet nélkül. Felemelkedett a földről „a levegőbe létra vagy kötelek nélkül, és – bár az angyalok körülvették tisztelettel – segítség és támasz nélkül, saját hatalmának nagysága által (vö. Iz 63,1) vitetett föl. [...] Szent lelkek és égi hatalmasságok kíséretében.»¹¹⁶¹ Ugyanakkor egyfajta fokozatosságot is megállapít Bernát. Ahogyan alászállásánál már láttuk, hogy az

¹¹⁵⁵ Cant 76,2., in *SCh* 511, 206-209.

¹¹⁵⁶ Id. Cant 76,3., in *SCh* 511, 208-209.; ld. még: Cant 76,5., in *SCh* 511, 212-213.

¹¹⁵⁷ Div 28,1., in *Sermons divers* I, 223-224., in *SBO* VI, 204.; vö. Div 33,3., in *Sermons divers* I, 250-251.

¹¹⁵⁸ Div 28,1., in *Sermons divers* I, 223-224., in *SBO* VI, 204-205.

¹¹⁵⁹ Palm I,3., in *Sermons pour l'année* 435-436., in *SBO* V, 44

¹¹⁶⁰ Id. Palm I,3., in *Sermons pour l'année* 435-436.

¹¹⁶¹ Asc II,3., in *Sermons pour l'année* 520.; in *SBO* V, 128.

lépésről lépésre történt, úgy felemelkedésének is vannak fokozatai. „*Ami a felmenetelt illeti, az is három lépésből áll.*” Ezek pedig a következők: „*a feltámadás dicsősége*”, az „*ítélet hatalma*” és az „*Atya jobbján*”.¹¹⁶²

Krisztus felemelkedésének végül az is fontos aspektusa, hogy emberségében emelkedett fel, vagyis önmagában felvitte az emberi természetet Atyja országába. Szent Bernát hangsúlyozza azt a mély átalakulást Jézus emberségében, ami a feltámadás következtében történt. Jézus Krisztus mint ember kapta meg szenvedése után a dicsőség és tisztelet koronáját és az uralmat minden teremtmény fölött; mint ember – minden teremtmény elsőszülöttje – nyert bebocsátást az isteni élet bensejébe.¹¹⁶³ Krisztus nem csak örök léténél fogva, hanem időbeli létezése szerint is minden fölé emeltetett.¹¹⁶⁴ A feltámadás átviszi az ember-Jézust a mi emberi mivoltunkból az isteni mivoltba. Nem azért, hogy a természetek keveredjenek, hiszen semmi nem vész el abból, ami Jézusban emberi, de minden gyökeresen átalakul az isteni élet abszolút újdonságára.¹¹⁶⁵ Az Ige által felvett emberség Balthasar kifejezésével „*ontológiailag áthelyeződik*” („*transsituation ontologique*”¹¹⁶⁶) Isten életébe.¹¹⁶⁷ Merészen, de gyönyörűen Bernát ezt így fogalmazta meg:

„*De milyen dicsőséges vagy mennybemeneteledkor, amikor angyalok és szent lelkek között vezettek téged Atyádhoz, és akit az egekig vittek a győzelem pálmájával, bezárod a felvett embert, magába az istenség azonosságába (susceptum hominem in ipsa divinitatis claudis identitate)! Ki tudná felfogni, kimondani milyen magasztos magasságot ért el a földnek ez a gyümölcse, helyet foglalva az Atya jobbján, hiszen még a mennyei lények szemét is elkápráztatja, és az angyalok tekintete félelemtől remeg, mert képtelen addig felemelkedni?*”¹¹⁶⁸

Vegyük fontolóra azt is, hogy Bernát mit tanít arról, hogy Krisztus miért ment fel a mennybe. Először is Krisztus „*[...] ugyanazért ment fel, mint amiért alászállt. Így tehát szükséges volt (oportebat), hogy Krisztus alászálljon, hogy minket megtanítsa felmenni.*”¹¹⁶⁹ Nemes természetünkhöz ugyanis hozzátartozik – a bernáti emberkép

¹¹⁶² Div 60,2. in *Sermons divers* II, 61.; in SBO VI, 291.

¹¹⁶³ Id. BODARD, C., *Chrisus-Spiritus*, 91.

¹¹⁶⁴ Id. Cant 73,9., in SCh 511, 152-153.

¹¹⁶⁵ vö. Cant 75,7., in SCh 511, 193-195.

¹¹⁶⁶ BALTHASAR, H. U. von, *Le Mystère d'Origène*, in *Recherches de Science Religieuse* 27 (1937) 60., in BODARD, C., *Chrisus-Spiritus*, 91.

¹¹⁶⁷ Id. BODARD, C., *Chrisus-Spiritus*, 91.

¹¹⁶⁸ Pent II,1., in *Sermons pour l'année 560-561.*, in SBO V, 166.

¹¹⁶⁹ Asc IV,3., in *Sermons pour l'année 531.*, in SBO V, 139.

szerint –, hogy felfelé vágyunk, felfelé törekszünk.¹¹⁷⁰ Nem mindegy azonban, hogy ezt milyen módon tesszük. Bernát óva int attól, hogy úgy járjunk, mint az ördög, aki más hegyet és felemelkedést mutatott az embernek, de aminek a vége bukás lett.¹¹⁷¹ Másutt ugyanezt így fogalmazza meg: „*A mi Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus, meg akarván tanítani nekünk, hogyan kell felmenni a mennybe, maga is gyakorlatra váltotta tanítását, és felment a mennybe. [...] így mutatta meg nekünk az utat, amelyen keresztül felemelkedhetünk.*”¹¹⁷² De felment még azért is, hogy mi is megdicsőülhessünk¹¹⁷³, és előremenetelével helyet készítsen számunkra.¹¹⁷⁴ Ezen felül pedig azért, hogy az apostolok hite megerősödjék és elküldhesse számukra a Szentlelket. „*Maga a jóságos Mester is kedvesen unszolta őket mondván: »Jobb nektek, ha elmegyek. Mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok«* (Jn 16,7).”¹¹⁷⁵ A feltámadott élet, a lélek szerinti élet felé akarta őket irányítani. Ez azt jelenti, hogy ha ők nem hagyják el azt, amit szeretnek – Krisztus testét –, nem lehet az övéké az, amire vágnak. Jó tehát nekik, ha Krisztus elmegy, hogy ők is a földről az égbe átmehessenek.¹¹⁷⁶

21.2. KRISZTUS ÉS AZ ANGYALOK

Korábban már volt szó Krisztus és az angyalok kapcsolatáról. Ebben a fejezetben ismét beszélnünk kell róla, hiszen Krisztus mennybemenetelével visszatér a mennyei hazába, ahol mint valódi Salamon megkapja Atyjától a dicsőség koszorúját, az angyaloktól pedig az igazság koszorúját.¹¹⁷⁷ Visszatér oda, ahol otthagyta 99 bárányát, vagyis az angyalokat, hogy elmenjen megkeresni az egy elveszettet, azaz az embert. Ezeket a szavakat adja Bernát Krisztus szájába: „*Miután pedig ezek beteljesedtek, visszatérek házamba, ahonnan jöttem* (vö. Lk 11,24), *és a hegyekben maradt bárányoknak – akiket elhagytam érted nem*

¹¹⁷⁰ Asc IV,3., in *Sermons pour l'année 531.*, in SBO V, 139.

¹¹⁷¹ Id. Asc IV,3-4., in *Sermons pour l'année 532-533.*

¹¹⁷² Div 60,1.; in *Sermons divers II*, 60.; in SBO VI, 290.

¹¹⁷³ Id. Ann I,4., in *Sermons pour l'année 408.*, in SBO V, 11.

¹¹⁷⁴ Id. Asc II,3., in *Sermons pour l'année 520.*

¹¹⁷⁵ Asc III,4., in *Sermons pour l'année 525-526.*, SBO V, 133.

¹¹⁷⁶ Id. Pent III,2., in *Sermons pour l'année 567.*

¹¹⁷⁷ Id. Div 50,1., in *Sermons divers II*, 32., in SBO VI, 271.

csupán azért, hogy visszavezesselek, hanem, hogy visszavigyelek (Lk 15,4 sköv.) – ismét felragyogtatom arcomat.”¹¹⁷⁸

Az Úr dicsőségének trónjáról Bernát az Iz 6,1-2-ben¹¹⁷⁹ található látomás szerint beszél.

„[...] Tanuld meg abból, amit itt hallasz, hogy ezt a trónt nem anyagi trónként kell elképzelni, hanem az angyali teremtményeket értsd alatta. Mert »ha az igazak lelke a bölcsesség trónusa« (Péld 12,23 LXX, Patr.), akkor mennyivel inkább tisztelendő ez a trónus, mely az angyalokból áll! Ilyen tehát az ő dicsőségének trónusa: magas, természeténél fogva, de még magasztosabb a kegyelem által.”¹¹⁸⁰

A szeráfok, melyek ott álltak az Úr trónja „fölött”,¹¹⁸¹ avagy mellett, a klasszikus magyarázat (Órigenész, Jeromos) szerint szárnyaikkal Istent voltak hívatottak betakarni, hogy a gonoszság angyala ne szemlélhesse Isten mélységét és magasságát. Bernát azonban más magyarázatot ad. Két szárnyukkal repülnek: ez a természet és kegyelem, vagy az értelem és buzgóság, amivel afelé szárnyalnak, Aki fölöttük trónol. Másik két szárnyuk, melyekkel saját arcukat fedték be, az Isten tiszteletének dicsősége, és Isten szemlélésének boldogsága, vagyis a csodálat és a tisztelet. Végül az a két szárny, melyekkel saját lábukat takarták, a hűség és az okosság. Bernát azt is megállapítja, hogy az ördög éppen azért bukott el, mert mindegyikből csak egy szárnyat választott (csak a csodálatot és csak az okosságot, vagyis a tiszteletet és a hűséget nem). Végül hozzáteszi, hogy Isten hosszantűrése és jóindulata az, amit nem fedtek el, azért, mert ez az, ami az embereket bűnbánatra hívja.¹¹⁸²

Szent Bernát két helyen sorolja fel a kilenc angyali kart: *Az Énekek énekéről* szóló 19. beszéd 2-6.-ban, valamint *A megfontolásról* c. értekezés V. könyv 4. fejezet 7-8.10. pontjában és az 5. fejezet 11. pontjában.¹¹⁸³ Mindkét esetben ugyanazt a felsorolást találjuk, mint ami Nagy Szent Gergelynél szerepel:¹¹⁸⁴ Angyalok, Arkangyalok,

¹¹⁷⁸ Pent II,5., in *Sermons pour l'année 563.*, in SBO V, 168.

¹¹⁷⁹ „Láttam az Urat, amint magas és kiemelkedő trónuson ült, és ruhájának uszálya betöltötte a templomot. Szeráfok álltak mellette; hat-hat szárnya volt mindegyiknek: kettővel befödtek arcukat, kettővel befödtek lábukat, és kettővel repültek.”

¹¹⁸⁰ DomNov V,5., in *Sermons pour l'année 755.*, in SBO V, 320-321.

¹¹⁸¹ A Vulgata szerint: „Seraphim stabant super illud”

¹¹⁸² Id. DomNov V,7-12., in *Sermons pour l'année 757-762.*; ld. még: Div 123,2., in *Sermons divers* II, 219-220.

¹¹⁸³ Id. BOISSARD, E., *La doctrine des anges chez Sanit Bernard*, 128.

¹¹⁸⁴ GRÉGOIRE, le Grand, *Homélie sur l'Évangile. XXXIV, 7-14.*, in SCh 522, 334-353.

Erősségek, Hatalmasságok, Fejedelemségek, Uralmak, Trónusok, Kerubok, Szeráfok. Érdekes, ahogyan az *Énekek énekéről* szóló 19. beszédjében az összes angyalra vonatkozó általános megállapítás után: „Az angyali teremtmény az akadályba nem ütköző lélek éles tekintetével szemléli az isteni »ítéletek áthatolhatatlan mélységét« (Zsolt 35,7). [...] Továbbá azzal dicsekszik, hogy ezek az ítéletek az ő szolgálata által valósulnak meg és nyilvánulnak ki. Ezért szereti joggal az Úr Krisztust»¹¹⁸⁵, kiemeli minden egyes angyali karnál azt, amiért azok különösen is szeretik Urukat, Krisztust: kormányzásáért, csodáiért, igazságos erejéért, létet ajándékozó hatalmáért, békés akaratáért, bölcsességének tanításáért, adományai megfontolt kiosztásáért, „[...] Végül a Szeráfok azért szeretik, mert »ő szeretet« (1Jn 4,8), és mert »nem utál semmit abból, amit alkotott« (Bölcs 11,25), és mert »azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére« (1Tim 2,4).»¹¹⁸⁶

21.3. AZ EGYHÁZ MINT KRISZTUS TESTE

Szent Bernát egyháztanáról szóló nagyszerű tanulmányában Congar¹¹⁸⁷ megállapítja, hogy a misztikus testről nem találunk Bernátnál objektív teológiai említést, inkább ennek az alapvető tanításnak lelki alkalmazását fedezhetjük fel lépten nyomon, amikor az Egyházzal beszél. Ami számára igazán fontos, az az, hogy a test, vagyis a hívő lelkek kövessék a Főt böjtölésében és szenvedéseiben¹¹⁸⁸, feltámadásában¹¹⁸⁹ és mennybemenetelében.¹¹⁹⁰ Azt is megállapítja Congar, hogy Ágostonhoz képest Bernát sokkal ritkábban alkalmazza a „ketten egy testben” Ter 2,24 és Ef 5,31 mondatát¹¹⁹¹ az Egyház és Krisztus egyesülésére. A legszívesebben az 1Kor 6,17-t idézi: „Aki Istenhez

¹¹⁸⁵ Cant 19,2., in Sch 431, 108-109.

¹¹⁸⁶ Cant 19,6., in Sch 431, 116-119. Megjegyzés: Bár az idézetben Istenről beszél, de a beszéd eleje alapján itt ez egyértelműen Krisztusra vonatkozik.

¹¹⁸⁷ Id. CONGAR, Y., *Ecclésiologie de Saint Bernard*, 146-148.

¹¹⁸⁸ Id. *Quadr* I,1., in *Sermons pour l'année* 250.

¹¹⁸⁹ Id. Cant 72,11., in Sch 511, 132-135.; ld. még: Pasch I,8., in *Sermons pour l'année* 477-478.

¹¹⁹⁰ Id. Palm I,2., in *Sermons pour l'année* 435.

¹¹⁹¹ Csak a következő helyeken: VigNat VI,3., in *Sermons pour l'année* 113-114.; Cant 27,6.7., in Sch 431, 324-331.; Cant 82,8., in Sch 511, 338-339.

ragaszkodik, egy lélek vele”, és gyakran az egy testben való egységet szembe is állítja az egy lélekben való egységgel.¹¹⁹²

Nézzünk meg néhány példát, amikor Bernát Krisztusról és az Egyházzal, mint Fő és tagok egységéről beszél. Ezt az egymáshoz tartozást fejezi ki, amikor Krisztus kereszthaláláról és feltámadásáról a következőket írja: „*Úgy illik, hogy amint a Fő előre haladt, úgy kövessék tagjai. [...] Így mi is, [...] tartsunk ki állhatatosan a kereszthordozásban (Lk 9,23), mint ahogy Ő kitartott a kereszten, amíg a Lélek azt nem mondja, hogy pihenjünk meg fáradozásainktól (Jel 14,13).*”¹¹⁹³ Szent Pál megtérésének ünnepére szóló beszédében pedig világosan kifejti Bernát, hogy az Egyház tagjaiban – mint Krisztus titokzatos testének tagjaiban – mindig Krisztust üldözik.

„*»Miért üldözöl engem?« – mondja a hang. Nemde Krisztust üldözte megölve Krisztus tagjait (1Kor 6,15) a földön? Ha azok üldözték Krisztust, akik felszögezték szentséges testét a kereszt bitófájára (Kol 2,14), nem üldözi-e az is, aki igazságtalan gyűlölettel (Zsolt 24,19) nekitámad testének, az Egyháznak (Kol 1,24)? Az is az ő teste. Ha pedig Krisztus saját vérét adta oda (Zsid 9,12) a lelkek megváltásának áráért (Zsolt 48,9), nem gondold, hogy ha a lelkek, akiket megváltott, elfordulnak tőle romlott ösztönzések, ártalmas példák és botrányok révén, ne sújtanák őt még súlyosabb üldözéssel, mint a zsidók, akik vérét ontották?*”¹¹⁹⁴

Bernát itt még tovább megy, és egyfajta belső üldözésről is beszél. Ezt fejezi ki azzal is, amikor óva int, hogy a nyelv éles és halálos fegyverével bármely tagját megsebesítsük vagy megöljük. Kegyetlenebbnek tatja ezt a fegyvert annál a lándzsánál, mely Krisztus halott testét szúrta át.¹¹⁹⁵ Ugyanez a gondolat tükröződik abban is, hogy mint monasztikus szerzetes közösség előjárója, különösen is arra buzdít, hogy a testvérben, felebarátban is mindig Krisztust lássuk.¹¹⁹⁶ Aki tehát testvére ellen vét, Krisztus ellen vét; ezért se sebesítsük meg egymást semmivel, még a legapróbb dologgal se, mert azzal is Krisztust sebezünk meg.¹¹⁹⁷

¹¹⁹² Id.: Nat II,6., in *Sermons pour l'année* 136-137.; Div 80,1., in *Sermons divers* II, 103.; Cant 61,1., in *SCh* 472, 242-245.

¹¹⁹³ Pasch I,8., in *Sermons pour l'année* 477-478., in *SBO* V, 83-84.

¹¹⁹⁴ ConvPl 2., in *Sermons pour l'année* 216., in *SBO* IV, 328.

¹¹⁹⁵ Id. Div 17,5., in *Sermons divers* I, 156-157.

¹¹⁹⁶ vö. RB 36,1.; 53,1.7.15.; 63.

¹¹⁹⁷ Id. Cant 29,4-5., in *SCh* 431, 384-389.

21.4. ÍGÉRETE, HOGY VELÜNK MARAD

Krisztus mindent, amit tett és élt, értünk tette. Elmenetelekor sem hagyott minket egyedül. Ha testben el is hagyott bennünket visszatérvén a földről az égbe, az Atya jobbjára, velünk marad Szentlelke, valamint a szentségek által. Bernát a következő szavakat adja a távozó Krisztus szájába: „*S hogy távollétem miatt ne zúgolódj, vagy hogy ne légy szomorú miatta, elküldöm neked a Vigasztaló Lelket (vö. Jn 15,26), aki támogat és segít téged, aki az üdvösség zálogát, az élet erejét és az ismeret fényét adja neked.*”¹¹⁹⁸

Mint láttuk, Krisztus csak azért kapcsolta tanítványait testi, fizikai jelenlétéhez, hogy iránta érzett szeretetüket folyamatosan átalakítsa, lelkivé formálja, hogy többé már ne test, hanem lélek szerint ismerjék (vö. 2Kor 5,16).¹¹⁹⁹ A tanítványoknak tehát szükségük volt Krisztus mennybemenetelére a Lélek elküldése előtt, hogy el tudják engedni Krisztus testi jelenlétét, megértsék, hogy az Úr valóban lélek. Kellett, hogy Krisztus látható jelenléte helyet adjon a Léleknek.

„A tanítványok lelke ugyanis képtelen volt a hit értelmessége felé irányulni anélkül, hogy vágyukban némi változás ne ment volna végbe, és még nem volt erejük felemelkedni a lelki/szellemi valóságokhoz. [...] Akkor mit is jelent ez: »Ha nem megyek el, nem jön el a Vigasztaló« (Jn 16,7)? Ezt: hacsak az én testi jelenlétem nem vétetik el szemetek elől, ami gondolataitokat túlságosan leköti ahhoz, hogy helyet adjon a lelki kegyelem teljességének, lelketek nem kapja meg ezt a kegyelmet, és vágyatok (affectus) nem fogja fel.»¹²⁰⁰

Az apostolok pünkösdi várakozását a következőképpen írja le Bernát, összekapcsolva az *Énekek éneke* 1,11vg = 1,12 versével.¹²⁰¹ Krisztus mennybemenetele után a tanítványok mint „egy szív-egy lélek” imádkoztak; ennek a nárdusznak az illata felszállt a király fekvőhelyére és elnyerte az Egyház számára a Szentlelket.

„Ezekben a napokban »a tanítványok együtt voltak« (Jn 20,19 ≠) »egy helyen, kitartottak egy szívvel-lélekkel az imádságban az asszonyokkal és Máriával, Jézus anyjával és testvéreivel« (ApCsel 2,1 ≠; 1,14). Nem tűnik-e neked úgy, hogy ebben az időben a kicsiny és félénk menyasszony nárdusza valóban illatát árasztotta? Éspedig, »hirtelen zaj támadt az égből, mint a heves szél zúgása, és betöltötte a házat, ahol ültek« (ApCsel 2,2). Az alázatos és szegény menyasszony nem mondhatta-e joggal: »Amíg a király fekvőhelyén pihent, nárduszom illatát árasztotta« (Én 1,11 ≠)? Valóban, nyilvánvaló volt mindenki számára aki ott tartózkodott, mennyire kellemes és kedves volt az alázat illata, mely

¹¹⁹⁸ Pent II,6., in *Sermons pour l'année* 563-564.; in *SBO* V, 168.

¹¹⁹⁹ Id. Asc VI,12., in *Sermons pour l'année* 549.; in *SBO* V, 157.

¹²⁰⁰ Asc VI,11.,12. in *Sermons pour l'année* 548-550.; in *SBO* V, 156-157.

¹²⁰¹ „Miközben a király nyugvóhelyén pihen, nárduszom illatát árasztja.”

*felszállt Isten elé, hiszen válaszul azonnal egy ilyen bőséges és dicsőséges jutalmat nyert.”*¹²⁰²

Az apostolok megkapták a Szentlelket, aki egészen átformálta őket, megtisztította vágyukat, vagyis akaratukat.¹²⁰³ Eltelve Szentlélekkel megittasodtak az ég borával, mintegy lelki részegséggel.¹²⁰⁴ Így valósult meg a csere az ég és a föld között: Jézus mennybemenetelével az égbe felvétett a test, és a Szentlélek eljövételével a föld eltelt Isten Lelkével. *„Hogyan is ne kellett volna a legmegbízhatóbb és legszívesebben fogadott cserének megtörténnie ég és föld, angyalok és apostolok között, hogy azok Krisztus testében, ezek pedig az ég borában részesedjenek? Hogy a földön legyen a lélek, a test pedig az égben?”*¹²⁰⁵ Így az ég és a föld egy ponton végérvényesen egyesült. Egyfelől a Lélek, aki Isten ereje, megadatott a földnek, másfelől, egy ember behatolt a Szentháromság szent bensőségességébe.¹²⁰⁶

Krisztus nemcsak Lelke által, hanem a szentségeken keresztül is velünk marad. Leginkább a keresztség, az eukarisztia és a lábmosás szentségéről beszél Bernát.¹²⁰⁷ Röviden itt csak egy részletet idézünk az oltáriszentségre vonatkozóan, melyben Bernát hangsúlyozza Krisztus valóságos testi jelenlétét, jelezvén, hogy mi sem vagyunk híján Jézus Krisztus jelenlétének, ha mi nem is test szerint ismerjük őt, hanem lélek szerint.

*„Úgy tűnik azonban, megmaradt mégis valami reggelig a Bárány húsából, de ez a maradék már átadatott a tűznek (Kiv 12,10), mert a mai napig ugyanazt a testet mutatják be, csak lelki és nem testi módon. Nincs tehát okunk panaszkodni. [...] Ha a hitben fontoljuk meg a dolgokat, világos, hogy a kettő közül (testi jelenléte, megnyilvánulásai) egyik sem hiányzik. Testének valóságos jelenléte (vera substantia) most is jelen van számunkra – kétség kívül a szentségben. Megnyilvánulásai is jelen vannak számunkra, de lélekben és erőben (Lk 1,17).”*¹²⁰⁸

¹²⁰² Cant 42,11., in SCh 452, 224-227.

¹²⁰³ Id. Asc III,4., in Sermons pour l'année 525-526., in SBO V, 133.

¹²⁰⁴ Id. Cant 49,2., in SCh 452, 330-333.

¹²⁰⁵ Pent III,2., in Sermons pour l'année 567., in SBO V, 172.

¹²⁰⁶ Id. BODARD, C., Chrisus-Spiritus, 91-92.

¹²⁰⁷ Id. Coena 2-5., in Sermons pour l'année 464-467.

¹²⁰⁸ SMart 10-11., in Sermons pour l'année 850-851., in SBO V, 406.

22. A VÁRAKOZÁS IDEJE A BETELJESEDÉSIG

Szent Bernát megállapítja, hogy az a várakozási idő, amit Jézus második eljövételéig rövidnek mond, csak bizonyos szempontból rövid.

„Rövid idő s már nem láttok, ismét rövid idő s viszontláttok.» (Jn 16,16). Ó, kis idő és kis idő! És ez a kis idő, milyen hosszú! Jóságos Uram, kis időnek nevezed azt, amíg nem látunk Téged? Bár tisztelet illeti Uram szavát, mégis, hosszú, felettébb hosszú idő ez. Ugyanakkor igaz mindkettő: az érdemekre rövid az idő, a vágyakozás számára azonban hosszú.»¹²⁰⁹

Az örökkévalóság ígéretéhez képest is rövid ez az idő¹²¹⁰, melyet szimbolikusan egyfelől a virágok idejének nevezi¹²¹¹; másfelől pedig a jegyesség idejéhez hasonlít.¹²¹²

Az evangéliumi példázatnak megfelelően Bernát éber várakozásra buzdít bennünket. Úgy kell várnunk az Urat, mint akik a menyegzőről hazatérő urukat várják (Lk 12,36). Ezt összekapcsolva (Lk 14,18-20) megállapítja, hogy azok, akik földjük után néznek, adnak-vesznek, azok nem igazán várnak semmit; ellenben, aki az ajtónál áll, vagy szüntelenül az ablakot lesi, az valóban vár valakit.¹²¹³

Szent Bernát azt is hangsúlyozza, hogy nem csak mi várakozunk a beteljesedésre, hanem az egész mennyei udvar is. Várnak a szentek¹²¹⁴, a vértanúk, hogy számuk teljes legyen, várnak az angyalok és maga az Isten is vár bennünket.

„Ó, ha tudnánk, mennyire várják érkezésünket, mennyire vágyódnak utánunk, milyen figyelmesen keresnek bennünket, milyen örömmel hallják a jót, amit rólunk mondanak! De miért azokról beszéljünk, akik abból tanulták meg az együttérzést, amit elszenvedtek (vö. Zsid 5,8), amikor maguk a szent angyalok is vágnak ránk? [...] Képzeljétek csak el,

¹²⁰⁹ Cant 74,4., in Sch 511, 162-165.

¹²¹⁰ Id. Div I,4., in Sermons divers I, 47-48.; ld. még: VigAndr 2., in Sermons pour l'année 881.

¹²¹¹ Id. NatBMV 17., in Sermons pour l'année 712., in SBO V, 287.

¹²¹² Id. Epip II,4., in Sermons pour l'année 206., in SBO IV, 322.

¹²¹³ Id. Epip I,1., in Sermons pour l'année 199-200.

¹²¹⁴ Id. OmnSanct V,6., in Sermons pour l'année 802., in SBO V, 365.

hogy milyen vágyakozással várják az ég polgárai, hogy meglássák városuk romjainak helyreállítását (Iz 61,4). [...] Fussatok, testvérek, fussatok, nem csupán az angyalok, hanem maga az angyalok Teremtője is vár bennünket. A menyező készen van (Mt 22,8), de a ház még nincs tele (Lk 14,22). Az Atya vár benneteket, vágyik rátok nem csak az igen nagy szeretet miatt, amivel szeretett titeket (Ef 2,4) [...] hanem az Atya maga miatt is vágyik rátok, ahogyan a próféta mondja: »Magam miatt cselekszem így, nem miattatok« (Ez 36,22). [...] A Fiúról ki ne tudná (quis nesciat), milyen buzgón vágyik születésének és egész életének gyümölcseire, melyet a testben élt, és főleg keresztségének és halálának gyümölcseire, és értékes vérének árára? [...] A Szentlélek is vár minket. Ő ugyanis az a szeretet és jóság (vö. Gal 5,22), amiben öröktől fogva előre lettünk rendelve. Hogyan kételkedhetnénk abban, hogy be akarná teljesíteni előre rendelésének művét?»¹²¹⁵

Nézzük meg kicsit részletesebben, hogy mit tanít Bernát a szentek, illetve elhunytak várakozásáról, melyről abban az időben nem volt még igazán egységes tanítás. Tanítása háttérben megtalálhatók Szent Ambrus, Szent Ágoston és Nagy Szent Gergely pápa gondolatai, mégis egészen egyedi és sajátos módon rendezi el ezeket. Hozzájuk képest meglepő koherenciát találunk Szent Bernátnál az igazak halál utáni sorsát illetően; valamint sajátos vonása az is, ahogyan a szentírási képek felsorakoztatásával érvel.¹²¹⁶ A következő szimbólumokkal él. Három hely¹²¹⁷: sátor, csarnok, ház; három lakoma¹²¹⁸: evés, ivás, megittasodás; két idő: a nagybőjt ideje – a szenvedés előtti idő és az ötven nap ideje a feltámadás után pünkösdig.¹²¹⁹ Ismét másik kép szerint (vö. Ef 4,27): a földi Egyházon van ránc és folt, az elhunyt igazak már folttalanok, de még őrzik a ráncot; csak a feltámadottak Egyháza lesz folt és ránc nélküli.¹²²⁰ Végül beszél arról a Jelenések könyve alapján, hogy a szent igazak az oltár alatt pihennek.¹²²¹ Bernát központi gondolata az, hogy a meghalt igazak megpihenést találnak ugyan, de még várnak a végső beteljesedésre. Megpihenésük azt jelenti, hogy már nincs számukra sem bűn, sem kín, sem félelem, de még teljesség sincs. Ennek két oka Bernát szerint az, hogy a lélek még vágyik teste után, valamint az, hogy az Egyház – Krisztus testének tagjai – még nincsenek

¹²¹⁵ VigNat II,5.6.7., in *Sermons pour l'année 85-87.*, in SBO IV, 208-210.

¹²¹⁶ Id. VREGILLE, B. de, *L'attente des saint d'après Saint Bernard*, in *Nouvelle Revue Théologique* 70 (1948) 231-243.

¹²¹⁷ Id. Ded IV,4-5., in *Sermons pour l'année 826-828.*; ld még Div 78., in *Sermons divers* II, 100.

¹²¹⁸ Id. Div 87.4., in *Sermons divers* II, 119-120. Bernát az *Énekek éneke* következő sorára utal: „Egyetek, barátaim, igyatok és részegedjete meg kedveseim!” (Én 5,1).

¹²¹⁹ Id. Pent I,6., in *Sermons pour l'année 559*.

¹²²⁰ Id. OmnSanct III,2., in *Sermons pour l'année 787-788*.

¹²²¹ Id. OmnSanct IV,2., in *Sermons pour l'année 792-793*.

meg teljes számban.¹²²² Éppen ezért Bernát számára a boldog színe-látás csak a testek feltámadásakor lesz lehetséges. Meglátása szerint Isten tökéletes látása ugyanis nem lehetséges a tökéletes szeretet nélkül; a szeretet pedig mindaddig tökéletlen, amíg a lélekben van egyfajta természetes irányultság teste felé, vagyis van még benne valami „saját” (*proprium*).¹²²³ Szemlélésük tárgya így egyelőre csak Jézus Krisztus embersége;¹²²⁴ istenségét és a Szentháromságot majd csak a teljességben fogják szemlélni.¹²²⁵ Ez a gondolat logikusan következik Bernát misztikus, „tapasztalati” teológiájából, de érzékelhető egyfajta metafizikai hiányosság, ami miatt még nincs pontos elképzelése a színe-látás és a szeretet formális tárgyáról. Számára mindkettő elsősorban tapasztalat, odakapcsolódás, mely megkívánja a tárgy jelenlétét. Az, hogy a lélek vágyik arra, hogy visszakapja testét, összeegyeztethetetlen Szent Bernát „*affectus-tapasztalat*” szeretet-fogalmával.¹²²⁶ Szent Bernátnak ezt – a lelkek közvetlen halál utáni szemlélésére vonatkozó – következtetését azonban az Egyház XII. Benedek pápa világos rendelkezése óta nem tartja elfogadhatónak.¹²²⁷

22.1. VÁGYAKOZÁS; A HALLÁS ÉS A HIT IDEJE, A TELJESSÉG ELŐÍZE

A Jézus Krisztus első és utolsó eljövetele közötti idő a keresztény ember számára egyáltalán nem a passzív várakozás ideje, hanem a vágyakozás dinamizmusával átítatott időszak. Ezt az aspektust Bernát különösen is kiemeli.

Vessünk először egy pillantást arra, hogy Bernát milyen értelemben használja a vágy, vágyakozás kifejezését. A „*desiderium*” szó – illetve annak szinonimái – Casey megállapítása szerint Bernátnál három különféle értelemben fordul elő. Először is egyfajta választást megelőző, ontológiai lendületet jelent, melynek segítségével az ember Istent keresi, vagyis egy olyan dinamizmust, amely a teremtettség által az Istentől kapott természetünkbe bele van írva. Másodszor, a vágy jelentheti az epekedő sóvárgás affektív

¹²²² Id. *OmnSanct* II,4-8., in *Sermons pour l'année 782-786.*; ld. még: *OmnSanct* III, in *Sermons pour l'année 786-790.*

¹²²³ Id. *Dil* XI,30., in *SBO* III, 144-145.; in *Hogyan szeressük Istent*, 195.

¹²²⁴ *OmnSanct* IV,2., in *Sermons pour l'année 792.*, in *SBO* V, 356.

¹²²⁵ Id. VREGILLE, B. de, *L'attente des saint d'après Saint Bernard*, 234-240.

¹²²⁶ Id. DELFGAAUW, P., *La nature et les degrés de l'amour...*, 250-251.

¹²²⁷ XII. BENEDEK pápa: „*Benedictus Deus*” rendelkezése (1336.), in *DH* 1000.

tapasztalatát, mint a szeretetnek az érzését, amikor áhítozva szeretetben várjuk annak visszatérését, aki eltávozott. Ez a vágy, vágyakozás fogalmának általános felfogása. Végül egy olyan jelentéssel is találkozunk Bernátnál, miszerint a vágy mint ön-transzcendencia jelenik meg, vagyis az „én” természetfölöttiségének keresése. A vágyakozásnak ez az aspektusa magában foglalja azt, hogy mintegy kinyújtózunk afelé, ami meghaladja megtapasztalásainkat.¹²²⁸ Hasonlót találunk Delfgaauw megfogalmazásában is, aki szerint a vágyat egyfelől lehet úgy definiálni, hogy valami jónak a hiánya; ez a fajta vágy még rendezetlen és önző. Van viszont egy olyan vágy is, mely az egységre törekszik – ez pedig nem más mint a szeretet. Itt találkozunk Bernátnak egy igen egyedi tanításával, miszerint a vágy megmarad a boldog színelátásban is. Isten bármiféle „birtoklásakor” is megmarad a vágy abban az értelemben, mint „függőség” az ő transzcendenciájától. Isten soha nem lehet az ember tulajdona; minden pillanatban megmarad ajándéknak, és így az ő birtoklása mindig megmarad vágynak.¹²²⁹

Térjünk azonban rá arra, hogy mire, mi után vágyik tulajdonképpen az ember. Szent Bernát a lélek egyenességét (rectitudo) – melyben teremtetett – abban állapítja meg, hogy azon elmélkedik és arra vágyik, ami odafönt van. Alapvetően Isten felé, felfelé vágyunk, de a test szerinti és lélek szerinti egymás elleni tusakodásában csak nehezen jutunk előre.¹²³⁰ Ezért emlékezteti a szent apát szerzeteseit újra és újra arra, hogy életükben a zarándoklat és a száműzetés világában időznek, és szüntelenül úton vannak valódi hazájuk felé. *„Tudnunk kell, hogy amíg nem vagyunk még a mennyben, hanem az Úrtól távol, a földön zarándokolunk, szívünk mélyéből kell sóhajtoznunk, arra várakozva, hogy az Atya gyermekeivé fogadjon bennünket; vagyis, hogy az Atya jelenlétében éljünk.”*¹²³¹ A bernáti lelkiesség fontos jellemvonása ez a szüntelen vágy és előrehaladó mozgás, mely az eljövendőre, az ember valódi hazájára irányul. Ebben kell élnünk, hiszen csak így juthatunk előre ezen az úton. nem elegendő az Istentől kapott különféle javakra vágyani, Istent magát kell keresnünk. *„Talán sokan vannak, akik mindenféle javakat vágnak megkapni az Úrtól, akár testieket, akár lelkieket. De a tökéletes szeretet (vö. 1Jn*

¹²²⁸ Id. CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism*, 25.

¹²²⁹ Id. DELFGAAUW, P., *La lumière de la charité...*, 63.; vö. *OmnSanct* I, 11., in *Sermons pour l'année 774-775.*; *Cant* 84, 1., in *SCh* 511, 303-359.

¹²³⁰ Id. *Cant* 21, 1., in *SCh* 431, 148-149.

¹²³¹ *NatBMV* 1., in *Sermons pour l'année 700.*, in *SBO* V, 275.; ld. még: *Div* 2, 8., in *Sermons divers* I, 63., in *SBO* VI, 85.

4,18), a legfőbb jóra szomjazik, a leghevesebb vágygal így kiált: »Kim van az égben, mit akarok a földön rajtad kívül? Szívem Istene és osztályrészem mindörökké az Isten« (Zsolt 72,25 sköv.).¹²³²

Ahogy már korábban is láttuk, Bernát gyakran hangsúlyozza, hogy ebben a földi életben elsődleges a hallás, a látás majd csak odaát lesz. Ez gyógyulásunk szempontjából is fontos, ugyanis az igazság épp azon az úton hatol belénk, amelyen a méreg, a betegség is – melyet az ördög, a kígyó terjesztett – a bűnbeeséskor belénk jutott. „Most az orvosságnak ott kell behatolnia, ahol a betegség beszivárgott. Ugyanazon az úton kell követnie az életnek a halált, [...] az igazság ellenszerének a kígyó mérgét. A fül volt a halál első ajtaja, ez nyíljon meg tehát először az élet számára is.”¹²³³ Már a legelső bűntől kezdve lehetetlenné vált számunkra Isten látása. „Amikor Isten így kiáltott: »Ádám, hol vagy?« (Ter 3,9.), én, mint bűnös, már nem láttam őt, de azért hallottam. Mégis, a hallás visszaadja a látást, azzal a feltétellel, hogy buzgó, éber és hűséges. A hit meg fogja tisztítani a látást, amit a gonoszság megzavart; és az engedelmesség felnyitja a szemet, melyet az engedetlenség bezárt.”¹²³⁴ Ha tehát a fül a hit által engedelmes lesz Istennek, az Igazságnak, akkor megtisztítja majd a szemet, hogy ismét képesek legyünk szemtől szembe meglátni Istent.¹²³⁵

Felmerülhet a kérdés, hogy mi alapján tudjuk magunkban megkülönböztetni Isten hangját a gonosz sugallataitól. Clairvaux apátja tudja, hogy az ember könnyen megtéveszthető és hogy az ördög gyakran, mint a világosság angyala jelenik meg. Ezért az embernek szüksége van a Szentlélek segítségére, hogy felismerje, megkülönböztesse a különféle hangokat és rátaláljon az Úr hangjára.¹²³⁶ A menyasszony is örül, amikor hallja Kedvese hangját.

„A menyasszony, miután megbizonyosodott tehát erről a hangról, ujjongva és örvendezve így kiált: »A kedvesem hangja!« (Én 2,8). »Barátnője ő, és ujjongva örül a Vőlegény hangjának« (Jn 3,29 Ꞥ). [...] Hallva a hangját, felismerte kedvese jelenlétét. És egyfajta helyes kíváncsisággal azonnal keresni kezdi szemével azt, akit hallott. A hallás a látáshoz vezet; »a hit hallásból ered« (Róm 10,17), és megtisztítja a szíveket (ApCsel 15,9 Patr.),

¹²³² Qui hab IX,8., in *Sermons pour l'année 332.*; in *SBO* IV, 441.

¹²³³ Cant 28,5., in *SCh* 431, 354-357.

¹²³⁴ Cant 28,7. in *SCh* 431, 358-359.; ld. még: Div 77, in *Sermons ivers* II, 99., in *SBO* VI, 317.

¹²³⁵ ld. BOSCH, A., *Christ and the Christian Faith*..., 112.

¹²³⁶ ld. Cant 32,5.6., in *SCh* 431, 456-461.

hogy Isten látható legyen (vö. Mt 5,8). A Szentlélek itt is követi a Próféta által leírt rendet: »Hallgass leányom, és láss« (Zsol 44,11 vg).»¹²³⁷

Várakozásunk ideje itt a földön, a hitnek az ideje is, vagyis annak a folyamatnak, amely elvezet bennünket a látásra. Amíg nem jutunk el a teljességre, a tökéletes fényre és színe-látásra, addig a hit árnyékában, illetve Krisztus árnyékában élünk. Ez az árnyék megszűri azt a ragyogó fényt, amit beteg, elhomályosult szemünk még nem képes befogadni, valamint elő is készít bennünket az odaáti ragyogó fényre azáltal, hogy tisztítja látásunkat. „*Jó a hit árnyéka, amely a még sötétségbe burkolózott szem számára mérsékli a fényt, és amely felkészíti a szemet a fényre. Írva áll ugyanis: »A hit által megtisztította szívüket« (ApCsel 15,9). A hit nem oltja ki tehát a fényt, hanem védi.*”¹²³⁸ Hinni tehát annyi, mint Krisztus árnyékában élni, ami már önmagában is egyfajta fény, de mégsem mérhető ahhoz a fényességhez, amely az eljövendő életé. Amikor pedig megpihenünk Krisztus árnyékában, az nem más, mint a dicsőség előíze, a békében és örömben megvalósuló szemlélés.¹²³⁹ A hit ideje ez valóban, de az tettek nélkül halott.¹²⁴⁰ Éppen ezért szüntelenül buzdít Bernát a munkára, tevékenységre. Bármennyire is vágyódunk a megpihenésre, a szemlélődésre, most még nem a pihenés ideje van, hanem a jótetteké, mert csak az engedelmesség tetteivel érdemelhetjük ki a szemlélődés megízlelését.

*„Talán te is vágyódsz a szemlélődés (contemplationis) nyugalmára; s ezt jól is teszed, csak ne feledkezz el a virágokról, melyekről azt olvasod, hogy a menyasszony ágyacskája be van hintve velük. (vö. Én 1,16; vö. Péld 7,17). Legyen hát gondod rá, hogy behintsd (circumdare) a tiédet is a jótettek virágaival. Hogy az erények gyakorlása megelőzze a szent pihenést, mint ahogyan a virág megelőzi a gyümölcsöt.”*¹²⁴¹

A Völegény-Krisztus azonban nem hagy magunkra minket a munkában sem. Ezt fejezik ki Bernát számára a Völegény következő szavai: „*Kelj fel, siess, kedvesem, galambom, szépségem és jöjj. [...] A tél elmúlt [...] Eljött a szőlőmetszés ideje.*” (Én 2, 10-12).¹²⁴² Természetesen Bernát nem csak szó szerinti értelemben beszél erről a szőlőben történő munkálkodásról, hanem az Egyház szőlőjére is gondol, ahol a lelkeket meg kell tisztítani,

¹²³⁷ Cant 53,2., in Sch 472, 80-81.

¹²³⁸ Cant 31,9., in Sch 431, 444-445., ld. még: Cant 48,6-7., in Sch 452, 320-327.

¹²³⁹ ld. SIMON, M., *Saint Bernard à l'ombre du Christ*, 114-115., vö. NatBMV 1.3., in *Sermons pour l'année* 699-701.

¹²⁴⁰ ld. OctPasch I,3-4., in *Sermons pour l'année* 503.

¹²⁴¹ Cant 46,5., in Sch 452, 282-283.

¹²⁴² ld. Cant 58,2., in Sch 472, 178-181.

hogy még több gyümölcsöt teremhessenek.¹²⁴³ Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a tél idejének elmúlása, Krisztus szenvedésének végét, a feltámadás idejét jelenti Bernát számára. Vagyis, azt az időt, amiben most élünk, Krisztus feltámadása után, amikor a hitet, az örömhírt kell továbbadnunk.¹²⁴⁴

Szent Bernát szívesen állítja szembe egymással az itteni, földi életet az odaáti beteljesedett étellel. A földi élet csak előképe, emléke az odaföntinek.¹²⁴⁵ Itt még nem lehet tökéletes szeretet és ismeret, az majd csak odaát lesz.¹²⁴⁶ Ha az égi valóságokat csak név szerint ismerjük is mi földiek, a hit által mégis van némi ismeretünk. *„A földön az égnek csak külső szépségét láthatjuk anélkül, hogy elérnénk; ha titkainak belső dicsőségét nem is érthetjük meg, mégis szabad hallanunk róla. Látjuk a hazát, de csak messziről köszöntjük (Zsid 11,13 sköv.); érezzük gyönyörűségének illatát, de nem ízleljük.”*¹²⁴⁷ Isten, az ő Egyszülött Fiában a Szentlélek által mindent nekünk adott. Így titokzatos, rejtett módon már minden a miénk. Ez valamiképpen azt jelenti, hogy minden a javunkra van, még ha nehéz, szenvedéssel teli dolgokról van is szó. De jobb is nekünk most a dicsőség előízét – a megaláztatást, szorongatást megélnünk Krisztussal, mint a dicsőséget élvezni Krisztus nélkül. Isten országa bennünk van, mint egy elrejtett kincs, melyet csak a hit tud felfedezni. A dicsőség már láthatatlanul jelen van az életünkben, de majd csak odaát fog látható módon megnyilvánulni.¹²⁴⁸ *„Ízleljük meg előre a dicsőség zsengeit (primitias), dicsekedjünk a mi nagy Istenünk (Tit 2,13) dicsőségének reményével (Róm 5,2). De ennél van még több, világosabban kimondva: dicsekedjünk a megpróbáltatásokkal, mert ezekben van a dicsőség reménye (Róm 5,3).”*¹²⁴⁹ Az Isten Országának öröme tehát már idelent is néha megéreztetni velünk az odaáti teljes örömet, mint egy csepp abból a folyóból, mely megörvendeztetni Isten városát.¹²⁵⁰ Az igazi lakoma majd odaát lesz, itt csak gyenge előízét élvezhetjük. *„A jóllakás ott van, itt csak a zsengeáldozatok első, gyöngye előízét élvezzük. [...] A déli verőfényt, amelyben a Vőlegény nyáját legelteti, ezt*

¹²⁴³ ld. *Cant* 58,3., in *SCh* 472, 180-183.

¹²⁴⁴ ld. *Cant* 60,1., in *SCh* 472, 222-223.

¹²⁴⁵ *NatBMV* 1.3., in *Sermons pour l'année* 699-701., in *SBO* V, 275-276.

¹²⁴⁶ ld. *OmnSanct* IV,4-5., in *Sermons pour l'année* 794-795.

¹²⁴⁷ *SMart* 5-6., in *Sermons pour l'année* 847-848.

¹²⁴⁸ ld. *Qui hab* XVII,1-4., in *Sermons pour l'année* 380-384.; ld. még: *Div* 1,7., in *Sermons divers* I, 50., in *SBO* VI, 77.

¹²⁴⁹ *Qui hab* XVII,3., in *Sermons pour l'année* 382-383., in *SBO* IV, 488.

¹²⁵⁰ ld. *Div* 19,7., in *Sermons divers* I, 171.

*szerette volna megpillantani (vö. Én 1,7). De visszautasították őt, s a teljes fény helyett az árnyékot, a jóllakás helyett pedig az előízt kapta meg.*¹²⁵¹

Krisztus, a Jó Pásztor idelent is legelteti nyáját, de még nem tölti be egészen.¹²⁵² Az Angyalok odafönt a búza legjavával táplálkoznak, az Igét, Krisztust szemtől szembe szemlélik, mi ellenben itt a földön a hitben és a szentségek által birtokoljuk.¹²⁵³ „Én is birtoklom »az Igét, de a testben« (Jn 1,14 ≠); nekem is megmutatkozik az »igazság« (Jn 14,6), de a szentségben. Az angyal »a búza velejével« (Zsolt 80,17) táplálkozik, és a tiszta maggal lakik jól; nekem meg kell elégednem most a szentség burkával, a test korpájával, az ige pelyvájával, a hit fátylával.”¹²⁵⁴

22.2. A FELEMELKEDÉS ÚTJA – HONNAN, HOGYAN, HOVÁ

ÁTALAKULÁS KÉPMÁSRA – HASONULÁS

El kell ismernünk, hogy még úton vagyunk, hogy még nem jutottunk el a tökéletességre.¹²⁵⁵ Úton vagyunk Jézus Krisztust követve, aki egész életével és mennybemenetelével példát adott nekünk a felemelkedésre. Nem könnyű ez a felfelé vivő út, mely az Úr hegyére visz; ezért így buzdít bennünket Szent Bernát:

„Gyertek, menjünk fel, testvérek, erre a hegyre (Iz 2,3). És ha az ösvény meredeknek tűnik is, szabaduljunk meg (exoneremus nos) terheinktől; ha szűknek tűnik, ne féljünk kiüresíteni (exinanire) magunkat; ha hosszúnak tűnik, annál inkább igyekezzünk; ha fáradtságosnak, kiáltunk hozzá: »Vonj engem magad után, fussunk keneteid illata után« (Én 1,3).”¹²⁵⁶

Az Énekek éneke tulajdonképpen összefoglalja azt a teljes lelki útvonalat, melyet a Szentírás sok más helyen is tanít,¹²⁵⁷ és amely Bernát számára nem más, mint a visszatérés útja az Atyához a Fiú által a Szentlélekben.¹²⁵⁸ Az Istenhez – mégpedig az Igéhez

¹²⁵¹ NatBMV 1.2., in *Sermons pour l'année* 699-700.; in SBO V, 275-276.; ld. még: Div 41,11-12., in *Sermons divers* I, 289-291.

¹²⁵² Id. Cant 33,7., in Sch 452, 50-51.

¹²⁵³ Id. SMart 10.12., in *Sermons pour l'année* 850-852.

¹²⁵⁴ Cant 33,3., in Sch 452, 40-41.

¹²⁵⁵ Id. Lab I., in *Sermons pour l'année* 629-632.

¹²⁵⁶ Div 33,9., in *Sermons divers* I, 255., in SBO VI, 227.

¹²⁵⁷ Id. LECLERCQ, J., *Du coeur sensible au coeur glorifié selon Bernard de Clairvaux*, 267.

¹²⁵⁸ Id. FASSETTA, R., *Le rôle de l'Esprit Saint dans la vie spirituelle selon Saint Bernard de Clairvaux*, in ACI 46 (1990) 354-355.

visszatérés lehetőségi feltétele az az alapvető hasonlóságunk, melyben megteremtettünk. A lélek azért képes közeledni Istenhez, az Igéhez, mert a bűn ellenére is megőrizte magában a részleges hasonlóságot. A visszatérés lényege pedig éppen abban áll, hogy egyre inkább visszanyerjük hasonlóságunkat Istenhez, mígnem teljesen hasonlóvá nem válunk hozzá akkor, amikor majd látni fogjuk őt, amint van.¹²⁵⁹ Mivel a bűn következtében elsősorban a lélek vált beteggé, és vált eltorzulttá („*deformis*”), hasonlótlaná, ezért itt a földön lelkünknek kell hozzáformálódnia (*conformare*) Krisztushoz, az ő alázatos szívéhez.¹²⁶⁰ „*Lélek az Isten, és akik hasonlók akarnak maradni vagy hasonlóvá akarnak válni hozzá, azoknak vissza kell térniük szívébe és ennek a lelki munkának kell szentelni magukat.*”¹²⁶¹ Bernát gyönyörűen mutatja be, hogy minden léleknek van lehetősége a visszatérésre, bármilyen bűnös legyen is, vagy bármilyen mélyről kelljen is elindulnia az úton felfelé. De nem csak visszatérhet, hanem vágyhat és meg is kaphatja a legbensőségesebb kapcsolatot az Igével – Krisztussal: a jegyesi szeretetet.

„*Bemutattuk, hogy minden lélek – még a »bűnnel terhelt« (2Tim 3,6) is –, akit befed a bűn, fogva tartanak a gyönyörök, aki száműzetésének fogságában van, akit teste börtönbe zár, [...] akit megbénítanak félelmei, aki rossz úton tévelyeg, aggodalmak emésztik, [...] »aki idegen az ellenséges országban« (Kiv 2,22), a Próféta szava szerint: »akit beszennyeztek a halottak, akit azok közé számítanak, akik az alvilágban vannak« (Bár 3,11) [...] bátoríthat arra vágyani, hogy félelem nélkül beteljesítse az Istennel kötött szövetséget, hogy félelem nélkül hordozza az angyalok királyával a szeretet »édes igáját« (Mt 11,30).»¹²⁶²*

A visszatérés útja elvezet bennünket a testtől a lélekhez úgy, hogy az odafent valókat keressük, vágyunkat azokra irányítsuk, és ne maradjunk meg a földi, testi keretek között.¹²⁶³ Ez az a bizonyos meghaladás amit meg kell tanulnunk. El kell tudnunk szakadni a testtől, hogy betölthessen bennünket a Lélek, ahogyan az apostoloknak is szükségük volt Krisztus eltávozására (mennybemenetelére) ahhoz, hogy betölthesse őket a Szentlélek.¹²⁶⁴ Amíg a földi vigasztalások után vágyunk, addig bennünket sem tud betölteni a Lélek.

¹²⁵⁹ Id. *Cant* 82,7., in *SCh* 511, 336-339.; ld. még: *Cant* 83,1-2., in *SCh* 511, 340-345.

¹²⁶⁰ Id. *Adv* IV,3-4., in *Sermons pour l'année* 60-61.; ld. még: *Adv* VI,1., in *Sermons pour l'année* 66-67.

¹²⁶¹ *Cant* 24,5., in *SCh* 431, 248-249.

¹²⁶² *Cant* 83,1., in *SCh* 511, 340-343.

¹²⁶³ Id. BRESARD, L., *L'Ascension chez saint Bernard*, in *CollCist* 57 (1995) 243-248.

¹²⁶⁴ Id. *Asc* III,4.7-9., in *Sermons pour l'année* 525-529.

„Még az apostolokat sem töltötte el a Szentlélek, amíg kapcsolatban voltak az Úr testével, amely egyedül volt szent, – mert a Szentek Szentjének teste volt – egészen addig nem töltötte el őket, amíg el nem vétetett tőlük az Ő Uruk. Te pedig, [...] azt hiszed, be tudod fogadni a legtisztább Lelket anélkül, hogy minden igyekezetteddel azon lennél, hogy egészen lemondj a testi vigasztalásokról?”¹²⁶⁵

Mindannyian a hasonlótlan országából indulunk útnak, ahol születünk.¹²⁶⁶ Onnan, ahová a bűnbeesés következtében jutott az ember. Ennek képeit és leírását már korábban

Bernát számára az út nem lehet más mint az alázat, az alászállás útja, melyet Jézus Krisztus útja is megmutat. Ez vezet el Istenhez, az életre. Ez az egyetlen helyes módja a felemelkedésnek.¹²⁶⁷ Hogy ezt meg tudjuk tenni, Szent Bernát hangsúlyozza a helyes istenismeret és önismeret eszközét. Minden egyéb tudomány nélkül üdvözülhetünk, de ezek nélkül nem.¹²⁶⁸ Az önismeret hiánya ugyanis az alázat hiányát okozza, vagyis gőgössé tesz, ami minden bűn gyökere; a helyes istenismeret hiánya pedig azt eredményezi, hogy nem tudunk Istenben remélni, a reménytelenség pedig a bűn beteljesedése.¹²⁶⁹ Visszatérésünk útján az első lépés tehát mindig az önismeret kell, hogy legyen, melyben az emberi lélek felismeri paradox helyzetét.¹²⁷⁰ Vagyis felismeri egyszerre nyomorúságát és méltóságát. „Valóban, művészien összekapcsolódik e két szemlélet: hogy az ember mintegy egyazon pillanatban alászáll és fel is emelkedik, s hogy szegénynek és koldusnak látja önmagát, másrészt pedig, hogy Isten gondoskodik róla.”¹²⁷¹ A reális önismeret elvezet az alázathoz, ami nem más, mint annak tudatosítása, hogy milyenek vagyunk Isten tekintete előtt. Ez minden megtérés alapja¹²⁷²; s egyben ezáltal jutunk el Isten teljesebb és helyes megismerésére is. Mert amikor felismerjük nyomorúságunkat és az Úrhoz kiáltunk, aki megmutatja nekünk irgalmát és szeretetét.¹²⁷³ Ezért mondja Bernát:

¹²⁶⁵ Asc III, 8., in *Sermons pour l'année 528.*, in SBO V, 136.

¹²⁶⁶ Id. Div 42,2., in *Sermons divers* II, 11.

¹²⁶⁷ Id. Asc II,6., in *Sermons pour l'année 522-523.*; ld. még: DomNov II,2-4., in *Sermons pour l'année 741-743.*; Asc IV,6., in *Sermons pour l'année 534.*, SBO V, 142.; Div 20., in *Sermons divers* I, 172-175.

¹²⁶⁸ Id. Cant 36,1-3., in SCh 452, 104-113.

¹²⁶⁹ Id. Cant 37,5-6., in SCh 452, 132-137.

¹²⁷⁰ Id. Cant 82,7., in SCh 511, 336-339.; ld. még: Cant 83,1-2., in SCh 511, 340-345.

¹²⁷¹ Ded V,5., in *Sermons pour l'année 832-833.*; in SBO V, 391.

¹²⁷² Id. CARRERO, L. P., *Educare nell'amore*, 7.

¹²⁷³ Id. Cant 36,5-7., in SCh 452, 116-123.

„Így önismereted az egyik lépés, mely elvezet Isten ismeretéhez. Az ő képmása által, mely megújul benned (Kol 3,10), ő maga is látni engedi magát, miközben te «bizalommal szemlélve az Úr dicsőséges arcát, mely feltárul előtted, átalakulsz ugyanerre a képmásra világosságról világosságra, mintegy az Úr Lelke által» (2 Kor 3,18).”¹²⁷⁴

Bernát azonban nem egy lineáris felemelkedésről beszél. Éppen ezért a megtérés fáradtságos munkáját a metszéshez hasonlítja, ami nem más, mint hogy szüntelenül megvizsgáljuk önmagunkat, hogy hibáinkat kijavítsuk, a fölöslegeket lemetsszük, hogy az erény tudjon egyre inkább erősödni bennünk, hogy „erényről erényre” (vö. Zsolt 83,8) haladjunk. Ahogyan a természetben sem elegendő egyszer metszeni, úgy a lelki életben is mindig találunk magunkban lemetszeni valókat, bűnöket, fölöslegeket.¹²⁷⁵ A megtérés útján:

„Senki sem éri el a csúcsot egy csapásra; nem repülve, hanem fokként megmászva ragadjuk meg a létra csúcsát. Másszuk meg tehát, mintegy az elmélkedés és az imádság két lábával; mert az elmélkedés megtanít arra, ami még hiányzik, az imádság pedig elnyeri, hogy ez a hiány be legyen töltve. Az első megmutatja az utat, a második vezet.”¹²⁷⁶

Tehát lépésről lépésre, „dicsőségről dicsőségre” (2Kor 3,18), „világosságról világosságra”¹²⁷⁷ haladunk előre. De nem testi „lábunk, hanem vágyunk lépteivel kell Istent keresni.”¹²⁷⁸ Vagyis „Nem lépésenként kell közeledni, hanem világosságonként, ami nem testi, hanem lelki, »mintegy az Úr Lelke által« (2Kor 3,18). Valóban az Úr Lelke és nem a miénk által, bár a mi lelkünkben.”¹²⁷⁹

Lépésről lépésre történik az is, ahogyan Isten szeretetében növekedünk. De ez sem annyira egymásutániságot jelent Bernátnál, mint inkább a szív kitágulását, mely megtanulja vágyai és érzelmei/szeretete elrendezése által, hogy Istent mérték nélkül szeresse.¹²⁸⁰ Beszédeiben Bernát a szeretet fokait többször és többféleképpen sorolja fel. „Nagy dolog a szeretet, de fokozatai vannak”¹²⁸¹ Egyik rövid beszédében a szeretet két fajtájának – testi és lelki – négy módjáról/formájáról beszél: „Kétféle szeretet létezik: testi és lelki, melyeknek négy módját állapíthatjuk meg. Tudjuk testi módon szeretni a testet,

¹²⁷⁴ Cant 36,6., in Sch 452, 120-121.

¹²⁷⁵ Id. Cant 58,10-12., in Sch 472, 194-201.

¹²⁷⁶ SAndr I,10., in Sermons pour l'année 890-891.; in SBO V, 433.

¹²⁷⁷ Cant 31,2., in Sch 431, 430-431.

¹²⁷⁸ Cant 84,1., in Sch 511, 356-357.

¹²⁷⁹ Cant 31,3., in Sch 431, 430-431.

¹²⁸⁰ Id. CARRERO, L. P., Educare nell'amore, 5.

¹²⁸¹ Cant 83,5., in Sch 511, 348-351.

*testi módon a lelket, lelki módon a testet és lelki módon a lelket. Ez a négy forma egyfajta előrehaladást tartalmaz, és fölmenetelt a legalacsonyabbtól a legmagasabbig.*¹²⁸²

Ugyanezt a négy fokozatot láttuk a tanítványok Jézus Krisztus iránti szeretetének fejlődésében is. Másutt – ahogyan már láttuk – alapvetően három fokot különböztet meg: az érzelmi, az értelmi és az akarati szeretetet.¹²⁸³ Ezeket kapcsolja össze egyfelől a lelki vagy misztikus élet három fokával, lépésével (kezdő, haladó, tökéletes); másfelől a gyengéd, a bölcs és az erős szeretet fokozataival, ahogyan maga Jézus Krisztus is szeretetett minket, valamint a MTörv 6,5-ben kapott főparancsban a háromféle szeretettel: „Szeresd Uradat, Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből”.¹²⁸⁴ Ugyancsak láttuk, az Istenhez tartozás öt fokát is, melyek a szeretet fokait jelzik: a napszámostól egészen a jegyesi szeretetig.¹²⁸⁵ Ezeken a fokozatokon keresztül tágul ki az emberi lélek az egoista szeretetből a felebaráti szeretetre, egészen az ellenség szeretetéig.

*„[...] minden egyes lélek nagyságának mértéke a benne élő szeretet. [...] Jóllehet a léleknek, mivel szellemi valóság, nincs testi kiterjedtsége, a kegyelem azonban megadja neki azt, amit a természet megtagadott tőle. Növekszik és kiterjed, de lelki értelemben. Növekszik, nem méreteiben, hanem az erényben. Növekszik a dicsőségben, s végül növekszik és fejlődik, míg »eljut a tökéletes emberi érettségre, a Krisztus teljességének mértéke szerinti életkorra« (Ef 4,13). És »növekszik az Úr szent templomává« (Ef 2,21) is.”*¹²⁸⁶

Ha az ember eljut egészen az ellenségszeretetig: „akkor lelked olyan tágas lesz, mint az égbolt, és magasságban sem lesz különböző, de szépségben sem lesz kevésbé hasonló.”¹²⁸⁷

Bernát nem győzi hangsúlyozni, hogy bár vágyunk a felemelkedésre, és ez rendjén is van, képtelenek vagyunk arra, hogy ezt saját erőnkől megtegyük.¹²⁸⁸ El kell ismernünk, hogy ezen az úton segítségre van szükségünk, de nem kell attól tartanunk, hogy ezt a segítséget nem kapjuk meg. Bernát egy helyen megállapítja, hogy ezen az úton szegények vagyunk ugyan, de a nekünk adott Lélek által nagy a hatalmunk és a dicsőségünk. Ez a hatalom pedig nem más, mint az istengyermekség ajándéka és hatalma,

¹²⁸² Div 101., in *Sermons divers* II, 173.; in *SBO* VI, 368.

¹²⁸³ Id. Div 29., in *Sermons divers* I, 231-236.

¹²⁸⁴ Id. Cant 20,4-9., in *SCh* 431, 130-145.

¹²⁸⁵ Id. Cant 7,2., in *SCh* 414, 156-159.; ld. még: Cant 83,5., in *SCh* 511, 348-351.

¹²⁸⁶ Cant 27,10., in *SCh* 431, 336-337.

¹²⁸⁷ Cant 27,11., in *SCh* 431, 338-341.

¹²⁸⁸ Id. Div 20., in *Sermons divers* I, 172-175.; ld. még: Cant 82,7., in *SCh* 511, 336-339.; Cant 83,1-2., in *SCh* 511, 340-345.

mely által minden a javunkra válik.¹²⁸⁹ Nincs mit panaszkodnunk, mert semmilyen kegyelemnek nem vagyunk híján – mondja másutt.¹²⁹⁰ Ha beengedjük szívünkbe Istent, akkor ő maga fog munkálkodni felemelkedésünkön.

„Ott ugyanis Istennel, mint mesterrel felépül – mint a Sion hegyén – az a torony, melyről az evangélium beszél (vö. Mt 21,33). Ez által a szentek, az alázatos szívűek felemelkednek a könnyek völgyéből (vö. Zsolt 83,7) a mennybe. Azt mondom, felemelkednek: nem saját erejükből, hanem Isten segítségével és kegyelméből, ahogy azt a Szentlélek Dávid próféta által mondja: »Boldog az az ember, akit te segítesz: elrendezte szívében a felemelkedést« (vö. Zsolt 83,6).”¹²⁹¹

A Szentháromság munkálkodása nap mint nap megújítja lelkünket, és megváltoztatja a lélek szeretetének irányát úgy, hogy a tökéletlen és testi szeretettől az örök és lelki szeretet felé forduljon és haladjon.¹²⁹² Bernát a Szentháromság egy-egy Személyének különféle segítséget tulajdonít: a Fiú közvetíti az igazságot, a Szentlélek belénk árasztja a szeretetet, az Atya pedig „végtelen forrásként” betölti az emlékezetet. Mégis óvatos Bernát ezzel a megkülönböztetéssel, nehogy gyengítse az isteni Személyek teljességét azzal, ami mindegyiküknek sajátja,¹²⁹³ világosan megkülönbözteti azonban a megtestesült Ige és a Szentlélek szerepét az üdvösség egyetemes történetében, bár azt, hogy a hívő ember lelki életében, vagyis az Isten felé vezető úton mi a szerepe a Szentléleknek és az Igének, mégsem minden esetben lehet pontosan meghatározni tanításában. Felállít egy általános alapelvet, melyet elég nagy szabadsággal alkalmaz: az Igének tulajdonítja általában az értelem megvilágosítását, a Szentléleknek pedig az akarat megtisztítását. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy Bernát követi az üdvökonómia által felállított rendet: a Lélek az, aki beteljesíti az Ige művét.¹²⁹⁴

Clairvaux apátja az ember lelki életének egész útját a Szentlélek vezetése alá helyezi. Egyedül ő teszi lehetővé, hogy valamennyire is megérintsük Krisztus isten-emberségének igazságát. Ő adja meg az ember számára a lelki látást, a „galamb szemeit” (Én 1,14), mely képes észrevenni a test fátyla alatt az Ige ragyogását.¹²⁹⁵ Ő készíti elő a

¹²⁸⁹ Id. Lab I., in *Sermons pour l'année* 629-632.

¹²⁹⁰ Id. SMart 11-12., in *Sermons pour l'année* 851-852.

¹²⁹¹ Assump V,3., in *Sermons pour l'année* 671., in SBO V, 252.

¹²⁹² vö. ÁGOSTON, *A Szentháromságról XIV,17.*, in *Ókeresztény Írók X.*, SZIT, Budapest 1985, 427-428.

¹²⁹³ Id. MORRIS, A., *The Trinity...*, 42-43.; Id. Cant 80,8., in SCh 511, 290-293.

¹²⁹⁴ Id. FASSETTA, R., *Le rôle de l'Esprit Saint...*, 354-356.

¹²⁹⁵ Id. Cant 45,5., in SCh 452, 262-265.

lelket – a megtérés kemény munkája által – a misztikus egyesülésre.¹²⁹⁶ A Szentlélek teszi lehetővé a kegyelmi életet – Krisztus által – a keresztény emberben. Ő az, aki „[...] az isteni művészet nagyon édes finomságával szüntelenül munkálja lelkünk mélyén az üdvösség művét”.¹²⁹⁷ Ő segít ahhoz, hogy tudjunk szívünk mélyéből igaz, őszinte megbánásra jutni, hogy bizalommal kérjük az Atya bocsánatát, valamint Ő ad erőt, hogy meg tudjuk tenni a jót.¹²⁹⁸ A Szentlélek az a csók, melyet a menyasszony azért kér az Énekek énekében (vö. Én 1,1), hogy eljuthasson az igaz istenismeretre.¹²⁹⁹ A Lélek kétféleképpen munkálkodik bennünk. Egyfelől belénk árad, (*infusio*) és belülről megerősít minket azokban az erényekben, amelyek szükségesek az üdvösségünkhöz; másfelől pedig kiárad (*effusio*), amikor bizonyos adományokkal azért látogat meg, hogy másokat szolgáljunk, Istenhez vezessünk a szeretetben. Bernát arra figyelmeztet bennünket, hogy éljünk azzal a kegyelemmel, amit a magunk számára kaptunk, mert különben megfosztjuk magunkat az élettől és az üdvösségtől; de ne magunknak tartogassuk azt, amit viszont mások hasznára, szolgálatára kaptunk.¹³⁰⁰

Hátra van még, hogy röviden rápillantsunk arra, hogy hová tart, mi a célja a lelki felemelkedés útjának. A hasonlótlan országából szeretnénk eljutni a teljes hasonlóságra, az Isten Országába; a szentek dicsőségére, az eljövendő dicsőségre¹³⁰¹; az Úr hegyére¹³⁰², mely nem más, mint maga Jézus Krisztus. Másutt, misztikus meglátással Bernát azt mondja, hogy a király kamrája felé (vö. Én 1,4), a Völegény házának illatos helységei felé futunk¹³⁰³, ahol sok hajlék van és mindenki megtalálja a saját, titkos helyét, ahol találkozhat a Völegénnyel – azt a helyet, mely megfelel érdemeinknek¹³⁰⁴; a biztos lakhely felé tartunk, oda, ahol a Völegény megpihen délben (vö. Én 1,6), ahol nem kell örködni a nyájra, mert biztonságban vannak.¹³⁰⁵ Egy helyen pedig így fogalmaz: „*De hová tart ez a felemelkedés? Milyen gyümölcshöz (fructum) vezet el a kegyelem azokat,*

¹²⁹⁶ Id. FASSETTA, R., *Le rôle de l'Esprit Saint...*, 387-389.

¹²⁹⁷ *Cant* 17,2., in *SCh* 431, 72-73.

¹²⁹⁸ Id. *Pent* I,2-5., in *Sermons pour l'année* 556-558.

¹²⁹⁹ Id. *Cant* 8,3.6., in *SCh* 414, 178-179. 182-187.

¹³⁰⁰ Id. *Cant* 18., in *SCh* 431, 88-105.

¹³⁰¹ Id. *OmnSanct* V,7-8., in *Sermons pour l'année* 802-803.

¹³⁰² Id. *Div* 33,7-8., in *Sermons divers* I, 254-255.

¹³⁰³ Id. *Cant* 23,1., in *SCh* 431, 198-199.

¹³⁰⁴ Id. *Cant* 23, 9-10., in *SCh* 431, 218-221.

¹³⁰⁵ Id. *Cant* 33,2., in *SCh* 452, 38-39.

akik felemelkednek? Rögtön pontosítja: »Erényről erényre mennek; az istenek Istene megjelenik nekik a Sionon« (Zsolt 83,8 vg). *Íme a jutalom, íme fáradozásunk célja és gyümölcse: Isten szemlélése.*¹³⁰⁶ Tehát a kegyelem segítségével eljuthatunk Isten szemlélésére, melyet teljességgel majd csak az örökkévalóságban élvezhet a lélek. Itt a földön azért már rövid pillanatokra megtapasztalhatják ezt azok, akik teljességgel átadják magukat Istennek, akik tartózkodás nélkül megnyílnak Isten szeretetének azáltal, hogy akaratukat teljesen Istenéhez igazítják és így hasonulnak egyre inkább Krisztushoz. *„Rettenetes dolog az isteni fölséget kifürkészni; akaratát kifürkészni azonban éppoly veszélytelen, mint szent dolog. [...] Távol legyen azonban az embertől, hogy a fenség dicsőségében és nem inkább az akarat engedelmisségében (in voluntatis modestia) akarjon Istenhez hasonulni.*”¹³⁰⁷ Ez pedig nem más Bernát számára, mint eljutni a szeretet csúcsára, a jegyesi szeretetre a Völegény-Krisztussal, mely egyfajta „lelki házasságot” eredményez.

„Az erre a fokra eljutott lélek már mer álmodni a házasságról. Miért is ne merészelne erről álmodni az, aki annál alkalmasnak látja magát a házasságra, minél hasonlóbb az Igéhez? Nem retenti a fenség azt, akit egybe kapcsol (sociat) a hasonlóság, egyesít a szeretet, összeköt a szerződés (maritat professio). [...] Ha tehát egy olyan lelket látsz, aki »elhagyva mindent« (Lk 5,11), minden vágyakozásával az Igéhez ragaszkodik, aki az Igéből él, aki engedi, hogy az Ige vezesse őt, aki az Igétől fogan, hogy az Ige számára szüljön, aki elmondhatja: »számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség« (Fil 1,21), ismerd fel, hogy az Igével eljegyzett hitves ő.”¹³⁰⁸

Ez a misztikus tapasztalat, mely a szemlélődésben valósul meg, Bernát szerint olyas valami, mint egyfajta misztikus álom¹³⁰⁹, vagy másutt így határozza meg: *„kellemes szemlélődés, ahol extázisban megpihenünk (iucunda contemplatio ubi excedendo quiescat)*”¹³¹⁰. Ilyenkor *„előfordulhat, hogy a lélek kilép testi érzékeiből, vagy elragadtatásba esik, úgy hogy nem is érzékeli már önmagát, hanem csak az Igét.*”¹³¹¹ Beszél itt a misztikus elragadtatásról, mely valóban a lelki élet egyfajta csúcsa, de egyben hangsúlyozza, hogy ezeket a röpké pillanatokokat itt a földön csak az alázatosak tapasztalhatják meg.

¹³⁰⁶ Assump V,3., in *Sermons pour l'année* 671., in SBO V, 252.

¹³⁰⁷ Cant 62,5., in SCh 472, 272-275.; ld. még: Cant 42,7-8. in SCh 452, 216-221.

¹³⁰⁸ Cant 85,12., in SCh 511, 394-397.; ld. még: Cant 83,3., in SCh 511, 344-345.

¹³⁰⁹ ld. Cant 18,6., in SCh 431, 100-101.

¹³¹⁰ Cant 4,4. in SCh 414, 118-119.

¹³¹¹ Cant 85,13., in SCh 511, 396-397.

„Bárki légy is, aki kíváncsian tudni akarod, mit jelent: élvezni az Igét, ne a füledet nyisd meg neki, hanem a szívedet (mentem)! Nem a nyelv tanítja ezt, hanem a kegyelem. »Elrejtik mindezt a bölcsek és okosak elől, és a kicsinyeknek nyilvánítják ki« (Lk 10,21 ≠). Nagy, testvérek, nagy és fenséges az alázatosság erénye, mely megérdemli, amit nem lehet tanítani, méltó elnyerni, amit nem lehet eltanulni, az Ige által és az Igétől befogadhatja, amit saját szavaival nem képes megmagyarázni.”¹³¹²

22.3. A VÖLEGÉNY KERESÉSE ÉS MEGTALÁLÁSA– KRISZTUS „KÖZTES” ELJÖVETELEI

Minden keresztény, sőt minden ember feladata, hogy keresse Istent, de a szerzetes különösen is az az ember, aki Istent, Isten arcát keresi.¹³¹³ Ha most még nem is vagyunk képesek követni a Völegényt oda, ahol most ő van, azért keressük őt, és a hit által képesek leszünk meg is találni.

„Ahol ő van, »most nem jöhetsz, de később majd jöhetsz« (Jn 13,36 ≠). Mégis, rajta, kövesd, keresd; »megközelíthetetlen« fényessége (1Tim 6,16 ≠) és fensége ne riasszon vissza téged a kereséstől, és a megtalálás felől ne ejtsen kétségbe. »Ha tudsz hinni, minden lehetséges annak, aki hisz« (Mk 9,22). [...] Higgy és már meg is találtad. Mert hinni annyi, mint megtalálni. A hívők tudják, hogy »Krisztus a szívükben lakik a hit által« (Ef 3,17 ≠). [...] Keresd vágyaddal, kövesd cselekedeteiddel, találd meg a hit által.”¹³¹⁴

Isten keresése Bernát számára minden erényt megelőz, de egyben az erények beteljesedését is jelenti.¹³¹⁵ Ez a keresés – ahogyan azt fentebb is láttuk – nem egyfajta külső mozgással történik, hanem vágyakozásunkkal. Olyan buzgalommal kell keresnünk Krisztust, lelkünk Jegyesét, mint az *Énekek éneke* menyasszonya, aki lángoló szeretettel keresi azt „akit szeret a lelke” (vö. Én 3,3); Hitével meghaladja önmagát, és ezáltal már eljut oda, ahova a valóságban még nem. Megragadhatja Völegényét hitének erejével és szeretetének buzgóságával úgy, hogy nem engedi el (vö. Én 3,4), de csak azért, mert maga a Völegény is megragadja őt hatalmával és irgalmával.¹³¹⁶ Hiszen kölcsönös keresésről van szó az Ige és a lélek között, bár mindig tudatosítanunk kell, hogy Isten a kezdeményező, Ő az, aki előbb keres és előbb szeret bennünket.¹³¹⁷ Bernát három dolgot említ, ami megakadályozhatja a keresőt a megtalálásban. Lehet, hogy nem megfelelő

¹³¹² Cant 85,14., in SCh 511, 398-401.

¹³¹³ Id. Div IV,1-2., in Sermons divers I, 76-77., in SBO VI, 95.

¹³¹⁴ Cant 76,6., in SCh 511, 214-215.

¹³¹⁵ Id. Cant 84,1., in SCh 511, 356-359.

¹³¹⁶ Id. Cant 79., in SCh 511, 258-273.

¹³¹⁷ Id. Cant 84,3-7., in SCh 511, 360-369.; Cant 69,7., in SCh 511, 54-55.

időben, módon, vagy helyen keresi a Völegényt. Az időre vonatkozóan megállapítja, hogy most van itt az alkalmas idő; a módnak a jótetteket határozza meg. Tehát most kell még jót tennünk itt a földön, mert most ezáltal találhatjuk meg. A helyre vonatkozóan pedig megállapítja, hogy a feltámadás és mennybemenetel után hiába keresi a menyasszony ágyacskájában (vö. Én 3,1), vagyis szűkös emberi korlátaink között az Urat, a Völegényt. Hiszen az örök Atya keble nem kicsi ágy, hanem inkább királyi palota. De az utcákon és tereken (vö. Én 3,2), vagyis ott, ahol földi életében járt-kelt, ott is hiába keresi. Hite által az Atya jobbján, a dicsőségben fogja megtalálni.¹³¹⁸

Szent Bernát Krisztusnak nem csak kettős, hanem hármasság eljövételéről beszél. Az első, vagyis megtestesülése és az utolsó vagy végső eljövetele közé beiktat egy harmadikat.

„Mi ugyanis az ő hármasság eljövételét ismerjük: az emberekhez, az emberekbe, az emberek ellen. Kivétel nélkül jön mindenki felé, azonban nem mindenkibe és nem mindenki ellen. Első és harmadik eljövetele ismert, hiszen azok nyilvánvalóak. A második, lelki és rejtett. Halljad, mit mond róla ő maga: »Ha valaki szeret engem, megtartja szavamat, Atyám szeretni fogja őt, és hozzá költözünk és lakóhelyet veszünk nála« (Jn 14,23).»¹³¹⁹

Ez a „köztes eljövétel (*adventus medius*).”¹³²⁰ Jézusnak az a rejtett, lelki, de valóságos jelenléte az életünkben, ami végighúzódik a megtestesülés és a parúzia, vagyis a két „nyilvános” eljövetele között. Krisztus eljön hozzánk mindannyiszor, amikor bennünk munkálkodó jelenlétét megtapasztaljuk.¹³²¹

A „köztes eljövétel” gondolatát – mely a XIII. század végére klasszikussá vált, és minden későbbi misztikus hagyomány alapja lett (legalábbis Nyugaton)¹³²² – Szent Bernát saját, új megfogalmazásának tekinthetjük, hiszen őelőtte az atyáknál nem találkozunk ezzel (bár Raciti megállapítja, hogy Órigenésznél és Szent Ágostonnál a gondolat alapjai már megtalálhatók). Bernátnak ez a tanítása az Újszövetség – és tulajdonképpen az egész Szentírás – újfajta olvasását feltételezi és kívánja meg. Ő már nem a Jelenések könyve szemszögéből, vagy más ó- illetve újszövetségi eszkatológikus

¹³¹⁸ Id. *Cant* 75,3-4.6-7.; 76,1.6., in *SCh* 511, 184-195.; 204-207. 214-215.

¹³¹⁹ *Adv* III,4., in *Sermons pour l'année* 54.; in *SBO* IV, 177.; ld. még: *Adv* V,1., in *Sermons pour l'année* 64., in *SBO* IV, 188.

¹³²⁰ Ezt a kifejezést csak az *Adventi* 5. beszédében használja Bernát. ld. STERCAL, CL., *Il Medius Adventus. Saggio di lettura degli scritti di Bernardo di Clairvaux*, in *La Scuola Cattolica* 120 (1992) 48.

¹³²¹ Id. SCHINDELE, M. P., *Der heilige Bernhard zum Thema „Wiederkunft Christi“ in 1Thess 4,16f*, in *CistC* 110/1 (2003) 24-25.; vö. *Adv* III,4., in *Sermons pour l'année* 54.

¹³²² Id. HECKE, L. van, *Le désir dans l'expérience religieuse*, 27-28.

szakasz szempontjából tekint Jézus Krisztus eljövételére, hanem a Krisztushoz hasonulás páli perspektívája és a megtestesült Ige misztériumának jánosi szintézisének elmélkedése alapján.¹³²³ Bernát gondolatának alapját, a Jn 14,23-ból veszi: „*Ha valaki szeret engem, megtartja szavamat. Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és lakóhelyet veszünk nála.*”¹³²⁴ Így írja le az Atya és az Ige lélekbe érkezését: „*Mit jelent az, hogy az Ige a lélekhez érkezik? Azt, hogy »bölcsességre oktatja őt« (Zsolt 89,12). És mit jelent az Atya jövetele? Azt, hogy a lélekben fellángol a bölcsesség iránti szeretet.*”¹³²⁵

Ennek a bensőséges lelki találkozásnak a helye az ember lelkében van – Bernát tanítása szerint – hiszen, mint Isten képmása, ez a legméltóbb temploma, hajléka Istennek. „*Igen, a lélek képes befogadni őt, hiszen – mint tudjuk – az ő képmására lett teremtvé (Ter1,27). Siess tehát, »ékesítsd fel hajlékodat Sion«, mert az Úr tetszését lelte benned, és földed lakott lesz (Iz 62,4). »Ujjongj teljes erődből, Jeruzsálem leánya« (Zak 9,9): Istened fog lakni benned (Jel 21,3).*”¹³²⁶ A lélek és Ige közötti találkozás sajátos helyként említhető az imádság, a liturgikus zsoltározás. De az egész monasztikus élet is úgy mutatkozik meg, mint ennek az egyesítő szeretetnek a különleges megvalósulása.¹³²⁷ Bernát a látogatás helyéül továbbá azt jelöli meg, ahol éppen vagyunk, mint egy utas úgy csatlakozik hozzánk is Krisztus¹³²⁸, ahogy az Emmauszi tanítványokhoz feltámadása után.

Fontos azt is látnunk, hogy a szemlélődésben kapott meglátogatottság Bernát szerint minden keresztény számára lehetséges,¹³²⁹ de természetesen vannak feltételei. Az isteni látogatás egyik legfontosabb feltétele, hogy Isten szavát aktívan fogadjuk be. Vagyis nem elegendő a Szentírásban hallgatni az ő igéjét és emlékezetünkben megőriznünk, hanem egészen át kell, hogy járjon bennünket az ő tanítása.¹³³⁰ Másik elengedhetetlen feltétel az éberség. Csak az veheti észre a Vőlegény érkezését, aki virrasztva várja. Az ilyen virrasztó lélek már messziről is felismeri Vőlegénye érkezését.

¹³²³ ld. RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, in *CollCist* 72 (2010) 221.

¹³²⁴ ld. *Cant* 27,8-9., in *SCh* 431, 330-335.

¹³²⁵ *Cant* 69,2., in *SCh* 511, 42-43.

¹³²⁶ *Ded* II,2., in *Sermons pour l'année* 818., in *SBO* V, 376.; ld. még: *Pur* I,4., in *Sermons pour l'année* 228.

¹³²⁷ ld. CALATI, B., *L'esperienza di Dio in S. Bernardo*, in *Vita monastica* 47 (1993) 139.

¹³²⁸ ld. *Cant* 31,7., in *SCh* 431, 440-441.

¹³²⁹ ld. *Cant* 57,3., in *SCh* 472, 156-159.; ld. még *Cant* 57,11., in *SCh* 472, 172-173.

¹³³⁰ ld. *Adv* V,2,3., in *Sermons pour l'année* 65., in *SBO* IV, 189-190.

„Bizonyára meg lesz látogatva és nem fogja szem elől téveszteni »látogatásának idejét« (Lk 19,44 ≠), bármennyire is az, aki lélekben látogat, rejtett módon és titokban érkezik, mint a félénk szerető. »Amikor még messze van« (Lk 14,32 ≠), már észreveszi a virrasztó lélek józan értelmének köszönhetően (*sobria mente*).”¹³³¹ Azért is szükséges az éberség, mert az Ige akkor jön és akkor távozik, amikor akar.¹³³² Gyakran váratlanul látogatja meg a lelket, anélkül, hogy az előzőekben hívta volna. Elegendő csak egy gondolat, és megelőzi jelenlétével még a kérést is.¹³³³ Ennek megfelelően Bernát a jelenlét és a távollét dialektikájáról beszél, és a bújócskához („*dissimulatio*”) hasonlítja.¹³³⁴

Bernát hangsúlyozza a látogatások idejének rövidségét is.¹³³⁵ A Vőlegény rövid jelenlétének és gyakori távollétének célja azonban nem más, mint a szeretet megtisztítása, és vágyunkat Isten utáni felébressze.¹³³⁶ Az Ige eltávolodását nem kell feltétlenül úgy értelmeznünk, mint saját hibánkat, de jelenlétét se tartsuk a mi buzgóságunk hatásának. Meglátogatása és jelenléte olyan misztérium, amely bizalmat és diszkréciót követel.¹³³⁷ Az Ige érkezését és távozását azonban a lélek tapasztalatában végbemenő változásnak kell tekinteni, és nem az Ige mozgásának.

„Isten Igéje, aki Isten, és a lélek Vőlegénye, »ahogyan akar« (1Kor 12,11), úgy jön el a lélekhez, és így is hagyja őt el ismét: de tudnunk kell, hogy a lélek érzékelése (*sensu*) teszi, hogy így érzékeljük (*iste fieri sentiamus*), nem az Ige mozgása. Amikor például a lélek a kegyelmet érzékeli, felismeri az Ige jelenlétét; amikor viszont nem, akkor távollétéről panaszkodik, és újra jelenlétét keresi.”¹³³⁸

Ezek a személyes és bensőséges találkozások nem mások, mint a megtestesülése misztériumában minket meglátogató Ige jelenlétének mintegy meghosszabbításai. De most nem testileg érzékelhető módon érkezik hozzánk, hanem hatásaiból ismerhetjük fel.¹³³⁹ Az Ige látogatásának tapasztalata tehát megmarad hitbeli tapasztalatnak. Az

¹³³¹ *Cant* 57,4., in *SCh* 472, 160-161.

¹³³² Id. *Cant* 74,2., in *SCh* 511, 158-159. Id. még: *Cant* 17,1.2, in *SCh* 431, 70-75.

¹³³³ Id. *Cant* 9,4., in *SCh* 414, 202-205.; *Cant* 9,7., in *SCh* 414, 208-211.

¹³³⁴ Id. *Cant* 75,1., in *SCh* 511, 180-183.; Id. még: *Cant* 51,1.5., in *SCh* 472, 40-41. 48-51.

¹³³⁵ Id. *Cant* 32,2., in *SCh* 431, 450-451.: „*tempus modicum*”

¹³³⁶ Id. *Cant* 75,1., in *SCh* 511, 180-183.

¹³³⁷ Id. EMERY, P.-Y., *Les passages du Seigneur dans la prière contemplative selon Saint Bernard*, Gilbert de Hoyland, Jean de Ford, in *CollCist* 62 (2000) 308-310.; Id. HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, 271-272.

¹³³⁸ *Cant* 74,2., in *SCh* 511, 158-161.

¹³³⁹ Id. LECLERCQ, J., *L'expérience mystique d'après S. Bernard de Clairvaux*, 408-412.; Id. *Cant* 16,2., in *SCh* 431, 44-47.

érzékelhetőség nem más, mint Isten működésének szimbolikus tere a hívő szívében. Bernát nagyon ügyel arra, hogy megóvja hallgatóságát annak kísértésétől, hogy a szimbolikus és a misztériumot a képzelbelire, az elképzelhetőre redukáljuk.¹³⁴⁰ Itt a látogatás nem képek és megjelenések által történik, hanem a lélek saját bensejében találkozik vele.¹³⁴¹ Ennek a benső látogatásnak az íze azonban különféle lehet, a lélek különféle vágya miatt, valamint azért, mert még nem láthatjuk őt úgy, amint van.¹³⁴²

Az Ige-Vőlegény jelenlétét csak hatásiból ismerhetjük fel lelkünkben. Éppen ezért Bernát számára Isten megtapasztalása, egyszerre önmagáról is ad egy tapasztalatot. A lélek a benne zajló folyamatokból, vagyis „szívének mozgásaiból” ismeri fel, hogy meg lett látogatva.¹³⁴³ Gyönyörűen írja le ezt Bernát, amikor Jézus látogatását Máriánál és Mártánál, Bernát lelki értelemben, az Úr szívünkbe történő belépéseként magyarázza. Az evangéliumi szakasz így kezdődik: Jézus „betért egy faluba” (Lk 10,38). Bernát a következőket mondja:

„Amit a mi Urunk és Megváltónk annak idején egy alkalommal, egy adott helyen, látható módon cselekedni akart, azt most a választottak szívében láthatatlan módon nap mint nap és a világon mindenütt megcselekszi. [...] Mi más volna ez a falu – ez az erődítmény –, ha nem az emberi szív, melyet az Úr megérkezése előtt a sóvárgás árka, az önzés fala vett körül; belső udvarában pedig Babel tornya meredt az ég felé (vö. Ter 11,1 sköv.)? [...] lakosainak élelme a testi élvezetek és világi hiúságok, [...]. Védelmük: saját szívük keménysége, [...]. A fegyverek pedig, amelyekkel felszerelkeztek: az evilági bölcsesség érvei (2Kor 1,12).”¹³⁴⁴

Amikor Jézus belép, minden megváltozik. A megkívánás helyett az égi valóságok felé irányulnak vágyaink. Megépül az „önfegyelem fala (*muris continentiae*)”, a „türelem bástyája (*antemurale patientiae*)”, és ennek az épületnek az alapja a hit lesz. A lelkivé vált ember tápláléka a Lélek gyümölcsei (vö. Gal 5,22) lesznek; fegyverei pedig a Lélek kardja, ami az Isten Igéje a hit pajzsa, az üdvösség sisakja (Ef 6,15 sköv.).¹³⁴⁵

Érdemes szinte teljes terjedelmében idéznünk Szent Bernát saját tanúságtételét, azt hogy ő miként tapasztalta önmagában a Vőlegény érkezésének és távozásának mozgását.

¹³⁴⁰ ld. RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, 226.

¹³⁴¹ ld. *Cant* 31,6., in *SCh* 431, 438-439.; ld. még: *Cant* 45,7.8, in *SCh* 452, 268-271.

¹³⁴² ld. *Cant* 31,1-2., in *SCh* 431, 426-431.

¹³⁴³ EMERY, P.-Y., *Les passages du Seigneur dans la prière contemplative...*, 316-317.

¹³⁴⁴ *Assump* V,1., in *Sermons pour l'année 670.*, in *SBO* V, 250-251.

¹³⁴⁵ ld. *Assump* V,2.5., in *Sermons pour l'année 670-673.*; in *SBO* V, 251-254.

„Bevallom, az Ige hozzám is eljött, s meghozzá többször. És bár gyakran belépett hozzám, többször nem is éreztem, mikor belépett. Éreztem jelenlétét, emlékszem, hogy nálam volt. Időnként előre érezhettem érkezését, de az érkezést magát sohasem éreztem, ahogyan távozását sem (vö. Zsolt 120,8). [...] Biztos, hogy nem szememen át lépett be, hiszen nincs színe, a fülemlen át sem, mert nem hangzik, orromon keresztül sem, mert nem levegővel elegyedik, hanem a lélekkel, s a levegőt nem érinti, hanem teremti. Torkomon keresztül sem jön, mert nem esszük, s nem is isszuk őt, és érintéssel sem szereztem róla tudomást, hiszen nem is tapintható. Milyen úton lépett hát be? Talán nem is lépett be, hiszen nem kívülről jött? Hiszen nem olyan valaki, aki »azok közül van, akik kívül vannak« (1Kor 5,12 ≠). De bensőmből sem jött, »hiszen ő jó« (Zsolt 51,11 ≠), én pedig »tudom, hogy bennem jó nincsen« (Róm 7,18 ≠). [...] Egyetlen mozdulatáról sem volt tudomásom, belső világomba egyetlen érzékemen keresztül sem jutott be: csak – ahogy már mondtam – szívem megmozdulásából értettem meg jelenlétét, és abból, hogy kerültem a bűnöket, abból, hogy csökkent bennem az érzékiség, megismertem »erejének hatalmát« (Ef 1,19 ≠). [...] Ámde, mihelyt az Ige eltávozott, mint mikor a forrásban lévő fazék alatt eloltod a tüzet, éppúgy mindez azonnal elkezd tunyasággá merevedni és kihűlten heverni (*languore torpentia et frigida iacere*) ami számomra távozásának jele, szükségképpen »szomorú lesz a lelkem« (Mt 26,38 ≠; Zsolt 41,6 ≠), míg ismét vissza nem tér.”¹³⁴⁶

Ezek a látogatások egyfelől a lélek előrehaladását, másfelől pedig mások tanítását szolgálják. Ez annak a lelki egységnek („*unitas spiritus*”) az előíze már itt a földön, ami majd odaát színről színre valósul meg. Ez pedig nem más, mint a teremtésben kapott képmás-voltunk megújulása, és a szeretetben újra megtalált hasonlóság (vö. Cant 71,6.).¹³⁴⁷

¹³⁴⁶ Cant 74,5.6.7., in *SCh* 511, 164-171.

¹³⁴⁷ ld. BRESARD, L., *Bernard et Origène. Le symbolisme nuptial...*, 147-149.

23. ESZKATOLÓGIA, VÉGSŐ BETELJESEDÉS

Szent Bernát tanításában felragyog a valódi keresztény eszkatológia. Számára a parúzia – Krisztus utolsó eljövetele – mint „*dinamikus pólus*”, vonzza és beteljesíti a történelmet. Ahogyan az előző fejezetben láttuk, a köztes eljövetel – a már igen és a még nem dialektikájával – az az út, mely a megtestesülés első, történelmi eljövetelétől a parúzia utolsó, eszkatológikus eljöveteléig vezet.¹³⁴⁸ Ezen az úton lassan-lassan formálódunk a feltámadt Krisztus dicsőséges testéhez; az egész emberi személy krisztusivá válik a Szentlélek vezetése alatt. A parúzia pedig ennek az időben végbe menő átalakulásnak megnyilvánulása, végső beteljesedése.¹³⁴⁹ Bernát hangsúlyozza, hogy az utolsó eljövetel nem tér-idő felett helyezkedik el, nem elképzelt hely. Nem külső esemény, ami hirtelen kívülről érkezik, hanem a dicsőséges Krisztushoz alakulás teljes és végső, dinamikus megvalósulása.¹³⁵⁰

A Fiú emberségén átragyogott fényessége teljes pompája, amikor a mi Urunk Jézus Krisztus felment Atyjához a mennybe; szépsége pedig, melyet a bűnös test hasonlatossága elrejtett, nyilvánvalóvá lett.¹³⁵¹ Krisztus most, mint bíránk, illetve szószólónk, ott ül az Atya jobbján a mennyben. Bíróként félelmetes, alakja fölséges és szigorú – „*aki »megrendíti majd az eget és a földet« (Agg 2,22 ≠), »erejében hatalommal övezi fel magát« (Zsolt 64,7 ≠) »az esztelenek ellen« (Bölcs 5,21).»*¹³⁵² Szószólóként

¹³⁴⁸ vö. *Adv* V,1-2., in *Sermons pour l'année* 64-65.

¹³⁴⁹ vö. *Div* 82,1., in *Sermons divers* II, 106.

¹³⁵⁰ ld. RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, 230.

¹³⁵¹ vö. *Cant* 75,8., in *SCh* 511, 194-197.

¹³⁵² *Cant* 73,6., in *SCh* 511, 146-147.

azonban választottait bizalommal tölti el megjelenése, mert számukra gyöngédséggel és együttérzéssel jön el.¹³⁵³

23.1. AZ URALOM ÁTADÁSA ÉS KRISZTUS MÁSODIK ELJÖVETELE

Ha Bernát időszemléletét nézzük, akkor a végső beteljesedés az a boldog, fénnnyel teljes „holnap”, amelyet várunk, amely felé tartunk.¹³⁵⁴ Egyik *Karácsony Vigiliájára* mondott beszédében szépen párhuzamba állítja Krisztus jelenlétét „ma” és a végső „holnapon”.

„Kétség kívül, ugyanaz, aki ma igazságunkká lett Istentől az Atyától (1Kor 1,30), holnap, mint életünk fog megjelenni, hogy mi is megjelenhessünk vele együtt a dicsőségben (Kol 3,4). Ma, egy kisgyermek születik nekünk (Iz 9,6), hogy az ember ne folytassa tovább önmaga felmagasztalását, hanem ellenkezőleg, térjünk meg, hogy olyanok legyünk mint a gyermekek (Mt 18,3). Holnap úgy fog megjelenni, mint nagy és minden dicséretre méltó Úr (Zsolt 47,2), azért, hogy mi is felmagasztaltassunk a dicséretben (vö. Zsolt 68,31), amikor mindenki megkapja a neki járó dicséretet Istentől (1Kor 4,5).”¹³⁵⁵

A Zsid 13,8-ban – „Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, és ma, és mindörökké” – a „mindörökké” jelöli Bernát számára azt, ami a közös feltámadás után, a végső beteljesedés idejére vonatkozik.¹³⁵⁶ Ismét másutt a húsvét előtti negyven napot azonosítja a jelen étellel, a húsvét utáni ötven napot pedig a halál utáni szent pihenéssel, ami után mindent betölt majd teljesen Isten Lelke.¹³⁵⁷

Akkor valóban eljön annak az ideje, hogy az Úr trónra üljön, vagyis a tél elmúltával, dicsőségesen jelenjen meg, mégpedig olyan trónon, mely angyalokból és emberekből áll.¹³⁵⁸ „Valóban illő, hogy Úrnak nevezi azt, akit trónon ülni lát.”¹³⁵⁹ Ülni pedig annak jár, aki elnököl (*praesidenti*), ülni az uralkodónak és királynak illik. Főként trónon ülni az uralkodást jelenti, mert az egyszerű ülés olykor megalázkodást fejez ki.”¹³⁶⁰ Ekkor az uralom teljesen az Emberfia kezébe adatik. Most még e világ fejedelme uralkodik. „De bizonynyal eljön a nap, amikor az, akinek nem volt helye az égben (Jel

¹³⁵³ MORRIS, A., *The Trinity...*, 39.

¹³⁵⁴ Id. *VigNat* II,8., in *Sermons pour l'année* 87.

¹³⁵⁵ *VigNat* V,3., in *Sermons pour l'année* 108., in *SBO* IV, 231.

¹³⁵⁶ Id. *SMart* 10., in *Sermons pour l'année* 850-851.

¹³⁵⁷ Id. *Pent* I,6., in *Sermons pour l'année* 559., in *SBO* V, 164-165.

¹³⁵⁸ Id. *DomNov* I,3-4., in *Sermons pour l'année* 740.; ld. még: *DomNov* V,5., in *Sermons pour l'année* 755.

¹³⁵⁹ Iz 6,1-re utal: „Láttam az Urat, amint magas és kiemelkedő trónuson ült”

¹³⁶⁰ *DomNov* V,4., in *Sermons pour l'année* 754-755., in *SBO* V, 320.

12,7), *el lesz űzve a föld színéről is, a nyomorult, hogy a föld alatti börtönbe legyen bezárva.*¹³⁶¹ Ekkor Krisztus mint valódi és örök király, megkapja Atyjától a dicsőség koronáját.¹³⁶² Megvalósul Krisztus örök uralma, melyre az angyali üdvözlésben is utalás történik: *„Isten neki adja atyjának, Dávidnak trónját, és uralkodni fog Jákob házán mindörökké, és királyságának nem lesz vége”* (Lk 1,32-33). Bernát magyarázata szerint, itt nem a test szerinti Izraelről van szó, hanem a lelki Izrael feletti egyfajta lelki hatalomról, uralkodásról, vagyis azok felett, akik Ábrahám hitében élnek. Őrajtuk fog örökké uralkodni az Úr Krisztus, ha szüntelenül vele együtt küzdenek az ördög ellen, és neki adják át nap mint nap az uralmat és nem a bűnöknek. Ha így teszünk, akkor most a kegyelem által uralkodik bennünk, odaát pedig mi is vele együtt fogunk uralkodni dicsősége által.¹³⁶³

Királyként, hatalommal és erővel fog visszatérni a Bárány, akit megölték. Oroszlánként, mely erős, de nem kegyetlen. *„Az oroszlán az övéért üvölt, nem az övéi ellen.”*¹³⁶⁴ Félelmetes, csodálatos és dicsőséges lesz,¹³⁶⁵ dicsőségesen fog megjelenni és dicsőséges tagjaival együtt ragyogni fog.¹³⁶⁶

De ki is az, aki újra eljön? Egyfelől *„[...] maga a Seregek Ura, a hatalmasságok Ura és a dicsőség királya (Zsolt 23,10) fog leszállni, [...] a mindenek Teremtője”*¹³⁶⁷, aki ugyanakkor mint Emberfia fog eljönni. Az emberség nélküli Isten megjelenése ugyanis elviselhetetlen volna az ember számára; és az angyalok is azt hirdették a mennybemenetelkor az apostoloknak, hogy ugyanúgy fog eljönni az Úr Jézus, ahogyan most felment (ld. ApCsel 1,11), vagyis testi alakjában. Ezt fejezi ki Bernát számára, amikor az *Énekek éneke* a Vőlegényt a szarvasborjúhoz és a gazellához hasonlítja (vö. Én 2,9).¹³⁶⁸

„Mindezekből világosan látszik, hogy a menyasszony ismeri az isteni szándékot, és kissé sem tudatlan a mennyei akarat misztériumát illetően, hiszen védtelen és gyenge állatok képével hirdeti buzgó imádságban és prófétai lélekkel, hogy az Úr gyengébb, helyesebben alacsonyabb rendű természetében – mert már nem lesz gyenge – fog megjelenni az

¹³⁶¹ Id. DomNov II,1., in *Sermons pour l'année* 741.; ld. még: DomNov V,4-5., Uo. 754-756.

¹³⁶² Id. Div 50,1., in *Sermons divers* II, 32.

¹³⁶³ Id. Miss IV,1-2., in SCh 390, 204-211.

¹³⁶⁴ Pasch I,9., in *Sermons pour l'année* 478-479.

¹³⁶⁵ Id. Epi II,2., in *Sermons pour l'année* 189.; ld. még Div 50,1., in *Sermons divers* II, 31.

¹³⁶⁶ Id. OmnSanct V,9., in *Sermons pour l'année* 805.

¹³⁶⁷ Adv VI,5., in *Sermons pour l'année* 69., in SBO IV, 194.

¹³⁶⁸ Id. Cant 73,3-5., in SCh 511, 140-147.

ítéletkor. Így az, aki »megrendíti majd az eget és a földet (Agg 2,22 ≠ vg) erejében, hatalommal felövezve (Zsolt 64,7 ≠) az esztelenek ellen (Bölcs 5,21 vg)«, mégis »jóságos és szelíd« (Zsolt 85,5 ≠), és szinte teljesen fegyvertelenül jelenik meg »a választottakért« (Mt 24,22). Ehhez hozzátehetjük még, hogy ahhoz, hogy szétválassza ezeket egymástól, bizonyos szüksége van a szarvasborjú ugrására és a gazella szemeire is. Így tudja látni és megkülönböztetni egy ily nagy sokaságban és zavargásban, hogy kin kell ugrálnia (salire) és kit kell átugornia (transilire) (vö. Én 2,8), nehogy az igazat tiporja le a gonosz helyett (vö. Jn 5,14), amikor »haragjában összetöri a népeket« (Zsolt 55,8 ≠).»¹³⁶⁹

Első eljöveteleivel szarvasborjúként jött, de másodszor majd, mint gazella fog érkezni, hogy mint Bíró megvizsgálja az emberek gondolatait is, ami miatt félelmetes lesz.¹³⁷⁰ Krisztus azonban egyszerre érkezik igazsággal és irgalommal, amit ez a két állat is szimbolizál.¹³⁷¹ Bár elsősorban ítélettel fog érkezni a harag napján, mégis Emberfiaként az irgalmat is magával hozza. *„És mit mondjunk a másik lábról, melynek a neve ítélet? Nemde ez is ugyanúgy a felvett emberre (ad hominem assumptum) vonatkozik, maga az Istenember jelzi ezt nyilvánvalóan azáltal, hogy tanúskodik arról, hogy neki adatott »az Atya által a hatalom, hogy ítéletet tartson, mivel ő az Emberfia« (Jn 5,27)?»¹³⁷²* Másutt Bernát Jézus Krisztust a méhecskéhez hasonlítja, akinek méze az irgalom, fullánkja pedig az ítélet. Megállapítja, hogy első eljövetelekor csak mézet hozott, mintegy letette fullánkját azáltal, hogy nem ítélettel, hanem irgalommal jött. A második eljövetelekor azonban visszaveszi fullánkját.¹³⁷³ Ismét másutt azt mondja, hogy úgy fog megérkezni, mint a menyegzőről hazaérkező úr, megittasodva a szeretet borától, nem emlékszik majd bűneinkre. Azoknál azonban, akik nem várják őt, nem fog emlékezni irgalmára.¹³⁷⁴

Míg első eljövetelekor azért jött, hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett, második, vagy utolsó eljövetelekor azért jön, hogy maga mellé vegyen bennünket,¹³⁷⁵ hogy átalakítsa testünket is:

¹³⁶⁹ Cant 73,6., in Sch 511, 146-147.

¹³⁷⁰ Id. Cant 55,2., in Sch 472, 128-131.

¹³⁷¹ Id. Cant 74,11., in Sch 511, 176-179.

¹³⁷² Cant 6,6., in Sch 414, 146-149.

¹³⁷³ Id. Adv II,3., in Sermons pour l'année 49-50.

¹³⁷⁴ Id. Epip I,1., in Sermons pour l'année 199-200.

¹³⁷⁵ Id. Adv IV,1., in Sermons pour l'année 59.

„Maga a Seregek Ura, a hatalmasságok Ura és a dicsőség királya (Zsolt 23,10) fog leszállni, hogy átalakítsa nyomorúságos testiünket és az ő dicsőséges testéhez formálja (Fil 3,21). Micsoda dicsőség lesz, milyen kimondhatatlan ujjongás, amikor a mindenek Teremtője – aki előbb titokban jött el, alázatosan, hogy megigazulást szerezzen a léleknek – majd nyíltan és nagyságában jön el, hogy megdicsőítsen téged, ó nyomorúságos test!”¹³⁷⁶

23.2. MEGPIHENÉS, „DELELÉS”

Az Énekek énekében a menyasszony vágyakozva kéri a Vőlegényt, hogy mutassa meg neki, hol pihen meg délben a nyájjal (vö. Én 1,6 vg = Én 1,7). Bernát számára ez azt a helyet jelenti, ahol a Fiú, miután felment a mennybe, helyet foglalt, vagyis az Atya jobbját,¹³⁷⁷ ahol az Atya keblén pihen, teljes egységben az Atyával.¹³⁷⁸ Ez olyan hely, ahol nem kell örködni a nyájra, az a biztos lakóhely, ahol túlárado bőség és örökkévalóság van.¹³⁷⁹ És nem akármikor pihen meg, hanem délben, vagyis a nap teljében; mégpedig annak a napnak a ragyogásában, mely nem ismer alkonyt. Jézus megjelenése a földön és egész földi élete volt ennek a napnak hajnala; reggele pedig a húsvéti nap felkelése. De bármennyire is ragyog egész halandó életünk felett ez a nap, mi most még nem láthatjuk teljességében, majd csak odaát. Az örökkévalóság ideje lesz a dél, a teljes fény, mely nem más, mint Jézus Krisztus arcának ragyogása.¹³⁸⁰

„Ó, valóságos dél, a fénynek és melegségnek teljessége, a nap megállapodása (solis statio), mely elüzi az árnyakat, kiszárítja a mocsarat, megszünteti a bűdösséget (foetorum depulsio)! Ó, örök nyár (solstitium), amikor már »nem fog lehanyatlani a nap« (Lk 24,29 ≠)! Ó, déli verőfény, ó, tavaszi langyosság (temperies), ó, nyári szépség (venustas), ó, őszi bőség (ubertas), és, hogy semmit se feledjünk, ó, téli nyugalom és ünnepi pihenés (feriatio)! Vagy, ha helyesebbnek véled, akkor egyedül »a tél múlt el, és vonult el« (Én 2,11 ≠). Mutasd meg nekem – mondja a menyasszony – az oly nagy fényesség, béke és teljesség helyét, [...] hogy én is, a lélek elragadtatása által (per mentis exessum) (vö. ApCsel 11,5) megérdemelhessem annak szemlélését, amint nyájadat a legtermékenyebb mezőkön legelteted, és a legnagyobb biztonságban pihensz.”¹³⁸¹

¹³⁷⁶ Adv VI,5., in *Sermons pour l'année* 69., in SBO IV, 194.

¹³⁷⁷ Id. Asc II,3., in *Sermons pour l'année* 520.

¹³⁷⁸ Id. DomNov V,2., in *Sermons pour l'année* 753.

¹³⁷⁹ Id. Cant 33,2., in SCh 452, 36-39.

¹³⁸⁰ Id. Cant 33,4.6.7., in SCh 452, 42-53.

¹³⁸¹ Cant 33,6., in SCh 452, 48-49.

Másutt pedig, ahol a három szobáról beszél Bernát (az önismeret, a félelem, a nyugalom helye) a harmadik hely a nagy nyugalom helye, ahol a Vőlegény pihen és megpihentet. Itt a lélek tökéletesen hozzáformálódik a Fiú képmásához¹³⁸², az a hely, ahová a történelem kertje, a munka kamrája után jutunk el.¹³⁸³

¹³⁸² ld. *Cant* 23,9-17., in *SCh* 431, 218-237.

¹³⁸³ ld. BRETON, S., *Saint Bernard et le Cantique des Cantiques*, 117.

24. VÉGSŐ BETELJESEDÉS AZ EMBER SZÁMÁRA

Szent Bernát egyik rövid beszédében az ember életének négy lehetséges állapotát mutatja be. A tökéletes boldogság, amelyre vágyunk, az égben van – ez maga az élet; a fél boldogság a paradicsomban van, ahonnan ki lettünk űzve – ez az élet árnyéka; ebben a világban, ahol most élünk, itt van a fél boldogtalanság, – ez a halál árnyéka; végül a végső boldogtalanság a pokolban van – ami nem más, mint az örök halál.¹³⁸⁴

Másutt arra figyelmeztet bennünket, hogy e világ után két egymástól egészen különböző világ lesz; utalva ezzel a pokol kínjaira és a mennyország boldogságára.¹³⁸⁵

24.1. A MÁSODIK – VÉGSŐ FELTÁMADÁS

Bár mindannyian feltámadunk az idők végén, egyesek az örök életre mások az örök halálra.¹³⁸⁶ Az utolsó ítéletkor, amikor majd szétválasztják a jókat és a gonoszokat egymástól, mint a jó és a rossz halakat a parton¹³⁸⁷; egyesek a jobb, mások pedig a bal oldalra kerülnek (vö. Mt 25,33).¹³⁸⁸ Érdekes, ahogyan Szent Bernát a gonoszok és igazak végső beteljesedésére vonatkoztatja a Mt 25,29 mondatát: „Mindannak, akinek van, még adnak és bővelkedni fog. Akinek pedig nincs, még azt is elveszik, amije van.” Így ír:

„Valóban így van. A halálban többet adnak annak, aki lát, de elvesznek attól, aki nem lát. Így ezek egyre kevesebbet, míg azok egyre többet látnak mindaddig, amíg ezeket elragadja a sóhajok éjszakája (*suspirans nox*), amazokat pedig a »fuvallat napja« (*adspirans dies*) (En 2,17 ≠). Ez az éjszaka és ez a nap a legvégső mindkettő

¹³⁸⁴ Id. Div 20,1. in *Sermons divers* I, 172.

¹³⁸⁵ Id. Palm II,2., in *Sermons pour l'année* 438.

¹³⁸⁶ Id. Cant 26,12., in *SCh* 431, 306-307.

¹³⁸⁷ Id. Div 34,6., in *Sermons divers* I, 263-264.

¹³⁸⁸ Id. *Qui hab* VII,15., in *Sermons pour l'année* 314.

*számára: a teljes vakság és a legnagyobb fényesség. Ettől a pillanattól kezdve már nincs mit elvenni azoktól, akiket mindentől megfosztottak; és nincs mit hozzáadni azoknak, akik be lettek töltve.*¹³⁸⁹

Beszél arról, hogy a megholt lelkek, érdemeik szerint három helyre kerülhetnek: a tisztítótűzbe, a pokolba vagy a mennybe. Mindhárom helyről képletes leírást ad. A tisztítótűzről a következőket mondja: *„Azok, akik a purgatóriumban vannak, várják a megváltást. Előbb át kell menniük a szenvedésen: a tűz forróságán, a hideg keménységén, mindenesetre a fájdalom valamiféle kínján.*”¹³⁹⁰ A pokol reménytelen helyét, állapotát a Szentírás képeivel a következőképpen festi le:

„Ó, micsoda keserű és kemény hely, melyet utálni és kerülni kell! A feledés földje (Zsolt 87,13) és a szomorúságé, a nyomorúság és a sötétség földje; ahol semmiféle rend nincsen, csak állandó iszonyat (vö. Jób 10,22). Az a hely, ahol a halál uralkodik, a lobogó tűz helye és a zord hideg, az elpusztíthatatlan férgeké (Mk 9,43), az elviselhetetlen bűz helye; a széztűző kalapácsé (Péld 19,29), ahol olyan sűrű a sötétség, hogy tapintani lehet (Kiv 10,21), a bűnök okozta zavarodottság, az összeszövődő kapcsolatok, a démonok félelmetes arcának helye! Egész lényemben félelemmel rettegek ennek a birodalomnak az emlékeitől, és »minden csontom szétmállik« (Zsolt 21,15).”¹³⁹¹

Korábban már láttuk, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonít Bernát az örök élet szempontjából az önismeretnek és az istenismeretnek. Ennek a kettőnek a hiánya ugyanis elegendő az ítéletre, a kárhozatra, hiszen:

„[...] »az örök élet« nem más, mint »ismerni az Atyát, az igaz Istent és akit küldött, Jézus Krisztust« (Jn 17,3 ≠). Hallgasd tehát a Völegényt, világosan és nyíltan elítéli a léleknel önmaga nem ismerését is. Mit is mond? Nem azt, hogy ha Istent nem ismered, hanem »ha nem ismered magad« és így tovább. Világos tehát, hogy aki »nem ismer, ismeretlen lesz« (1Kor 14,38 ≠), akár önmagát, akár Istent nem ismeri.”¹³⁹²

A mennyország gyönyörűségét a következőképpen mondja el:

„Ó, milyen a legmagasztosabb erények boldog vidéke, ahol a boldog Háromság a boldogoknak színéről színre látni engedi magát [...] A gyönyörűség helye, ahol az igazak a gyönyörűség patakjából isznak (Zsolt 35,9); ragyogás helye, ahol az igazak úgy fénylenek, mint a mennybolt ragyogása (Dán 12,3); az öröm helye, ahol örök örömezés van a fejek felett (Iz 35,10); a bőség helye, ahol semmi nem hiányzik azoknak, akik Istent látják; a kedvesség helye, ahol az Úr mindenkinek kedvesként (Zsolt 144,9) mutatkozik meg; a béke helye, ahol Isten a békességben készített magának lakhelyet (Zsolt 75,3); a csodálat helye, ahol csodálatosak az ő művei (Zsolt 138,14); a teljesség helye, ahol

¹³⁸⁹ Cant 72,10.11., in Sch 511, 130-135.

¹³⁹⁰ Div 42,5., in Sermons divers II, 14-15., in SBO VI, 259.; ld. még: Humb 8., in Sermons pour l'année, 907., in SBO V, 447.

¹³⁹¹ Div 42,6., in Sermons divers II, 15-16., in SBO VI, 259.

¹³⁹² Cant 35,9., in Sch 452, 100-103.; ld. még Cant 36,1.7., in Sch 452, 104-107.,120-123.

*betelünk, amikor megjelenik dicsősége (Zsolt 16,15); a látás helye, ahol látni fogjuk a nagy látomást. [...]*¹³⁹³

A dolgozat utolsó részének ebben a záró fejezetében erről a minden gyönyörűséget meghaladó helyről, illetve állapotról lesz szó – már amennyire ez az ember számára ismeretes lehet, hiszen „*Amit szem nem látott, fül nem hallott, ami az ember szívébe fel nem hatolt, azt készítette Isten azoknak, akik szeretik őt*” (1Kor 2,9). Mégis, amit tudhatunk, arról nem hallgathatunk, Bernát is erről tanúskodik:

„Kerüljük el azonban, hogy teljességgel hallgassunk erről. Távolról üdvözölve ezt a hazát, mely a miénk (Zsid 11,13), illatából hármass ígéretet ismerhetünk meg: a hatalomét, a nagyságét és a dicsőségét. [...] »Be fogok lépni az Úr hatalmasságaiba« (Zsolt 70,16 vg). De nem tudhatjuk, hogy milyen a gyengeség hiánya, mi akik körül vagyunk véve gyengeséggel (Zsid 5,2); nem, most még nem tudhatjuk, mit jelent erősségbe öltözni (Lk 24,49), és belépni a hatalomba [...]. A nagyság pedig – és főleg ez – csak határtalan és szám nélküli nagyságtól származhat, [...] felmérni ugyanis nem szabad. [...] Akkor majd mindenki megkapja a dicséretet Istentől (1Kor 4,5), a biztos és örök dicséretet, mely határtalan és veszélytelen (a gőg veszélyétől mentes) – röviden, ahogy írva van: »örvendetes és szép dicséretet« (Zsolt 146,1 vg).»¹³⁹⁴

Lelkünk üdvössége már itt e földön elkezdődik, de testünk gondját arra a napra kell meghagynunk, amikor Krisztus azért jön el, hogy megújítsa a testet és dicsőséges testéhez hasonlóvá tegye. Bernát mindvégig komolyan veszi az emberben a test és lélek egységét, megadva mindkettőnek a maga helyét és szerepét. Szerinte itt e földön a testnek úgy kell bánnia a lélekkel, mint nemes vendéggel. Így amikor majd a lélek megérkezik az Úrhoz – saját hazájába, szól a test érdekében, mely befogadta és szolgálta őt „testi” – földi életében.¹³⁹⁵ Bernát számára a külső ember – a test boldogsága, beteljesedése éppoly fontos, mint a léleké.

„Ahhoz, hogy dicsőség lakja földünket (Zsolt 84,10), és – ahogyan azt egy másik próféta mondja – hogy az egész föld telve legyen az Úr fenségével (Zsolt 71,19), négy dolgot kell kérni a külső ember számára, hiszen maga is négy elemből tevődik össze. És ne csodálkozz azon, hogy ami nyomorúságosabb, annak nyilvánvalóan több szüksége van. [...] Földünk tehát rendelkezzen a halhatatlansággal, hogy ne kelljen már többé attól félnie, hogy ismét porrá lesz. Feltámadva testünk már nem hal meg többé, a halál nem lesz többé úrrá rajta (Róm 6,9). [...] Rendelkezzen a víz is teljes szenvedhetetlenséggel. Azt mondják ugyanis, hogy a rendezetlen folyadékok (humoribus) okozzák a szenvedéseket. De akkor már testünk a könnyedséget is kívánja, hiszen részben levegő alkotja. Következésképpen – hinnünk kell, hogy – oly nagy lesz a boldog testek könnyedsége és mozgékonyága, hogy

¹³⁹³ Div 42,7., in *Sermons divers* II, 16-17., in *SBO* VI, 260.

¹³⁹⁴ Ded IV,6., in *Sermons pour l'année* 828-829., in *SBO* V, 387-388.

¹³⁹⁵ Id. Adv VI,1.3.5., in *Sermons pour l'année* 66-69.

kedvük szerint, a legkisebb késlekedés és nehézség nélkül követni tudják majd gondolatainkat is. Mi hiányzik még a test tökéletes boldogságához? Már csak a szépség [...], amit a tűztől kapunk. Ezt mondja ugyanis az Apostol: »Várjuk az Üdvözítőt, aki átalakítja nyomorúságos testünket, hogy hozzáformálja az ő dicsőséges testéhez« (Fil 3,20 sköv.), megvalósítva így ezt az ígéretet: »Az igazak ragyogni fognak, mint a nap, Atyjuk országában« (Mt 13,43).»¹³⁹⁶

24.2. MEGÉRKEZÉS JÉZUS KRISZTUSHOZ, ÖRÖK BOLDOGSÁG, JUTALOM – LÁTÁS

Nem akármilyen tanúságok által juthatunk be Isten Országába. Azt olvassuk az evangéliumban, hogy aki megvallja az Emberfiát az emberek előtt, azt az Emberfia is meg fogja vallani Isten és angyalai előtt. Bernát hozzáteszi ehhez, hogy az Atya tanúsága sem fog hiányozni. Mivel pedig a Lélek is egy velük, ezért ő is fog tanúskodni mellettünk. „*Hárman vannak*» tehát, *»akik tanúskodnak az égben: az Atya a Fiú és a Szentlélek*». És, *nehogy valamiféle diszharmóniát feltételezz közöttük, »ez a három egy« (1Jn 5,7 sköv.)*.” Az Atya tanúsága az, hogy úgy fogad be, mint fiakat és örököseket; a Fiú mint testvéreit és társörököseit, a Lélek pedig Istenhez kapcsol, egy lélekké tesz vele.¹³⁹⁷

Szűz Mária életében az emberi lét beteljesedésének egy különleges, elővételezett formáját láthatjuk. Jézus mennybemenetele után Mária mennybevételeével az emberség egészen felvétetett a mennyországba, az angyalok fölé.¹³⁹⁸

„Királynőnk előre ment; előre ment és oly dicsőségesen vétetett fel, hogy kis szolgálóiként nagy bizalommal követjük Űrnőnket így kiáltva: »Vonj engem magad után, siessünk keneteid illata után« (Én 1,4)! Zarándoklásunk szószólóját (advocatam) küldtük el magunk előtt, aki a Bíró édesanyjaként és az irgalom anyjaként alázattal és hatékonyan közbenjár üdvösségünkért.»¹³⁹⁹

Az okos szűzekhez hasonlóan és mint az erős asszony, égő lámpással jelent meg az angyalok előtt.¹⁴⁰⁰

Szent Bernát a virágvasárnapi bevonulás ünneplésekor emlékeztet bennünket arra a napra, amikor majd mi is dicsőségesen bevonulhatunk Isten Országába. Így ír Bernát erről a bevonulásról:

¹³⁹⁶ *OmnSanct* IV,6., in *Sermons pour l'année* 796., in *SBO* V, 360.

¹³⁹⁷ *OctPasch* I,8., in *Sermons pour l'année* 506-507., in *SBO* V, 117.

¹³⁹⁸ *Id. Assump* IV,1., in *Sermons pour l'année* 662-663.; *ld. még: DomOctAssump* 3.6., *Uo.* 683-684., 686.

¹³⁹⁹ *Assump* I,1., in *Sermons pour l'année* 647., in *SBO* V, 229.

¹⁴⁰⁰ *Id. Assump* II,9., in *Sermons pour l'année* 655-656., in *SBO* V, 238.

„Mert ha a körmenetben az eljövendő öröm és óriási ujjongás jut az eszedbe, amikor majd elragadtatunk a felhőkön, hogy találkozzunk Krisztussal a levegőben (1Tessz 4,17). Ha teljes kívánsággal vágyod meglátni azt a napot, amikor az Úr Krisztus, a Fő, összes tagjával együtt, a győzelem diadalát hordozva befogadást nyer (suscipietur) a mennyei Jeruzsálemben (Zsid 12,22), már nem a nép, hanem az angyali hatalmasságok tetszésére, és mindkét szövetség népének kiáltása közepett: »Áldott, aki az Úr nevében jön!« (Mt 21,9). Mondom tehát: ha megfontoltad a körmenetben, hogy hová kell sietni, tanuld meg a Szenvedésből, hogy min keresztül kell menni. Ez tehát az élet útja (Zsolt 15,11), a jelen megpróbáltatás, ez a dicsőség útja, ez lakhelyünk városának útja, az Országba vezető út.”¹⁴⁰¹

Hová fogunk mi is dicsőségesen bevonulni? Bernát megfogalmazása szerint a földi sátor után és a várakozás csarnokai után végre megérkezünk a házba, az örök és biztos lakóhelyre.

„A sátrakat a bűnbánat tartás sírása jellemzi, a csarnokokat az örömnél csak előíze, téged ház, a teljes dicsőség. Az első ezek közül a hajlékok közül az imádságé, a második a várakozásé, és te, a hálaadás és a dicséret hajléka. Boldog tehát az, aki idelent elfordul a rossztól (Zsolt 36,27) – vagyis a bűntől – hogy benned megkapja javait (bonum). Az idelenti sátrak csak a Lélek zsengeit ismerik (Róm 8,23); a csarnokok gazdagságait ismerik, te pedig teljességét, amikor majd jó, tömött, megrázott és túlcsonduló mértékkel fognak ölnökre mérni (Lk 6,38). Az idelenti sátorban szentté válunk, a csarnokokban megismerjük a biztonságot, benned megízleljük a boldogságot.”¹⁴⁰²

Arról pedig, hogy mi lesz Isten Országában, Bernát a 90. vg =91. Zsoltár 10. verse¹⁴⁰³ kapcsán megállapítja, – egyfajta negatív teológia segítségével – hogy könnyebb meghatározni azt, ami nem tartozik az örök boldogsághoz, mint azt, ami igen. Az emberi lélek sok nyomorúságot ismer, ezért könnyebben megérti, hogy mennyi mindentől lesz megszabadítva, mint azt, hogy mi mindennek fog örülni. Ezért a boldogságot abban tudjuk leginkább meghatározni, hogy a kínok eltűnnek és nem lesz nyomorúság.¹⁴⁰⁴ Már nem lesznek ellenségek, emberi gonoszság már nem árthat és a démonoktól sem kell már félni;¹⁴⁰⁵ nem lesz többé sem fájdalom, sem félelem a haláltól, mert testünk is dicsőségbe öltözködik „a szenvedhetetlenség és halhatatlanság kettős ruhája által”; nem lesz sem várakozás, sem aggodalom és gondok, hanem „tökéletes

¹⁴⁰¹ Palm I,2., in *Sermons pour l'année* 434-435., in SBO V, 43-44.; ld. még: Palm II,7., in *Sermons pour l'année* 442.

¹⁴⁰² Ded IV,4., in *Sermons pour l'année* 827., in SBO V, 386.; ld. még Div 78., in *Sermons divers* II,100., in SBO VI, 318.

¹⁴⁰³ „Balszerencse nem ér téged, csapás nem jut sátrad közelébe.”

¹⁴⁰⁴ ld. Qui hab X,1., in *Sermons pour l'année* 334-335.

¹⁴⁰⁵ ld. Qui hab VII,16., in *Sermons pour l'année* 315-316.

biztonság és biztos tökéletesség” lesz.¹⁴⁰⁶ Az égben már nincs semmiféle szomorúság, ott csak öröm van.¹⁴⁰⁷ Felmerülhet ezzel kapcsolatban az együttérzés, az együtt szenvedés (*compassio*) kérdése. Bernát az *Énekek énekéről* szóló 49. beszédében elgondolkodik azon, hogy nem zavarja-e, nem akadályozza-e a szemlélődés nyugalma a másokért aggódás? Válaszában megvilágítja, hogy ez a természetes „érzelem” (*affectus*) az emberi és földi végességhez van kötve. Az élet változandóságához tartozik, ahol az örömök és szenvedések váltják egymást.¹⁴⁰⁸ A *Hogyan szeressük Istent* c. könyvének legvégén pedig hangsúlyozza, hogy az utolsó ítélet után már nem lesz együttérzés/szánakozás (*miseratio*).¹⁴⁰⁹ Ahhoz, hogy belépjünk úgymond a „*bor kamrájába*” (vö. Én 2,4), el kell felejteni a gyengeség iránti érzékenységet.¹⁴¹⁰ Másutt azzal érvel, – ahogyan azt korábban is láttuk – hogy itt e földön a súly, szám és mérték korlátai között élünk. Odaát, a mennyei Jeruzsálemben, mivel teljesség lesz, ezek már nem lesznek.

„Ó Jeruzsálem, a nagy Király városa (Zsolt 47,3), aki téged a búza velejével tölt be (Zsolt 80,17), és akit folyó árja örvendeztet meg (Zsolt 45,5)! Benned nincs sem súly, sem mérték, hanem telítettség/beteltség (*satietas*) és tökéletes/túláradó bőség (*affluentia summa*). De számot sem ismersz, mert mindannyian részesednek benned abból, (*cujus participatio ejus in idipsum*) (Zsolt 121,3).”¹⁴¹¹

Végül Bernát meglátása szerint az örök boldogság nem annyira abban áll, hogy szükségleteink be lesznek töltve, vagy elnyerjük az örömet, hanem sokkal inkább abban, hogy látjuk beteljesedni Isten akaratát „*bennünk és rólunk (in nobis et de nobis)*”¹⁴¹² Maga Isten fog betölteni minket, amikor majd ő lesz minden mindenben. „*Ahogy értem, a teljesség, amit Istentől várunk, nem más lesz, mint maga Isten.*”¹⁴¹³ Lelkünk mindhárom képességét: értelmünket, akaratunkat és emlékezésünket a Szentháromságos egy Isten fogja betölteni.

„Az első az igaz Isten műve; a második a szeretet Istené; a harmadik a leghatalmasabb Istené. Így »Isten lesz minden mindenben« (1Kor 15,28): az ész (*ratione*) megkapja a

¹⁴⁰⁶ BenV 4., in Sch 526, 184-187.

¹⁴⁰⁷ Id. Div 34,2., in Sermons divers I, 258.

¹⁴⁰⁸ vö. Cant 43,2., in Sch 452, 230-233; Div 34,2., in Sermons divers I, 258.

¹⁴⁰⁹ Id. Dil XIV,40., in SBO III, 153-154., in *Hogyan szeressük Istent?*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest 2002, 215-216.

¹⁴¹⁰ Id. REGNARD, J., *La compassion comme chemin spirituel chez saint Bernard*, in CollCist 55 (1993) 315-316.

¹⁴¹¹ Sept I,3., in Sermons pour l'année 239., in SBO IV, 347.; ld. még: Cant 11,4., in Sch 414, 242-245.

¹⁴¹² Id. Dil X,28., in SBO III, 143., in *Hogyan szeressük Istent?*, 191.

¹⁴¹³ Cant 11,4., in Sch 414, 244-245.

hanyatlás nélküli fényt, az akarat eléri a megzavarhatatlan békét, az emlékezet örökre ott marad kimeríthetetlen forrása mellett. Ítéltétek meg magatok, hogy nem helyes-e az elsőt a Fiúnak, a következőt a Szentléleknek, az utolsót az Atyának tulajdonítani, anélkül, hogy ennek a háromnak a legkisebb részét is elvonnánk vagy az Atyától, vagy a Fiútól, vagy a Szentlélektől.”¹⁴¹⁴

Nem valami dicsőséges, örömteli dolog van megígérve számunkra, hanem maga a dicsőség, az öröm, az élet, a béke stb., és mindez egyet alkot, magát Istent.¹⁴¹⁵ Szent Bernát a jutalmat – melyet mindenki majd olyan mértékkel fog kapni, amilyenel ő maga is mért földi életében¹⁴¹⁶ – Jézus Krisztus jobb keze ajándékának tartja. „»Balkeze a fejem alatt« – mondja a Énekek énekében a Menyasszony – »és jobbjaival átölel engem« (Én 2,6). Valóban, balja felemel és jobbja befogad. [...], jobbja megérint és boldogságot ad. [...], jobbjaiban maga a jutalom. Igen, megismétlem: jobbjaiban a gyönyörűségek [...] vannak.”¹⁴¹⁷ Itt a földön bal keze valóban a menyasszony feje alatt van, amikor újra és újra meglátogatja kegyelmével, jobb kezének ölelése azonban majd csak odaát lesz.¹⁴¹⁸ Jutalmunk tehát maga az Isten, Országának öröme pedig, hogy saját szemünkkel láthatjuk az istenség lényegét.¹⁴¹⁹ Míg idelent Krisztusnak csak a hátát szemlélhetjük, odaát majd arcának dicsőségét mutatja meg szépségben, fenségben és ragyogásban.¹⁴²⁰ Az Urat úgy látni, ahogyan Izajás próféta látta magas trónon látomásában, ez tulajdonképpen az örök élet – mondja Bernát.

*„Akkor »saját szemekkel fogsz látni«, legalábbis, ha eddig hűségesen elismerted, hogy az az Istené és nem a tiéd. Nem kell majd elfordítanod tekintetedet, hogy ne lásson haszontalanságot (vanitatem) (Zsolt 118,37.), mert csak a legtisztább igazságot fogja látni. És a halál sem fog ezen az ablakon keresztül belépni (Jer 9,21), annál is inkább, mert ez az utolsó ellenség is (1Kor 15,26) meg fog semmisülni. De talán félted szemeidet, hogy elkápráztatja a fény tökéletes teljessége, ahol minden igaz, mint egy-egy nap fog ragyogni (Mt 13,43)? Félnivaló ez akkor, ha a szemeket – miként az ember testének többi tagjait – a feltámadás meg nem dicsőítené.”*¹⁴²¹

¹⁴¹⁴ Cant 11,6., in Sch 414, 246-249.

¹⁴¹⁵ Id. Div 1,8., in Sermons divers I, 51-52.

¹⁴¹⁶ Id. Qui hab IX,3., in Sermons pour l'année 328., in SBO IV, 437.

¹⁴¹⁷ VigNat IV,1., in Sermons pour l'année 98.; in SBO IV, 221.

¹⁴¹⁸ Id. Cant 51,6., in Sch 472, 50-51.

¹⁴¹⁹ Id. Div 19,3., in Sermons divers I, 168.; ld. még: OmnSanct IV,2., in Sermons pour l'année 793.

¹⁴²⁰ Id. Cant 61,6., in Sch 472, 252-255.; ld. még: Qui hab XV,6., in Sermons pour l'année 374.

¹⁴²¹ Qui hab VIII,6., in Sermons pour l'année 320-321., in SBO IV, 430-431.

Bernát számára a hosszú napok és üdvösség, melyet a 90. vg = 91. Zsoltár 16. verse ígér, a napok sokaságát és a kegyelmek sokféleségét jelentik.¹⁴²² Az üdvösség pedig maga a Bárány lesz, akit látni fogunk. Bernát így fogalmaz:

„»Megmutatom neki üdvösségemet«: Többé már nem a hitre tanítom, már nem gyakoroltatom vele a reményt, hanem betöltöm a látással. »Megmutatom neki üdvösségemet«: megmutatom neki Jézusomat, hogy most már örökké lássa azt, akiben hitt, akit szeretett, aki után mindig vágyakozott. [...] Mutasd meg nekünk Urunk üdvösségedet és ez elég nekünk (vö. Jn 14,8). Aki azt látja, téged is lát, hiszen az üdvösség benned van, és te őbenne (vö. Jn 14,9.11). »Az örök élet ugyanis az, hogy ismerünk téged igaz Isten és akit küldtél, Jézus Krisztust« (Jn 17,3).»¹⁴²³

24.3. TELJES KRISZTUS: FEJ ÉS TAGOK

Egyedül Krisztus méltó felmenni az Úr hegyére, ő, aki egyedül tiszta és ártatlan kezű (vö. Zsolt 23). Egyedül Krisztus, de a teljes Krisztus, vagyis benne és általa mindazok, akik őt keresik.¹⁴²⁴

„Ő tehát, a Krisztus az, »aki megkapja az áldást az Úrtól és az irgalmat Istentől az ő Szabadítójától« (Zsolt 23,5). Igen, egyedül ő kapja meg a jutalmat (1Kor 9,24). De ne egyetlen személyre gondold itt: »ez azok nemzetsége, akik Istent keresik« (Zsolt 23,6). Ő fogja megkapni az áldást: ő, mert a Fő és a test alkotja az egyetlen Krisztust. De ez egy »nemzetség«, mert mindenkinek egyformán része van ennek az életkornak az érettségében, mely megvalósítja Krisztus teljességét (Ef 4,13).»¹⁴²⁵

Valóban, csak Krisztus méltó arra, hogy belépjen Isten Országába, mert egyedül ő a tiszta és ártatlan, de a teljes Krisztus, vagyis a Fő a tagokkal együtt. Tagjai pedig azok, akik hozzá hasonlókká válnak életükkel, hitükkel pedig hozzá kapcsolódnak.¹⁴²⁶

Egy másik képpel is leírja Bernát ugyanezt az egységet. A végső beteljesedéskor majd összeáll az élő építőkövekből az örök hajlék, mely akkor lesz valóban méltó hajléka Istennek, amikor már egyetlen kő sem hiányzik belőle.

„[...] melyet nem emberi kéz épített és a mennyben található (2Kor 5,1). Ez az, amely élő kövekből épült (1Pét 2,5), azaz angyalokból és emberekből. [...] A szétszóródott gerendák és kövek ugyanis nem alkotnak házat: senki nem tud abban lakni. Egyedül csak

¹⁴²² ld. *Qui hab XVII,5.*, in *Sermons pour l'année* 384-385.

¹⁴²³ *Qui hab XVII,7.*, in *Sermons pour l'année* 386.; in *SBO IV*, 491-492.

¹⁴²⁴ ld. *Div 33,1.3-4.*, in *Sermons divers I*, 248-252.

¹⁴²⁵ *Div 33,6.*, in *Sermons divers I*, 253-254., in *SBO VI*, 226.

¹⁴²⁶ ld. *Div 28,1-2.*, in *Sermons divers I*, 223-225.

*összekapcsolásuk által épülhet fel a ház (sola vero coniunctio domum facit). Ezért az égi szellemek tökéletes egysége, akik között a legkisebb megoszlás sincs, csak ők nyújtanak Istennek befejezett hajlékot, és olyat, ami valóban méltó hozzá; olyan házat, mely kimondhatatlanul megörvendeztetí a dicsőséges Fenséget (Iz 2,10), aki azt lakja.*¹⁴²⁷

24.4. TELJES ISMERET, TÖKÉLETES EGYSÉG – A HASONLÓSÁG BETELJESEDÉSE

A legfőbb boldogság az Atya és a Fiú ismerete. Ezért kéri az *Énekek éneke* menyasszonya a Szentlelket, mint egy csókot, mert általa nyilvánul ki mind az Atya, mind pedig a Fiú.¹⁴²⁸ Ez a teljes vagy tökéletes ismeret („*cognitio/agnitio plena*”) Bernát számára az ember földi istenismeretének beteljesedését jelenti, Isten ismeretének lehetséges teljességét. Ennek három aspektusáról – a teremtményekben, önmagunkban, és magában Istenben – a következőket írja:

*„Háromféle módon fogjuk testvérek, ebben az örök és tökéletes boldogságban élvezni Istent (fruemur Deo): látni fogjuk őt minden teremtményében; birtokolni fogjuk őt önmagunkban; végül – ami mindennél kimondhatatlanul jobb és örömtelibb – ismerni fogjuk a Háromságot önmagában és szemlélni fogjuk ezt a dicsőséget a szív megtisztult szemével (vö. Mt 5,8), a leghalványabb fátyol nélkül (vö. 1Kor 13,12). Valóban, ebben áll az örök és tökéletes élet: ismerni az Atyát és a Fiút (Jn 17,3) a Szentlélekkel együtt, látni Istent úgy, amint van (1Jn 3,2), vagyis nem úgy, ahogyan bennünk lakik, vagy ahogyan minden teremtményben, hanem úgy, amint önmagában van. [...] Hogyan fogjuk látni Istent a teremtményekben és hogyan fogjuk őt birtokolni önmagunkban? Ezt el tudjuk képzelni – legalábbis részben – annak alapján, amit már megkaptunk: a Lélek zsengei (Róm 8,23) alapján. De Istennek magának az ismerete teljességgel ismeretlen marad addig még számunkra (Cognitio autem illa omnino adhuc nobis incognita est): túl csodálatosnak, túl erősnek mutatkozik ahhoz, hogy elérhessük (Zsolt 138,6).”*¹⁴²⁹

Csak a teljes ismeret és a tökéletes egység által egybekapcsolt élő kövek nyújtanak Istennek méltó hajlékot.¹⁴³⁰

Bernát a királyi palota köveihez és gerendáihoz hasonlítja a boldog lelkeket, akik leginkább ismerik a király minden titkát, szavát, cselekedetét.

„Éppen ezért, ennek a mennyei udvarnak kövei, melyek élők és értelmesek, részt vesznek (intersunt) az isteni tanácsban, ismerik a Háromság titkát, és olyan kimondhatatlan szavakat hallanak, melyeket embernek nem szabad újra kimondania (2Kor 12,4). »Boldogok a te házad lakói, Uram: örökkön örökké magasztalni fognak téged« (Zsolt

¹⁴²⁷ Ded I,6., in *Sermons pour l'année* 815-816., in SBO V, 374.

¹⁴²⁸ Id. Cant 8,3., in SCh 414, 178-179.

¹⁴²⁹ OmnSanct IV,3.4., in *Sermons pour l'année* 793-794., in SBO V, 357-358.

¹⁴³⁰ Id. Ded I,7., in *Sermons pour l'année* 816., in SBO V, 374-375.

83,5). *Igen, abban a mértékben, amilyen mértékben egyre jobban látnak, értenek és ismernek, szeretetük is növekszik, amiként dicséretük és csodálatuk is.*”¹⁴³¹

Szent Bernát egy helyen háromféle egységről beszél: test és lélek egysége, melyet a szeretet hozott létre a teremtkor; az Ige és a test egysége, melyet az alázatnak köszönhetünk, amikor Isten jósága és tetszése szerint az Ige testté lett; végül Isten és ember egysége, mely a megdicsőülésben vár az emberre. Ez utóbbit Isten azoknak készítette, akik szeretik őt, és akkor teljesedik be, amikor Krisztus átadja az uralmat az Atyának.

„Akkor már ketten nem egy testben lesznek (Ter 2,24), hanem egy lélekben. Ha ugyanis az Ige a testtel egyesülve testté lett (Jn 1,14), mennyivel inkább lesz egy lélekké vele az, aki Istenhez ragaszkodik (1Kor 6,16 sköv.). Az Igének és a testnek ebben az egyesülésében az alázat a közvetítő, mégpedig igen nagy alázat. De abban az egységben, melyre mi várunk, mely után sóhajtozunk, készen vár ránk (2Tim 4,8) [...] a tökéletes megdicsőülés.”¹⁴³²

Az Isten és ember közti tökéletes egységet Bernát az akaratok tökéletes egyezésében szemléli: *„Íme, az erények teljessége így teljesíti be az oly boldog és kíváncsú egységet: egy akaratunk lesz Istennel, és mindaz, ami neki tetszik, az fog nekünk is tetszeni; akkor miénk lesz az a tökéletesen beteljesedett boldogság, amit fentebb az angyalokról mondtunk.*”¹⁴³³

A tökéletes hasonlóság csak a szeretetben teljesedhet be, melyben a lélek egészen egyesül Istennel, egy lélekké lesz vele. Bernát így fogalmaz:

„Valóban csodálatos és ámulatos ez a hasonlóság, amely Isten látását kíséri, sőt, amely magának Istennek látása – arról beszélek, mely a szeretetben teljesedik be. A színe-látás, a hasonlóság szeretet. [...] Akkor Isten és a lélek között tiszta és beteljesült (consummata) szeretet, teljes (plena) ismeret, világos látás, végérvényes egység, felbonthatatlan kötelék, tökéletes (perfecta) hasonlóság lesz! »Akkor a lélek úgy fog ismerni, ahogyan őt ismerik« (1Kor 13,12), úgy fog szeretni, hogyan szeretve van.”¹⁴³⁴

Szent Bernát biblikus nyelvezettel az Isten és az ember közötti felbonthatatlan köteléket, a lelki házasság szimbólumával írja le. Ez pedig Bernát szerint nem más, mint tökéletes lelki egység (*unitas spiritus*), – lelki részesedés a kegyelem által az Atya és a Fiú Lelkében – melyet a Lélek valósít meg az ember és a Háromság két másik Személye

¹⁴³¹ *Ded* I,6., in *Sermons pour l'année* 816., in *SBO* V, 374.

¹⁴³² *Nat* II,6., in *Sermons pour l'année* 136-137., in *SBO* IV, 256.

¹⁴³³ *Vol* 4., in *SCh* 526, 212-213.

¹⁴³⁴ *Cant* 82,8., in *SCh* 511, 338-339.

között.¹⁴³⁵ Két fő jellemzője a bátor őszinteségben megnyilvánuló bizalom,¹⁴³⁶ és az ingyenesség vagy – Bernát nyelvezetében – tisztaság. A legtisztább szeretet a menyasszony szeretete, a jegyesi szeretet, mert abban nincsen semmi érdek, nem remél semmi mást, mint szeretetet.¹⁴³⁷ A szent apát azonban tesz egy szigorú terminológiai megkülönböztetést: Krisztusnak, a megtestesült Igének egyedül az Egyház a jegyese; az egyes lélek nem Krisztus jegyese, hanem az Igéé. Ennek segítségével el tudja kerülni a lelki házasság túlságosan materiális ábrázolásának minden fajta félreérthetőségét. Ezáltal Isten és a lélek teljes egysége mellett megőrzi Isten transzcendenciáját¹⁴³⁸, azt az egyenlőtlenséget, mely mindvégig megmarad Isten és ember között.

„És mégis, ha egészen szeretetben áradna is ki, mi volna ez, a forrás állandó kiáradásához képest? Valóban, nem egyforma bőségben áradnak a szerető és a Szeretet, a lélek és az Ige, a menyasszony és a Vőlegény, a Teremtő és a teremtmény; nem kevésbé, mint a szomjas ember és a forrás. Hogyan? Ez azt jelenti, hogy teljesen elveszett és hiábavaló a lélek kívánsága, aki a menyegzőre vágyik, annak vágya, aki sóhajtozik, annak szerető lángolása, annak bizalma, aki ilyen merésznek mutatkozik, mert nem tud egyformán futni egy óriással (vö. Zsolt 18,6), versenyezni édességben a mézzel, szelídségben a báránnyal, fehérségben a liliummal (vö. Én 2,1), fényességben a nappal, szeretetben azzal, «aki a szeretet» (1 Jn 4,16)? Nem. Ha igaz, hogy a teremtmény, mivel alacsonyabb rendű, kevésbé szeret, mégis, ha teljes létéből szeret (vö. Mt 22,37), semmi sem hiányzik ott, ahol a teljesség van.”¹⁴³⁹

Szent Bernát számára az, hogy az Istennek kedves emberi lélek, aki hozzá ragaszkodik, aki az isteni Vőlegény menyasszonya, egy lélek lesz Istennel, vagyis mintegy lelki házasságra léphet vele, nem jelent mást, mint a megistenülést. *„Amikor a menyasszony eljut ide és tökéletes lesz, a Vőlegény megvalósítja vele a lelki házasságot (spirituale coniugium); »és ketten nem egy testté« (Ef 5,31 ≠), hanem »egy lélekké lesznek« (1Kor 12,13), ahogyan az Apostol mondja: »Aki Istenhez ragaszkodik, egy lélek lesz vele (unus spiritus)« (1Kor 6,17 Patr.).”¹⁴⁴⁰* Ez az (egy lélekké levés/lelki egység) „*unus spiritus*” hasonló a jelentéssel bír, mint a theószisz/deificatio (megistenülés). Bernát ritkán, beszédeiben szinte egyáltalán nem használja a „megistenülés” kifejezést, a

¹⁴³⁵ Id. Cant 8,9., in Sch 414, 191-193.

¹⁴³⁶ Id. Cant 74,4., in Sch 511, 164.: *„Intrepida denique et invecunda revocat Verbum, et cum fiducia repetit delicias suas, solita libertate vocans, non Dominum, sed dilectum: »Revertetre, dilecte mi«.”*

¹⁴³⁷ Id. Cant 83,5., in Sch 511, 348-351.

¹⁴³⁸ Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale...*, 146-149.

¹⁴³⁹ Cant 83, 6., in Sch 511, 351-353.

¹⁴⁴⁰ Cant 61,1., in Sch 472, 242-245.

Hogyan szeressük Istent c. könyvében viszont egy helyen ezt írja: „Ó, szent és tiszta szeretet! Édes és kellemes érzés! Tiszta és letisztult szándéka az akaratnak! Bizonynal még letisztultabb és tisztább, mert már nincs benne semmi, ami saját-magunkból (*proprium*) keveredett hozzá; még édesebb és kellemesebb, mert teljesen isteni az, amit tapasztalunk! Így érezni: megistenülés (*sic affici, deificari est*)”¹⁴⁴¹ Tehát a megistenülés Bernát számára nem más, mint elérni a szeretet negyedik fokát, amikor „az ember önmagát csupán Isten miatt szereti.”¹⁴⁴² A tökéletesen helyreállt isteni képmás által az ember már csak Archetipusa felé, vagyis az Isten felé tud fordulni.¹⁴⁴³ Itt éri el az ember szellemi-lelki létének beteljesülését, mely nem más, mint az Isten felé irányuló mozgás, az egység vele, ahol minden „saját” (*proprium*), minden maszk, minden hamis én eltűnik, az önszeretet is rendezetté és lelkivé válik. A szeretetnek erre a csúcsára egyedül Isten emelhet fel bennünket, magunktól nem juthatunk el ebbe az isteni szeretetbe. Mindvégig tehát Isten marad a kezdeményező, de a teremtmény beleegyezésével tud erre válaszolni.¹⁴⁴⁴ Bernát azért sem hangsúlyozza annyira az ember megistenülését, mert – amint fentebb láttuk – számára az Istennel egyesülés mindenekelőtt akarat egység az isteni és az emberi akarat között.¹⁴⁴⁵ Szépen fogalmazza meg Gastaldelli a szeretetnek ezt a beteljesülését, melyben az ember mintegy önelvesztése által találja meg mégis valódi önmagát. „Ezt a szeretetet nehéz utolérni, ez a valóságos misztikus szeretet, amellyel a lélek egészen belefoglaltatik Istenbe. Olyan, mint egy odaáti élet, önmagától üresen, telve Istennel, teljes harmóniában vele.”¹⁴⁴⁶

Bernát számára a dicsőség kinyilvánulása nem egy pontszerű és statikus esemény, hanem az emberi vágy természetének megfelelően a szeretet dinamizmusának a végtelenre, Isten óriási nagyságára nyitott lendülete.¹⁴⁴⁷ A szüntelen vágyat, mozgást Isten felé, Bernát számára legjobban az izajási látomásban (Iz 6,2) az Úr trónja mellett álló szeráfok azon szárnyai fejezik ki, melyekkel repülnek. Az örök boldogságban már

¹⁴⁴¹ *Dil* X,28., in *SBO* III, 143., in *Hogyan szeressük Istent?*, 192.

¹⁴⁴² *Dil* XII,39., in *SBO* III, 153., in *Hogyan szeressük Istent?*, 213.

¹⁴⁴³ *Id. Cant* 50,6., in *SCh* 452, 356-359.

¹⁴⁴⁴ *Id. DELFGAAUW, P., La nature et les degrés de l'amour...*, 246-251.; vö.: HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 145-146.

¹⁴⁴⁵ *Id. CALLEROT, F., La sacramentalité chez Saint Bernard*, 160-162.

¹⁴⁴⁶ GASTALDELLI, F., *Studi su San Bernardo e Goffredo di Auxerre*, 330., in CARRERO, L. P., *Educare nell'amore*, 14.

¹⁴⁴⁷ RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, 230-231.

nem azért kell repülniük, hogy az emberek segítségére siessenek, mégis két szárnyukkal repülnek. Bernát így fogalmaz: „*Hiszem azonban, hogy amiként a szilárd állásban a változatlanóság (immutabilitatem), úgy a repülésben az elevenesség (alacritatem) van megígérve számunkra, nehogy tudniillik olyan érzéketlen állást képzeljünk el, mint a kő.*” Bernát számára ez a repülés egyszerre jelent mozgást és egy helyben maradást. Szerinte ez azért lehetséges, mert afelé repülnek, aki iránt szeretetük lángol. „*Nézd csak a lángot, mely egyszerre mintha repülne, mégis egy helyben marad. Ne csodálkozz tehát azon, hogy a szeráfok egy helyben állva repülnek és miközben repülnek, mégis egy helyben maradnak (stantes volare, stare volantes).*”¹⁴⁴⁸ Két szárnyuk pedig, mely a biztonságos repüléshez szükséges, nem más, mint az ismeret (*agnitio/cognitio*) és az alázat (*devotio*). „*Amikor valóban az értelmet a szeretet, az ismeretet az alázatos érzelem (devotio) kíséri, akkor bárki, aki így repül, az biztonsággal repül, vég nélkül repül, mert az örökkévalóságban repül.*”¹⁴⁴⁹

A boldog színe-látás nem valami látványosság, melyet mintegy kívülről szemlélünk, hanem egy (belső) mozgás, melyben a határtalan szeretet egysége által egyre hasonlóbba leszünk Istenhez.¹⁴⁵⁰ Isten utáni vágyakozásunk több az érzelmi sóvárgásnál. Ez a bennünk lévő vágy „*ontológiai valóság – egy önmagában nem teljes létező lendülete isteni kiegészülése, beteljesülése felé*”¹⁴⁵¹. Bernát tanítása szerint az emberi személynek Istenben kiegészülése vagy beteljesülése nem vet véget a vágyakozásnak.¹⁴⁵² Az örök boldogságban is megmarad a vágy és a keresés, bár teljes lesz a jelenlét és a betöltöttség is. Magyarázható ez Isten mindig nagyobb mivoltával, azzal a ténnyel, hogy odaát is megmaradunk embernek, Isten pedig mindig Isten marad, tehát nem fogjuk tudni soha teljességgel kifürkészni. Bár teljesen be leszünk töltve az ő jelenlétével, de csak annyira, amennyire ki-ki képes befogadni az ő teljességét; mindannyiunk számára az lesz a teljesség, de Isten annál végtelenül nagyobb marad. Egyik beszédében így fogalmazza ezt meg:

¹⁴⁴⁸ DomNov IV,1., in *Sermons pour l'année 749.*, in SBO V, 315.

¹⁴⁴⁹ DomNov IV,2., in *Sermons pour l'année 749-750.*, in SBO V, 316.

¹⁴⁵⁰ RACITI, G., *Le message spirituel de saint Bernard*, 230-231.; vö. Cant 82,8., in SCh 511, 338-339.

¹⁴⁵¹ CASEY, M., *Athirst for God; Spiritual Desir in Bernard of Clairvaux's Sermons on the Song of Songs*, in CS 77 (Kalamazoo: Cistercian, 1988) 60-61., in MORRIS, A., *The Trinity...*, 57.

¹⁴⁵² Id. MORRIS, A., *The Trinity...*, 57.

„Úgy vélem, akkor sem szűnik meg a keresés, amikor megtaláltuk. Nem lábunk, hanem vágyunk lépteivel kell Istent keresni. És a boldog megtalálás nem elűzi (*extundit*) a szent vágyat, hanem tovább fokozza (*extendit*). Vajon az öröm beteljesedése a vágy elenyészése (*consumptio*) volna? Inkább olaj, ugyanis a vágy maga tűz. Így van. »beteljesedik az öröm« (Zsolt 15,11 ≠), de a vágnak soha nem lesz vége, és így a keresésnek sem. Te azonban, ha tudod, képzeld el ennek a keresésnek a buzgalmát hiány nélkül, és a vágyat aggodalmasság nélkül. Az egyiket ugyanis kizárja a jelenlét, a másikat a bőség.”¹⁴⁵³

¹⁴⁵³ *Cant* 84,1., in *SCh* 511, 356-359.

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatom gondolatmenetét követve végigjártuk Clairvaux-i Szent Bernát vezetésével Krisztus valóságos és mély megismerésének egy olyan útját, ahogyan azt egy XII. századi monasztikus szerzetes, apát és teológus beszédeiben élénk tárja. Összegzésként néhány szempont alapján szeretnék még egyszer röviden rávilágítani a szent apát Krisztusról szóló tanításának néhány alapvető összefüggésére.

1. AZ ISTENKÉPISÉG KRISZTOLÓGIAI ASPEKTUSAI

Ahogyan láttuk, Szent Bernát képmásról és hasonlóságról szóló tanításában az ember istenképiségét – az „*imago*” és „*ad imaginem*” („képmás” és „képmásra”) Szentírásban gyökerező és a teológiában ismert megkülönböztetése alapján – az Ige, Bölcsesség, mint archetípus képmásaként értelmezi. Így az ember istenképiségében Krisztus szerepét hangsúlyozza, aki az Atya tökéletes Képmása (*imago*) (vö. Kol 1,15-18), az ember pedig erre a képmásra megalkotott képmás (*imago ad imaginem*). A préegzisztens Krisztus, az Ige, már a teremtésben mint isteni minta, *forma* jelenik meg; illetve ő maga a teremtő, embert megformáló (*formare*) isteni Szó. Megtestesülésével és megváltó művével pedig ő az, aki újjáteremti, újra formálja (*reformare*), önmagához hozzáformálja (*conformare*) és teljes valójában átformálja (*transformare*) az embert.

Az istenképiség valósága konnaturális kapcsolatot ad az embernek az Igével, Krisztussal; vagyis a lélek és az Ige szoros kapcsolatban áll egymással. Mindazt, amit az Ige istenségében tökéletesen és abszolút módon birtokol, azt a részesedés által, teremtményi mértékben az emberi lélek is. Itt Bernát elsősorban az egyszerűséget,

halhatatlanságot és szabadságot emeli ki, illetve az istenképiségből fakadó egyenességet/igazságot (*rectitudo*), az ember nemességét, nagyságát kifejező isteni lenyomatot. Ez a nagyság pedig nem más, mint az embernek az az alapvető képessége, hogy Isten felé irányuljon, vagyis képes Istenre (*capax Dei*), képes arra, hogy az odafönt valókat, az örököt keresse (*capax aeternorum, appetens supernorum*). Éppen ez a lehetőségi feltétele annak, hogy visszatérhetünk Istenhez, ami megfelel Isten ránk vonatkozó eredeti tervének. Bár Bernát hangsúlyozza, hogy a megigazuláshoz az ember beleegyezése is szükséges – hiszen éppen a szabad akaratban látja az értelem mellett az emberben az isteni képmás lenyomatát, mellyel képes beleegyezni Isten terveibe –, beszél előre elrendeltségünkről is. Ez pedig nem más a szent apát számára, mint Isten örök szeretete, mellyel Fiában már a világ teremtése előtt kiválasztotta övéit. Vagyis nem csak megteremtve lettünk a Fiú képmására, hanem azt a kegyelmet is megkaptuk, hogy ez a képmás, isteni lenyomat, mennyei származás mindvégig megmaradjon bennünk. Isten mindent megelőző szeretet-terve tehát kezdettől fogva arra vonatkozik, hogy az ember, mint fogadott fiú az egyszülött Fiú által Isten Országának örököse legyen. „*Eleve arra rendelt minket, hogy fiaivá fogadjon Jézus Krisztus által, akaratának jóságos tetszése szerint.*” (Ef 1,5)

2. ANTROPOLÓGIA ÉS KRISZTOLÓGIA KAPCSOLATA

Az antropológia és krisztológia kapcsolata szorosan összefügg az istenképiséggel és szinte elválaszthatatlan tőle, hiszen Bernát emberképe egyértelműen az istenképiség és hasonlóság bibliai és hagyományos tanításán alapul. Így az előzőekből következően megállapíthatjuk, hogy antropológiája alapvetően krisztológiai, illetve krisztológiája alapvetően antropológiai. Tehát a kettő annyira szorosan kapcsolódik egymáshoz, hogy egyik sem értelmezhető a másik nélkül.

Bernát értelmezésében mind az igaz istenismerethez, mind az ember helyes önismeretéhez egyaránt Krisztus a kulcs, aki által Istent és saját magát egyaránt megértheti. Krisztus az, aki egyfelől feltárja az ember létének valódi rendeltetését és

célját, másfelől pedig megváltó művén keresztül fokozatosan megmutatja és közvetíti magát Istent és az ő szeretet-tervét az egész emberiség iránt.

Bernát antropológiájának három alaptémája a következő: az ember maradandó Istenhez hasonlósága, melyet a teremtésben kapott; a bűn okozta torzulás, a hasonlótlanóság; az eredeti hasonlóság folyamatos helyreállítása, újjáteremtése a test szerinti ismerettől és szeretettől a lélek szerinti ismeretig és szeretetig. Bernát mindháromban kiemeli az ember és az Krisztus kapcsolatát. A teremtésben az örök Ige az a forma, melynek képmását az ember megkapja. A bűn – az első emberpáré éppúgy, mint személyes bűneink – a Fiút, Krisztust érintette. Végül az ember újjáteremtése csak a megtestesült Ige megváltó művén keresztül valósulhat meg.

Bernát alapvető kérdése tehát arra irányul, hogy a bűnös ember hogyan térhet vissza Istenhez, és hogyan egyesülhet Vele? Krisztus a megtestesülés és megváltás művével lehetővé tette a visszatérést, hiszen emberként érkezett az emberek közé, az emberekért, hogy az ő embersége által vezesse el őket Istenhez. Életével, halálával, feltámadásával és mennybemenetelével megmutatta számunkra az utat, hogy visszataláljunk az Atyához. Alászállásával és alázatával elénk élte a valóságos felemelkedés módját, amely a szabad szeretetből fakadó engedelmesség útja. Isten mindvégig komolyan veszi az ember szabadságát (Bernát számára ez jelzi leginkább az ember istenképiségét). Az ember saját együttműködő beleegyezése nélkül nem juthat el a beteljesedésre, a boldog színe-látásra – hiába kapta meg a lehetőséget Krisztusban. Vagyis nem elég, hogy van út, járnunk is kell rajta ahhoz, hogy eljussunk a célba. Ez a cél Krisztusban lesz nyilvánvalóvá, hogy az isteni Igével egyesülve – igaz, benne a hüposztatikus egység egyedülálló módján – mire rendeltetett az emberi természet. Krisztus az eszményi ember, a forma¹⁴⁵⁴, akihez hozzáformálódva – és nem csak úgy, mint Igéhez, aki az örök Atya Bölcsessége, hanem mint megváltó Krisztushoz, aki a Feltámadott és a Megdicsőült is¹⁴⁵⁵ – az ember kibontakozhat, elérheti saját beteljesülését, ami nem más, mint hogy egy lélekké lesz Krisztussal. Így általa részese lehet a Szentháromság szeretet-életének. „Nem hiába »jelent meg a földön« (Bár 3,38) »a

¹⁴⁵⁴ Id. HISS, W., *Die Antropologie Bernhards von Clairvaux, Inaugural – Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Köln*, Walter De Gruyter & Co., Berlin 1964, 15.

¹⁴⁵⁵ Id. BERNARD, Ch.-A., *La conformation au Christ selon saint Bernard*, 50.

mennyei ember» (1Kor 15,47 ≠), mert sok földi embert mennyeivé tett, önmagához hasonlónak.¹⁴⁵⁶

3. KRISZTUS EMBERSÉGÉNEK JELENTŐSÉGE

Láthattuk, hogy Szent Bernátnál és az ő nyomán a ciszterci lelkiségben nagy szerepe van Jézus Krisztus emberségének.¹⁴⁵⁷ Írásaiban jelentős helyet foglalnak el Krisztus születéséről, életéről és szenvedéséről szóló tanításai. Ezekben azonban a megtestesülés és a megváltás nagy misztériumai felé fordul, és nem a részletekre összpontosít.

Az utóbbi századok úgy mutatták be Szent Bernátot, mint a Krisztus embersége iránti tisztelet kezdeményezőjét.¹⁴⁵⁸ Valóban, egy újfajta érzékenységgel gazdagította az atyák Krisztus emberségéről szóló tanítását,¹⁴⁵⁹ de ezt nem szabad elszakítani teológiai alapjától, nem szabad egyfajta szentimentális és könnyed magatartásra redukálni. Szent Bernát mélyebb ismerete lehetővé teszi, hogy felfedezzük teológiai szintézisének erejét, melyet teljesen a Krisztusban meglévő két természet (isteni és emberi) egységének misztériumára épít.¹⁴⁶⁰

Jézus embersége iránti szeretetet Bernát úgy tekinti, mint a testtől a lélekhez történő szükséges átmenet egyik lépését. Ha ettől az irányultságtól megfosztjuk a Krisztus embersége iránti tiszteletet, akkor igazi céljától fosztjuk meg. A bűn következtében az ember csak a testi érzékeken keresztül tudja megismerni Istent; szeretete csak érzékelhető és látható valóságokra tud irányulni. Éppen ezért volt szükség a megtestesülésre: „Azok számára, akik csak a testet ismerték/ízlelték (*sapientibus*), saját testét ajándékozta, hogy ezáltal megtanítsa őket a lelket is megismerni/megízlelni.”¹⁴⁶¹ Tehát az Istenhez visszatérés útján szükségünk van erre a lépésre. Bernát teljesen tisztában van azzal, hogy a bűnös ember szinte szükségszerűen a teremtett dolgokhoz ragaszkodik; ugyanakkor felismeri és hangsúlyozza az isteni pedagógia csodálatos bölcsességét, amely ugyanazt a

¹⁴⁵⁶ Cant 27,7., in *SCh* 431, 330-331.

¹⁴⁵⁷ vö. Cant 22,3., in *SCh*. 431, 176-179.

¹⁴⁵⁸ Id. AERDEN, G., *L'amour pour le Christ chez saint Bernard*, 142-143.

¹⁴⁵⁹ Id. DELFGAAUW, P., *La nature et les degrés de l'amour...*, 243.

¹⁴⁶⁰ Id. DUMONT, Ch., *Lire saint Bernard aujourd'hui*, 283.

¹⁴⁶¹ Cant 6,3., in *SCh* 414, 142-143.

lendületet, mely az embert a földi élvezetek felé viszi, a kegyelem segítségével arra irányítja, hogy elérje Istent. Arra a szeretetre, mellyel Isten a megtestesülés által az ember felé fordul, csak úgy válaszolhatunk méltóképpen, ha helyes módon szeretünk. Az elvont tanítás – ha magában hordozza is az isteni üzenetet – nem elegendő ahhoz, hogy kilépjünk egoizmusunkból és átadjuk magunkat a szeretetnek. Személyesen kell, hogy megérintsen bennünket a szeretet.¹⁴⁶²

Bármennyire is fontos Bernát számára Jézus Krisztus embersége, egyértelműen tanítja, hogy az embernek fel kell emelnie tekintetét a teljes Krisztushoz, az Ige istenségéhez, a Krisztus-Lélekhez. Erre vonatkozik a gyakran idézett két szentírási szakasz is: a Siralm 4,20¹⁴⁶³ és a 2Kor 5,16.¹⁴⁶⁴ Bernát azt is elismeri, hogy annak ellenére, hogy a földi élet során az ember nem tud teljesen felülemelkedni Jézus emberségén, mégis lehetséges ez a lelki megtapasztalás az Ige „látogatásai” által. Hiszen a szemlélődés aktusában a másik fél a megdicsőült Úr, Isten Igéje, a Szentháromság második személye, aki mennybemenetele folytán a tér és az idő minden pontján jelen van. Így tehát nem egy képzeletbeli kapcsolatról van szó, amely a történeti Jézus pusztá emlékezetén alapszik, hanem egyfajta közvetlen érintkezésről valakivel, aki lelki-szellemi szinten valóságosan jelen van.¹⁴⁶⁵

4. KRISZTOLÓGIA ÉS MISZTIKA KAPCSOLATA

Szent Bernát egész teológiáját átjárja egyfelől az elmélkedés Krisztus misztériumáról, másfelől pedig a tapasztalatiság. Láthattuk, hogy mennyire fontosnak tartja azt, hogy a Krisztusban megtestesült Isten megtapasztalhatóvá tette magát az ember számára azért, hogy misztériumai megvalósuljanak, mintegy megtestesüljenek bennünk is az aktív befogadás, bensővé tétel által. Isten tapasztalati megismerése pedig nem más, mint a misztika lényege.

¹⁴⁶² Id. HALFLANTS, A.-C., *Le Cantique des Cantiques de saint Bernard*, 272-274.

¹⁴⁶³ „Lélek az Úr Krisztus a mi szemünk előtt, akinek azt mondtuk: a te árnyékodban élünk a nemzetek között” A Vulgata szövege szerint: („*Spiritus oris nostri, Christus Dominus, [...] cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.*”)

¹⁴⁶⁴ „És ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem úgy ismerjük.”

¹⁴⁶⁵ Id. CASEY, M., *Bernard's Biblical Mysticism*, 22-23.

Szent Bernát misztikája egyértelműen az Ige személye felé fordul. Ez logikusan következik egész teológiájának, valamint antropológiájának krisztusközpontúságából is. Számára ugyanis világos, hogy a megtestesülés kegyelme tette lehetővé az ember számára, hogy Istent szemlélje, vele egyesüljön (vö. Div 87,3.). Így Krisztus mintegy „eszköze”, megvalósítója Isten és ember egyesülésének, mely emberileg elképzelhetetlen. Egyrészt azért, mert Krisztusban a két természet egységének köszönhetően az isteni és az emberi, a lelki és a testi tökéletes egységben találkozott; másrészt pedig Krisztusban történt meg a kiengesztelődés Isten és az ember között. Joggal nevezhetjük tehát Bernát misztikáját krisztusközpontúnak, vagy pontosabban – a terminológiai megkülönböztetés alapján – „igeközpontúnak”, akkor is, ha soha nem felejtí el, hogy az Ige testté lett Jézusban. De ugyanúgy krisztológiai tanítását is nevezhetjük misztikusnak, melyben Krisztust úgy szemléli és szereti, mint az emberi lélek, illetve az Egyház Völegényét.

Itt fontos megemlítenünk, hogy Bernát saját korának (XII. század, amely annyira a szeretet, szerelem kifejezése felé fordult) kultúráját integrálva, de ugyanakkor megtisztítva és felemelve, a monasztikus és lelki ideál szolgálatába állította. Mint szimbolikus nyelvezetet használta fel az emberi szerelem, vágy, erosz képeit azért, hogy kifejezze Isten és ember kölcsönös szeretetét, és leírja a misztikus tapasztalatot.¹⁴⁶⁶ Azért sem félt ettől, mert számára az ember lényegét tekintve olyan teremtmény, aki istenképisége folytán képes a szeretetre. „*Isten szeretet, és semmi a teremtett dolgok közül nem képes betölteni az Isten képére alkotott teremtményt, csak a Szeretet-Isten, aki egyedül nagyobb nála.*”¹⁴⁶⁷ Ebből a szempontból beszélhetünk nála egyfajta jegyesi misztikáról, ahol a menyasszony az egyes emberi lélek, a Völegény pedig az Ige. Ez a menyasszony-völegény kapcsolat fejezi ki a lehető legjobban a két szabad személy közötti kommunikációt,¹⁴⁶⁸ illetve az önzetlen és kölcsönös egységet, gyengédséget. Emellett Bernát gondosan ügyel arra, hogy Isten és ember között a különbség is megmaradjon. Vagyis összehasonlíthatatlan számára az Isten és ember közötti lelki egység az isteni Személyek Szentháromságon belüli egységével, akkor is, ha az előbbi is

¹⁴⁶⁶ Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale...*, 151-153.

¹⁴⁶⁷ Cant 18,6., in *SCh* 431, 102-103.

¹⁴⁶⁸ Id. PIAULT, B., *Le désir de la sagesse. Itinéraire du retour de l'âme à Dieu chez saint Bernard dans le sermon LXXXV sur le Cantique des Cantiques*, in *CollCist* 36 (1974) 32.

boldog egység („*felix unio*”¹⁴⁶⁹). „*Jól látod, hogy a lelki egység aligha nevezhető egységnek, ha összehasonlítjuk a Szentháromság sajátos és felsőbbrendű egységével. Mert hogyan is lehetne egység ott, ahol a természetek többessége és a szubsztanciák különbözősége áll fenn?*”¹⁴⁷⁰

A misztikus találkozást Bernát minden keresztény ember számára, aki élő és éber hittel, aktívan fogadja be Isten szavát, lehetségesnek tart. Éppen ezért jobban szeret keresztény tapasztalatról beszélni, mint misztikáról, mely tapasztalatot szívesen ír le a „köztes eljövétel” gondolatával. Ez mintegy a megtestesülésben meglátogató Ige jelenlétének meghosszabbításaként, az Ige mindennapos lelki és rejtett eljövetele. Ezzel kapcsolatban beszél Simon Bernát „*félárnyék misztikájáról*” illetve „*megváltó megtestesülés misztikájáról*”, mely szerint nem más, mint „*Krisztus árnyékától a hit árnyékáig, közben meglátogatva a színe-látás előízeként ritka megvilágosodásokkal.*”¹⁴⁷¹ Ez soha nincs elválasztva Bernátnál a szentségi gyakorlattól sem, mely Krisztus testének szentségi vételét is magában foglalja (vö. Cant 48,6-7.)

Annak ellenére, hogy a bernáti misztika tisztán krisztocentrikus, a lélek egyesülése az Igével – amit a házasság szimbólumával fejez ki – nem az utolsó állomása a lelki felemelkedésnek, hanem a Háromság életébe történő beilleszkedésünk helye. A lélek, az Ige menyasszonya, az Atya leánya a kegyelem által részesedik az Atyát és a Fiút egybekapcsoló szeretet-mozgásban, kimondhatatlan csókjukban, titkos ölelésükben: a Szentlélekben (vö. Cant 8,5.). Így Bernát misztikájának beteljesedése végső soron szentháromságos is.¹⁴⁷²

5. SZENT BERNÁT KRISZTOLÓGIAI TANÍTÁSÁNAK HANGSÚLYAI

Végezetül hátra van még, hogy röviden összegezzük Szent Bernát beszédeiben kirajzolódó krisztológiai tanítását, annak sajátosságait.

¹⁴⁶⁹ Cant 71,10., in *SCh* 511, 98.

¹⁴⁷⁰ Cant 71,7., in *SCh* 511, 92. lábjegyzet; in *SBO* II, 219.

¹⁴⁷¹ SIMON, M., *Saint Bernard à l'ombre du Christ*, 115-116.

¹⁴⁷² ld. FASSETTA, R., *Le rôle de l'Esprit Saint...*, 389.

A monasztikus teológiának, valamint a vizsgált szövegek műfajának – akár elmondott, akár csak leírt beszédeknek – megfelelően Szent Bernát krisztológiai tanítása alapvetően biblikus. A Szentírásban gyökerezik, idézetek, képek sokasága szövi át, melyek alapvetően arra is rámutatnak, hogy számára az egész Ószövetség Krisztusra irányul, az egész Szentírás Róla szól. Ez hihetetlen gazdagságot ad egy-egy témának, de sokszor annyira szerteágazóvá is teszi beszédeit, hogy olykor nehezen követhető az eredeti gondolatmenet. De ez is mindenképpen jelzi, hogy a szent apát számára mindennapi táplálékot jelentett a Szentírás szava. Azt is megállapíthatjuk, hogy a szótérológiai szempont kiemelkedő szerepet kap nála. Vagyis – ahogyan azt fentebb is láttuk – krisztológiai tanítása elválaszthatatlan antropológiájától. Éppen ezért a Krisztus-eseményt az üdvtörténet egészében szemléli, sőt valamiképpen a Szentháromság belső életét érintő eseményként („theo-drámaként”). Az előzőből következik dinamikussága is, mely az alászállás-felemelkedés mozgását hangsúlyozza. Krisztus életének útja a préegzisztenciából a megtestesülés és kereszthalál alászállásán, majd pedig a feltámadás és mennybemenetel felmagasztalásán keresztül vezet vissza az Atya jobbára. Itt észrevehetünk Bernát gondolkodásában egyfajta józanságot, egyensúlyt. Bár Jézus Krisztus megmarad egy mélységesen eredeti, felülről induló krisztológia mennyei Emberfiának (vö. Cant 27,7.; Cant 20,3.) – melynek köszönhetően Bernát krisztológiája ezen a ponton közelebb áll az Efezusi zsinat Logosz-szarx krisztológiájához, mint a khalkedóni dogmához, mely a két természetet jobban megkülönbözteti –, ugyanakkor az, aki az égből szállt alá, valóságos ember lett – így ezen a ponton világosan megmutatkozik a Khalkedóni zsinat tanítása.¹⁴⁷³

Azt is láthattuk, hogy Szent Bernát krisztológiai tanítása – ugyancsak a monasztikus teológia sajátosságának megfelelően – egyáltalán nem elvont spekuláció, hanem nagyon is egzisztenciális jellegű. Fontos szerepet kap a megismerésben a személyes tapasztalat, a misztériumok bensővé tétele, a személyes érintettség („*pro nobis*”, „*pro me*”). Számára a misztériumok nem önmagukban fontosak, hanem az a lényeges, hogy kicsoda Isten, kicsoda Krisztus a mi számunkra. Ebből adódik az is, hogy mindent azonnal áttesz a gyakorlati és morális síkra. Így Krisztus útja legyen a mi utunk

¹⁴⁷³ A 2. mellékletben látható a khalkedóni dogma szövegének és Bernát beszédei egyes részletének összevetése.

is a testtől, a testen keresztül a lélekhez. Ezt az érzéki-testi szeretettől a szellemi szeretet felé haladó átmenetet, átalakulást, hozzá hasonulást előbb a testi Krisztushoz (*Christus caro*), majd a lelki Krisztushoz (*Christus spiritus*), felfoghatjuk úgy, mint a krisztuskövetés formáját.¹⁴⁷⁴ Ebben Krisztus mint út és útitárs van jelen, de elengedhetetlen szerepe van az önismeretnek is, mely az alázat általi hozzá hasonulás elengedhetetlen eszköze.

A krisztológia bernáti megfogalmazásában világosan megmutatkozik továbbá, hogy gondolkodásmódja bár nem szisztematikus, de integráló. Mindent egységben szemlél, mintegy Isten szemével a Teremtés – Megváltás – Megdicsőülés hármas üdvtörténeti távlatában. Krisztus életének, halálának, feltámadásának és mennybemenetelének misztériumairól is egymástól elválaszthatatlan egységben gondolkodik. Ennek egyik kifejeződése az is, hogy a megtestesülést és a mennybemenetelt mint párhuzamos eseményt szemléli. Ezáltal mintegy megduplázódik a megtestesülés mozgása: az isteni beletestesülése az emberibe, és az emberi felvétele az istenibe. Abban is szintézisre törekvő szemlélete mutatkozik meg, hogy Krisztusról szóló tanítását átjárja a teológia összes többi témája – mégpedig szoros összefüggések alapján. Végül az a misztikus látásmód, ahogyan Krisztus személyéről, mint Völegényről – aki nemcsak az Egyház, hanem az egyes lélek Völegénye is – gondolkodik, még gazdagabbá teszi a bernáti krisztológiát. Ezáltal az alapvetően helyreállításként és a kiindulópontához visszatérésként felfogott krisztusi mű értelmezését jócskán kitágítja, új dimenzióval gazdagítja. A lelki házasság perspektívájában a megváltás célja már nem pusztán az eredeti állapot helyreállítása, hanem az Isten és ember közötti hallatlan és kifejezhetetlen egység megvalósulása, melynek feltétele és elengedhetetlen „eszköze” az Ige megtestesülése. A Krisztus által megújított, hozzá, mint Völegényhez tökéletesen hasonlóvá vált emberiség képes részesedni Isten legbensőségesebb személyes szeretet-életében.¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷⁴ Id. MCGINN, B., *The growth of mysticism II.*, 177.

¹⁴⁷⁵ Id. FASSETTA, R., *Le mariage spirituel dans les sermons de Saint Bernard sur le Cantique des Cantiques*, in *Collectanea Cisterciensia* 48 (1986) 171-172.

BEFEJEZÉS

1. SZENT BERNÁT KRISZTOLÓGIAI TANÍTÁSÁNAK AKTUALITÁSA

Jelen dolgozatomban célja az volt, hogy a monasztikus teológiához hűségesen, sajátosságainak megfelelően bemutassam a XII. századi teológus, Clairvaux-i Szent Bernát Krisztusról szóló tanítását, aki – mint teológus – a magyar teológiában kevésbé ismert. Teológiai gondolkodása eltér a szisztematikus rendszerekben, világos és pontos fogalmisággal leírt tudományos módszertől. Nem azt szerettem volna bizonyítani, hogy a monasztikus teológia is joggal nevezhető teológiának – ezt már Leclercq és sok más nemzetközileg ismert és elismert teológus megtette –, inkább megvilágítani, ismertté tenni ennek a fajta szemléletmódnak a gazdagságát, amely nélkül úgy hiszem, szegényebb maradna a teológia. Szerettem volna közkinccsé tenni ennek a hatalmas spirituális és szellemi örökségnek egy részletét, ahogyan azt XVI. Benedek pápa is kérte 2009-ben, amikor több általános kihallgatáson is a monasztikus és skolasztikus teológiáról beszélt, és kiemelte a két szemlélet egymást kiegészítő kapcsolatát. A két teológia szemléletmódja nem csak hogy nem áll szemben egymással, hanem mint két szárny kiegészítik egymást. Ha mindkettőt valóban az Isten keresése és a vele való bensőséges egyesülés motiválja, akkor örömben tudnak egybeesni a kölcsönös dialógusban.¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷⁶ Id. BENOÎT XVI, Audience Générale Mercredi 28 octobre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091028.html; (utoljára ellenőrizve: 2016.11.24.) Mercredi 4 novembre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091104.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.24.)

Ha Clairvaux-i Szent Bernát Krisztusról szóló tanításának monasztikus módon történő bemutatásával úgy járhattuk végig Krisztus alászállásának és felemelkedésének útját, hogy közben – legalább valamelyest – a mi saját személyes utunkká is vált, akkor ez a dolgozat – minden korlátja és tökéletlensége ellenére is – elérte célját.

Dolgozatomban Szent Bernát összes beszéde, vagyis öt beszédsorozata alapján igyekeztem a dogmatikai krisztológia minden aspektusát érinteni. Mindezt megpróbáltam egy doktori dolgozat kereteinek megfelelő szisztematikus „rendszerben” elhelyezni, de ügyelve arra, hogy a monasztikus jelleg se vesszen el. Eddig még (tudomásom szerint) nem született ilyen átfogó munka a beszédekben megjelenő krisztológiai tanításról. Bár a bernáti krisztológia tartalmát tekintve, nem találtam döntően új szempontra vagy sajátosságra az eddigi kutatásokból származó megállapításokhoz képest, mégis ez a dolgozat is hozzájárulhat a további még tágabb, illetve részletesebb, aprólékosabb kutatásokhoz. A további vizsgálódások során hozzá lehetne ehhez venni például a Szent Bernát leveleiben, traktátusaiba és egyéb műveiben megjelenő Krisztusról szóló tanítást, mely még tágabb képet adhatna a szent apát tanításáról. De hozzájárulhat egy-egy Krisztus-misztérium megfogalmazásának más szerzőkkel történő összehasonlításához, vagy részletesebb kibontásához, vizsgálatához. Végül pedig, mivel Magyarországon, illetve magyar nyelven egyáltalán nem született eddig Szent Bernát teológiai tanításáról semmiféle nagyobb mű, ezért reményeim szerint ez a dolgozat bátorítást adhat másoknak is és vágyat ébreszthet ennek az óriási kincsnek a felfedezésére.

Dolgozatom befejezéseként három lényeges gondolatot emelek ki a bernáti krisztológia eredetiségéből, ami a mai ember számára is aktuális. Az egyik legeredetibb és legmegragadóbb aspektus Bernát tanításában az, ahogyan előszeretettel szemléli és megvilágítja Krisztus misztériumában a szépséget, s így kiváló módon valósítja meg – a Balthasar által használt kifejezésnek megfelelően – a „teológiai esztétikát”. Bernát krisztológiai tanításában bensőségesen összekapcsolódik Krisztus személyében, – aki Isten és ember – a lét három transzcendentális tulajdonsága: igazság, jóság, szépség; de a szépség az, mely vonzóvá teszi a másik kettőt, és felébreszti vágyunkat Krisztus iránt. Hiszen a szépség nélkül az igazság rideg marad, és a szeretet elveszti vonzását.¹⁴⁷⁷ Ez

¹⁴⁷⁷ ld. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale...*, 145-146.

segíthet bennünket is abban, hogy ma se feledkezzünk meg a teológia ezen szempontjáról, és ne elégedjünk meg pusztá igazságok megfogalmazásával, hanem engedjünk a vonzásnak, engedjük, hogy az isteni szépség magával ragadjon bennünket, ahogyan azt annyiszor idézi Bernát is az Énekek énekéből: „*Vonj engem magad után, siessünk keneteid illata után!*” (Én 1,3 vg=Én 1,4); s így eljuthassunk végül Isten szépségének színről-színre látására.

A bernáti krisztológia másik eredeti meglátása a test és a test szerinti szeretet jelentős szerepe a megváltás művében. Hiszen világosan látja, hogy ha a szeretetnek kizárólag csak lelki támpontja volna, ellentmondana az emberi természetnek, mely érzékekkel is bír.¹⁴⁷⁸ Ebben az összefüggésben kapcsolja össze Bernát Krisztus életének különböző misztériumait a test szerinti szeretetet szellemi/lelki szeretetté alakulásának folyamatával. Ebben, a test szerinti, – vagyis érzékelhető – szükséges kiindulópont ahhoz, hogy az üdvözítő kegyelmet felhasználjuk.¹⁴⁷⁹ Ez a szemlélet egyfajta józanságra int bennünket ma is az ember test-lélek egységére vonatkozóan. Ez megfelel annak a keresztény alapelvnek, hogy a kegyelem a természetesre épül. Istenhez visszatérésünk Krisztus emberségén keresztül válik lehetségessé, vagyis Isten nem kívánja tőlünk a test szerinti mivolt megtagadását, hanem annak megtisztítását és felemelését, ahogyan azt Bernát a szeretet különböző fokaiban megfogalmazza.

Végül láthattuk azt is, hogy a szent apát mennyire hangsúlyozza a misztériumok megtapasztalásának fontosságát, bensővé tételét. Ez minden kor keresztény embere számára lényeges szempont. Nem elegendő Krisztus misztériumait kívülről szemlélni, évről évre megünnepelni. Ahhoz, hogy istenismeretünk egyre mélyülhessen, hitünk egyre előbb legyen, és istenszeretetünk bensőségessé váljon, nekünk is személyesen részt kell vennünk Krisztus misztériumaiban.

Ezzel kapcsolatban befejezésként Szent Bernát életének két rövid epizódjára utalok, amikor személyesen beléphetett a számára oly központi Krisztus-esemény két misztériumába: a megtestesülésbe és a húsvéti misztériumba. Szent Bernát egyik életrajzírója – aki közeli barátja is volt –, Saint Thierry Vilmos beszámol arról a *Vita prima*-ban, hogy a még gyermek Bernát egy karácsony éjjel, mintegy álomba merülve

¹⁴⁷⁸ Id. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, 239-240.

¹⁴⁷⁹ Id. MCGINN, B., *The growth of mysticism II.*, 176.

láthatta a Szent Szűztől éppen megszülető gyermek Jézust.¹⁴⁸⁰ Ez a kép Máriáról és Jézusról nagyon beleívódott szívébe és emlékezetébe. A misztérium különleges fénnel és melegséggel árasztotta el őt.¹⁴⁸¹ A másik eseményt az *Exordium Magnum* írja le. Eszerint a keresztre feszített Krisztus egy alkalommal – minden bizonnyal egy nagypénteki kereszthódolatkor – a keresztről átölelte Szent Bernátot. Ez a személyes találkozás is mélyen belevésődött a szent apát lelkébe és egészen bensőséges és misztikus módon bevezette őt a húsvét misztériumába. Megértette, hogy ez nem más, mint az alázaton, alászálláson és halálon át vezető élet misztériuma, a dicsőség titka. Az egyedüli út – az alázat és a mindhalálig való engedelmesség útja –, mely hasonlónak tesz minket Krisztushoz. Szent Bernát ebben a misztériumban foglalta össze a monasztikus élet értelmét, ezért érthető, hogy minden írásában mintegy visszhangként felfedezhető ez a misztikus tapasztalat.¹⁴⁸² Minden bizonnyal ezt éli át újra szívében, amikor az *Énekek éneke* ezen sorát olvassa: „*Balkeze a fejem alatt és jobbjaival átölel engem*” (Én 2,6), mert ezzel kapcsolatban egy helyen ezt írja: „*Boldog a lélek, aki Krisztus keblére simul, aki az Ige karjaiban pihen!*”¹⁴⁸³

Végezetül ismét XVI. Benedek pápa szavait szeretném idézni, melyek arra buzdítanak bennünket, hogy az Istennel egyesülés nem csupán egy XII. századi misztikus szerző egyedi tapasztalata, hanem mindannyiunk számára lehetséges ma is. Mindehhez csak az szükséges, hogy bátran és készségesen induljunk el azon az úton, melyen egyre inkább hasonlónak válunk Krisztushoz.

„Valójában Bernát számára az igaz istenismeret Jézus Krisztus és az ő szeretetének személyes és mély megtapasztalásában rejlik. És ez, kedves testvéreim (és nővéreim) minden egyes keresztényre vonatkozik: a hit mindenekelőtt személyes, bensőséges találkozás Jézussal, aminek el kell vezetnie az ő közelségének, barátságnak és szeretetének megtapasztalásához. Hiszen csak így tanulhatjuk meg egyre jobban ismerni, szeretni és mindinkább követni őt. Kívánom, hogy ez megvalósulhasson mindannyiunk életében.”¹⁴⁸⁴

¹⁴⁸⁰ Id. S. Bernardi vita et res gestae libris septem comprehensae, Lib. I, Cap. II,4., PL 185. 228C-229B, in <http://www.binetti.ru/bernardus/171.shtml> (utoljára ellenőrizve: 2016.11.05.)

¹⁴⁸¹ Id. ROSCHINI, G. M., *La mariologia di San Bernardo*, 92-131.

¹⁴⁸² Id. MONTANARI, A., *Le Crucifié embrassant saint Bernard, une relecture de la scène*, 62-64.

¹⁴⁸³ *Cant* 51,5., *SCh* 472, 48-49.

¹⁴⁸⁴ BENOÎT XVI, Audience Générale Mercredi 21 octobre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091021.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.05.)

2. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE

1. Leclercq-nek köszönhetően, az 1950-es évektől egyfajta fordulat vette kezdetét a teológia művelésének módját illetően azáltal, hogy bevezette a teológiai szókinszbe a „monasztikus teológia” fogalmát. Leclercq-vel együtt egyre többen – pl. Fracheboud, Härdelin, Gastadelli, Tomassini, Biffi – megfogalmazták a monasztikus teológiának azokat a jellemzőit, amelyek az Istenről szóló tanítást olyan szempontokkal gazdagítják, melyre a skolasztikus módszer nem alkalmas. Doktori dolgozatomban Clairvaux-i Szent Bernát beszédeiben kirajzolódó krisztológiai témákat mutatom be, hűségesen megőrizve annak monasztikus teológiai megközelítésmódját. Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy összeegyeztethető-e a két teológiai szemléletmód (skolasztikus és monasztikus), azokkal a kutatókkal ellentétben, akik a monasztikus teológia létét nem szívesen ismerik el a teológia fogalmának leszűkített értelmezése miatt (Biffi és Gastadelli pl. Meersseman-ra utal), értekezésemben azoknak a szerzőknek az álláspontját osztottam, akik rámutatnak a két teológiai szemléletmód egymást kiegészítő voltára. Ugyanakkor, mint például Härdelin, óva intenek attól a helytelen megközelítésmódtól is, hogy a monasztikus írásokra ráerőltessünk egy, a skolasztika által meghatározott rendszert. Így Burton, Blapain, Dumont és kiváltképp Leclercq nyomán, a helyes megközelítést akkor látom lehetségesnek a két teológiai szemléletmód egyben látására, ha nem kívülállóként szemléljük, hanem belépünk ezekbe az írásokba, azaz megmaradunk a monasztikus teológia *lectio, meditatio, oratio* és *contemplatio* valamint a gyakorlatra váltás vonalában, és nem annyira a *lectio, questio, disputatio, conclusio* skolasztikus módszerét követjük. Ez egy járható út, és a dolgozat folyamán ezen szempontok figyelembevételével – úgy hiszem – sikerült megőriznem a monasztikus teológia sajátosságait és mégis egyfajta rendszerben szemlélni Szent Bernát krisztológiai tanítását. Ezáltal magam is megbizonyosodtam arról, és dolgozatommal megerősítem azt az álláspontot, miszerint a két teológiai szemléletmód nem áll szemben egymással, sőt éppen egymást kiegészítő jellege miatt a monasztikus sajátosság megőrzése gazdagíthatja a mai „egyetemi teológiát”. Ez a látásmód abban is segítheti a mai teológiát, hogy az egyes teológiai résztudományokat ne egymástól elszigetelve, hanem szerves összefüggésüket szem előtt tartva művelje.

2. Az előzőekből következőleg feltehető az a kérdés, hogy a skolasztikára jellemző szisztematikus tárgyalási mód hiánya ellenére, megragadható-e mégis egy koherens gondolati ív Szent Bernát Krisztusról szóló tanításában? Altermatt, a negatívumok közé sorolja a szent apát tanításában a szisztematikusság hiányát. Véleményem szerint ezt inkább a (mai) szisztematikus gondolkodás számára nehézséget jelentő tényként állapíthatjuk meg. Többek között Olivera-hoz csatlakozva azt az álláspontot képviselem a dolgozatban, hogy Bernát bár nem intellektualista, de intelligens, vagyis van írásaiban egyfajta gondolati és szintetikus látásmód, mely lehetővé teszi, hogy a rendszerező teológia szempontjait érvényesítve vázoljuk krisztológiai tanításának szervező elveit. Bosch, Hiss, Kereszty, Altermatt, megállapítják Szent Bernát gondolkodásában az antropológia és a krisztológia elválaszthatatlan kapcsolatát. Erre a megállapításra alapozva, azt az utat, melyet az ember megtesz a teremtéstől a bűnbeesésen és a visszatérés útján át a beteljesedésig, dolgozatomban Krisztusnak, az Istenembernek, a tökéletes embernek a szempontjából vizsgáltam meg. Rámutattam, hogy a bernáti krisztológia, vagyis az Istenember útjának megfontolása a *honnan, hová, hogyan és miért* – Krisztus honnan jött, hová érkezett, hogyan tért vissza oda, ahonnan jött és miért járta be ezt az utat – négy alapkérdés végiggondolása és megválaszolása mentén szerveződik koherens egészé és tárgyalható egyfajta szintézisre törekvő, rendszerező igénnyel. Jézus Krisztus életének út mivoltáról ugyan többen is beszélnek a kutatók közül: Brésard, Emery, Aerden, Déchanet, Bosch - akár az alászállás és felemelkedés dialektikáját is kiemelve, mint Chua, - de nem érvényesítik következetesen, nem vezetik „szisztematikusan” végig e négy alapszemponthoz.

3. Szent Bernát Krisztusról szóló tanítását sokan és sokféleképpen tanulmányozták. A két legjelentősebb munka egyfelől Alberich Altermatt tanulmánya, amely *A liturgikus év ünnepeire* szóló beszédekben vizsgálja meg Krisztus misztériumát. A másik feldolgozást Amatus Van den Bosch tanulmányai jelentik, aki egy-egy krisztológiai témát tárgyal, leginkább az *Énekek énekéről* szóló beszédek alapján. Mivel azonban egyikük sem kutatta Szent Bernát összes beszédében a Krisztus teljes misztériumáról szóló tanítást, ezért arra vállalkoztam, hogy a szent apát öt beszédgyűjteményének – *Sermones Super Cantica Canticorum*, *Sermones per annum*, *Sermones Diversis*, *Sermones Varii*, *Super Missus est/In laudibus Virginis Matris* –

szövegcsoportját veszem vizsgálat alá, hogy a bernáti krisztológia egészének belső összefüggéseit vázolhassam. Így az eddigi kutatást kiegészítve a *honnan, hogyan, hová* és *miért* kérdések vizsgálatát kiterjesztettem Jézus Krisztus teljes útjára a teremtés, a kiengesztelődés/megváltás és a megújulás/megdicsőülés hármasság üdvtörténeti művében. Bernát üdvtörténeti látásmódjában ezekre a szempontokra három szinten is rátaláltam. Egyfelől szemlélhetjük az alászállást Krisztusnál és az (első) ember életében; másfelől a felemelkedést, ugyancsak Jézus Krisztusnál és az ember beteljesedésének útján; végül pedig ugyanezt a kétirányú mozgást a teremtés és a végső beteljesedés között.

4. A megtestesülés és megváltás titkával kapcsolatos alapvető kérdéseket, melyeket a teológia feltesz, megtalálhatjuk Szent Bernát tanításában is, és ezekre az eddigi kutatások is reflektáltak. Itt most csak néhányat emelünk ki: Miként valósult meg az unio hypostatica Jézus Krisztus személyében? Ezzel kapcsolatban többek között Diepen, Jelly és Bosch nevét kell megemlítenünk. Miért volt szükség Jézus Krisztus szenvedésére és halálára? Ezt Regnard és Evans vizsgálja behatóan Bernátnál. Milyen jogokkal bír a Sátán az ember felett? Erre ugyancsak Evans-nál valamint Rivière-nél találhatunk értékes megállapításokat. A történeti Jézus életének szentségi jelleget tulajdonító bernáti látásmódra pedig többek között Leclercq, Aerden, Altermatt mutat rá. Az általam feldolgozott nagyobb kiterjedésű szövegállomány vizsgálata megerősíti az általuk megfogalmazott meglátásokat.

5. Viszont a „Miért lett Isten emberré?” illetve a „Miért éppen a Fiú testesült meg?” kérdésekben Szent Bernát egészen újszerű meglátása, – mely nem egyszerűen az Isten ember iránti megelőző szeretetét hangsúlyozza, hanem a Fiú Atya iránti szeretetét is, és ezáltal kiemeli, hogy a megtestesülés és megváltás elhatározása és műve egészen belülről érinti a Szentháromságot – a szerzők többségének elkerüli a figyelmét. Evans emeli ki ezt a sajátos szempontot, megállapítva a megváltás motívumaként a Fiú Atya iránti szeretetét. Valamint Regnard tesz róla említést, megnevezve Bernát újszerű drámai/dramatikai megfogalmazását, mellyel mintegy előre utal Balthasar drámai szótériológiájára. Dolgozatomban az ő meglátásukat követve és megerősítve részletesebben tárgyalom ezt a sajátos bernáti szempontot.

6. A bernáti teológiáról Olivera megállapítja, hogy azért törekszik a szeretetre, hogy értsen, vagyis követve a monasztikus teológia Leclercq által

meghatározott egyik fő jellemzőjét, a szeretet és a szemlélés által kíván Isten mélyebb ismeretére eljutni. Ezt Congar is megerősíti azzal a megállapítással, miszerint Bernát nem a misztérium(ok) objektív ismeretére összpontosít, hanem számára sokkal fontosabb az egyes misztériumok személyes bensővé tétele. Az objektív ismeret csak annyiban lényeges (de lényeges Bernát számára is! – erre pl. Châtillon vagy Festa is rávilágít), amennyiben hozzájárul és elvezet a szubjektív, vagy inkább személyes tapasztalathoz/megéléshez. Dolgozatomban ennek az általános megállapításnak a helytállóságát – melyet az általam vizsgált szövegek is megerősítettek – igazoltam és sokféleképpen illusztráltam az egyes fejezetek végén, kitérve a Krisztus-misztériumok konkrét, személyes hatásainak részletes bemutatására.

7. Az eddigi kutatások során Leclercq, Brésard, Bosch, Emery, Chua mind rávilágítottak arra a tényre, hogy Szent Bernát beszédeiben feltűnően többet foglalkozik a mennybemenetel misztériumával, mint a feltámadással. Ennek miéértjére a választ maga Bernát adja meg, amikor azt mondja, hogy ez a misztérium a többi „*célja és beteljesedése (finis earum et adimpletio est) [...]*”¹⁴⁸⁵Vagy: „*a többi ünnepnek beteljesedése és befejezése, és az Isten Fia útjának boldog vége*”¹⁴⁸⁶. Ennek megfelelően egyetértek Morriissal valamint Bouchard-ral, akik arról tanúskodnak, hogy Szent Bernát számára a feltámadás még nem jelenti Krisztus megváltó művének beteljesedését. Osztom Chua álláspontját, hogy Krisztus és a hívő ember Istenhez történő felemelkedése szempontjából is lényeges szempont ez. Ezen meglátások miatt hiányosnak tartom Bodard megközelítését, aki csupán a megtestesülés és feltámadás szétválaszthatatlanságát hangsúlyozza Bernát teológiájában. Számos jó és értékes meglátása mellett, mégis figyelmen kívül hagyja a Bernát által megrajzolt krisztusi út végpontját. Jézus életét mintegy lezárja a feltámadás eseményével és nem lép tovább a mennybemenetelhez, annak köszönhetően, hogy Jézus élete vonalának két pontját a megtestesülésben és a feltámadásban jelöli meg.

8. Szent Bernát, mint misztikus teológus, sokat beszél Isten és ember bensőséges találkozásának lehetőségéről, tapasztalatáról, melynek „lehetőségi feltétele” Jézus Krisztus, a megtestesült Ige. Kérdés azonban, hogy a szent apát ezt a lelki egységet,

¹⁴⁸⁵ Asc IV,1., in *Sermons pour l'année 530.*, in SBO V, 137.

¹⁴⁸⁶ Asc II,1., in *Sermons pour l'année 518.*, in SBO V, 126.

„lelki házasságot” – az isteni Ige, mint Vőlegény és az egyes emberi lélek, mint menyasszony között – kik számára tartja lehetségesnek? Nyilvánvaló, hogy Clairvaux apátja elsősorban saját szerzeteseihez szól. Továbbá, a kutatók többsége is szerzetes, akik meglátásaikat Bernát tanításának különböző aspektusairól elsősorban szerzetesek számára kívánják továbbadni. Így gyakran nem hangsúlyozzák külön (bár nem is tagadják) azt a tényt, hogy ez a hiteles keresztény tapasztalat, – ahogyan például Brésard vagy Blapain beszél róla – mely a szemlélődés gyümölcse, nem csak az eleve szemlélődő életet élő szerzetesek számára lehetséges. A kutatók egy része azonban – mint például Hecke és Pfeifer – akik éppen ebben látják Bernát aktualitását is, vagy Caesy – kiemelik, hogy ez minden keresztény ember számára lehetséges tapasztalat. Csatlakozva ezen utóbbi néhány szerzőhöz, én is fontosnak találtam hangsúlyozni, hogy Szent Bernát „gyakorlati” vagy „hétköznapi” misztikája azáltal, hogy nem az elragadtatás rendkívüli kegyelmét és különleges jelenségeit hangsúlyozza (bár ezeket is ismeri), – ahogyan erre Halflants is rámutat – mindenkit meghív és bátorít arra, hogy ez a személyes találkozás Istennel hozzátartozhat és hozzátartozik a mindennapi keresztény élethez.

RÉSUMÉ

Le but de notre thèse est de présenter l'enseignement christologique d'un théologien du XIIe siècle, Saint Bernard de Clairvaux, théologien peu connu dans la théologie hongroise, tout en restant fidèle à la théologie monastique et en gardant sa spécificité. Sa pensée théologique diffère de la méthode scientifique mise en œuvre dans des structures plus systématiques, dans lesquels figure un encadrement bien précis des concepts. Nous n'avons pas eu l'intention de démontrer que la théologie monastique pouvait légitimement avoir le nom de „théologie”, cela ayant déjà été fait par Dom Jean Leclercq et d'autres théologiens connus. Nous avons plutôt eu l'intention d'éclairer et de faire connaître la richesse de cette approche théologique, sans laquelle nous pensons que la théologie actuelle resterait plus pauvre. Nous avons voulu partager une partie de ce grand héritage spirituel, comme le Pape Benoît XVI a demandé au cours des audiences générales en 2009, lorsqu'il parlait des deux méthodes théologiques (monastique et scolastique), en soulignant l'aspect complémentaire des deux.¹⁴⁸⁷

Traiter et développer la théologie monastique dans le cadre d'un travail plutôt systématique n'est pas une tâche simple. Pourtant, c'est cela que nous avons tenté de faire dans notre étude. La théologie d'aujourd'hui raisonne selon l'approche d'une théologie apparaissant plus tard (la théologie scolastique). Cette théologie approche le mystère de Dieu selon sa méthode et ses questionnements propres. Si nous abordions avec

¹⁴⁸⁷ cf. BENOÎT XVI, Audience Générale Mercredi 28 octobre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091028.html; Mercredi 4 novembre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091104.html (utoljára ellenőrizve: 2016.11.23.)

cette méthode les écrits de Saint Bernard, cela ne donnerait pas une représentation fidèle et vraie du style et du raisonnement du saint Abbé, car il perdrait alors le caractère de la théologie monastique. Par conséquent, au travers de toute notre thèse nous avons souhaité que les thèmes christologiques, qui se présentent dans les œuvres de Saint Bernard (ici seulement dans ses sermons), soient associés au triple contexte de l'histoire du salut : genèse, rédemption, glorification, et que ce soit le saint auteur même qui puisse parler, que ce soit lui qui nous conduise sur la route qu'il nous a montrée. Les nombreuses citations dans notre travail servent aussi cette intention, elles veulent donner la possibilité d'écouter vraiment Saint Bernard et de nous laisser toucher par son enseignement. Cela s'avère également nécessaire, car parmi les œuvres de Saint Bernard il n'y en a que peu qui sont traduites en hongrois - d'après mes recherches aucun de ses sermons, - et ainsi ne sont pas accessibles pour beaucoup.

Le titre de notre thèse, „*De la connaissance charnelle du Christ à la connaissance spirituelle du Christ*” exprime ce même chemin, en se référant à 2Cor 5,16, que nous considérons comme citation clé de la christologie bernardine: „*Même si nous avons connu le Christ selon la chair, maintenant ce n'est plus ainsi que nous le connaissons.*” C'est par cette voie que nous pouvons parvenir à la connaissance plus profonde et réelle du Christ, laquelle est inséparable de l'amour pour la théologie monastique.

Pour résumer la structure de notre travail, il faut dire qu'il se constitue de cinq parties principales. La première a un rôle introductif, pour permettre de faciliter la compréhension ainsi que de fournir un support de fond pour l'interprétation. Dans cette partie, nous avons dû parcourir brièvement les traits caractéristiques du raisonnement et de la méthode de la théologie monastique, sans doute moins connus pour l'homme d'aujourd'hui. Après cela, nous avons regardé la spécificité de genre des sermons de Saint Bernard et la naissance des collections de ses sermons: (*Sermons sur le Cantique des Cantiques, Sermons pour l'année, Sermons divers, Sermons variés, A la louange de la Vierge Mère*). Puis nous avons fait quelques remarques sur le rôle et l'importance de l'Écriture Sainte dans la pensée bernardine et sur la manière dont il l'interprète ou „l'utilise”. Ici nous avons énuméré, de façon non exhaustive, les versets bibliques de la christologie bernardine; et nous avons mentionné leur interprétation allégorique du Cantique des Cantiques. A la fin de la première partie, nous avons jeté un coup d'œil sur

l'enseignement christologique de l'abbé de Clairvaux en général, s'arrêtant aussi brièvement sur les controverses christologiques du XIIe siècle (surtout avec Abélard et Gilbert de la Porré).

La deuxième partie montre la voie du Christ qui possède son commencement dans l'éternel Trinité, qui ne possède pas de commencement, c'est de là que vient le Christ et c'est là qu'il retourne. Parlant ici de la transcendance de Dieu, nous avons traité de son inaccessibilité, de sa nature et de ses actes; la vie intérieure de la Sainte Trinité; la préexistence du Christ et son amour précédant, qui l'a conduit à la création du monde et à toute l'économie du salut. Après avoir vu le rôle du Christ dans la création et sa relation avec les anges, nous l'avons considéré comme l'Image archétype pour la création de l'homme à l'image de Dieu. Comme cela nous avons pu voir l'origine céleste de cette noble créature qu'est l'homme. Mais nous avons pu voir aussi le jour de sa chute qui commence avec l'orgueil de Lucifer, qui a entraîné avec soi le premier homme, avec tous les conséquences aussi que cela a pu avoir.

Dans la troisième partie, nous avons traité le thème si cher à Saint Bernard : l'incarnation du Christ. Nous avons commencé avec le dessein de Dieu qui oriente toujours vers la paix. C'est pourquoi dans sa bonté, c'est Lui qui précédemment, a aimé et cherché l'homme (cf. 1Jn 4,10), même dans cette condition où l'homme est tombé par le péché originel, avant même que l'homme ait pu Le chercher. Dans l'incarnation nous avons examiné cinq aspects : les motifs de l'incarnation – pourquoi Dieu est-il venu chercher l'homme; la personne de Jésus-Christ – qui est venu; la manière de l'incarnation – comment est-il venu; le temps de l'incarnation – quand est-ce qu'il est venu; et le lieu de l'incarnation – où est-il venu. Nous pouvons retrouver ces aspects dans l'un des sermons de Saint Bernard (*Adv III,1.*), mais nous les avons aussi examinés dans d'autres sermons.

Dans la quatrième partie de notre travail, nous avons traité l'œuvre christique de la rédemption qui ne se réalise pas seulement, selon l'enseignement de Saint Bernard, par le supplice de la croix et la résurrection du Christ, mais commence déjà avec toute sa vie terrestre, son exemple, ses actes et ses paroles. C'est pourquoi nous avons suivi la vie terrestre de Jésus à travers l'année liturgique. Puis nous l'avons contemplé dans sa mort et dans sa résurrection.

Finalement, dans la cinquième partie, nous avons présenté comment Saint Bernard nous révèle par une vision mystique le mystère de l'assomption et la venue eschatologique de Jésus-Christ; l'accomplissement final, la vision béatifique, ce vers quoi s'achemine la vie du chrétien.

Comme la théologie monastique est une théologie vécue en pratique, il est clair que l'effet des mystères du Christ sur notre vie chrétienne, reçoit une importance éminente dans l'enseignement de Bernard. En suivant cela, à la fin de chaque grand thème (l'incarnation, la vie de Jésus, la passion et la mort de Jésus, la résurrection de Jésus, l'accomplissement), nous avons fait une digression sur cet aspect pratique. Ainsi la voie descendante et ascendante du Fils de Dieu, n'est pas seulement la voie du Christ que nous regardons d'un œil extérieur, mais cela devient aussi la nôtre que nous pouvons vivre avec Lui. De plus, la voie elle-même n'est autre que le Christ par qui nous pouvons retourner, nous élever nous aussi vers le Père.

En ce qui concerne la théologie monastique et la théologie de Saint Bernard, il n'existe presque rien en hongrois. Cependant de nombreux articles et études sont apparus à l'étranger, notamment dans les revues bénédictines, cisterciennes et trappistes. Par ailleurs, de précieux livres et recueils traitant des différents aspects de la personne et de l'enseignement de Saint Bernard, de plusieurs points de vue, ont alors été rédigés. Nous avons pu disposer de la plus grande partie de ces œuvres en français, en italien, en allemand et en anglais pour notre travail. Nous devons souligner trois études en particulier qui traitent partiellement des thèmes christologique : Alberich Altermatt dans les *Sermons pour l'année*, Amatus van den Bosch principalement dans les *Sermons sur le Cantique*, et Claude Bodard, qui contemple l'inséparable unité du mystère de l'incarnation et de la résurrection du Christ dans la théologie de Saint Bernard. Dans le domaine de la théologie monastique, outre les études précieuses et vastes de Dom Jean Leclercq, que l'on peut nommer le „spécialiste” de Saint Bernard, nous pourrions énumérer d'autres noms qui ont enrichi ce thème inépuisable avec leurs vues pénétrantes, et sur lesquelles nous avons pu nous appuyer avec assurance.

Parmi les études sur lesquelles nous avons travaillé, beaucoup soulignent les rapports spirituels de l'enseignement christologique de Saint Bernard, ou examinent la christologie bernardine de façon générale ou en relation avec d'autres thèmes. En

comparaison de celles-ci, notre travail présente deux particularités. Dans notre étude nous avons tâché de prendre en compte tous les aspects de la christologie dogmatique, à travers l'ensemble des sermons (les cinq collections de ses sermons). Nous avons essayé de mettre tout cela dans une „structure” systématique, convenable à une thèse, tout en faisant attention malgré tout de garder le caractère monastique. Evidemment, les cadres d'une telle étude ne permettent pas de développer minutieusement et en détail ce thème immense avec autant de matière, tels que les sermons de Saint Bernard. Pourtant nous nous sommes efforcé de donner une représentation entière, fidèle et réelle. Jusqu'ici, à ma connaissance, aucun travail si global sur l'enseignement christologique de Bernard aux travers de ses sermons n'a été réalisé. Ainsi, même si nous n'avons pas trouvé de nouveaux aspects ou caractéristiques de la christologie bernardine par rapport aux conclusions des recherches faites jusqu'ici, cette thèse peut contribuer à d'autres recherches futures encore plus vastes (par exemple en étudiant aussi les lettres et les traités de Saint Bernard) ou plus minutieuses. Mais notre thèse peut aussi servir de support de comparaison avec d'autres auteurs sur les mystères du Christ. Enfin, étant donné qu'en Hongrie, et donc en langue hongroise, aucun travail majeur sur l'enseignement de Saint Bernard n'a vu le jour jusqu'ici, nous espérons que cela peut encourager et éveiller le désir d'autres personnes d'approfondir encore cet immense trésor.

Pour conclure notre travail, nous aimerions souligner trois idées importantes de l'originalité de la christologie bernardine, qui peuvent s'avérer aussi actuelles pour l'homme d'aujourd'hui. L'un des aspect, qui est peut-être le plus original et le plus fascinant dans l'enseignement de Bernard, est comme il aime contempler et mettre en lumière la beauté du mystère du Christ, et réalise ainsi – conformément à l'expression de Balthasar – la „théologie esthétique”. Les trois transcendants, la beauté, la bonté et la vérité, s'associent profondément dans l'enseignement christologique de Bernard dans la personne du Christ, qui est à la fois homme et Dieu. Pourtant c'est la beauté qui rend attirantes les deux autres et qui éveille notre désir envers le Christ. Puisque sans la beauté, la vérité reste froide, et l'amour perd son attrait.¹⁴⁸⁸ Cela peut aussi nous aider à ne pas oublier aujourd'hui cet aspect de la théologie, et de ne pas se satisfaire avec de simples

¹⁴⁸⁸ Id. FASSETTA, R., *La mystique christocentrique et nuptiale de saint Bernard dans les sermons sur le Cantique*, in *Collectanea Cisterciensia* (2013/2) 145-146.

formulations de vérités, mais de se laisser attirés par la beauté divine, comme Bernard le cite tant de fois du Cantique des Cantiques: „*Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum*” (Cant 1,3vg), pour arriver ainsi finalement à la vision béatifique de la beauté de Dieu.

L'autre vision originale de la christologie bernardine est le rôle important du corps et de l'amour charnel dans l'œuvre de la rédemption. En effet il voit clairement que si l'amour n'avait qu'un appui spirituel, cela serait contre la nature humaine qui possède aussi des sentiments.¹⁴⁸⁹ C'est dans ce contexte que Bernard fait le lien entre les différents mystères de la vie du Christ et la transformation de l'amour charnel en un amour spirituel. Dans ce processus, le charnel, c'est à dire le sensible, est un point de départ nécessaire pour accueillir la grâce.¹⁴⁹⁰ Cette approche nous invite aujourd'hui à une certaine mesure dans l'unité corps-esprit de l'homme. Cela s'accorde au principe chrétien que la grâce s'appuie sur notre nature. Notre retour à Dieu ne peut se réaliser que par l'humanité du Christ, autrement dit, Dieu ne nous exige pas de renier notre condition charnelle, mais de la purifier et de l'élever, de la manière dont Bernard nous montre les degrés de l'amour.

Finalement nous avons pu voir aussi, comme le saint abbé souligne l'importance de l'expérience et de l'intériorisation des mystères. Cela est essentiel pour les chrétiens de tout temps. Il ne suffit pas de regarder de l'extérieur les mystères du Christ, et de les célébrer chaque année. Il nous faut participer personnellement aux mystères du Christ pour que notre connaissance de Dieu puisse s'approfondir, pour que notre foi soit toujours plus vivante, et que notre amour de Dieu soit de plus en plus intime.

Nous aimerions terminer avec les mots du Pape Benoît XVI, par lesquels il nous encourage à ne pas penser que cette union avec Dieu reste seulement l'expérience unique d'un auteur mystique du XIIe siècle, mais peut aussi se réaliser aujourd'hui, pour chacun de nous. Il nous faut seulement nous mettre en route avec courage et avec empressement sur la voie grâce à laquelle nous nous conformons de plus en plus à la ressemblance du Christ.

¹⁴⁸⁹ Id. HALFLANTS, A.-C., *La doctrine spirituelle de saint Bernard*, in *Collectanea Cisterciensia* 37 (1975) 239-240.

¹⁴⁹⁰ Id. MCGINN, B., *The growth of mysticism II.*, SCM Press Ltd., London 1995, 176.

«En effet, pour Bernard, la véritable connaissance de Dieu consiste dans l'expérience personnelle et profonde de Jésus Christ et de son amour. Et cela, chers frères et sœurs, vaut pour chaque chrétien: la foi est avant tout une rencontre personnelle, intime avec Jésus, et doit faire l'expérience de sa proximité, de son amitié, de son amour, et ce n'est qu'ainsi que l'on apprend à le connaître toujours plus, à l'aimer et le suivre toujours plus. Que cela puisse advenir pour chacun de nous!»¹⁴⁹¹

¹⁴⁹¹ BENOÎT XVI, Audience Générale Mercredi 21 octobre 2009, in http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/fr/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20091021.html (utoljára ellenőrizve:2016.11.24.)

MELLÉKLET

1. SZÁMÚ MELLÉKLET

1. Zsolt 8,6; Zsid 2,9	Krisztus megalázkodása
2. Zsolt 85,10-11	A megtestesülés motívumai és magyarázata (bűnbeesés)
3. Péld 3,16; Én 2,6; Zsolt 16,11	A megváltás teljessége. Eszkatológia
4. Iz 6,1 skk.	Kétszeres Krisztus-kép: a megalázott és a felmagasztalt Krisztus
5. Iz 7,11 skk.; Iz 9,5	A Krisztus-esemény szótériológiai jelentősége
6. Iz 53,7	Jézus szabadsága és akarata
7. Sir 4,20; Én 3,11; 2 Kor 5,16	Jézus embersége. Átmenet a „testtől” a lélekig
8. Bár 3,38	Jézus élete mint út. Minden titok összefüggése
9. Mt 7,29	Jézus tekintélye
10. Mt 18,12	A bűnbeesés magyarázata. Megszabadítás Jézus Krisztusban
11. Jn 1,1 skk.	Praeegzisztencia. Megtestesülés
12. Jn 8,56	A Krisztus-esemény egyedülállósága
13. Jn 15,13	A szenvedés, stb. motívuma
14. ApCsel 1,1 sk.; ApCsel 10,38	Megváltás Krisztus szavai, példái, cselekedetei által
15. Róm 5,1 skk.; Róm 8,29	Predestináció. Megigazulás. Megdicsőítés
16. Róm 8,17	Megváltás: Isten gyermekei és örökösei
17. Róm 8,31 skk.	Isten szeretete Jézus Krisztusban

18. Róm 9,27 sk. (Iz 10,22-23)	Verbum abbreviatum
19. Róm 11,34	Az oikonomía titok-jellege
20. 1 Kor 1,30	Praeegzisztencia. Megigazulás Krisztusban
21. 1 Kor 2,2; Gal 6,14	Szenvedésmisztika
22. 1 Kor 2,14 sk.	Különbség: természeti és lelki ember
23. 1 Kor 6,17	Misztikus egyesülés Istennel a szeretet és az akarat egysége által
24. 1 Kor 15,20	Feltámadásunk Krisztusban
25. 1 Kor 15,26; Kol 1,18	Krisztus egyetemes uralma
26. 1 Kor 15,55; Róm 6,9 sk.	A halál legyőzése
27. 2 Kor 1,3-4	A megváltás teljessége
28. 2 Kor 5,21; Iz 53,7 skk.	Jézus szolidaritása az emberrel
29. Gal 4,4; Zsid 1,1 skk.	A Krisztus-esemény üdvtörténeti elhelyezése
30. Ef 2,14; Kol 1,20; 1 Pét 2,22	A megváltás mint békeszerzés és közvetítés
31. Ef 3,17; Péld 10,31; Róm 10,8	Krisztológiai párbeszéd
32. Ef 4,8 sk; Zsolt 18,6-7;
Zsolt 87,6	Krisztus megaláztatása és felmagasztaltatása.
Jézus útja
33. Ef 5,27	Ekkleziológia
34. Fil 2,6 skk.	Praeegzisztencia. Kenózis
35. Fil 3,20 skk.; 1 Tessz 4,16-17	Egyformának lenni Krisztussal. Megdicsőülés
36. Kol 2,14	Megváltás a kereszten
37. 1 Tim 6,16	Isten hozzáférhetetlensége, megközelíthetlensége
38. 2 Tim 2,10	A „pro nobis” szótériológiai motívuma
39. Tit 3,4 sk.	Az oikonomía motívuma, különösen a megtestesülés
40. Zsid 13,8	Múlt, jelen és jövő egysége Krisztusban
41. 1 Jn 5,5-8	Új egzisztencia Krisztusban. A víz, a vér és a Lélek háromszoros tanúbizonysága
42. Jel 5,1 skk.	Krisztus győzelme a pászkamisztériumban

2. SZÁMÚ MELLÉKLET

Ha összevetjük a Kalkedoni zsinat által meghatározott megfogalmazást és Szent Bernát szövegeit Jézus Krisztus valóságos istenségéről és valóságos emberségéről, világosan látszik a kettő közötti megegyezés.

<i>Egy és ugyanaz a Fiú Krisztus,</i>	<i>„Mert bár Krisztus nem teljes egészében Istenből és nem teljes egészében a Szűzből van, mégis teljesen Isten Fia és teljesen a Szűz fia, és nincs két fiú, hanem egy és ugyanaz a fiú (unus utriusque filius).”¹⁴⁹²</i>
<i>aki isteni természete szerint egylényegű az Atyával</i>	<i>„Amikor azt mondja (a Szentírás), hogy az Atyából, az (Krisztus Urunk) kimondhatatlan születésére; hogy az Atyában van, az egylényegű egységükre (consubstantialis unitas); hogy az Atyával van, dicsőségük egyenlőségére (aequalitas maiestis) vonatkozik.”¹⁴⁹³</i>
<i>és emberi természete szerint egylényegű velünk.</i>	<i>„Nem elég azt mondani, hogy mint egy közülünk, hanem egy lett közülünk (non tamquam unus, sed unus). Kevés az, hogy egyenlő lett az emberrel, mert ő ember lett (homo est).”¹⁴⁹⁴</i>
<i>Időben és test szerint Máriától, öröktől fogva az Atyától születik.</i>	<i>„Van tehát Atyád öröktől fogva, de ő Isten és rajta nem fog a bűn. Van édesanyád az időben, de ő szűz, és a romolhatatlanság nem tud romlandót hozni a világra. (vö. 1Kor 15,20)”¹⁴⁹⁵</i>
<i>A két természet pedig az egy személyben (persona) elegyedés nélkül, változás nélkül, megosztás nélkül és elszakíthatatlanul egyesül.</i> ¹⁴⁹⁶	<i>„Ugyanúgy, ahogyan Istenben a Személyek nem törik meg (scindunt) az egységet, és az egység sem kisebbiti/gyengíti (minuit) a Háromságot, úgy Krisztusban az egyetlen személy (persona) nem keveri össze (confundit) a szubsztanciákat, és a szubsztanciák sem rombolják le (dissipant) a személy (personae) egységét.”¹⁴⁹⁷</i>

„Nincs olyan teremtmény, aki ezt az egységet (mely a megtestesült Ige személyében létrejött) meg tudná bontani (solvere). Még a világ fejedelmének sincs hatalma felette (Jn 14,30). [...] Irgalmadból így (a halálban) valamelyest felbomlik ez a templom (vö. Jn 2,19) de nem semmisül meg/esik szét teljesen (non dissolvatur). Válgják el a lélektől a test, de az Ige őrizze meg a test romolhatatlanságát (vö. Zsolt 15,10), és adjon a léleknek teljes szabadságot, hogy egyedülként a holtak közül cselekedjen szabadon (Zsolt 87,6).”¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹² Miss III,4., in SCh 390, 178-181.

¹⁴⁹³ Dom.Nov V,1., in SBO V, 318.

¹⁴⁹⁴ Cant 59,2., in SCh 472, 204-205.

¹⁴⁹⁵ Circ II,1., in Sermons pour l'année, 163., in SBO IV, 277.

¹⁴⁹⁶ Id. DH 300.

¹⁴⁹⁷ VigNat III,8., in Sermons pour l'année 94-95., in SBO IV, 217.

¹⁴⁹⁸ Nat II,5., in Sermons pour l'année, 135-136., in SBO IV,255.

NYILATKOZAT

Alulírott, Fejérdy Judit Mónika o.cist., felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek. Disszertációm nem tartalmaz plágiumot.

.....

Fejérdy Judit Mónika o.cist